

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی
اداره کل امور اقتصادی و دارایی
استان خراسان رضوی

گزارش اقتصادی استان خراسان رضوی ۱۴۰۳

تهیه و تنظیم: معاونت اقتصادی
اسفند ۱۴۰۴

عنوان گزارش < گزارش اقتصادی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳
 پدید آورنده < اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان رضوی
 مدیریت و نظارت < سید حامد حسینی (نماینده وزیر و مدیرکل)
 تهیه کنندگان < مجید درخشانی (معاون اقتصادی)، زهرا ذوالفقاری، مصطفی باقری، عفت شمس، افسانه زارعی، مریم حجازی، وجیهه آرمانی، محمود ناظمی، مجتبی قربان نژاد، عماد اشتری نژاد، مهدی محمود آبادی و سید هادی حسینی

سال انتشار < زمستان ۱۴۰۴
 آدرس < مشهد، بلوار خیام، بعد از چهارراه ارشاد
 تلفن ۵-۳۷۶۳۵۶۰۲-۰۵۱

ردیف	نام و نام خانوادگی	مسئولیت	نگارش فصل
۱	زهرا ذوالفقاری	رئیس گروه مطالعه و تحلیل سیاست‌های پولی و مالی	صنعت و معدن (۴)
۲	عفت شمس	کارشناس مسئول اقتصادی	وضعیت مالی و بودجه (۱۵) - نظام مالیاتی (۱۶) - درآمد هزینه (۱۹)
۳	مصطفی باقری	کارشناس مسئول اقتصادی	بازار سرمایه (۱۱) - بازار پول و اعتبار (۱۳)
۴	افسانه زارعی	کارشناس اقتصادی	کشاورزی (۳) - انرژی (۸) - تجارت خارجی (۱۰)
۵	مهدی محمود آبادی	کارشناس اقتصادی	محصول ناخالص داخلی (۲) - خدمات (۶)
۶	مجتبی قربان نژاد	کارشناس اقتصادی	اقتصاد ملی (۱) - مسکن و ساختمان (۵) - اجرای سیاست‌های کلان (۲۰)
۷	محمود ناظمی	کارشناس اقتصادی	حمل و نقل (۷)
۸	مریم حجازی	کارشناس مسئول اقتصادی	سرمایه گذاری خارجی (۹)
۹	وجیهه آرمانی	کارشناس اقتصادی	بیمه (۱۲) - فضای کسب و کار (۱۸)
۱۰	عماد اشتری نژاد	کارشناس اقتصادی	بازار کار (۱۷) - نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی (۱۴)

۱۰	پیشگفتار
۱۱	فصل ۱ (اقتصاد ملی)
۱۲	خلاصه فصل
۱۲	۱-۱- چالش‌های اقتصادی سال ۱۴۰۳
۱۴	۱-۲- بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران
۱۴	تولید ناخالص داخلی (GDP)
۱۷	بیکاری
۲۰	تورم
۲۲	نقدپنگی و پایه پولی
۲۴	بودجه دولت
۲۷	وضعیت بورس
۲۹	سرمایه‌گذاری
۳۱	تجارت خارجی
۳۳	فصل ۲ (محصول ناخالص داخلی)
۳۴	خلاصه فصل
۳۵	۲-۲- سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان
۳۵	۲-۳- بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی
۳۷	۲-۴- بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی
۴۰	۲-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان
۴۰	توصیه‌های سیاستی
۴۱	فصل ۳ (بخش کشاورزی)
۴۲	خلاصه فصل
۴۲	۳-۱- سیاست‌ها و تحولات بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان
۴۲	سیاست‌های حاکم بر بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۳
۴۳	اقدامات اجرایی انجام‌شده در سال ۱۴۰۳
۴۳	۳-۲- بررسی وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی
۴۳	۳-۲-۱- میزان تولید محصولات اساسی بخش کشاورزی
۴۷	۳-۲-۲- ارزش تولیدات و تجارت خارجی بخش کشاورزی
۴۹	۳-۲-۳- سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی
۵۰	۳-۲-۴- تجارت خارجی بخش کشاورزی
۵۱	۳-۳- چالش‌ها و کمبودهای بخش کشاورزی
۵۲	۳-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۵۳	فصل ۴ (صنعت و معدن)
۵۴	خلاصه فصل
۵۴	۴-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان
۵۵	۴-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن
۵۶	وضعیت طرح‌های صنعتی (عملکرد سال ۱۴۰۳ و مقایسه با سال قبل)
۵۶	۴-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن

فهرست مطالب

۵۶	۱-۳-۴- بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن	●
۵۸	۲-۳-۴- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی	●
۵۹	وضعیت موجود پروانه‌های بهره برداری استان (۱۴۰۳)	●
۵۹	وضعیت موجود جواز تاسیس‌های استان تا پایان سال ۱۴۰۳	●
۶۰	۳-۳-۴- بررسی وضعیت زیربخش معدن	●
۶۱	مهم‌ترین نیازهای استان در راستای توسعه بخش معدن	●
۶۲	۴-۳-۴- صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن	●
۶۲	۵-۳-۴- حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن	●
۶۳	۴-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان	●
۶۴	مهم‌ترین چالش‌های بخش صنعت و معدن استان	●
۶۷	فصل ۵ (ساختمان و مسکن استان)	
۶۸	خلاصه فصل	●
۶۸	۱-۵- سیاست‌های اقتصادی بخش مسکن و جهت‌گیری‌های استان	●
۶۸	۲-۵- بررسی وضعیت تحولات بخش مسکن و ساختمان	●
۶۹	۳-۵- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش ساختمان و مسکن	●
۷۲	۱-۳-۵- وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن	●
۷۴	۲-۳-۵- تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن	●
۷۵	۴-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش ساختمان و مسکن	●
۷۷	فصل ۶ (بخش خدمات استان)	
۷۸	خلاصه فصل	●
۷۸	۱-۶- سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان (با محوریت گردشگری)	●
۷۹	۲-۶- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات با تأکید بر گردشگری	●
۷۹	۳-۶- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات	●
۷۹	۱-۳-۶- بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات	●
۸۳	۲-۳-۶- بررسی وضعیت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	●
۸۶	۴-۶- صنایع دستی استان	●
۸۷	۵-۶- عملکرد حوزه سرمایه‌گذاری	●
۸۷	۶-۶- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	●
۸۸	حوزه گردشگری سلامت	●
۸	حوزه آموزش و تبلیغات	●
۸	حوزه اجرایی	●
۸۹	فصل ۷ (حمل و نقل)	
۹۰	خلاصه فصل	●
۹۰	۱-۷- سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان	●
۹۱	۲-۷- بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل استان سال ۱۴۰۳	●
۹۱	۳-۷- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل	●
۹۱	۱-۳-۷- زیرساخت‌های بخش حمل و نقل	●
۹۴	۲-۳-۷- شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل	●

فهرست مطالب

۱۰۰	● جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۱۰۱	● تعاریف و اصطلاحات .....
۱۰۳	فصل ۸ (انرژی)
۱۰۴	● خلاصه فصل .....
۱۰۴	● ۸-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان .....
۱۰۴	● صنعت گاز .....
۱۰۵	● صنعت برق .....
۱۰۵	● صنعت آب .....
۱۰۶	● ۸-۲- بررسی و تحلیل وضعیت بخش انرژی .....
۱۰۶	● ۸-۲-۱- بررسی وضعیت گاز طبیعی .....
۱۱۲	● ۸-۲-۲- بررسی وضعیت برق .....
۱۱۶	● ۸-۲-۳- بررسی وضعیت آب و فاضلاب .....
۱۲۱	● ۸-۳- مهم‌ترین چالش‌های بخش انرژی استان .....
۱۲۲	● ۸-۴- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۱۲۳	● بخش برق .....
۱۲۳	● بخش گاز .....
۱۲۳	● بخش آب و فاضلاب .....
۱۲۵	فصل ۹ (سرمایه‌گذاری خارجی)
۱۲۶	● خلاصه فصل .....
۱۲۶	● ۹-۱- سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری‌های خارجی و جهت‌گیری‌های استان .....
۱۲۶	● ۹-۲- بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی .....
۱۲۷	● ۹-۳- بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی .....
۱۳۳	● ۹-۴- فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری .....
۱۳۵	● ۹-۵- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۱۳۷	فصل ۱۰ (تجارت خارجی)
۱۳۸	● خلاصه فصل .....
۱۳۸	● ۱۰-۱- سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان .....
۱۳۹	● ۱۰-۲- بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی .....
۱۴۰	● ۱۰-۳- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی .....
۱۴۲	● ۱۰-۳-۱- صادرات استان در سال ۱۴۰۳ .....
۱۴۴	● ۱۰-۳-۲- واردات استان در سال ۱۴۰۳ .....
۱۴۹	● ۱۰-۳-۳- عملکرد گمرکات و مناطق آزاد استان .....
۱۵۱	● ۱۰-۴- تراز تجاری .....
۱۵۶	● ۱۰-۴- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۱۵۹	فصل ۱۱ (بازار سرمایه استان)
۱۶۰	● خلاصه فصل .....
۱۶۰	● ۱۱-۱- سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه و جهت‌گیری‌های استان .....
۱۶۰	● ۱۱-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار سرمایه .....

فهرست مطالب

۱۶۱	..... ۱-۲-۱۱- عملکرد شاخص کل بورس تهران در سال ۱۴۰۳	●
۱۶۱	..... ۲-۲-۱۱- بررسی عملکرد بازارهای موازی سرمایه گذاری در سال ۱۴۰۳	●
۱۶۲	..... ۳-۱۱- بررسی عملکرد بورس منطقه ای استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳	●
۱۶۳	..... ۱-۳-۱۱- آمار معاملات بورس در استان	●
۱۶۳	..... ۲-۳-۱۱- آمار دفاتر کارگزاری و نمایندگی فعال در استان	●
۱۶۳	..... ۳-۳-۱۱- آمار کدهای بورسی صادره در استان	●
۱۶۴	..... ۴-۱۱- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی	●
۱۶۴	..... پیشنهادات و توصیه های سیاستی	●
۱۶۵	فصل ۱۲ (صنعت بیمه استان)	
۱۶۶	..... خلاصه فصل	●
۱۶۶	..... ۱-۱۲- سیاست های اقتصادی صنعت بیمه و جهت گیری های استان	●
۱۶۸	..... ۲-۱۲- بررسی وضعیت شاخص های صنعت بیمه و جهان در سال های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳	●
۱۶۹	..... ۳-۱۲- بررسی و تحلیل شاخص های کلان صنعت بیمه	●
۱۷۲	..... ۴-۱۲- بررسی و تحلیل شاخص های عملکردی شرکت های بیمه	●
۱۷۹	..... ۵-۱۲- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی	●
۱۷۹	..... ارائه پیشنهادات و توصیه های سیاستی	●
۱۸۰	..... واژگان کلیدی	●
۱۸۱	فصل ۱۳ (بازار پول و اعتبار)	
۱۸۲	..... خلاصه فصل	●
۱۸۲	..... ۱-۱۳- سیاست های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت گیری های استان	●
۱۸۲	..... ۲-۱۳- بررسی وضعیت و وضعیت متغیرهای بانکی در استان	●
۱۸۲	..... ۱-۲-۱۳- بررسی منابع، تسهیلات و مطالبات بانکی	●
۱۸۳	..... ۲-۲-۱۳- بررسی ترکیب مانده سپرده های بانکی	●
۱۸۳	..... ۳-۲-۱۳- بررسی منابع (سپرده ها) و مصارف (تسهیلات) بانک های استان به تفکیک بانک	●
۱۸۴	..... ۴-۲-۱۳- بررسی مانده تسهیلات بانکی	●
۱۸۴	..... ۵-۲-۱۳- بررسی مانده مطالبات غیر جاری بانکی	●
۱۸۵	..... ۳-۱۳- بررسی کارایی بانک های استان	●
۱۸۶	..... ۴-۱۳- سهم استان از منابع و مصارف کشور	●
۱۸۶	..... ۵-۱۳- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی	●
۱۸۶	..... توصیه های سیاستی	●
۱۸۷	فصل ۱۴ (نرخ تورم و شاخص های قیمتی استان)	
۱۸۸	..... خلاصه فصل	●
۱۸۸	..... ۱-۱۴- سیاست های اقتصادی تورم و جهت گیری های استان	●
۱۸۹	..... ۲-۱۴- بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص های قیمتی استان	●
۱۸۹	..... ۳-۱۴- بررسی وضعیت شاخص های قیمتی	●
۱۹۰	..... ۴-۱۴- بررسی و تحلیل اجزاء شاخص های قیمتی	●
۱۹۳	..... ۵-۱۴- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی	●

فصل ۱۵ (وضعیت مالی و بودجه‌ای استان)	
۱۹۵	خلاصه فصل
۱۹۶	۱-۱۵- سیاست‌های اقتصادی، مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان
۱۹۷	۲-۱۵- بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای
۱۹۸	۳-۱۵- بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان
۱۹۸	۱-۳-۱۵- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان
۲۰۰	۲-۳-۱۵- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان)
۲۰۱	۴-۱۵- بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه استان
۲۰۱	۱-۴-۱۵- منابع عمومی دولت
۲۰۱	۱-۱-۴-۱۵- درآمدهای عمومی استان مصوب و عملکرد
۲۰۲	۲-۱-۴-۱۵- درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم
۲۰۳	۳-۱-۴-۱۵- سایر درآمدها (وصولی خزانه معین استان)
۲۰۳	۴-۱-۴-۱۵- واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (فروش اموال منقول و غیرمنقول، سایر وکل و واگذاری‌های دارایی‌های سرمایه‌ای)
۲۰۴	۲-۴-۱۵- مصارف عمومی دولت
۲۰۴	۱-۲-۴-۱۵- عملکرد اعتبارات استان به تفکیک تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات هزینه‌ای
۲۰۵	۲-۲-۴-۱۵- عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به تفکیک محل تأمین آن (استانی، ملیاستانی شده و...)
۲۰۷	۳-۲-۴-۱۵- عملکرد اعتبارات هزینه‌ای به تفکیک هفت فصل
۲۰۹	۵-۱۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۲۰۹	۱-۵-۱۵- توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمدها
۲۰۹	۲-۵-۱۵- توصیه‌های سیاستی در خصوص اعتبارات
فصل ۱۶ (نظام مالیاتی)	
۲۱۱	خلاصه فصل
۲۱۲	۱۶- نظام مالیاتی استان
۲۱۲	۱-۱۶- سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان
۲۱۳	۲-۱۶- بررسی وضعیت تحولات مالیاتی
۲۱۳	۳-۱۶- بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی
۲۱۷	۱-۳-۱۶- مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی
۲۱۸	۲-۳-۱۶- مالیات بردرآمد
۲۱۹	۳-۳-۱۶- مالیات برثروت
۲۲۱	۱-۳-۳-۱۶- سهم اجزاء تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی مستقیم از مجموع مالیات‌های مستقیم (عملکرد)
۲۲۲	۴-۳-۱۶- مالیات برکالا و خدمات (مالیات غیرمستقیم)
۲۲۵	۵-۳-۱۶- عملکرد ثبت‌نام مؤدیان حقیقی و حقوقی
۲۲۶	۶-۳-۱۶- اطلاعات آماری حوزه رسیدگی به معوقات مالیاتی استان در سال ۱۴۰۳
۲۲۶	۴-۱۶- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
فصل ۱۷ (بازار کار استان)	
۲۲۹	خلاصه فصل
۲۳۰	۱-۱۷- سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان
۲۳۰	۲-۱۷- بررسی وضعیت تحولات بازار کار
۲۳۱	۳-۱۷- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

فهرست مطالب

۲۳۵	● بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار .....
۲۳۶	● ۱۷-۵- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۲۳۷	فصل ۱۸ (فضای کسب و کار)
۲۳۸	● خلاصه فصل .....
۲۳۸	● ۱۸-۱- سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان .....
۲۴۰	● ۱۸-۲- بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار .....
۲۴۲	● ۱۸-۳- اقدامات استان خراسان رضوی در راستای بهبود فضای کسب و کار استان در سال ۱۴۰۳ .....
۲۴۳	● ۱۸-۴- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۲۴۵	● ۱۸-۵- پیشنهادات .....
۲۴۶	● واژه‌های کلیدی .....
۲۴۷	فصل ۱۹ (درآمد-هزینه خانوار و توزیع درآمد)
۲۴۸	● خلاصه فصل .....
۲۴۸	● ۱۹-۱- سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد-هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری استان .....
۲۴۸	● ۱۹-۲- بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد-هزینه خانوار و توزیع درآمد .....
۲۴۸	● ۱۹-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد .....
۲۴۸	● ۱۹-۳-۱- ضریب جینی کل کشور به تفکیک شهری و روستایی ۱۳۹۹-۱۴۰۳ .....
۲۵۰	● ۱۹-۳-۲- ضریب جینی خانوارهای کل کشور و ۳۱ استان .....
۲۵۰	● ۱۹-۳-۳- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق شهری استان خراسان رضوی و کل کشور .....
۲۵۱	● ۱۹-۳-۴- ضریب جینی خانوارهای روستایی کل کشور و ۳۱ استان .....
۲۵۲	● ۱۹-۳-۵- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق روستایی استان خراسان رضوی و کل کشور .....
۲۵۳	● ۱۹-۴- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع هزینه‌ها بین خانوارها .....
۲۵۳	● ۱۹-۴-۱- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمدها و هزینه‌ها .....
۲۵۳	● ۱۹-۴-۲- متوسط هزینه کل، خوراک و دخانی و غیر خوراک خالص و ناخالص سالانه یک خانوار شهری و روستایی .....
۲۵۳	● ۱۹-۴-۳- متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ .....
۲۵۵	● ۱۹-۴-۴- متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به تفکیک استان ۱۴۰۲-۱۴۰۳ .....
۲۵۸	● ۱۹-۵- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی .....
۲۵۸	● تعاریف و مفاهیم .....
۲۶۱	فصل ۲۰ (اجرای سیاست‌های کلان اقتصادی دولت بروضعیت بخش‌های اقتصادی و معیشت مردم)
۲۶۲	● خلاصه فصل .....
۲۶۲	● ۲۰-۱- مقدمه .....
۲۶۳	● ۲۰-۲- سیاست‌های کلان اقتصادی .....
۲۶۴	● ۲۰-۳- تاثیر اجرای سیاست‌های کلان بر بخش‌های اقتصادی و رفاه مردم .....
۲۶۵	● ۲۰-۳-۱- تاثیر سیاست‌های اقتصادی بر رفاه مردم .....
۲۷۰	● ۲۰-۴- جمع بندی و نتیجه‌گیری .....

پیشگفتار

اولین گام در هر تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، شناخت دقیق وضعیت موجود است. برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه پایدار، مستلزم شناخت کامل از وضعیت موجود استان در بخش‌های مختلف است تا با تجزیه و تحلیل شرایط موجود بتوان به نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها در چارچوب عوامل درونی و بیرونی پی برد. بنابراین آمار و اطلاعات دقیق و به‌هنگام یکی از عوامل موثر و ضروری برای برنامه‌ریزی، ارزیابی عملکردها و تصمیم‌گیری در سطوح مختلف مدیریت بوده و سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و کارشناسان برای تدوین راهبردها، سیاست‌گذاری و تعیین خط‌مشی و برنامه‌ریزی به آن نیاز دارند.

نام‌گذاری سال ۱۴۰۳ با عنوان «**رشد تولید با مشارکت مردم**» از سوی مقام معظم رهبری نشانه توجه به چالش‌های پیش روی اقتصاد ایران در باب تحقق شعار سال و لزوم اصلاحات متعدد برای رسیدن به هدف رشد تولید است. «تغییر نگرش» در بسیاری از حوزه‌ها از جمله تامین مالی، سرمایه‌گذاری خارجی، بهبود تکنولوژی، رفع موانع تجاری و افزایش بکارگیری سرمایه انسانی از مهم‌ترین پیش شرط‌های تحقق این هدف خواهد بود. علاوه بر این، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها، کنترل نقدینگی و باز کردن فضا برای تولید بخش خصوصی، تنگ‌تر نمودن فضا برای انجام فعالیت‌های غیرمولد از طریق اتخاذ سیاست‌های ارزی و پولی مناسب در جهت افزایش ریسک سفته‌بازی در کالاهای سرمایه‌ای و بویژه تعریف مسیر ورود سرمایه‌ها و توان اقتصادی مردم به عرصه اقتصاد و تسهیل آن از جمله سایر اقدامات کلیدی می‌باشند که می‌تواند زمینه تحقق مشارکت بیشتر مردم در اقتصاد را فراهم سازد.

گزارش حاضر با هدف ارائه تصویر دقیق، مستند و تحلیلی از وضعیت بخش‌های مختلف اقتصادی استان تهیه شده است. این مجموعه در بیست فصل، شاخص‌های کلیدی اقتصاد استان را در حوزه‌های اقتصاد کلان، تولید، زیرساخت‌ها، تجارت و سرمایه‌گذاری، بازارهای پولی و مالی، محیط کسب و کار، درآمدهای استان و همچنین آثار سیاست‌های کلان اقتصادی بر معیشت مردم بررسی می‌کند. مزیت اصلی این گزارش، بررسی یکپارچه و جامع بخش‌های اقتصادی استان و ارائه توصیه‌های سیاستی مبتنی بر شواهد میدانی و ظرفیت‌های توسعه‌ای است.

امید است این مجموعه به عنوان ابزاری جهت نیل به توسعه اقتصادی پایدار، مورد استفاده مدیران، برنامه‌ریزان و پژوهشگران قرار گیرد. گردآوری اطلاعات موجود بدون همکاری دستگاه‌های اجرایی استان و تلاش کارشناسان ذیربط در کلیه بخش‌ها و کلیه همکاران حوزه معاونت اقتصادی این اداره کل که زحمت تدوین گزارش را بر عهده داشته‌اند، امکان پذیر نبوده است. بدین وسیله از کلیه دستگاه‌های اجرایی و کارشناسانی که در تهیه این گزارش مشارکت موثر داشته‌اند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم. ارائه رهنمودها و نقطه نظرات سازنده خوانندگان محترم بدون شک بر غنای هر چه بیشتر نگارش‌های بعدی گزارش خواهد افزود.

سیدحامد حسینی
نماینده وزیر و مدیرکل

اقتصاد ملی

خلاصه فصل

در این فصل مروری اجمالی بر مهم‌ترین متغیرهای اقتصاد کلان ایران در سال ۱۴۰۳ شده و وضعیت کلی اقتصاد کلان در این سال بررسی شده است. متغیرهای مورد بررسی در این فصل شامل نرخ ارز، تولید ناخالص داخلی، بیکاری، تورم، نقدینگی، بودجه دولت، بورس، سرمایه‌گذاری مستقیم داخلی و تجارت خارجی بوده است. نتایج این فصل نشان می‌دهد، جهش و نوسانات نرخ ارز همچون سال‌های اخیر یکی از چالش‌های مهم اقتصاد ایران در این سال بوده است. رشد اقتصادی سال ۱۴۰۳ با نفت برابر ۳/۱ درصد و بدون نفت ۲/۱ درصد، نرخ بیکاری ۷/۶ درصد، نرخ تورم ۳۲/۵ درصد، رشد نقدینگی ۲۹/۱، رشد پایه پولی ۲۴/۵ درصد، رشد بودجه کل کشور ۲۹/۳ درصد، رشد ارزش بازار بورس و فرابورس ۱۴/۳ درصد، رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۲ درصد، رشد صادرات ۱۷/۱ درصد و رشد واردات ۹/۹ درصد بوده است.

اقتصاد ایران همچنان درگیر تحریم‌ها و عدم تعامل با بازارهای جهانی، ناترازی‌هایی (برق، گاز، بنزین، صندوق‌های بازنشستگی و...) که هر سال شدیدتر می‌شود، پایین بودن نرخ سرمایه‌گذاری (به ویژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) و بوروکراسی ناکارآمد دولتی است. شرایط امروز اقتصاد ایران به گونه‌ای است که صرفاً راه حل اقتصادی ندارد و آن‌گونه که یکی از اصول اجماع لندن^۱ بیان می‌کند که «اقتصاد خوب بدون سیاست خوب امکان‌پذیر نیست»، حل بحران‌های موجود اقتصاد ایران را باید در سایه اصلاحات اقتصادی، اجتماعی و به‌ویژه سیاسی دنبال نمود.

۱-۱- چالش‌های اقتصادی سال ۱۴۰۳

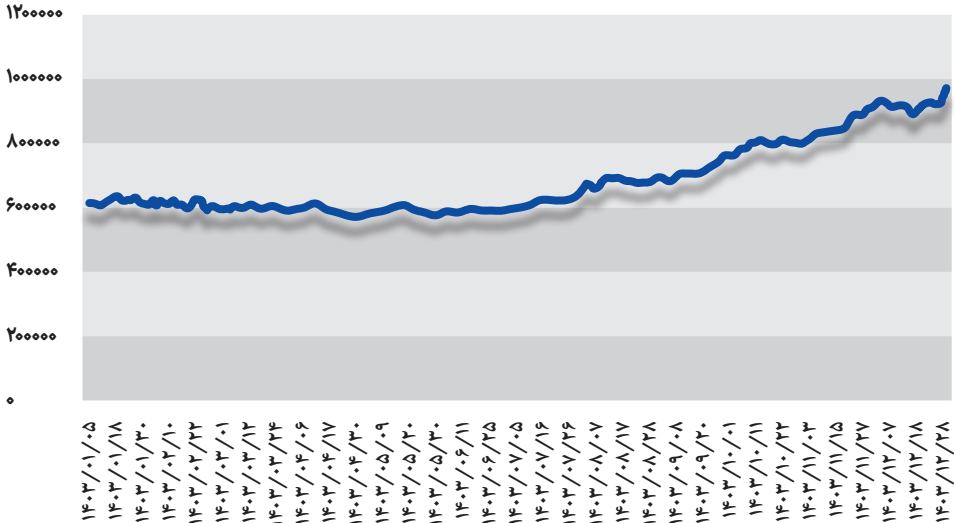
جهش نرخ ارز از طریق تأثیرگذاری بر سایر بازارها زمینه بروز رشد قیمت‌ها را فراهم می‌نماید. لذا با توجه به اهمیت آن توضیح مختصری ارائه می‌شود.

همچون سال‌های قبل در سال ۱۴۰۳ نیز یکی از مهم‌ترین چالش‌های اقتصاد ایران نوسانات نرخ ارز (دلار) بوده است. نرخ ارز یکی از مهم‌ترین متغیرهای اقتصاد ایران است که در این سال‌ها به عنوان لنگر^۲ اقتصاد ایران عمل نموده و نوسانات آن، تأثیر مستقیم و چشم‌گیری بر سایر متغیرهای کلان اقتصاد داشته است. قیمت دلار در بازار آزاد که در ابتدای سال از کانال ۶۱۰ هزار ریال شروع به حرکت کرده بود، در شش ماهه اول سال با نوسانات جدی روبرو نبود، به طوری که در پایان شهریور به کانال ۵۹۰ هزار ریال رسید. اما برخی تحولات سیاسی در نیمه دوم سال (شهادت حسن نصرالله و عملیات وعده صادق ۲ در ابتدای مهر، حمله اسرائیل به چند نقطه از ایران و پیروزی ترامپ در انتخابات ریاست جمهوری آمریکا در آبان ماه،) باعث شد قیمت دلار در نیمه دوم سال (به ویژه سه ماهه پایانی سال) منجر به روند افزایشی نرخ ارز در این سال شد. نهایتاً قیمت دلار در انتهای سال ۱۴۰۳ در حدود قیمت یک میلیون ریال بسته شد. تا دلار بازار آزاد در این سال رشد نزدیک به ۷۰ درصدی داشته باشد. نمودار ۱-۱ نشان‌دهنده وضعیت نرخ دلار بازار آزاد طی سال ۱۴۰۳ است.

بدون شک نوسانات بازار ارز بر عدم تعادل در سایر بازارها بسیار اثرگذار بوده و نتیجه آن در نوسانات جدی قیمت‌های اسمی و حقیقی اقتصاد مشاهده می‌شود. بازار ارز همچون سایر بازارها برآیند عرضه و تقاضاست که قیمت ارز آزاد به عنوان برآیند این بازار است و البته که با توجه به حضور دولت و بخش دولتی در هر دو طرف عرضه و تقاضای این بازار، نقش دولت و بانک مرکزی در آن بسیار پررنگ است. مناقشات سیاسی خارجی در سال ۱۴۰۳ از عوامل تأثیرگذار بر این بازار بوده است. اتکا به صادرات تک محصولی و درآمدهای ارزی نفت محور طی سالیان دراز در اقتصاد ایران باعث شده بواسطه تحریم‌ها، بازار ارز تحت تأثیر قرار گیرد. تحریم‌ها نه تنها بواسطه کاهش درآمدهای ارزی، طرف عرضه این بازار را تحت تأثیر قرار دادند بلکه با تحریک عوامل اقتصادی منجر به شکل‌گیری انتظارات آن‌ها، خروج سرمایه و افزایش

1. The London Consensus
2. Anchor

نمودار ۱- نرخ دلار بازار آزاد سال ۱۴۰۳

تقاضا در این بازار شدند که نتیجه نهایی آن افزایش قیمت ارز بود. قطعا در کنار عوامل سیاسی، عوامل اقتصادی در بلندمدت از عوامل بسیار اثرگذار در تعیین قیمت ارز است. بر اساس نظریه برابری قدرت خرید، نرخ تورم‌های بالا در اقتصاد ایران (برآمده از بسیاری عوامل و چالش‌های اقتصاد ایران) طی سالیان متمادی تاثیر خود را بر قیمت ارز در بلندمدت داشته و نهایتا نرخ تعادلی ارز را شکل خواهد داد. بهره‌وری صنایع قابل مبادله و تجارت نیز از جمله دیگر عوامل اقتصادی اثرگذار بر نرخ ارز حقیقی بلندمدت است که گرچه افزایش بهره‌وری همواره از اهداف برنامه‌های توسعه و اسناد بالادستی کشور بوده اما متاسفانه در سال ۱۴۰۳ نیز (همچون گذشته) بهبود محسوسی در وضعیت آن رخ نداده است.

در کنار چالش ارزی در سال ۱۴۰۳، اقتصاد ایران با چالش‌های دیگری (همانند سال‌های قبل) همچون نرخ تورم بالا، ناترازی انرژی (برق، گاز)، ناترازی صندوق‌های بازنشستگی، بیکاری جوانان و قشر تحصیل کرده، مشکلات نظام بانکی، مشکلات زیست محیطی، توزیع نابرابر درآمد، تشکیل سرمایه ثابت نه چندان مطلوب، خروج سرمایه مواجه بوده است. در میان چالش‌های بیان شده، ناترازی انرژی (در بخش‌های گاز، برق، بنزین و...) از جمله موضوعاتی است که هر ساله پررنگتر شده و از مرحله چالش به مرحله بحران نزدیک شده است. در سال ۱۴۰۳ قطعی برق در تابستان و گاز در زمستان منجر به تعطیلی بسیاری صنایع مختلف (پتروشیمی، فولاد، سیمان و...) در برخی روزهای سال شد که زیان قابل توجهی به این صنایع وارد نمود. متاسفانه ناترازی در بخش انرژی هر سال بزرگ‌تر شده و حل این چالش را سخت‌تر نموده است.

برخی از مهم‌ترین فاکتورهای بروز چالش‌های اقتصادی کشور در دسته‌بندی‌های زیر قرار می‌گیرند:

- دسته اول عوامل ساختاری که آن‌ها را می‌توان در ناترازی بودجه و عدم تعادل‌های مالی، کاهش نرخ سرمایه‌گذاری، بوروکراسی ناکارآمد و درون‌گرایی اقتصاد طبقه‌بندی کرد. این عوامل، محصول سیاست‌ها و عملکردهای بلندمدت است که به تدریج به صورت تضعیف ظرفیت‌های رشد اقتصادی، تورم مزمن و کاهش رفاه آشکار شده است.

- دسته دوم عوامل سیاسی. تشدید تحریم‌ها که از کانال‌های مختلف، عملکرد اقتصادی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. اولین و اصلی‌ترین هدف تحریم‌های خارجی، کاهش صادرات نفت و ممانعت از دسترسی ایران به عواید فروش نفت است.
- دسته سوم خطاهای سیاست‌گذاری هستند که در کنار دو عامل دیگر، اقتصاد کشور را با مشکلات مضاعف مواجه کرده است. بسیاری از ناترازیهای اقتصاد ایران (همچون ناترازی بخش انرژی، صندوق‌های بازنشستگی، بخش بانکی) برآمده از این خطاهای طی سالیان بوده است.

۲-۱- بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران

• تولید ناخالص داخلی^۳ (GDP)

تولید ناخالص داخلی (GDP) یکی از مهم‌ترین و اثرگذارترین متغیرها در عرصه سیاست‌گذاری اقتصادی است که به معنای مجموع ارزش پولی کالاها و خدمات نهایی تولید شده در یک دوره (سال) مشخص در داخل مرزهای یک کشور می‌باشد. مقادیر GDP به قیمت‌های ثابت (سال پایه ۱۴۰۰) به همراه ارزش افزوده بخش‌های مختلف و نرخ رشد آن‌ها طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴ در جداول ۱-۱ و ۲-۱ نشان داده شده است.

جدول ۱-۱- تولید ناخالص داخلی و ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی کشور به قیمت ثابت (سال پایه ۱۴۰۰-میلیارد ریال)

سال	گروه کشاورزی	گروه صنعت بدون نفت	استخراج نفت و گاز طبیعی	گروه خدمات	محصول ناخالص داخلی (به قیمت پایه)	محصول ناخالص داخلی (بدون نفت)
۱۳۹۴	۵,۸۵۴,۴۵۵	۲۳,۲۸۰,۲۹۲	۱۸,۵۵۲,۴۱۳	۳۲,۶۸۸,۳۱۵	۸۰,۳۷۵,۴۷۵	۶۱,۸۲۳,۰۶۲
۱۳۹۵	۵,۹۷۹,۰۳۷	۲۵,۹۸۹,۹۱۹	۲۵,۷۲۶,۳۱۱	۳۳,۲۴۹,۱۰۳	۹۰,۹۴۴,۳۷۰	۶۵,۲۱۸,۰۵۸
۱۳۹۶	۶,۱۹۸,۱۶۶	۲۹,۳۵۳,۱۷۱	۲۵,۶۵۳,۱۴۴	۳۵,۲۸۲,۸۰۵	۹۶,۴۸۷,۲۸۶	۷۰,۸۳۴,۱۴۲
۱۳۹۷	۶,۰۲۶,۳۲۵	۲۹,۲۶۲,۵۶۴	۲۲,۳۵۷,۳۳۴	۳۴,۴۹۸,۱۱۰	۹۲,۱۴۴,۳۳۴	۶۹,۷۸۶,۹۹۹
۱۳۹۸	۶,۹۱۳,۰۸۹	۳۰,۰۸۸,۱۶۹	۱۵,۸۲۶,۸۰۶	۳۴,۶۰۰,۶۷۰	۸۷,۴۲۸,۷۳۴	۷۱,۶۰۱,۹۲۸
۱۳۹۹	۷,۳۷۸,۵۸۸	۲۸,۲۸۷,۹۵۹	۱۶,۷۴۴,۷۹۸	۳۴,۱۸۸,۶۸۶	۸۶,۶۰۰,۰۳۱	۶۹,۸۵۵,۲۳۳
۱۴۰۰	۶,۵۸۲,۷۴۳	۲۹,۳۶۸,۶۷۵	۱۸,۳۸۳,۳۰۹	۳۵,۴۲۹,۴۴۳	۸۹,۷۶۴,۱۷۰	۷۱,۳۸۰,۸۶۱
۱۴۰۱	۶,۴۶۶,۳۵۵	۳۰,۲۰۷,۰۸۸	۱۹,۸۸۰,۴۴۳	۳۶,۴۸۳,۰۹۸	۹۳,۰۳۶,۹۸۴	۷۳,۱۵۶,۵۴۱
۱۴۰۲	۶,۳۱۳,۴۲۶	۳۰,۴۸۰,۴۹۱	۲۲,۷۱۹,۲۴۷	۳۷,۷۸۷,۸۵۷	۹۷,۳۰۱,۰۲۲	۷۴,۵۸۱,۷۷۵
۱۴۰۳	۶,۵۱۲,۵۲۲	۳۰,۸۸۰,۸۰۳	۲۴,۱۱۹,۶۸۲	۳۸,۷۶۷,۸۴۱	۱۰۰,۲۸۰,۸۴۷	۷۶,۱۶۱,۱۶۶

منبع: مرکز آمار ایران

3. Gross Domestic Product

جدول ۱-۲- رشد تولید ناخالص داخلی و رشد ارزش افزوده رشته فعالیت های اقتصادی کشور به قیمت ثابت (سال پایه ۱۴۰۰)

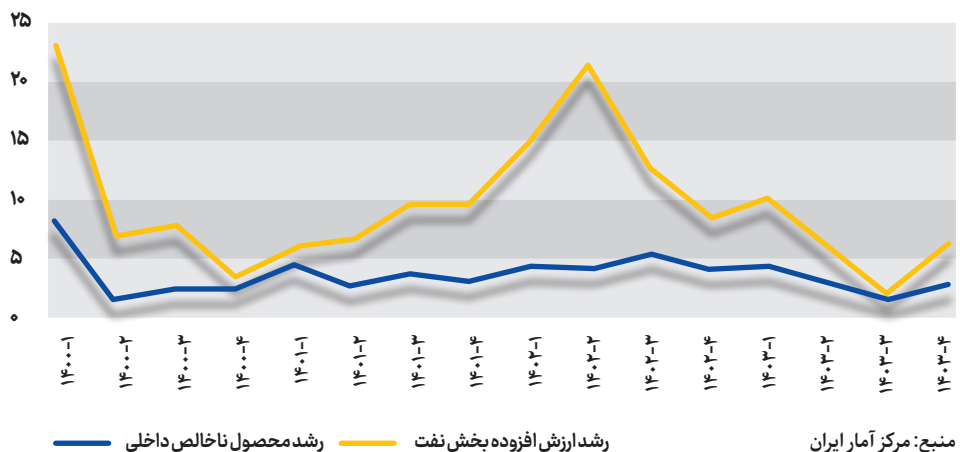
سال	گروه کشاورزی	گروه صنعت بدون نفت	استخراج نفت و گاز طبیعی	گروه خدمات	محصول ناخالص داخلی (به قیمت پایه)	محصول ناخالص داخلی (بدون نفت)
۱۳۹۴	۳٫۶	-۰٫۲	-۰٫۴	-۲٫۶	-۱٫۰	-۱٫۱
۱۳۹۵	۲٫۱	۱۱٫۶	۳۸٫۷	۱٫۷	۱۳٫۱	۵٫۵
۱۳۹۶	۳٫۷	۱۲٫۹	-۰٫۳	۶٫۱	۶٫۱	۸٫۶
۱۳۹۷	-۲٫۸	-۰٫۳	-۱۲٫۸	-۲٫۲	-۴٫۵	-۱٫۵
۱۳۹۸	۱۴٫۷	۲٫۸	-۲۹٫۲	۰٫۳	-۵٫۱	۲٫۶
۱۳۹۹	۶٫۷	-۶٫۰	۵٫۸	-۱٫۲	-۰٫۹	-۲٫۴
۱۴۰۰	-۱۰٫۸	۳٫۸	۹٫۸	۳٫۶	۳٫۷	۲٫۲
۱۴۰۱	-۱٫۸	۲٫۹	۸٫۱	۳٫۰	۳٫۶	۲٫۵
۱۴۰۲	-۲٫۴	۰٫۹	۱۴٫۳	۳٫۶	۴٫۶	۱٫۹
۱۴۰۳	۳٫۲	۱٫۳	۶٫۲	۲٫۶	۳٫۱	۲٫۱
۱۴۰۳-۱۳۹۴	۱٫۴	۲٫۸	۲٫۶	۱٫۵	۲٫۱	۲٫۰
۱۴۰۳-۱۳۹۷ (دوره تشدید تحریم)	۰٫۷	۰٫۷	-۰٫۹	۱٫۴	۰٫۶	۱٫۰

منبع: مرکز آمار ایران

مطابق جدول بالا GDP به قیمت ثابت (سال پایه ۱۴۰۰) در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۰۰٫۲۸۰ هزار میلیارد ریال (۱۰۰۰۰۰۰ همت) می باشد که با رشد ۳/۱ درصدی نسبت به سال قبل روبرو بوده و رشد اقتصادی نسبت به سال قبل ۱/۵ واحد درصد کاهش یافته است. رشد GDP بدون نفت نیز برابر ۲/۱ درصد بود و نسبت به سال قبل ۰/۲ واحد درصد افزایش یافته است. مقایسه اعداد طی ده سال گذشته نشان می دهد GDP سال ۱۴۰۳ تنها ۴ درصد بالاتر از سال ۱۳۹۶ بوده است. مقایسه GDP سرانه (به عنوان پروکسی میانگین درآمد) سال ۱۳۹۶ و ۱۴۰۳ نشان داد، وضعیت این شاخص مهم در این سال ها حتی بدتر بوده و نه تنها طی هفت سال گذشته افزایش نیافته بلکه عدد سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۳۹۶ معادل ۲ درصد کاهش یافته است. بررسی برخی کشورهای همسایه طی این دوره نیز نشان می دهد (علی رغم وجود کرونا در این دوره)، وضعیت سایر کشورها بهتر بوده است. میانگین رشد GDP سرانه (به قیمت ثابت ۲۰۱۵) کشورهای آذربایجان، ترکیه، بحرین، اسرائیل، پاکستان، قطر، امارات متحده عربی و عربستان طی دوره ۲۰۲۳-۲۰۱۷ معادل ۶/۷ درصد، برای کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا معادل ۳/۲ درصد و برای کل دنیا معادل ۹/۳ درصد بوده است. بررسی این اعداد نمایانگر تاثیر منفی تحریم ها بر اقتصاد ایران (درآمد و معیشت) طی این سال ها است. شاید بتوان گروه نفت را مهم ترین گروه اقتصادی در GDP اقتصاد ایران دانست. هر زمان درآمدهای نفتی ایران (بواسطه افزایش تولید و یا قیمت نفت) افزایش یافته، ارزش افزوده سایر گروه ها (صنعت، خدمات و حتی کشاورزی) نیز با

رشد همراه بوده و برعکس. این موضوع حاکی از عدم توسعه یافتگی سایر گروه‌ها (صنایع، خدمات و کشاورزی) و وابستگی بالای اقتصاد ایران به نفت است. ارزش افزوده گروه نفت در سال ۱۴۰۳ (معادل ۲۴,۱۱۲ هزار میلیارد ریال)، علی‌رغم رشد ۴۴ درصدی طی چهار سال اخیر (۱۴۰۰-۱۴۰۳) هنوز به سطوح قبل از تحریم در سال ۱۳۹۶ (معادل ۲۵,۶۵۳ هزار میلیارد ریال) نرسیده است. نکته حائز اهمیت در اقتصاد سیاسی ایران، حضور حزب دموکرات یا جمهوری خواه در ایالات متحده آمریکا و سیاست‌های آن‌ها در قبال ایران بوده است. امضای برجام در اواخر سال ۱۳۹۴ (در دوره دموکرات‌ها)، نتایج ملموسی بر ارزش افزوده گروه نفت (و بالطبع بر کل GDP ایران) داشته و در سال ۱۳۹۵ ارزش افزوده این بخش با رشد ۳۹ همراه بود. برعکس، با خروج آمریکا (در دوره جمهوری خواهان) از برجام در سال ۱۳۹۷ ارزش افزوده این بخش با افت ۱۳ درصد (و در سال ۱۳۹۸ افت ۲۹ درصدی) روبرو بوده است. مجدداً از سال ۱۳۹۹ و با روی کار آمدن حزب دموکرات در آمریکا، سیاست‌های تحریمی این کشور در قبال ایران تغییر یافت و ارزش افزوده این بخش طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۳ با رشد ۴۴ درصدی روبرو بوده است. گرچه مسولان در این سال‌ها مدعی دور زدن تحریم‌ها و خنثی کردن آن بودند اما نوسانات نرخ دلار در این سال‌ها موید آن است که ورود ارز حاصل از فروش نفت به کشور همچنان با مشکل روبرو است. همچنین بنظر می‌رسد در سایه این تحریم‌ها، کشور برای فروش نفت مجبور به دادن تخفیف‌های بالا و تهاثر نفت با برخی کالاهای معین و با کیفیت نه چندان بالا از برخی کشورهای خاص بوده است. نکته قابل تامل این است که رشد اقتصادی مثبت ایران طی چهار سال اخیر در سایه افزایش درآمدهای نفتی بواسطه تغییر حزب حاکم بر آمریکا (روی کار آمدن دموکرات‌ها) و تسهیل در فروش نفت (کاهش تحریم‌ها) رقم خورده است. شکی نیست که هرگاه درآمد نفتی در ایران با تغییر و نوسان روبرو شده، رشد اقتصادی ایران نیز تغییراتی همسو با آن داشته است. لذا از آنجا که مجدداً حزب جمهوریخواه آمریکا به قدرت رسیده، احتمال اینکه تحریم‌های ایران مجدداً افزایش یابد بسیار زیاد است. با توجه به عدم تشکیل سرمایه ثابت و بهبود سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم، بنظر می‌رسد روند مثبت رشد اقتصادی ایران طی سال‌های آتی (با فرض عدم تغییر رویکرد سیاسی) متوقف شود. موضوعی که در رشد اقتصادی فصول انتهایی سال ۱۴۰۳ دیده می‌شود. بررسی رشد اقتصادی ۱۶ فصل اخیر (۱۴۰۰-۱۴۰۳) نشان می‌دهد، پاییز ۱۴۰۳ دارای کمترین رشد اقتصادی بوده و به طور معناداری از سطوح میانگین فاصله گرفته است. بررسی رشد ارزش افزوده بخش نفت، نشان می‌دهد، دقیقاً کمترین میزان رشد طی ۱۶ فصل گذشته، در پاییز ۱۴۰۳ با تنها ۲ درصد اتفاق افتاده است. این موضوع در نمودار ۱-۲ نشان داده شده است.

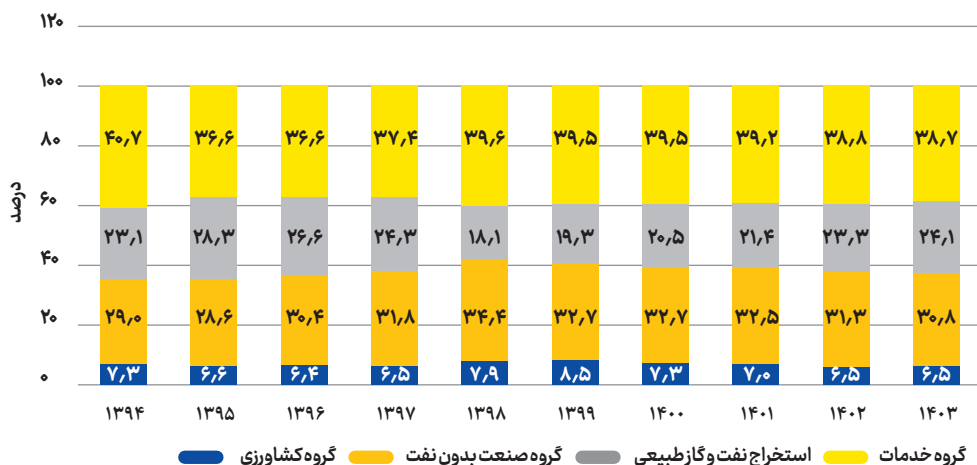
نمودار ۱-۲- رشد ارزش افزوده نفت و رشد اقتصادی طی ۰۳-۱۴۰۰ به تفکیک فصول

از نکات قابل توجه طی دوره مورد بررسی می‌توان به میانگین نرخ رشد دو درصدی (۲/۱٪) GDP اشاره نمود. همچنین انحراف معیار رشد GDP در این دوره معادل ۵/۱ بوده که در مقایسه با میانگین، عدد بالایی محسوب می‌شود. کاملاً مشهود است میانگین نرخ رشد اقتصادی طی این دوره با اعداد هدف گذاری شده در برنامه‌های پنجم و ششم توسعه، اختلاف معناداری دارد. این موضوع برآیند مجموعه‌ای از مشکلات اقتصاد ایران است که مهم‌ترین آن‌ها در قسمت چالش‌های اقتصادی بیان شد. گرچه نرخ رشد اقتصادی در سال ۱۴۰۳ همانند سه سال قبل بهبود یافته و از محدوده منفی خارج شده است اما ادامه مسیر بازهم اختلاف معناداری نسبت به اعداد هدف گذاری شده خواهد داشت و بدون شک اهداف سند چشم انداز بیست ساله محقق نخواهد شد.

همچنین بررسی سهم گروه‌های مختلف از GDP کشور در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که بیشترین سهم به ترتیب مربوط به گروه خدمات، صنایع، نفت و کشاورزی با ۳۹٪، ۳۱٪، ۲۴٪ و ۶٪ بوده است.

نمودار ۱-۳- سهم گروه‌های مختلف اقتصادی در تولید ناخالص داخلی طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴

منبع: مرکز آمار ایران

بیشترین رشد اقتصادی در سال ۱۴۰۳ (همانند سه سال قبل) در بین گروه‌های اقتصادی، مربوط به گروه نفت و گاز و پس از آن مربوط به گروه خدمات بوده است. همان‌طور که در گزارش سال قبل پیش بینی شد، گرچه رشد اقتصادی ایران از سال ۱۴۰۰ (بواسطه تسهیل در فروش نفت) به محدوده مثبت بازگشته اما عدم تشکیل سرمایه ثابت مناسب در این سال‌ها، باعث شده تا روند رشد اقتصادی نزولی باشد.

بیکاری

نرخ بیکاری^۴ «جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر» کل کشور در سال ۱۴۰۳ همانند سال گذشته با کاهش روبرو بوده و به عدد ۷/۶ درصد رسید. نرخ بیکاری در جمعیت شهری و روستایی نیز با کاهش نسبت به سال قبل به ترتیب معادل ۸/۱ و ۵/۷ درصد بوده است. در ادامه برخی از شاخص‌های عمده بازار کار و تغییرات آن در سال ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲ به تفکیک شهری و روستایی ارائه شده است.

۴. عبارت است از نسبت جمعیت بیکار به جمعیت فعال (شاغل و بیکار)، ضرب در ۱۰۰

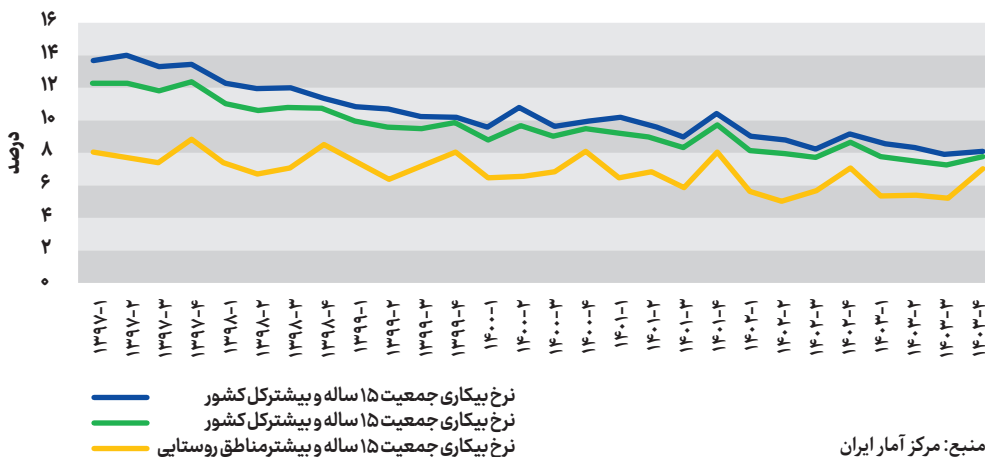

جدول ۱-۳- برخی شاخص‌های عمده بازار کار و تغییرات آن به تفکیک شهری و روستایی در سال ۱۴۰۳

شاخص‌های نیروی کار	کل کشور			شهری			روستایی			
	سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	تغییرات	سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	تغییرات	سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	تغییرات	
جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	تعداد	۶۵۳۳۸۲۸۰	۶۴۵۵۱۸۵۲	۷۸۶۴۲۸	۵۰۹۲۷۳۸۷	۵۰۱۰۴۵۸۳	۸۲۲۸۰۴	۱۴۴۱۰۸۹۴	۱۴۴۴۷۲۷۰	-۳۶۳۷۶
مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	نرخ	۴۱/۰	۴۱/۳	-۰/۳	۴۰/۷	۴۰/۸	-۰/۱	۴۲/۳	۴۲/۹	-۰/۶
جمعیت غیرفعال ۱۵ ساله و بیشتر	تعداد	۲۶۸۱۷۹۷۰	۲۶۶۳۸۳۰۱	۱۷۹۶۶۹	۲۰۷۲۵۳۷۳	۲۰۴۴۱۹۱۰	۲۸۳۴۶۳	۶۰۹۲۵۹۷	۶۱۹۶۳۹۰	-۱۰۳۷۹۳
جمعیت غیرفعال ۱۵ ساله و بیشتر	تعداد	۳۸۵۲۰۳۱۰	۳۷۹۱۳۵۵۱	۶۰۶۷۵۹	۳۰۲۰۲۰۱۴	۲۹۶۶۲۶۷۳	۵۳۹۳۴۱	۸۳۱۸۲۹۷	۸۲۵۰۸۸۰	۶۷۴۱۷
اشتغال جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	نسبت	۳۷/۹	۳۷/۹	۰/۰	۳۷/۴	۳۷/۲	۰/۲	۳۹/۹	۴۰/۴	-۰/۵
اشتغال جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	تعداد	۲۴۷۸۸۴۲۶	۲۴۴۹۰۱۸۲	۲۹۸۲۴۴	۱۹۰۴۳۳۰۱	۱۸۶۵۵۵۵۸	۳۸۷۷۴۳	۵۷۴۵۱۲۵	۵۸۳۴۶۲۴	-۸۹۴۹۹
بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	نرخ	۷/۶	۸/۱	-۰/۵	۸/۱	۸/۷	-۰/۶	۵/۷	۵/۸	-۰/۱
بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	تعداد	۲۰۲۹۵۴۴	۲۱۴۸۱۱۹	-۱۱۸۵۷۵	۱۶۸۲۰۷۲	۱۷۸۶۳۵۲	-۱۰۴۲۸۰	۳۴۷۴۷۲	۳۶۱۷۶۶	-۱۴۲۹۴
بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ ساله	نرخ	۲۰/۱	۲۱/۲	-۱/۱	۲۱/۱	۲۲/۷	-۱/۶	۱۷/۴	۱۷/۱	۰/۳
بیکاری جوانان ۱۵-۲۴ ساله	تعداد	۵۲۸۲۸۹	۵۴۰۲۲۷	-۱۱۹۳۸	۴۱۰۷۱۰	۴۲۲۹۳۲	-۱۲۲۲۲	۱۱۷۵۷۹	۱۱۷۲۹۵	۲۸۴

با توجه به اهمیت متغیر نرخ بیکاری، روند فصلی نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر برای کل کشور، مناطق شهری و مناطق روستایی طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۷ در نمودار ۱-۴ نشان داده شده است.

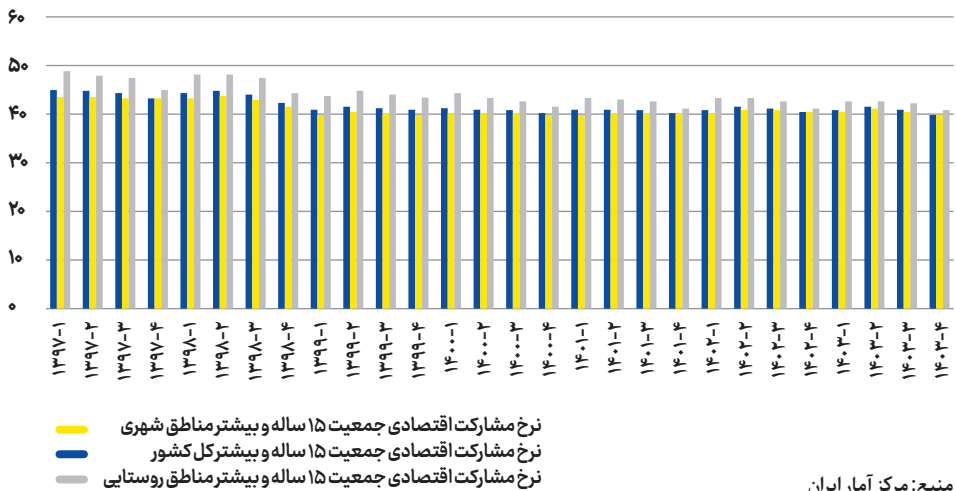
نمودار ۱-۴- نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۹۳ به تفکیک کل، شهری و روستایی

مطابق نمودار بالا ملاحظه می‌شود، روند نرخ بیکاری از سال ۱۳۹۷ به بعد همواره کاهشی بوده به طوری که از ۱۲/۱ درصد در بهار سال ۱۳۹۷ به ۷/۸ درصد در زمستان سال ۱۴۰۳ رسیده است. بر اساس محاسبات انجام شده، میانگین نرخ بیکاری سالیانه کل کشور، مناطق شهری و مناطق روستایی طی دوره مورد بررسی، به ترتیب معادل ۹/۴، ۱۰/۱ و ۶/۸ درصد بوده است.

لذا ملاحظه می‌شود نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۳ کمتر از میانگین دوره بوده است؛ گرچه همچنان نسبت به میانگین جهانی (حتی کشورهای در حال توسعه که کمتر از ۶ درصد است) فاصله دارد. در ادامه روند نرخ مشارکت اقتصادی، به عنوان یکی از متغیرهای حائز اهمیت در بازار کار، در نمودار ۱-۴ ارائه شده است.

نمودار ۱-۵- نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۷ به تفکیک کل کشور، شهری و روستایی

با توجه به نمودار ۱-۵ ملاحظه می‌شود نرخ مشارکت اقتصادی روستایی طی دوره مورد بررسی همواره نسبت به شهری بالاتر بوده است، به طوری که نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر در مناطق روستایی در سال ۱۴۰۳ معادل ۴۲/۳ درصد و در مناطق شهری معادل ۴۰/۷ درصد (برای کل کشور نیز معادل ۴۱ درصد) بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد نرخ مشارکت اقتصادی طی پنج سال اخیر کاهش داشته است. این موضوع در بررسی روند بلندمدت (در مقایسه با سال ۱۳۸۴) نیز تأیید می‌شود. در حالی نرخ مشارکت نیروی کار در اقتصاد ایران حدود ۴۰ درصد است که میانگین جهانی آن در سال ۲۰۲۴ حدود ۶۱ درصد است و این نشان از نرخ پایین مشارکت نیروی کار در اقتصاد ایران دارد. نرخ مشارکت نیروی کار تحت تاثیر عوامل متعدد اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی (FDI، دسترسی به اینترنت، حجم سرمایه، GDP، حجم تجارت، ساختار جمعیتی، تحصیلات، میزان درآمد و دارایی خانوار، ساختار فرهنگی و اجتماعی جامعه) است. از جمله دلایل پایین بودن نرخ مشارکت در ایران می‌توان به پایین بودن مشارکت زنان (به دلایل فرهنگی اجتماعی)، نامتناسب بودن فرصت‌های شغلی بازار با تعداد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، بحران‌های اقتصادی به دلیل تحریم همچون تورم، کاهش ارزش پول ملی و نوسانات شدید اقتصادی اشاره کرد. کاهش نرخ مشارکت می‌تواند به دلیل ناامید شدن جمعیتی فعالی از جامعه باشد که از یافتن کار ناامید و منصرف شده است.

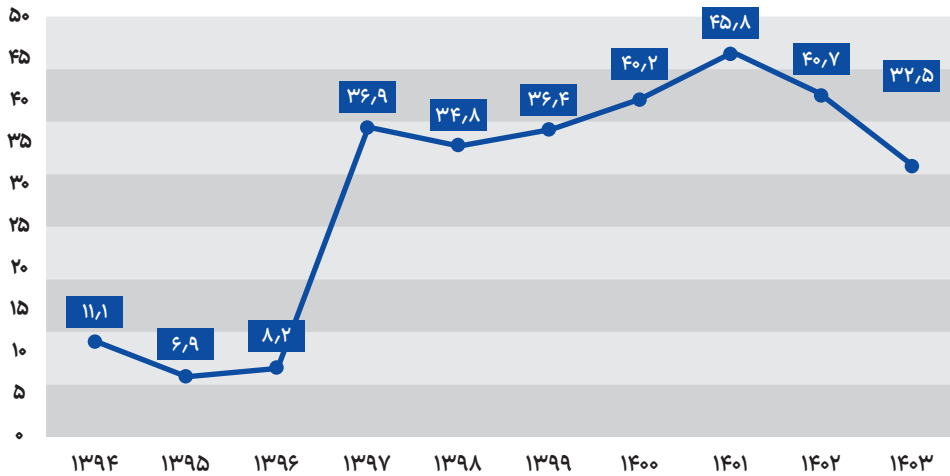
۱. عبارت است از نسبت جمعیت فعال (شاغل و بیکار) ۱۵ ساله و بیشتر به جمعیت در سن کار ۱۵ ساله و بیشتر، ضرب در ۱۰۰

تورم

مطابق با گزارش مرکز آمار ایران، درصد تغییر شاخص قیمت مصرف کننده خانوارهای کشور (به قیمت پایه سال ۱۴۰۰) در سال ۱۴۰۳ معادل ۳۲/۵ درصد بوده است. نمودار ۶-۱ روند نرخ تورم طی ده سال اخیر را نمایش داده است و در جدول ۴-۱ درصد تغییرات شاخص قیمت مصرف کننده خانوارهای کشور طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴ به تفکیک گروه‌های عمده (به قیمت پایه سال ۱۴۰۰) را نشان می‌دهد.

نمودار ۶-۱ - نرخ تورم سالانه طی دوره ۱۳۹۴-۱۴۰۳ (به قیمت ثابت ۱۴۰۰)

منبع: مرکز آمار ایران

همان گونه که در نمودار بالا ملاحظه می‌شود، افزایش نرخ تورم کشور از سال ۱۳۹۷ همزمان با خروج آمریکا از برجام و بازگشت مجدد تحریم‌ها کاملاً محسوس است.

جدول ۱-۴- درصد تغییر شاخص قیمت مصرف کننده (تورم) خانوارهای کشور طی ۱۴۰۲-۱۳۹۳ (سال پایه ۱۴۰۰) به تفکیک گروه‌های عمده

سال	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
شاخص کل	۱۱/۱	۶/۹	۸/۲	۲۶/۹	۳۴/۸	۳۶/۴	۴۰/۲	۴۵/۸	۴۰/۷	۳۲/۵
خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۹/۸	۷/۴	۱۲/۳	۳۶/۸	۴۳/۰	۳۹/۱	۵۱/۹	۷۱/۲	۴۱/۲	۲۸
دخانیات	۳/۱	۱۱/۹	۶/۹	۱۰۲/۴	۲۹/۹	۳۶/۶	۳۵/۹	۳۹/۴	۴۱/۲	۲۷/۵
پوشاک و کفش	۸/۹	۶/۰	۶/۱	۲۹/۶	۴۳/۹	۳۸/۷	۵۱/۳	۴۷/۵	۴۱	۳۱/۳
مسکن، آب، برق، گاز	۱۴/۴	۶/۲	۷/۳	۱۶/۸	۲۳/۷	۲۵/۳	۲۶/۸	۳۲/۳	۲۰/۹	۳۹/۸
مبلمان و لوازم خانگی	۶/۳	۴/۴	۵/۴	۴۳/۰	۴۹/۳	۴۶/۵	۴۶/۵	۳۵/۲	۸۵	۲۷/۲
بهداشت و درمان	۱۵/۲	۹/۲	۷/۲	۱۷/۲	۲۵/۹	۲۹/۹	۳۸/۷	۴۳/۲	۸۷	۲۹/۲
حمل و نقل	۱۰/۰	۵/۳	۴/۹	۲۷/۲	۴۶/۸	۶۵/۶	۳۷/۵	۳۶/۳	۶۴/۲	۲۷/۶
ارتباطات	۳/۱	۱/۳	۳/۱	۲۳/۳	۱۵/۴	۱۶/۵	۶/۴	۱۱/۷	۳۳/۴	۲۱/۱
تفریح و فرهنگ	۱۱/۰	۵/۴	۷/۵	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۲/۵	۳۹/۹	۳۶/۶	۱۴/۶	۲۹/۸
آموزش	۱۶/۶	۱۳/۰	۱۱/۳	۱۷/۵	۲۱/۸	۲۱/۵	۲۵/۰	۳۲/۵	۴۸	۳۶/۹
هتل و رستوران	۱۳/۳	۸/۶	۶/۸	۲۱/۶	۴۰/۱	۲۹/۷	۶۱/۶	۸۲/۷	۲۹/۳	۳۳/۵
کالاها و خدمات متفرقه	۷/۹	۱۰/۷	۷/۹	۳۴/۸	۳۷/۲	۳۷/۴	۴۰/۸	۳۳/۹	۳۶/۴	۳۸/۴

منبع: مرکز آمار ایران

مطابق جدول ۱-۴ در سال ۱۴۰۳ بیشترین رشد شاخص قیمت مصرف کننده خانوارهای کشور مربوط به "گروه مسکن، آب، برق، گاز" و کمترین رشد مربوط به "گروه ارتباطات" به ترتیب با ۳۹/۸ و ۲۱/۱ درصد بوده است. گرچه نرخ تورم در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل حدود ۸ واحد درصد کاهش یافته اما نسبت به میانگین جهانی یا حتی منطقه ای همچنان با تورم بالا روبرو هستیم و با توجه به عدم افزایش متناسب دستمزدها، گروه‌های مختلف (به ویژه کم درآمد) جامعه تحت فشار تورم بالا بوده اند. جدول بالا نشان می دهد نرخ تورم "گروه مسکن، آب، برق، گاز" که دارای بالاترین ضریب اهمیت نیز در این نرخ است، بسیار بالاتر از حتی میانگین بوده است. در جدول ۱-۵ ضریب اهمیت هر یک از گروه‌ها در سال ۱۴۰۳ ارائه شده است.

جدول ۱-۵- ضریب اهمیت شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی کشور به تفکیک گروه‌های عمده طی سال ۱۴۰۳ (به قیمت ثابت ۱۴۰۰)

گروه‌ها	خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	دخانیات	پوشاک و کفش	مسکن، آب، برق، گاز	مبلمان و لوازم خانگی	بهداشت و درمان	حمل و نقل	ارتباطات	تفریح و فرهنگ	آموزش	هتل و رستوران	کالاها و خدمات متفرقه	شاخص کل
ضریب اهمیت در سال ۱۴۰۳	۲۸/۲	۰/۶۲	۴/۵۲	۳۶/۱۱	۴/۴	۶/۶۸	۸/۹۳	۲/۴۱	۰/۸۷	۰/۸۸	۱/۳۵	۴/۴۲	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران

ادامه تورم بالای سال‌های اخیر می‌تواند در سال‌های آتی منجر به افزایش نابرابری و ضریب جینی نیز شود. لذا توجه دولت نسبت به افزایش سیاست‌های جبرانی برای گروه‌های درآمدی پایین جامعه، ضروری به نظر می‌رسد.

نقدینگی و پایه پولی

سیاست‌های پولی و مالی دو بال مداخله سیاست‌گذاران در اقتصاد هستند که بنا به اهمیت آن‌ها، در این بخش و بخش بعد، به بررسی برخی متغیرهای کلان اثرگذار سیاست پولی و مالی پرداخته می‌شود. با توجه به اثرگذاری پول و سیاست‌های پولی بر متغیرهای مهم اسمی و حقیقی^۱ اقتصاد همچون تولید، اشتغال و تورم، در این بخش دو جز مهم بازار پول شامل نقدینگی و پایه پولی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

حجم نقدینگی و پایه پولی در پایان سال ۱۴۰۳ به ترتیب به ۱۰۱۶۶ و ۱۳۵۹ همت رسیده است که نسبت به سال گذشته به ترتیب ۲۹/۱ و ۲۴/۵ درصد رشد داشته است. نرخ رشد نقدینگی و نرخ رشد پایه پولی نسبت به سال گذشته به ترتیب ۴/۸ افزایش و ۳/۳ واحد درصد کاهش یافته است. گرچه بررسی علل رشد نقدینگی و پایه پولی مستلزم کنکاش بیشتر در اجزای هر یک از آن‌هاست، بهرحال نگاهی گذار بر اجزای پایه پولی در سال ۱۴۰۳ نشان دادم‌چون سال قبل «خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی» (که عمدتاً بخاطر تغییر نرخ تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های خارجی بوده) و «بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی»، دو عامل اثرگذار بر رشد پایه پولی بوده است.^۲ در نمودار ۱-۷ روند نرخ رشد نقدینگی و پایه پولی طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴ ارائه شده است.

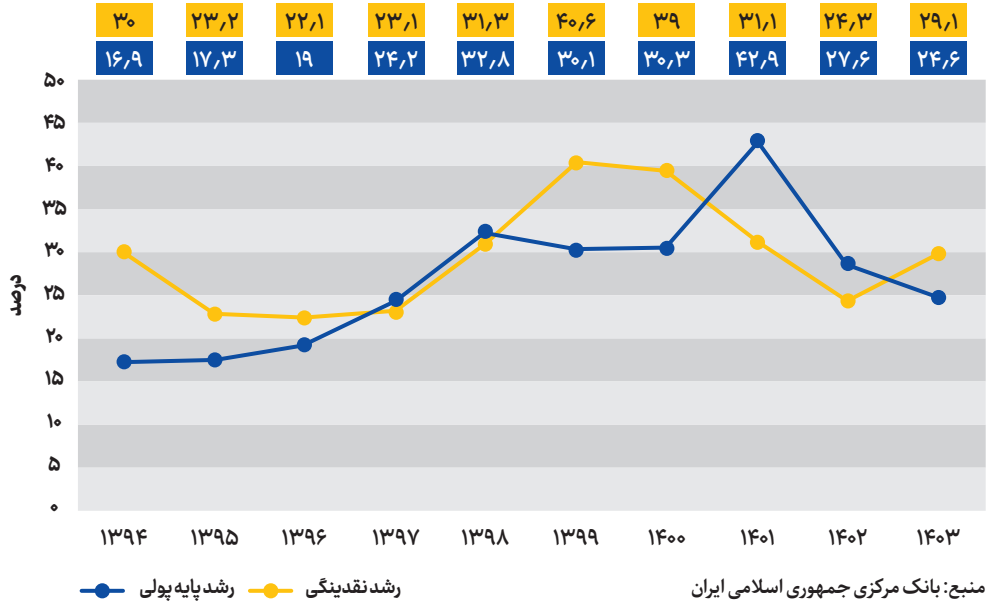
۱. گرچه مناقشه در مورد اثرگذاری پول بر بخش حقیقی اقتصاد همچنان در مکاتب اقتصادی ادامه دارد اما تاثیر آن بر بخش اسمی، غیرقابل انکار است.

۲. تحولات کل‌های پولی در اسفند ۱۴۰۳، بانک مرکزی جمهوری اسلامی

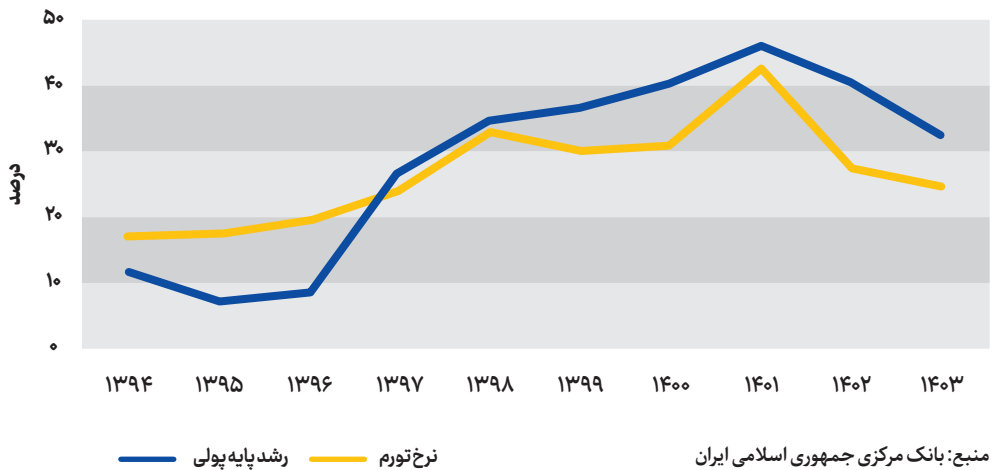

نمودار ۱-۷- نرخ رشد نقدینگی و پایه پولی طردوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴

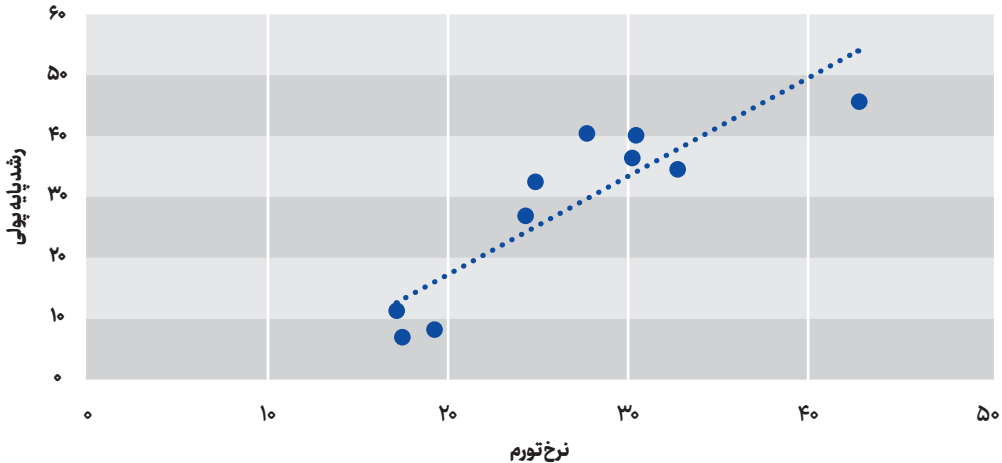
نگاهی به نمودار بالا و جدول ۱-۲ نشان می‌دهد به دنبال روند فزاینده نرخ رشد نقدینگی و پایه پولی طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۴۰۳، نرخ تورم نیز در این سال‌ها فزاینده بوده است. جهت بررسی بیشتر موضوع، روند نرخ رشد پایه پولی و نرخ تورم در نمودار ۱-۸ و نمودار پراکنندگی آن‌ها در نمودار ۱-۹ ارائه شده است.

نمودار ۱-۸- نرخ تورم و نرخ رشد پایه پولی طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴

نمودار ۱-۹- پراکندگی نرخ تورم و نرخ رشد پایه پولی ۱۳۹۴-۱۴۰۳

منبع: محاسبات بر اساس داده‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

محاسبات نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین نرخ تورم و رشد پایه پولی طی دوره مورد بررسی برابر $0/78$ بوده است. نمودارهای بالا نیز نشان‌دهنده همبستگی مثبت و بالای نرخ تورم و رشد پایه پولی است. بنابر داده‌های موجود طی سال‌های اخیر و با اتکا به نمودارهای بالا، می‌توان ادعا نمود، متغیرهای پولی (نقدینگی و پایه پولی) از جمله عوامل بسیار موثر بر تورم اقتصاد ایران در دوره‌های مورد بررسی بوده است. گرچه در سال 1403 سیاستگذار پولی تلاش کرده با کنترل پایه پولی و نقدینگی، نرخ تورم را کنترل نماید اما چندان موفق نبوده و نرخ تورم در این سال نیز بالای 30 درصد بود. کنترل کل‌های پولی لازمه کنترل تورم است اما شرط کافی نیست. متأسفانه اقتصاد ایران دچار انتظارات تورمی شدید است که اثر چشمگیر و مسلط بر تورم داشته است که بیثباتی سیاسی کشور و منطقه تاثیر بسزایی در شکل‌گیری این انتظارات داشته است.

بودجه دولت

بواسطه مداخلات گسترده دولت در اقتصاد ایران، بودجه دولت از جمله مهم‌ترین متغیرهای اقتصاد کلان ایران محسوب می‌شود. تاثیر این دو متغیر بسیار مهم اقتصاد کلان یعنی رشد اقتصادی و تورم، کاملاً روشن است. لذا در این بخش، وضعیت بودجه مورد بررسی قرار گرفته است. بودجه کل کشور در سال 1403 از حیث منابع و مصارف، بالغ بر شصت و چهار میلیون و پانصد و هشتاد و هفت هزار و یکصد و بیست و سه میلیارد و نهصد و نود و هفت میلیون ریال (6459 همت) شامل 2837 همت منابع بودجه عمومی و 3742 همت بودجه شرکت‌های دولتی بوده است (120 همت مبالغ دوبار منظور شده از سرجمع بودجه کل کشور کسر می‌شود). اعداد قانون بودجه 1403 در مقایسه با قانون بودجه 1402 نشان می‌دهد بودجه کل کشور در این سال $29/3$ درصد، بودجه عمومی $25/3$ درصد و بودجه شرکت‌های دولتی $29/7$ درصد رشد داشته است.

مقایسه خلاصه بودجه کل در سال‌های 1403 و 1402 در جدول ۱-۶ ارائه شده است.

جدول ۱-۶- خلاصه بودجه کل کشور در سال های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال)

مصارف				منابع			
درصد تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۳		درصد تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۳	
۲۴٫۵	۱۵٫۰۸۸	۱۸٫۷۸۷	هزینه ها	۵۱٫۶	۱۰٫۵۴۱	۱۵٫۹۸۳	درآمدها
۶٫۷	۳٫۷۵۰	۴٫۰۰۰	تملك دارایی های سرمایه ای	-۱۲٫۰	۷٫۳۲۲	۶٫۴۴۶	واگذاری دارایی های سرمایه ای
۴۲٫۷	۱٫۹۸۵	۲٫۸۳۳	تملك دارایی های مالی	۷٫۸	۲٫۹۶۰	۳٫۱۹۲	واگذاری دارایی های مالی
۲۳٫۰	۲۰٫۸۲۳	۲۵٫۶۲۰	جمع مصارف عمومی دولت	۲۳٫۰	۲۰٫۸۲۳	۲۵٫۶۲۰	جمع منابع عمومی دولت
۲۴٫۵	۱٫۶۵۳	۲٫۷۵۱	از محل درآمد های اختصاصی دولت	۵۱٫۸	۱٫۸۱۲	۲٫۷۵۱	درآمد های اختصاصی دولت
۲۵٫۳	۲۲٫۶۳۵	۲۸٫۳۷۱	مصارف بودجه عمومی دولت	۲۵٫۳	۲۲٫۶۳۵	۲۸٫۳۷۱	منابع بودجه عمومی دولت
۲۹٫۷	۲۸٫۸۳۹	۳۷٫۴۱۶	مصارف شرکت های دولتی، موسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانک ها	۲۹٫۷	۲۸٫۸۳۹	۳۷٫۴۱۶	منابع شرکت های دولتی، موسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانک ها
۲۷٫۸	۵۱٫۴۷۴	۶۵٫۷۸۷	جمع	۲۷٫۸	۵۱٫۴۷۴	۶۵٫۷۸۷	جمع
-۲۱٫۴	۱٫۵۲۷	۱٫۲۰۰	کسر می شود ارقامی که دوبار منظور شده است	-۲۱٫۴	۱٫۵۲۶	۱٫۲۰۰	کسر می شود ارقامی که دوبار منظور شده است
۲۹٫۳	۴۹٫۹۴۷	۶۴٫۵۸۷	مصارف بودجه کل کشور	۲۹٫۳	۴۹٫۹۴۷	۶۴٫۵۸۷	منابع بودجه کل کشور

منبع: بودجه ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

در ادامه با توجه به اهمیت دو جز منابع مالیاتی و نفتی در بودجه، ارقام این منابع مورد بررسی قرار می گیرد. در جدول ۷-۱ مقادیر منابع بودجه عمومی، درآمدها و درآمدهای مالیاتی در بودجه طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۹۷ گزارش شده است.

جدول ۱-۷- سهم درآمدهای مالیاتی از منابع عمومی دولت و درآمدها (هزار میلیارد ریال)

شرح	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
منابع بودجه عمومی دولت	۵,۷۱۰	۱۳,۷۳۸	۱۵,۲۷۴	۲۲,۶۳۵	۲۸,۳۷۱
درآمدها	۲,۸۸۸	۴,۵۴۸,۹۸۹	۶,۹۷۷,۱۰۳	۱۰,۵۴۱	۱۵,۹۸۳
درآمدهای مالیاتی	۲,۰۴۵	۳,۲۵۲	۵,۶۱۷	۸,۹۴۵	۱۳,۶۴۵
نسبت درآمدهای مالیاتی به بودجه عمومی	۳۵/۸	۲۳/۶	۳۷	۳۹/۵	۴۸/۱

منبع: قوانین بودجه سنواتی

مطابق جدول بالا سهم درآمد مالیاتی از منابع بودجه عمومی در سال ۱۴۰۳ برابر ۴۸/۱ درصد بوده که نسبت به سال قبل ۸/۶ واحد درصد افزایش داشته است. گرچه مطابق قانون برنامه ششم توسعه دولت مکلف بوده تا پایان سال ۱۴۰۰ این سهم را به ۴۹/۸ درصد افزایش دهد، بهرحال افزایش این نسبت در سال ۱۴۰۳ حکایت از تغییر رویکرد دولت در اتکا به درآمدهای غیرنفتی طی سال‌های اخیر دارد. در جدول ۱-۸ میزان تحقق منابع و مصارف بودجه عمومی سال ۱۴۰۳ ارائه شده است.

جدول ۱-۸- مقایسه عملکرد و مصوب منابع و مصارف بودجه عمومی سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال)

عنوان	مصوب (هزار میلیارد ریال)	عملکرد (هزار میلیارد ریال)	درصد نسبت عملکرد به مصوب	درصد رشد عملکرد نسبت به سال ۱۴۰۲	منبع
درآمدها	۱۵,۹۸۳	۱۶,۴۲۷	۱۰۲,۸	۵۰	منابع بودجه عمومی
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۴۴۶	۱۲,۲۳۰	۱۸۹,۹	۱۵۰,۹	
واگذاری دارایی‌های مالی	۳,۱۹۲	۶,۹۰۹	۲۱۶,۴	۱۶,۷	
جمع منابع بودجه عمومی	۲۵,۶۲۰	۳۵,۵۶۶	۱۳۸,۸	۷۸,۶	
اعتبارات هزینه‌های	۱۸,۷۸۷	۲۹,۰۱۳	۱۵۴,۴	۹۲,۶	مصارف بودجه عمومی
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۴,۰۰۰	۴,۳۳۰	۱۰۸,۳	۴۲,۴	
تملك دارایی‌های مالی	۲,۸۳۳	۲,۶۲۳	۹۲,۶	۴۴,۸	
جمع مصارف بودجه عمومی	۲۵,۶۲۰	۳۵,۹۶۶	۱۴۰,۴	۸۰,۶	

منبع: گزارش عملکرد مالی دولت، وزارت امور اقتصادی و دارایی

از نکات بسیار قابل توجه جدول بالا، تحقق ۱۳۸/۸ درصدی عملکرد منابع بودجه ۱۴۰۳ است. این در حالی است که تحقق منابع بودجه (حداقل در ده سال گذشته) همواره کمتر از ۱۰۰ بوده است. از جمله مهم‌ترین دلایل تحقق بالای منابع بودجه عبارت است (گزارش عملکرد مالی دولت):

- استیجازه مقام رهبری در خصوص سهم صندوق توسعه ملی از منابع نفتی معادل ۴۰۰ همت
- مجوز شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا در خصوص انتشار اوراق مالی اسلامی به مبلغ ۲۷۰ همت
- مبلغ ۶۰ همت مجوز مقام معظم رهبری در خصوص استفاده از منابع صندوق توسعه ملی
- تهاتر و تحویل نفت به مبلغ ۴۶۴ همت
- اعمال حساب ردیف‌های درآمدی عمده که در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ دارای مصوب یک بوده‌اند.

در طرف مقابل درصد نسبت عملکرد مصارف بودجه به مصوب نیز معادل ۱۴۰/۴ درصد بوده است. از جمله مهم‌ترین دلایل افزایش عملکرد مصارف عمومی به شرح ذیل است:

- تهاتر بدهی‌های مالیاتی با مطالبات از دولت به مبلغ ۱۰/۶ همت
  - تامین و استانداردسازی سامانه گرمایشی و سرمایشی مدارس از محل دریافت عوارض گاز مصرفی از مشترکان به مبلغ ۳/۸ همت
  - پرداخت مطالبات طلبکاران و ایفای تعهدات از محل اوراق مالی اسلامی به مبلغ ۱۲۶/۷ همت
  - تهاتر مطالبات شرکت‌های پتروشیمی تولیدکننده کود اوره بابت مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی کود تحویلی به کشاورزان با بدهی‌های واحدهای مزبور به دولت (جمعی - خرجی) به مبلغ ۳۷ همت
  - تقویت بنیه دفاعی و تحقیقات راهبردی دفاعی و پرداخت تعهدات مربوط به طرح‌های دفاعی به مبلغ ۴۳۵/۸ همت
  - اعتبارات موضوع تحویل نفت و واگذاری سهام به مبلغ ۹۳ همت
  - پاسخ به حوادث و بحران‌ها از محل اعتبارات موضوع بند (م) ماده ۲۸ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت به مبلغ ۴۱/۳ همت
  - تکمیل طرح‌ها با مشارکت بخش‌های خصوصی و غیر دولتی از محل کسر تا ۵ درصد از اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به مبلغ ۳/۲ همت
  - مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی و قیمت تمام شده فروش هر متر مکعب آب و دفع فاضلاب به مبلغ ۳/۳ همت
  - سایر موارد جمعاً به مبلغ ۳۴/۲ همت
- افزایش ۸۰ درصدی عملکرد مصارف نسبت به سال قبل در شرایطی که عملکرد منابع بودجه رشد واقعی نداشته (اگر برداشت از صندوق توسعه ملی، انتشار بدون پشتوانه اوراق و تهاتر نفت را از منابع بودجه کسر کنیم، تنها ۹۲ درصد منابع مصوب بودجه، محقق شده است)، نشان‌دهنده کسر بودجه واقعی دولت در این سال خواهد بود که قطعاً بر تورم سال ۱۴۰۳ و سال‌های بعد اثرگذار خواهد بود.

وضعیت بورس

مجموع ارزش بازار بورس تهران، فرابورس ایران، بورس انرژی و بورس کالا در پایان سال ۱۴۰۳ با ۱۵/۲ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۱۲۰۷۵۸ هزار میلیارد ریال رسید. بر این اساس در پایان سال ۱۴۰۳ مجموع ارزش بازار بورس تهران (شامل سهام، اوراق بدهی و ETFs) با ۱۴/۳ درصد افزایش به ۸۹۵۶۹ هزار میلیارد ریال و مجموع ارزش بازار فرابورس ایران (شامل سهام، اوراق بدهی و ETFs) با ۱۲/۲ درصد افزایش به ۲۹۱۳۳ هزار میلیارد ریال رسید.

در جدول ۹-۱ ارزش بازار بورس تهران و فرابورس ایران طی سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲ و درصد تغییرات آن نشان داده شده است.

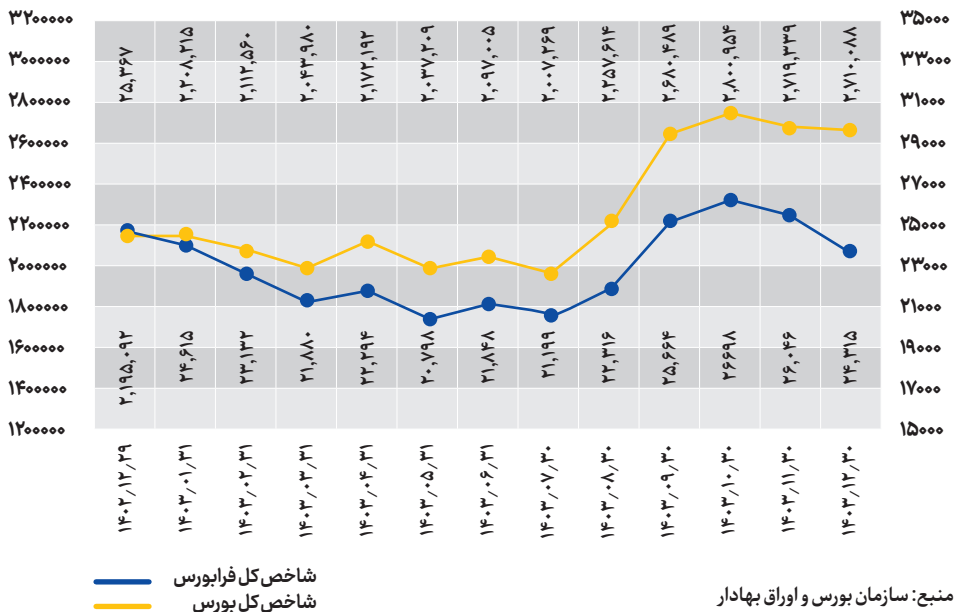
جدول ۱-۸ - ارزش بازار بورس تهران و فرابورس ایران طی دوره ۱۴۰۱-۱۳۹۸ (هزار میلیارد ریال)

سال	ارزش بازار سهام ۱۴۰۳/۱۲/۲۸ (هزار میلیارد ریال)	ارزش بازار سهام ۱۴۰۲/۱۲/۲۸ (هزار میلیارد ریال)	درصد تغییرات ۱۴۰۲ به ۱۴۰۳
بورس تهران	۸۹۵۶۹	۷۸۳۷۴	٪۱۴/۳
فرابورس ایران	۲۹۱۳۳	۲۵۹۶۲	٪۱۲/۲
جمع	۱۱۸۷۰۲	۱۰۴۳۳۶	٪۱۳/۸

منبع: سازمان بورس و اوراق بهادار

روند ماهانه شاخص کل بورس تهران و شاخص کل فرابورس ایران طی سال ۱۴۰۳ نیز در نمودار ۱۱-۱ ارائه شده است.

نمودار ۱۰-۱ - روند شاخص کل بورس تهران و فرابورس ایران در سال ۱۴۰۳

در سال ۱۴۰۳ شاخص کل بورس تهران ابتدای سال را متعادل شروع نمود و تا انتهای فروردین نوسان خاصی نداشت. اما برآیند اتفاقات (عمدتاً) سیاسی در نیمه اول سال باعث شد شاخص کل روند کاهشی در پیش بگیرد، به نحوی که در انتهای مهر ۱۴۰۳ شاخص کل بورس تهران به عدد ۲,۰۰۷,۲۶۹ کاهش یافت. اما حمایت‌های دولت در نیمه دوم سال و

سایر عوامل بنیادین باعث رشد شاخص از آبان ماه شد، به طوری که شاخص کل در انتهای دی ماه به ۲,۸۰۰,۹۵۴ واحد افزایش یافت. نهایتاً در پایان سال شاخص کل بورس تهران در عدد ۲,۷۱۰,۰۸۸ به کار خود پایان داد. حاصل تغییرات شاخص کل بورس تهران در سال ۱۴۰۳، ثبت بازدهی ۲۴/۵ درصد در این سال بود. مطابق نمودار ۱-۱ شاخص فرابورس ایران گرچه به لحاظ روند نمودار، رفتاری مشابه نمودار شاخص بورس در سال ۱۴۰۳ داشته اما بازدهی شاخص کل فرابورس ایران طی سال ۱۴۰۳ منفی و معادل ۴/۲- درصد بوده است.

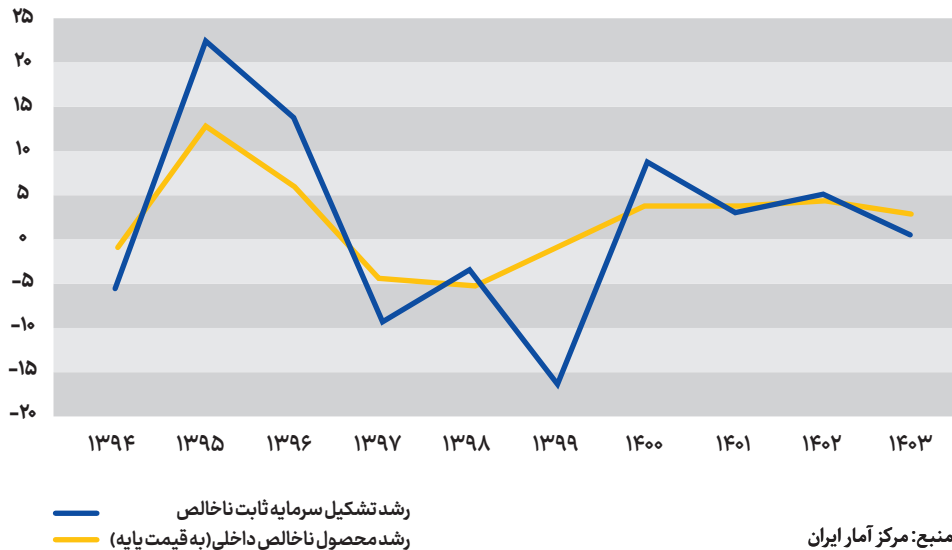
سرمایه گذاری

بررسی ادبیات رشد اقتصادی نشان می دهد، یکی از مهم ترین عوامل اثرگذار بر رشد و تولید، سرمایه گذاری است. لذا در ادامه جهت کنکاش بیشتر در عوامل موثر بر رشد اقتصادی، وضعیت سرمایه گذاری داخلی و خارجی در سال ۱۴۰۳ ارائه می شود.

۱. سرمایه گذاری داخلی

بررسی اجزای هزینه نهایی در حساب های ملی نشان می دهد برخلاف مصرف خصوصی و دولتی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (در کنار خالص صادرات) به ویژه در سال های اخیر، پرنوسانترین بخش تقاضای کل اقتصاد ایران بوده است. سطح ریسک از جمله مهم ترین عوامل موثر بر سرمایه گذاری است که متأسفانه در سال ها اخیر اقتصاد ایران متحمل ریسک های فراوانی بوده است. در نمودار ۱-۱۲ روند رشد اقتصادی و رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص طی سال های ۱۴۰۳-۱۳۹۴ ارائه شده است.

نمودار ۱-۱۱- رشد اقتصادی و رشد سرمایه گذاری طی ۱۴۰۳-۱۳۹۴

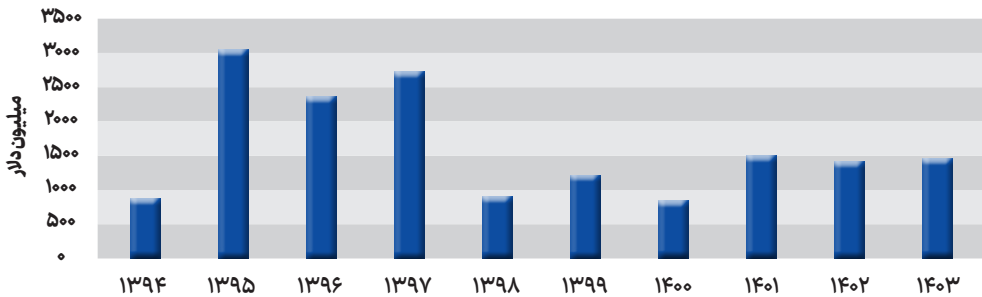
نمودار بالا بخوبی همبستگی رشد سرمایه گذاری و رشد اقتصادی را نشان می دهد.

۲. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI)

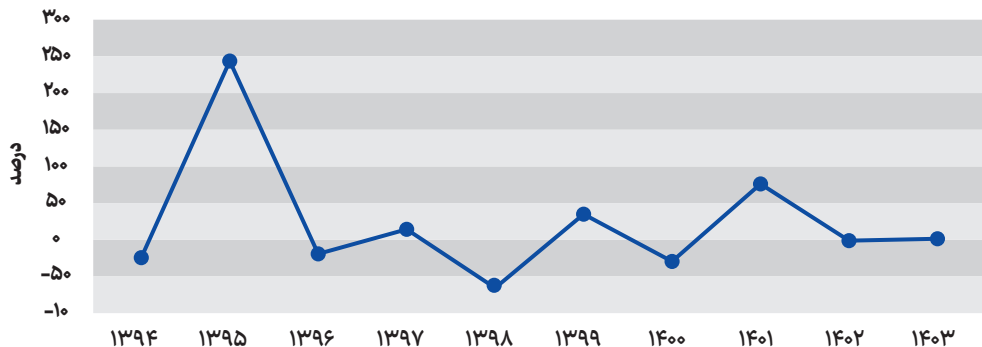
سرمایه‌گذاری خارجی به‌طور کلی به دو دسته شامل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (سرمایه‌گذاری تاثیرگذار بر اقتصاد داخلی) و سرمایه‌گذاری در سهام (سرمایه‌گذاری تاثیرپذیر از اقتصاد داخلی) تقسیم می‌شود. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران همواره در اولویت سیاست‌های اقتصادی دولت‌ها قرار داشته است، چرا که بواسطه سرریز فناوری^۱، می‌تواند شکاف موجود در تکنولوژی کشور با کشورهای توسعه یافته را کاهش دهد. ایران به عنوان کشوری نفت خیز و در حال توسعه، برای افزایش توان رقابتی و بهبود جایگاه خود در میان کشورهای در حال توسعه، انگیزه بالایی برای جذب فناوری‌های خارجی داشته و برای این کار روی جذب سرمایه خارجی نیز حساب ویژه‌ای باز کرده است. متأسفانه اطلاعات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از سال ۱۴۰۱ به بعد توسط منابع رسمی کشور منتشر نشده است. لذا برای سال‌های ۱۴۰۱-۰۳ از داده‌های بانک جهانی استفاده شده است. اما بنابر گزارش بانک جهانی، FDI در ایران در سال ۲۰۲۴ معادل ۱/۴۵ میلیارد دلار بوده که نسبت به سال قبل (۱/۴۲ میلیون) بیش از ۲ درصد رشد داشته است. ادامه روند FDI و نرخ رشد آن طی سال‌های ۱۴۰۳-۱۳۹۴ در نمودارهای ۱-۱۳ و ۱-۱۴ ارائه شده است.

نمودار ۱-۱۲ - روند FDI طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (آمار سال‌های ۱۴۰۱-۰۳ بر اساس بانک جهانی)

نمودار ۱-۱۳ - نرخ رشد FDI طی دوره ۱۴۰۳-۱۳۹۴

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

1. Foreign Direct Investment
2. Technology Spillover

نکته قابل توجه درباره نمودارهای بالا بهبود وضعیت FDI در دوره‌هایی است که کشور به لحاظ سیاسی، شاهد بهبود روابط بین‌المللی و تعامل با جهان بوده است. اما عدم ثبات سیاسی باعث شده وضعیت این متغیر طی دوره مورد بررسی با نوسان روبرو باشد و قطعاً سرمایه‌گذار خارجی حاضر به قبول ریسک بالای بی‌ثباتی سیاسی یک کشور نیست. بهبود روابط سیاسی منجر به بهبود تعامل اقتصادی با جهان و بهبود وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در کشور خواهد شد. به‌ویژه اینکه ایران به لحاظ ظرفیت سرمایه‌گذاری، دارای ظرفیت بسیار بالایی است به طوری که ارزش فرصت‌های سرمایه‌گذاری در ایران (از جمله در صنایع نفت و گاز، استخراج معادن، پتروشیمی، وسایل نقلیه، مواد غذایی و دارویی و...) بین ۶۰۰ تا ۸۰۰ میلیارد دلار برآورد شده است.^۱ امروزه حتی کشوری مانند چین که با رشد‌های اقتصادی خیره‌کننده در دهه‌های اخیر روبرو بوده و طی سه دهه گذشته با سرعت بالا به سمت توسعه‌یافتگی حرکت کرده (به طوری که به لحاظ تولید ناخالص داخلی رتبه دوم جهان را در اختیار گرفته)، درک نموده بدون تعامل با جهان و سرمایه‌گذاری خارجی قادر به ادامه روند رو به رشد خود نیست؛ لذا حاضر به قطع یا محدود نمودن روابط خود با سایر جهان نیست. بنابراین سیاست‌گذاران کشور بایستی این موضوع را در برنامه‌ریزی‌های بلندمدت (به‌ویژه برنامه‌های توسعه و اسناد چشم‌انداز بلندمدت) کشور لحاظ نمایند که گرچه اتکا به ظرفیت‌های داخلی نباید نادیده گرفته شود اما نباید انتظار داشت بدون سرمایه‌گذاری خارجی و تعامل سازنده با جهان، حرکت به سمت توسعه، با سرعت بالایی پیموده شود.

تجارت خارجی

براساس آمار گمرک جمهوری اسلامی ایران، میزان صادرات قطعی کالاهای غیرنفتی کشور در سال ۱۴۰۳ (به استثنای نفت، نفت کوره و نفت سفید و همچنین بدون صادرات از محل تجارت چمدانی)، بالغ بر ۱۵۳،۹۶۱ هزار تن به ارزش ۵۸،۵۶۰ میلیون دلار بوده است. که در مقایسه با سال ۱۴۰۲، افزایش ۱۱/۵ درصدی در وزن و ۱۷/۱ درصدی در ارزش دلاری داشته است. همچنین میزان واردات کشور در این مدت، با افزایش کمتر از ۱ درصد در وزن و افزایش ۹/۹ درصد در ارزش دلاری در مقایسه با سال ۱۴۰۲، به ارقام ۳۹،۷۷۲ هزار تن و ۷۳،۵۰۲ میلیون دلار رسیده است.^۲ در جدول ۹-۱ آمار تجارت خارجی کشور در سال ۱۴۰۳ ارائه شده است.

جدول ۹-۱- آمار واردات و صادرات کالاهای غیرنفتی

درصد تغییر ۱۴۰۲ نسبت به ۱۴۰۱		سال ۱۴۰۳		سال ۱۴۰۲		شرح
ارزشی	وزنی	ارزشی (میلیون دلار)	وزنی (هزار تن)	ارزشی (میلیون دلار)	وزنی (هزار تن)	
۱۷/۱	۱۱/۵	۵۸،۵۶۰	۱۵۳،۹۶۱	۵۰،۱۲۰	۱۳۸،۳۷۶	صادرات
۹/۹	۰/۵	۷۳،۵۰۲	۳۹،۷۷۲	۶۶،۸۸۳	۳۹،۵۵۶	واردات

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

عمده‌ترین مقاصد صادراتی کشور در سال ۱۴۰۳ به ترتیب چین (۲۶ درصد)، عراق (۲۱ درصد)، امارات (۱۳ درصد)، ترکیه (۱۲ درصد) و افغانستان (۴ درصد) بوده‌اند. مهم‌ترین کشورهای طرف معامله واردات نیز امارات (۳۰ درصد)، چین (۲۷ درصد)، ترکیه (۱۷ درصد)، آلمان (۳ درصد) و هند (۲/۵ درصد) بوده‌اند. در جدول ۱۰-۱ ده کالای عمده صادراتی و وارداتی کشور در سال ۱۴۰۳ و مقایسه با سال ۱۴۰۲ ارائه شده است.

1. Solomon, J (2014)

۲. سالنامه آمار تجارت خارجی کشور ۱۴۰۳، گمرک جمهوری اسلامی ایران

جدول ۱-۱۰- ده کالای عمده صادراتی و وارداتی در سال ۱۴۰۳

صادرات				واردات			
۱۴۰۳		۱۴۰۲		۱۴۰۳		۱۴۰۲	
ارزش (میلیون دلار)	شرح تعرفه	ارزش (میلیون دلار)	شرح تعرفه	ارزش (میلیون دلار)	شرح تعرفه	ارزش (میلیون دلار)	شرح تعرفه
۶,۸۸۶	گاز طبیعی	۳,۱۲۱	پروپان مایع	۸,۰۷۱	طلا به اشکال خام	۳,۸۶۹	طلا به اشکال خام
۳,۷۵۷	پروپان مایع	۲,۹۷۳	گاز طبیعی	۲,۹۸۹	ذرت دامی	۲,۹۶۱	ذرت دامی
۲,۲۹۷	بوتان مایع	۲,۲۳۶	قیرنفت	۲,۴۸۵	سایر تلفن‌های هوشمند غیر مذکور	۱,۹۵۷	تلفن‌های هوشمند
۲,۲۱۰	قیرنفت	۲,۱۴۶	متانول	۱,۹۷۶	کنجاله	۱,۹۴۰	کنجاله
۲,۱۱۲	متانول	۲,۱۰۳	بوتان مایع	۱,۳۲۲	دانه سویا تراریخته	۱,۵۹۱	دانه سویا تراریخته
۱,۸۸۶	سایر گازهای نفتی وهیدروکربورهای گازی	۱,۷۸۴	شمش از آهن و فولاد غیر ممزوج	۱,۲۸۷	تراکتورها	۱,۲۵۱	تراکتورها
۱,۴۹۵	شمش از آهن و فولاد غیر ممزوج	۱,۶۴۹	اوره	۱,۲۷۹	برنج	۱,۱۶۷	برنج
۱,۴۸۹	اوره	۱,۳۶۵	سایر گازهای نفتی وهیدروکربورهای گازی	۱,۱۲۴	قطعات منفصله خودرو	۱,۱۱۱	قطعات منفصله خودرو
۱,۰۹۱	میله‌های آهنی یا فولادی، گرم نورد شده	۱,۱۹۹	محصولات نیمه تمام از آهن یا از فولادهای غیر ممزوج	۹۴۸	روغن دانه آفتابگردان	۱,۰۰۲	روغن دانه آفتابگردان
۱,۰۹۰	پلی اتیلن	۱,۱۲۶	سنگ آهن	۹۲۰۱	قطعات منفصله خودرو	۸۴۲	قطعات منفصله خودرو

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

از جدول بالا مشخص است حتی در صادرات غیرنفتی نیز عمده کالای صادراتی کشور محدود به مواد خام بوده است و همچنان با خام فروشی مواجه هستیم. همچنین در سال ۱۴۰۳ واردات طلا نسبت به سال قبل به شدت افزایش یافته است. از جمله دلایل این افزایش، اجازه بانک مرکزی به صادرکنندگان برای رفع تعهد ارزی با طلا بوده است. البته این موضوع منجر به افزایش هزینه‌های تبدیل شد. در واقع صادرکنندگان یک بار ارز را به طلا و مجدداً برای انجام واردات طلا را باید به ارز تبدیل کنند.

در پایان بررسی حساب سرمایه کل کشور در سال ۱۴۰۳ نیز نشان از ادامه خروج سرمایه از کشور دارد. خالص حساب سرمایه در پایان این سال با کسری ۲۱۶۷۹ میلیون دلاری مواجه شده و در مجموع تراز پرداخت‌ها در این سال منفی بوده است. تشدید بی‌ثباتی سیاسی (تحریم‌ها و عدم تعامل سازنده با اقتصاد جهانی) در سال ۱۴۰۳، از مهم‌ترین عوامل افزایش کسری حساب سرمایه و خروج سرمایه از کشور در این سال بوده است.

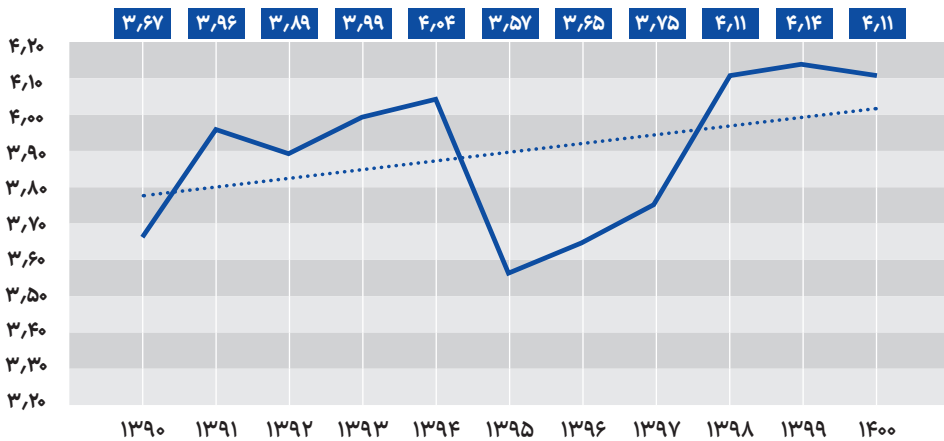
محصول ناخالص داخلی

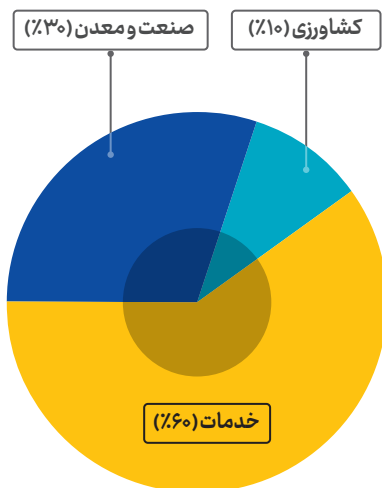
۲-۱- خلاصه فصل

در این گزارش سهم استان از تولید ناخالص داخلی (GDP) کشور مشخص شده است. بر اساس این شاخص، سهم استان خراسان رضوی از تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۰ (براساس قیمت‌های ۱۴۰۰) معادل ۴/۱٪ تعیین شده که بعد از استان‌های تهران با ۲۰/۶٪، خوزستان با ۱۷/۰٪، بوشهر با ۸/۰٪ و اصفهان با ۵/۶٪ در رتبه پنجم کشور قرار گرفته است. استان خراسان رضوی در طول ۱۰ سال به طور متوسط حدود ۳/۹ درصد از کل تولید ناخالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۲-۱- روند سهم تولید ناخالص استان از کل کشور (به قیمت ثابت ۱۴۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

بخش خدمات با ۶۰/۲۴٪ بیشترین سهم را در ارزش افزوده استان در سال ۱۴۰۰ داشته است و پس از آن صنعت و معدن ۲۹/۴۶٪ (شامل صنعت- استخراج معدن- تامین برق، گاز، بخار و تهویه‌ها- آبرسانی و خدمات تصفیه آب- ساختمان) و کشاورزی ۱۰/۳۰٪ سهم قرار گرفته است.

نمودار ۲-۲- سهم بخش‌های مختلف در ارزش افزوده استان در سال ۱۴۰۰ (براساس قیمت ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

۲-۲- سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان

وجود بارگاه شریف ثامن الحجج (علیه‌السلام) در خراسان رضوی و ذخایر و فرصت‌های ارزشمند برای توسعه اقتصادی یک گنج به‌شمار می‌رود. همچنین با برخورداری از ۹۰۰ کیلومتر مرز مشترک با افغانستان و ترکمنستان و داشتن صدها جاذبه فرهنگی و گردشگری که ریشه در تمدن این سرزمین دارد، خراسان رضوی یک استان فوق‌العاده برای سرمایه‌گذاری است. وجود دو منطقه ویژه اقتصادی در استان و وجود شبکه ریلی متصل به راه آهن آسیایی در منطقه ویژه اقتصادی دوغارون تایباد را نیز می‌توان از دیگر مزیت‌های اقتصادی این استان برشمرد. از همه مهم‌تر سرمایه انسانی توانمند در این استان است که می‌تواند با بهره‌گیری از سرمایه‌های سرگردان خرد و بخش خصوصی آگاه و هوشمند برای سرمایه‌گذاری از مزیت‌های ویژه خراسان رضوی استفاده کند.

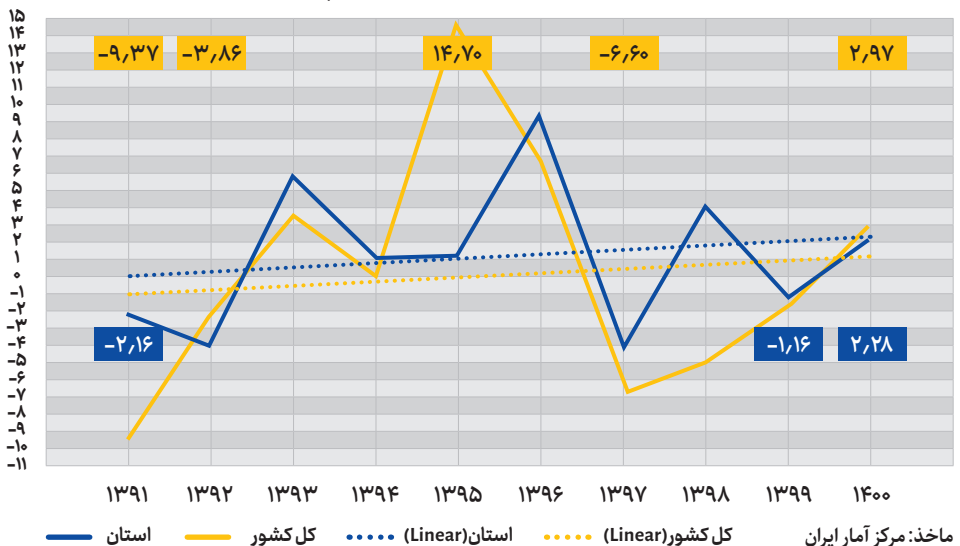
علاوه بر مشکلات اقتصادی ناشی از تحریم و تورم، در سال‌های اخیر به ویژه بر اثر شیوع ویروس کرونا و تاثیر منفی شدید آن بر بخش خدمات، شاهد کاهش رشد اقتصادی استان بوده‌ایم. به نحوی که شرایط اقتصادی استان را بسیار پایین‌تر از ظرفیت‌ها و استعداد‌های ملی در مقیاس جهانی قرار داده است. محدود شدن مقاصد صادراتی و تمرکز بر صادرات مواد اولیه یا با فناوری پایین، شرایط مقاومت در مواجهه با تکان‌های مختلف را تضعیف کرده است. از سوی دیگر علی‌رغم ظرفیت‌های فراوان استان، صدور خدمات از جمله خدمات فنی مهندسی نیز دچار آسیب شده است.

۲-۳- بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی

• محصول ناخالص تولیدی استان به قیمت ثابت

در تعریف این شاخص در پایگاه اینترنتی بانک مرکزی آمده است: «کل ارزش ریالی محصولات نهایی تولیدشده توسط واحدهای اقتصادی مقیم کشور در دوره زمانی معین را تولید ناخالص داخلی می‌نامند.» در سال ۱۴۰۰ محصول ناخالص داخلی استان به قیمت بازار (قیمت جاری) ۳,۵۰۵,۹۶۱,۰۵۱ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال ۱۳۹۹ دارای رشدی معادل ۴/۴۸٪ می‌باشد. اما تولید ناخالص داخلی (به قیمت ثابت ۱۴۰۰) حدود ۴/۱۳٪ رشد را در طول ده سال (از ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰) تجربه کرده است.

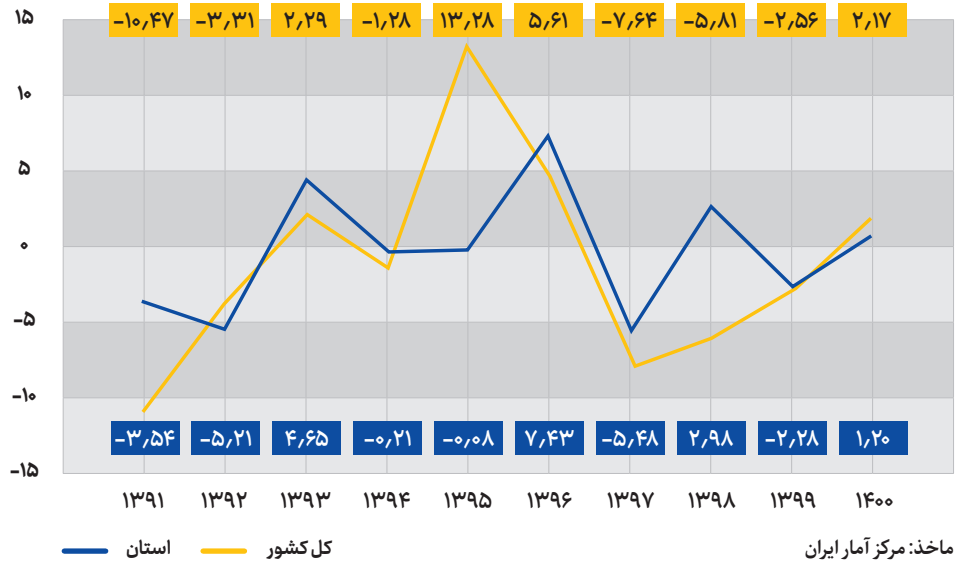
نمودار ۲-۳- مقایسه روند رشد اقتصادی استان و کل کشور (به قیمت ثابت - سال پایه ۱۴۰۰)

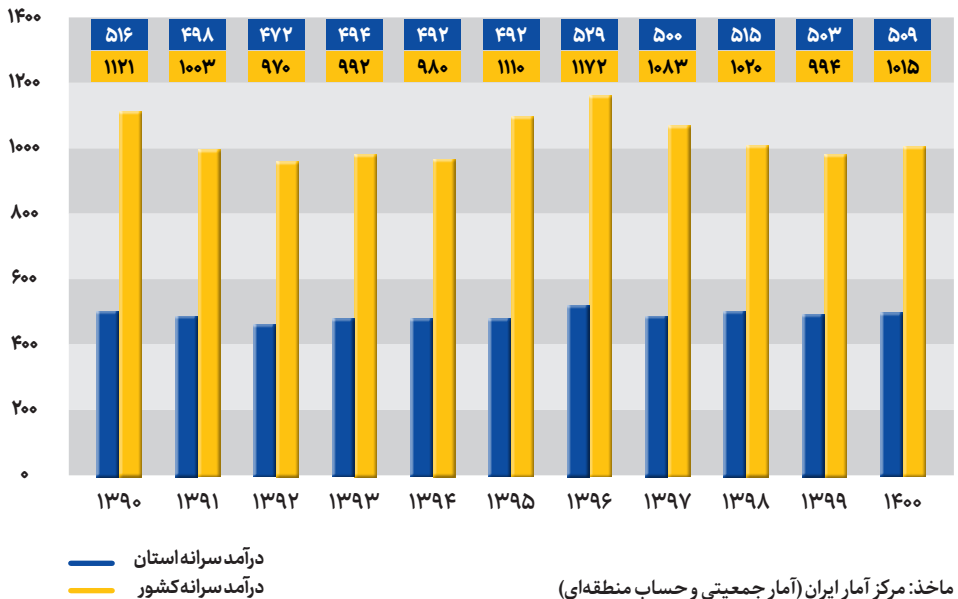

• محصول ناخالص داخلی سرانه

نمودار ۲-۴ - بررسی درصد تغییرات سرانه درآمد در استان و کشور (براساس تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

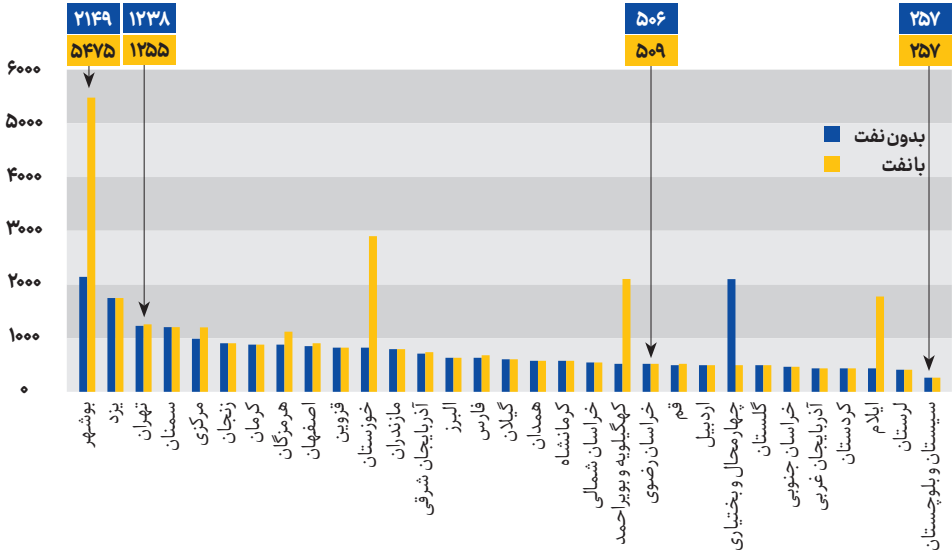

نمودار ۲-۵ - بررسی مقدار سرانه درآمد در استان و کشور (براساس تولید ناخالص داخلی به قیمت ثابت سال پایه ۱۴۰۰) - ارقام به میلیون ریال

نمودار ۲-۶- مقایسه درآمد سرانه در استان های کشور در سال ۱۴۰۰ (به قیمت ثابت سال پایه ۱۴۰۰) - ارقام به میلیون ریال

ماخذ: مرکز آمار ایران (آمار جمعیتی و حساب منطقه ای)

۴-۲- بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی

- ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی

جدول ۱-۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان ۱۴۰۰-۱۳۹۹ (میلیون ریال - براساس قیمت‌های ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

شرح	تولید ناخالص سال ۱۳۹۹	تولید ناخالص سال ۱۴۰۰	درصد تغییرات سال ۱۳۹۹ نسبت به ۱۳۹۸	درصد تغییرات سال ۱۴۰۰ نسبت به ۱۳۹۹
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۴۹۹,۴۰۵,۳۰۹	۳۹۶,۸۳۲,۳۸۶	۲,۶۱	-۲۰,۵۴
استخراج معدن	۱۱۴,۳۷۷,۶۶۷	۱۹۱,۵۰۱,۸۷۱	۱۵۳,۴۳	۶۷,۴۳
صنعت	۶۱۷,۸۵۸,۱۴۲	۶۶۱,۳۶۲,۰۱۸	۲,۱۱	۷,۰۴
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۵۳,۱۷۵,۳۵۹	۵۴,۱۴۲,۵۸۷	۹,۱۹	۱,۸۲
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۱۲,۹۶۶,۰۹۳	۷,۰۳۶,۳۹۱	۱۵,۱۰	-۴۵,۷۳
ساختمان	۲۲۸,۷۱۳,۹۴۳	۲۲۰,۲۸۴,۸۳۷	-۱۷,۳۵	-۳,۶۹
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	۸۲۱,۱۵۵,۵۰۸	۸۵۶,۶۴۹,۷۶۲	-۱,۸۵	۴,۳۲
حمل و نقل و انبارداری و پست	۲۷۶,۱۴۴,۱۶۳	۳۱۳,۸۳۵,۲۶۱	-۱۶,۵۱	۱۳,۶۵
فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا	۳۰,۷۹۹,۵۹۱	۴۹,۱۴۴,۴۳۲	-۵۶,۵۰	۵۹,۵۶
اطلاعات و ارتباطات	۶,۲۶۹,۸۲۸	۴,۷۴۵,۵۱۲	۱۷,۹۷	-۲۴,۳۱
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱۰۷,۳۷۲,۴۷۲	۹۳,۱۷۵,۷۲۸	-۱,۳۷	-۱۳,۲۲
املاک و مستغلات	۴۰۸,۱۵۷,۷۷۷	۴۲۶,۲۱۵,۱۳۵	۱,۴۷	۴,۴۲
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۶۵,۳۵۰,۷۸۰	۷۳,۹۹۶,۷۶۷	۳۴,۴۵	۱۳,۲۳
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۸,۸۵۳,۵۵۵	۸,۵۴۶,۲۴۹	۷,۲۹	-۳,۴۷
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی	۱۸۸,۹۵۴,۰۸۳	۱۹۷,۲۷۵,۰۲۱	-۳,۷۶	۴,۴۰
آموزش	۱۳۶,۱۲۱,۷۵۲	۱۳۱,۵۱۱,۴۹۱	۷,۵۹	-۳,۳۹
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۱۰۳,۰۶۱,۳۳۱	۱۲۹,۲۴۴,۹۴۳	۱۰,۲۳	۲۵,۴۱
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۴۳,۶۳۸,۴۰۴	۳۵,۵۳۸,۹۸۶	-۳۳,۳۱	-۱۸,۵۶

ماخذ: مرکز آمار ایران - حساب‌های ملی منطقه‌ای ۱۳۹۹-۱۴۰۰

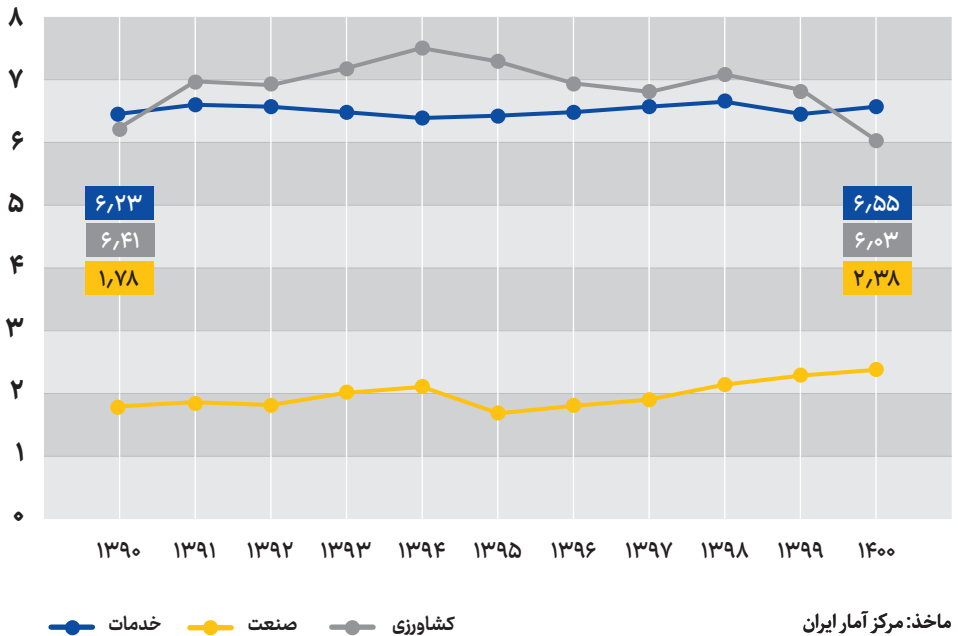
ارزش افزوده، ارزش اضافی ایجاد شده در جریان تولید است. تفاوت بین ارزش ستانده و مصرف واسطه در هر فعالیت اقتصادی را ارزش افزوده ناخالص می‌گویند. پس از کسر مصرف سرمایه ثابت از ارزش افزوده ناخالص، ارزش افزوده خالص به دست می‌آید.

بخش استخراج معدن با ۶۷ درصد رشد واقعی در پایان سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل، بیشترین رشد در ارزش افزوده استان را به خود اختصاص داده است. همچنین در این سال آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه با کاهش ۴۵ درصدی ارزش افزوده، بیشترین کاهش را داشته است.

استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۰ معادل ۸ درصد جمعیت کشور را به خود اختصاص داده و در سال ۱۴۰۰ همچنان با ۸٫۲ درصد جمعیت دومین استان پرجمعیت کشور بعد از تهران است. معمولاً اقتصاد استان در سه حوزه خدمات، کشاورزی و صنعت تعریف می‌شود؛ اما باید دید سهم ارزش افزوده استان در بخش‌های مختلف براساس قیمت‌های ثابت (سال پایه ۱۴۰۰) چگونه بوده است. سهم خراسان رضوی از ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۶/۲۳ درصد بود که این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۶/۰۳ درصد کاهش یافته است. این سهم در سال ۱۳۹۴ به اوج خود و معادل ۷/۴۸ درصد رسیده است.

از سوی دیگر سهم خراسان رضوی از ارزش افزوده بخش خدمات کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۶/۴۱ درصد بود که این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۶/۵۵ درصد افزایش یافته است. اوج این سهم در سال ۱۳۹۸ و به میزان ۶/۶۳ درصد بوده است همچنین سهم خراسان رضوی از ارزش افزوده بخش صنعت و معدن کشور در سال ۱۳۹۰ معادل ۱/۷۸ درصد بود که این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۲/۳۸ درصد افزایش یافته است. اوج این سهم در همان سال ۱۴۰۰ بوده است. البته لازم به ذکر است که سهم اندک استان از این بخش در کشور به علت عدم بهره‌مندی از منابع نفتی است.

نمودار ۲-۷- سهم ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان از کل کشور براساس قیمت‌های ثابت سال پایه ۱۴۰۰

۵-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

خراسان رضوی در ده سال گذشته به طور متوسط ۳/۹۰٪ از تولید ناخالص کل کشور را به خود اختصاص داده است و بیشترین بخش تولید ناخالص در استان مربوط به بخش خدمات است که ۶۰٪ از کل ارزش افزوده استان را شامل می‌شود.

لازم به ذکر است که براساس قیمت‌های ثابت (سال پایه ۱۴۰۰) تولید ناخالص استان در مجموع ۱۳/۳۷٪ در طول ده سال (از ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰) رشد کرده است. بر همین اساس و با توجه به رشد جمعیتی استان، شاهد کاهش ۱/۳ درصدی سرانه تولید ناخالص در استان بوده‌ایم. البته از آن‌جا که بخش نفت در استان ناچیز است، این درآمد شامل عواید نفتی نمی‌شود.

توصیه‌های سیاستی

- بررسی مزیت‌ها و عدم تعادل‌های استان از لحاظ موقعیت جغرافیایی، فرهنگی و اقتصادی، جمعیتی، حمل و نقل و ترانزیت، بازار کار، صنعت، کشاورزی و سرمایه‌گذاری خارجی و ارائه فعالیت‌های اولویت‌دار استان برای سرمایه‌گذاری.
- افزایش توان حمل و نقل مسافری اعم از هوایی، ریلی و جاده‌ای برای مقاصد داخل و خارج کشور باهدف گسترش بخش گردشگری زیارتی استان.
- نظارت بر دستگاه‌های استان برای عدم درخواست شرط و مدرک اضافه از متقاضیان مجوز کسب‌وکار و همچنین پاسخگویی در مدت زمان معین در راستای تسهیل صدور مجوز و بهبود محیط کسب‌وکار.
- توجه و برنامه‌ریزی برای افزایش سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی استان با توجه به شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان؛ از طریق اصلاح الگوی کشت، اصلاح الگوی آبیاری، تقویت صنایع تکمیلی بخش کشاورزی، کمک به صادرات و....
- توجه و برنامه‌ریزی برای افزایش سهم ارزش افزوده بخش صنعتی استان با توجه به مزیت‌های استان از طریق تکمیل زنجیره ارزش صادرات و برگزاری دوره‌های آشنایی با مسیر صادرات محصول برای تولیدکنندگان استان.
- توجه به تامین مواد اولیه و ماشین آلات و تجهیزات مورد نیاز در زنجیره تولید و کوتاه کردن زمان سفارش گذاری تا تخصیص و تامین ارز از طریق بازنگری و ایجاد تعهد برای سیستم بانکی و مشخص شدن بازه زمانی تعریف شده برای تخصیص و تامین ارز بعد صدور ثبت سفارشات.
- راه اندازی درگاه ملی تسهیلات در راستای گسترش شفافیت و حذف امضاهای طلایی از فرایند اخذ تسهیلات کسب و کارها و بهره‌مندی عادلانه‌ی عموم فعالان اقتصادی استان از تسهیلات موجود.
- گسترش برگزاری همایش‌های آشنایی با مزیت‌های اقتصادی استان و معرفی پروژه‌های سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی.

بخش کشاورزی

خلاصه فصل

بخش کشاورزی یکی از بخش‌های فعال و مهم اقتصادی به حساب می‌آید که دارای ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل زیادی می‌باشد، و می‌تواند نقش بزرگی در تامین امنیت غذایی، ایجاد اشتغال، تامین مواد اولیه بخش صنایع و... ایفا نماید. این بخش با برخورداری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های وسیع جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد استان دارد. بخش کشاورزی استان در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین تولیدکنندگان محصولات کشاورزی کشور با برخورداری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های وسیع با بیش از ۸۷۱ هزار هکتار سطح زیر کشت انواع محصولات زراعی و باغی و بیش از ۱۴/۶ میلیون واحد دامی در مجموع با تولید بیش از ۸ میلیون تن تولید انواع محصولات زراعی، باغی و دامی و آبریان به ارزش ناخالص تولید ۲,۶۳۵ هزار میلیارد ریال جایگاه تعیین کننده‌ای در اقتصاد ملی داشته و نیز نقش مهمی در تامین نیازهای حیاتی جامعه از جمله امنیت غذایی و تامین مواد اولیه مورد نیاز صنعت و ایجاد اشتغال ایفا نموده است.

در این سال مجموع سطح زیر کشت اراضی زراعی و باغی کشاورزی استان ۸۷۱ هزار هکتار بوده و ۵ درصد اراضی زیر کشت کشور را تشکیل می‌دهد که از این مقدار بیش از ۴۹۳ هزار هکتار اراضی (۳/۷ درصد از کشت زراعی کشور) و قریب به ۳۷۸ هزار هکتار باغی (۱۲/۸ درصد از باغستان‌های کشور) را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، تولید محصولات زراعی و باغی استان قریب به ۶,۴۰۷ هزار تن (شامل ۵۳۱۴ هزار تن محصولات باغی و بیش از ۱۰۹۴ هزار تن محصولات باغی) بوده است. سهم تولید محصولات زراعی از کشور ۶ درصد و سهم محصولات باغی ۴/۴ درصد بوده و در تولید محصولات زعفران، زیره، خربزه رتبه اول را در کشور دارا می‌باشد. یکی از محصولات مهم بخش کشاورزی استان که در سطح ملی و حتی بازارهای جهانی از موقعیت ویژه‌ای برخوردار است زعفران می‌باشد که در طبقه بندی‌های موجود در زیر بخش باغبانی قرار دارد. در سال ۱۴۰۳ سطح زیر کشت این محصول بالغ بر ۹۵ هزار هکتار با ۲۶۹ تن تولید بوده است که رتبه اول تولید در کشور و جهان را دارا می‌باشد.

در این سال، از مجموع اراضی کشاورزی استان ۸۵ درصد زیر کشت آبی و ۱۵ درصد زیر کشت دیم قرار دارد. در فعالیتهای زراعی این نسبت‌ها شامل ۸۲ درصد سطح زیر کشت آبی و ۱۸ درصد زیر کشت دیم بوده و در فعالیتهای باغی ۹۰ درصد زیر کشت آبی و ۱۰ درصد به صورت دیم می‌باشد. در نهایت، قریب به ۱,۵۸۵ تن انواع فرآورده‌های دامی در استان تولید شده که ۹ درصد از تولیدات دامی کشور و جایگاه سوم در تولید فرآورده‌ها پروتئینی را دارد.

۳-۱- سیاست‌ها و تحولات بخش کشاورزی و جهت گیری‌های استان

در سال ۱۴۰۳ بخش کشاورزی استان سیاست‌ها و اقدامات مختلفی را در جهت توسعه کشاورزی در استان مد نظر قرار داد که از جمله مهم‌ترین این سیاست‌ها توجه به کشاورزی کم آب بر، صادرات محور و بهره‌ور بوده و تلاش شد تا از محصولات راهبردی حمایت بیشتری صورت گیرد. همچنین از مهم‌ترین اقدامات اجرایی می‌توان به بهبود خرید تضمینی گندم، کشت گلخانه‌ای و تلاش در جهت اصلاح روش‌های آبیاری اشاره نمود که براینده این سیاست‌ها و اقدامات منجر به رشد جایگاه استان در تولید گندم، تخم مرغ، پسته و برخی محصولات باغی گردید. در ادامه با جزییات بیشتر به اهم سیاست‌ها و اقدامات بخش کشاورزی استان در این سال اشاره می‌شود:

سیاست‌های حاکم بر بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۳

- **سیاست امنیت غذایی و خودکفایی:** یکی از مهم‌ترین جهت‌گیری‌های دولت و مدیریت استانی در سال ۱۴۰۳، تقویت تولید داخلی محصولات راهبردی نظیر گندم، گوشت و تخم مرغ باهدف کاهش وابستگی به واردات و افزایش تاب‌آوری غذایی کشور بوده است. این سیاست از طریق حمایت‌های قیمتی و تضمین خرید محصولات دنبال شد.

- سیاست سازگاری با کم آبی و افزایش بهره‌وری آب: با توجه به شرایط اقلیمی استان، سیاست اصلی بر جایگزینی کشت‌های کم‌آبر (مانند زعفران، زیره و گیاهان دارویی) به جای محصولات پرمصرف و توسعه کشت‌های گلخانه‌ای متمرکز بود. این رویکرد در راستای پایداری منابع طبیعی و کاهش فشار بر منابع آبی اتخاذ شد.
- سیاست توسعه محصولات مزیت‌دار و صادرات‌محور: استان خراسان رضوی به دلیل مزیت‌های نسبی در تولید زعفران، پسته، زیره و برخی محصولات باغی، سیاست تمرکز بر این محصولات را باهدف افزایش درآمد کشاورزان و توسعه صادرات دنبال کرد.
- سیاست تقویت زنجیره ارزش کشاورزی: یکی از اهداف کلان، کاهش خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی، بسته‌بندی و فرآوری محصولات کشاورزی بود تا ارزش افزوده بیشتری در داخل استان ایجاد شود.
- سیاست کشاورزی دانش‌بنیان: توسعه بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، بذره‌های اصلاح‌شده، مدیریت هوشمند مزرعه و شیوه‌های نوین آبیاری در دستور کار قرار گرفت تا بهره‌وری عوامل تولید افزایش یابد.

اقدامات اجرایی انجام شده در سال ۱۴۰۳

اجرای سرشماری کشاورزی: در سال ۱۴۰۳ سرشماری کشاورزی در سطح استان اجرا شد که هدف آن دستیابی به داده‌های دقیق درباره سطح زیرکشت، تولید، دام، بهره‌برداران و الگوی کشت بود. این اقدام زیربنای برنامه‌ریزی علمی و هدفمند در بخش کشاورزی محسوب می‌شود.

توسعه خرید تضمینی گندم: با ایجاد و فعال‌سازی مراکز خرید و پرداخت قیمت تضمینی، انگیزه کشاورزان برای افزایش سطح زیرکشت گندم تقویت شد. نتیجه این سیاست، ارتقای جایگاه استان در تولید گندم کشور از رتبه هفتم به رتبه سوم در سال ۱۴۰۳ بود.

گسترش کشت‌های گلخانه‌ای و کم‌آبر: افزایش سطح زیرکشت گلخانه‌ای و گیاهان دارویی به‌عنوان اقدامی عملی در راستای سیاست بهره‌وری آب انجام شد که به کاهش مصرف آب و افزایش تولید در واحد سطح منجر گردید.

اجرای پروژه‌های آبیاری و آبرسانی: اجرای طرح‌های لوله‌گذاری و توسعه شبکه‌های نوین آبیاری در مناطق کشاورزی استان موجب بهبود دسترسی به آب و افزایش عملکرد مزارع و باغات شد.

حمایت از دام و طیور: تسهیل دسترسی به نهاده‌های دامی و افزایش ظرفیت واحدهای مرغداری باعث رشد چشمگیر تولید تخم‌مرغ در استان شد، به‌گونه‌ای که سهم استان از تولید کشور از ۷ درصد به ۱۲ درصد افزایش یافت و رتبه آن از پنجم به دوم ارتقا پیدا کرد.

حمایت از باغداری و محصولات صادراتی: پشتیبانی از باغات پسته، آلبالو و سایر محصولات مزیت‌دار از طریق تسهیلات، آموزش و بهبود دسترسی به بازارها انجام شد که به بهبود جایگاه تولیدی این محصولات در سطح کشور انجامید.

۲-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی

۱-۲-۳- میزان تولید محصولات اساسی بخش کشاورزی

استان خراسان رضوی با تولید بالغ بر ۸ میلیون تن در سال ۱۴۰۳، ۵ درصد از تولیدات بخش کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده و از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین تولیدکنندگان محصولات کشاورزی بوده و در جایگاه ششم کشور قرار دارد. فرآورده‌های دامی با سهم ۸ درصدی از کل تولیدات کشور نسبت به سایر بخش‌ها، سهم بیشتری را در کل تولیدات استان به خود اختصاص داده است.

جدول ۳-۱- مقایسه تولیدات استان و کشور و سهم استان در بخش کشاورزی در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (تن/درصد)

نام گروه	میزان تولید	سهم گروه در استان	مقدار تولید در کشور	سهم استان در تولید کشور	جایگاه استان در کشور
محصولات زراعی	۵,۳۱۴,۰۷۷	۶۶	۹۰,۱۴۴,۲۷۲	۶	ششم
محصولات باغی	۱,۰۹۳,۸۶۰	۱۴	۲۶,۸۲۶,۲۱۴	۴	نهم
فرآورده‌های دامی	۱,۵۸۵,۱۱۰	۲۰	۱۹,۹۱۰,۶۷۸	۸	دوم
شیلات	۱۵,۰۶۱	۰/۲	۷۰۹,۳۹۵	۲	شانزدهم
مجموع تولیدات	۸,۰۰۸,۰۹۸	-	۱۳۷,۵۹۰,۵۵۹	۶	ششم

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

جدول ۳-۲- مقایسه تولید محصولات زراعی استان با کشور به تفکیک نوع کشت در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (تن/درصد)

گروه	تولید آبی	سهم	تولید دیم	سهم	کل تولید	سهم
محصولات زراعی استان	۵,۲۶۷,۱۶۱	۷	۴۶,۹۱۶	۰/۵	۵,۳۱۴,۰۷۷	۶
محصولات زراعی کشور	۷۹,۸۱۶,۳۰۷	-	۱۰,۳۲۷,۹۶۵	-	۹۰,۱۴۴,۲۷۲	-

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

جدول ۳-۳- مقایسه تولید محصولات باغی استان با کشور به تفکیک نوع کشت در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (تن/درصد)

گروه	تولید آبی	سهم	تولید دیم	سهم	کل تولید	سهم
محصولات باغی استان	۱,۰۷۴,۷۴۷	۴	۱۹,۱۱۳	۱	۱,۰۹۳,۸۶۰	۴
محصولات باغی کشور	۲۵,۴۷۹,۸۴۰	-	۱,۳۱۳,۹۱۲	-	۲۶,۸۲۶,۲۱۴	-

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

در این سال، استان قریب به ۸۷۲ هزارهکتار سطح زیر کشت، ۵ درصد از سطح کشت کشور را به خود اختصاص دارد و بعد از استان‌های خوزستان، فارس، آذربایجان شرقی و کردستان جایگاه پنجم در بین استان‌ها را به خود اختصاص داده است. ۸۹ درصد سطح زیر کشت استان متعلق به کشت آبی بوده که معادل ۸ درصد از سطح آبی کشور است و بیشترین سطح محصولات آبی استان در گروه محصولات زراعی قرار دارند.

جدول ۳-۴- سطح زیر کشت استان در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (هکتار/درصد)

سهم	استان	سهم	تولید دیم	سهم	تولید آبی	گروه
۵۷	۴۹۳,۴۷۶	۶۹	۸۷,۹۸۷	۵۵	۴۰۵,۴۸۹	محصولات زراعی
۴۳	۳۷۸,۳۸۸	۳۱	۴۰,۰۹۷	۴۵	۳۳۸,۲۹۱	محصولات باغی
-	۸۷۱,۸۶۴	-	۱۲۸,۰۸۴	-	۷۴۳,۷۸۰	استان

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

استان خراسان رضوی در بسیاری از محصولات زراعی، باغی و دامی جایگاه ویژه‌ای در کشور دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در سال ۱۴۰۳ محصولات خربزه، زیره، زعفران و گوشت قرمز جایگاه اول در تولید کشور را به خود اختصاص داده‌اند. در این میان زعفران ۷۶ درصد از سطح زیر کشت را در کشور به خود اختصاص داده است اما سهم تولید آن در سال ۱۴۰۲ حدود ۶۳ درصد بوده که در سال ۱۴۰۳ با یک درصد کاهش به ۶۲ درصد رسیده است. پنبه تولیدی استان علی‌رغم آنکه رتبه اول در سطح زیر کشت در کشور را به خود اختصاص داده است اما رتبه دوم تولید کشور را دارا می‌باشد.

پسته از جمله محصولاتی است که از رتبه سوم به رتبه دوم در سال ۱۴۰۳ رسیده و سهم تولید آن در کشور ۲ درصد افزایش یافته است. آلبالو از دیگر محصولاتی است که رتبه آن از چهارم به سوم رسیده است. تولید تخم مرغ در این سال بسیار تغییر کرده و از جایگاه پنجم به دوم رسیده و سهم آن از ۷ درصد به ۱۲ درصد در کشور رسیده است. در نهایت گندم از جمله محصولاتی است که از رتبه هفتم به سوم در کشور رسیده است. سیب، انار، بادام و گوشت مرغ از جمله تولیداتی بوده‌اند که علی‌رغم داشتن جایگاه مناسب در سال ۱۴۰۲، در سال ۱۴۰۳ در میان کالاهای شاخص استان قرار نگرفته‌اند.

جدول ۳-۵- جایگاه محصولات شاخص در تولید استان خراسان رضوی در کشور و درصد تغییرات- سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

سهم استان در کشور (درصد)		جایگاه در کشور		تولید (تن)		محصول
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	
۲۶	۲۴	اول	اول	۳۷۱,۵۴۹	۴۴۲,۲۷۳	خریزه
۵۰	۵۳	اول	اول	۱۲,۱۹۵	۱۱,۱۵۳	زیره
۶۲	۶۳	اول	اول	۲۶۹	۱۵۲	زعفران
۹	۹	اول	اول	۸۶,۲۴۸	۸۳,۰۲۰	گوشت قرمز
۲۰	۲۳	دوم	دوم	۴۱,۲۲۸	۵۹,۱۸۳	پنبه
۱۰	۹	دوم	دوم	۳۵۶,۵۹۲	۳۲۵,۵۰۳	جو
۱۳	۱۲	سوم	دوم	۳,۱۵۸	۴,۸۴۹	توت درختی
۱۴	۱۴/۳۳	دوم	دوم	۶۲,۱۵۰	۶۶,۸۶۷	آلو
۱۳	۱۵	سوم	سوم	۱,۲۰۸,۱۵۹	۱,۰۶۵,۸۹۱	چغندر قند
۱۹	۱۷	دوم	سوم	۸۷,۶۱۲	۷۳,۵۲۹	پسته
۳	۲	دوم	سوم	۸۹۶	۱,۲۱۲	توت نوغان
۱۴	۱۵	سوم	سوم	۳۱,۵۲۶	۳۰,۶۳۹	گلابی
۰/۰۴	۰/۰۴	سوم	سوم	۶۳	۸۸	زرشک
۸	۸	سوم	سوم	۱,۰۶۹,۷۵۴	۱,۰۱۹,۶۰۶	شیرخام
۱۱	۱۱	سوم	چهارم	۲۳,۸۳۸	۲۱,۸۴۳	آلبالو
۱۰	۱۰	چهارم	چهارم	۳۹۵,۴۴۷	۴۱۴,۵۷۲	انگور
۹	۱۰	چهارم	پنجم	۵۰۵,۶۴۰	۵۰۷,۵۳۷	گوجه فرنگی
۱۲	۷	دوم	پنجم	۱۶۳,۶۸۲	۱۶۰,۷۳۱	تخم مرغ
۸	۵	سوم	هفتم	۶۰۲,۳۵۱	۴۹۹,۳۹۳	گندم
۳	۳	نهم	دهم	۱,۰۳۶,۸۳۲	۱,۰۸۰,۸۱۳	محصولات باغی
۵	۵	سوم	سوم	۵,۳۱۴,۰۷۷	۵,۰۰۷,۲۸۶	محصولات زراعی
۹	۹	دوم	سوم	۱,۵۸۵,۱۱۰	۱,۵۰۵,۶۸۲	محصولات دامی
۲	۲	شانزدهم	سیزدهم	۱۵,۰۶۱	۱۳,۰۲۰	شیلات و آبزیان

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

۳-۲-۲- ارزش تولیدات و تجارت خارجی بخش کشاورزی

بخش کشاورزی با تولید بیش از ۸ میلیون تن، ارزش ناخالص اقتصادی ۲,۶۳۶ هزار میلیارد ریال را برای استان خراسان رضوی به ارمغان داشته و جایگاه تعیین کننده‌ای در اقتصاد ملی و استان داشته، همچنین نقش مهمی در تامین نیازهای غذایی و تامین مواد اولیه مورد نیاز صنایع وابسته و ایجاد و تثبیت اشتغال ایفا نموده است. در میان محصولات مختلف تولیدی استان، محصولات باغی با ۴۵ درصد سهم از ارزش ناخالص تولید استان، بالاترین سهم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۳-۶- ارزش ناخالص تولیدات بخش کشاورزی به تفکیک بخش در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (میلیارد ریال)

گروه	میزان تولید (تن)	ارزش ناخالص تولید	سهم در استان (درصد)
محصولات زراعی	۵,۳۱۴,۰۶۲	۵۰۸,۱۶۳	۱۹
محصولات باغی	۱,۰۹۳,۸۶۴	۱,۱۹۰,۰۹۷	۴۵
فرآورده‌های دامی	۱,۵۸۵,۱۱۰	۹۱۷,۴۸۹	۳۵
شیلات	۱۵,۰۶۱	۱۹,۸۱۹	۱
استان	۸,۰۰۸,۰۹۸	۲,۶۳۵,۵۷۰	-

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

از کل اراضی کشت شده در سال زراعی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ میزان تولید محصولات بیش از ۵ میلیون تن می‌باشد به طوری که ۹۹ درصد میزان تولید محصولات زراعی متعلق به اراضی با کشت آبی و یک درصد تولید به اراضی با کشت دیم تعلق دارد. در این سال تقریباً نیمی از کل میزان تولید محصولات زراعی مربوط به شهرستان‌های مشهد با ۱۳ درصد، تربت جام با ۱۱ درصد، جغتای با ۱۰ درصد، جویین با ۸ درصد، نیشابور با ۷ درصد و تربت حیدریه با ۶ درصد می‌باشد. کمترین مقدار تولید متعلق به شهرستان خلیل آباد، مه ولات و طرقبه و شاندریز با ۰/۱ درصد می‌باشد.

جدول ۳-۷- میزان تولید محصولات زراعی استان در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

گروه	تولید (تن)	
	آبی	دیم
محصولات زراعی	۵,۲۶۷,۱۶۱	۴۶,۹۱۶
درصد	۹۹	۱
کل	۵,۳۱۴,۰۷۷	

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

در این سال میزان تولید محصولات باغی استان بیش از یک میلیون تن بوده که ۹۸ درصد آن آبی و مابقی به صورت دیم برداشت شده است. در این سال شهرستان مه ولات با بیش از ۷/۳ درصد از باغستان‌های استان، شهرستان‌های گناباد و تایباد با ۵/۳ درصد، خوشاب با ۵ درصد از سطح محصولات باغی استان بیشترین سطح را نسبت به شهرستان‌های دیگر به خود اختصاص داده است. کمترین سطح محصولات باغی متعلق به شهرستان‌های صالح آباد و سرخس می‌باشد.

جدول ۳-۸- سطح محصولات باغی استان در سال ۱۴۰۳

تولید محصولات باغی (تن)			گروه
جمع	دیم	آبی	
۱۰۹۳۸۶۴	۱۹,۱۱۴	۱,۰۷۴,۷۴۹	باغی
%۱۰۰	%۲	%۹۸	سهم نوع کشت

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

مجموع تولیدات دام و طیور استان در سال ۱۴۰۳ مقدار ۱۵۸۵ هزارتن برآورد گردیده است که از این مقدار بیشترین آن متعلق به تولیدات دام سبک و سنگین است با ۱۱۵۶۰۰۲ تن و پس از آن تولیدات طیور با ۴۲۵۳۹۴ تن در رتبه دوم تولیدات را در این بخش داشته و مابقی تولیدات متعلق به عسل و نوغان است که معادل ۳۷۱۴ تن می باشد.

جدول ۳-۹- سهم گروه‌های دامی در تولیدات دامی استان سال ۱۴۰۳

سهم هر گروه (درصد)	میزان تولید (تن)	نام گروه
۹	۱۴۳,۲۶۰	دام سبک
۶۳/۹	۱,۰۱۲,۷۴۲	دام سنگین
۲۶/۸	۴۲۵,۳۹۴	طیور
۰/۲۲	۳,۳۵۹	زنبور عسل
۰/۰۳	۳۵۵	نوغان
-	۱,۵۸۵,۱۱۰	مجموع تولید دامی

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

افزایش ارزش افزوده از طریق فرآوری و صنایع تبدیلی از اهمیت بسیار زیادی در اقتصاد برخوردار است و صنایع تبدیلی کمک شایانی به این مساله می‌کنند. بررسی صنایع تبدیلی و غذایی بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که به طور کلی ۱۳۸ فقره پروانه بهره برداری و طرح توسعه صنایع تبدیلی و غذایی در استان صادر شده است که ۴۴ پروانه با سهم ۳۲ درصد به بخش باغی، ۵۷ پروانه با سهم ۳۹ درصد به بخش زراعی و ۳۷ پروانه با سهم ۲۷ درصد به بخش دام و طیور تعلق داشته که بیشترین سهم را بخش زراعی به خود اختصاص داده است.

در این سال به طور کلی صنایع تبدیلی کشاورزی است تعداد ۲,۵۷۲ نفر اشتغال را در استان ایجاد کند که در این میان بیشترین سهم اشتغال ایجاد می‌کند به بخش زراعی تعلق داشته است. اشتغال ایجاد می‌کند به تفکیک بخش‌ها شامل ۷۰۴ نفر (۲۸ درصد) بخش باغی، ۱۰۷۳ نفر (۴۲ درصد) بخش زراعی و ۷۹۵ نفر (۳۱ درصد) بخش دام و طیور بوده است. علاوه بر این، مبلغ ۴۵,۷۹۵,۰۰۰ میلیون ریال سرمایه ثابت به این بخش اختصاص یافته که ظرفیت تولیدی آن‌ها ۶۱۷,۱۰۰ تن در سال بوده است. همچنین، بیشترین ظرفیت تولیدی به بخش زراعی با ظرفیت تولید ۳۳۵,۲۶۰ تن محصول تعلق داشته است.

جدول ۳-۱۰- وضعیت عملکرد شاخص های صنایع تبدیلی و غذایی بخش کشاورزی سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

شاخص	واحد	باغی		دام و طیور		زراعی		مجموع	
		۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲
پروانه بهره برداری و طرح توسعه	فقره	۴۴	۵۸	۳۷	۴۷	۵۷	۵۳	۱۳۸	۱۵۸
تعداد اشتغال	نفر	۷۰۴	۱,۰۶۱	۷۹۵	۱,۶۲۷	۱,۰۷۳	۱,۰۳۵	۲,۵۷۲	۳,۷۲۳
سرمایه ثابت	میلیون ریال	۱۹,۹۲۵,۰۰۰	۸,۳۵۴/۵	۱۲,۹۸۹,۰۰۰	۵۵,۰۶۵	۱۲,۸۸۱,۰۰۰	۱۷,۰۷۹/۶	۴۵,۷۹۵,۰۰۰	۸۰,۴۹۹/۱
ظرفیت	تن	۸۱,۰۹۰	۲,۹۶۵,۷۰۰	۲۰۰,۷۵۰	۳۸۴,۱۰۰	۳۳۵,۲۶۰	۴۸۶,۷۰۰	۶۱۷,۱۰۰	۳,۸۳۶,۵۰۰

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

همچنین، مقایسه عملکرد صنایع تبدیلی و فرآوری طی سال های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می دهد که در مجموع طی یک سال گذشته تعداد پروانه های بهره برداری با تغییر مواجه نشده است و در این میان تعداد پروانه های صادره تنها در بخش زراعی افزایش داشته است. تعداد اشتغال به طور کلی در سال ۱۴۰۳ حدود ۳۰ درصد کاهش داشته است. ظرفیت تولیدی نیز با کاهش قابل توجه بیش از ۸۳ درصدی مواجه شده است و سرمایه ثابت این صنایع افزایش بسیار زیادی داشته است.

۳-۲-۳- سرمایه گذاری در بخش کشاورزی

در سال ۱۴۰۳، تسهیلات مختلفی در جهت توسعه بخش کشاورزی در استان پرداخت شده است. در این سال به طور کلی مبلغ ۷,۹۰۹,۹۰۶ میلیون ریال توسط سازمان جهاد کشاورزی پرداخت شده است. در این میان، بیشترین میزان تسهیلات پرداخت شده متعلق به خط اعتباری مکانیزاسیون با سهم ۵۰ درصد تعلق داشته و پس از آن تسهیلات پرداختی بابت آبیاری تحت فشار با سهم ۱۸ درصد قرار دارد. کمترین تسهیلات نیز از محل کمک های فنی و اعتباری پرداخت شده است.

مقایسه تسهیلات پرداخت شده طی سال های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می دهد که تسهیلات پرداختی از محل صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳ رشد بیش از ۳۵۲ درصد را شاهد بوده است. تسهیلات مشاغل خانگی نیز با رشد ۲۹۸ درصدی در جایگاه دوم قرار دارد. اما بخشی از تسهیلات نیز در این سال با کاهش مواجه شده است که در این میان می توان به بازسازی قنوات، خط اعتباری مکانیزاسیون و و تبصره ۱۸ اشاره نمود که در این میان بیشترین کاهش به تبصره ۱۸ با کاهش ۹۷ درصدی باز می گردد.

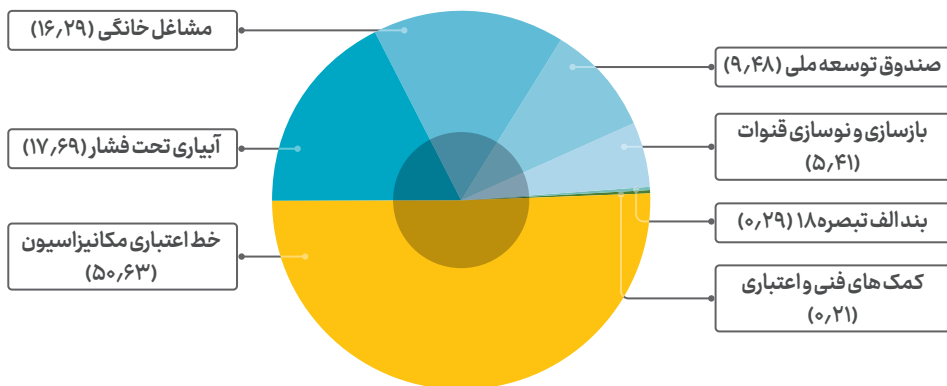

جدول ۳-۱۱- تسهیلات پرداخت شده سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی طی سال‌ها ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ (میلیون ریال)

تسهیلات پرداخت شده			تسهیلات مصوب		منبع اعتبار
درصد تغییر	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	
۳۵۲	۷۵۰,۰۰۰	۱۶۵,۸۴۰	۷۵۰,۰۰۰	۱۶۵,۸۴۰	صندوق توسعه ملی
۹۷	۴,۰۰۵,۰۰۰	۲,۰۳۲,۳۹۹	۴,۰۰۵,۰۰۰	۵,۷۸۲,۵۰۳	خط اعتباری مکانیزاسیون
۳۴	۱,۳۹۸,۹۹۵	۱,۰۴۷,۲۲۷	۱,۳۹۸,۹۹۵	۱,۰۴۷,۲۲۷	آبیاری تحت فشار
-۵۰	۴۲۷,۸۵۰	۸۴۱,۲۳۹	۴۲۷,۸۵۰	۸۴۱,۲۳۹	بازسازی و نوسازی قنوات
۷۵	۱۶,۴۲۳	۶۶,۱۶۵	۵۰,۵۰۲	۷۹۲,۹۱۲	کمک‌های فنی و اعتباری
۲۹۸	۱,۲۸۸,۶۱۶	۳۲۳,۷۳۲	۲,۰۸۱,۱۳۳	۴۱۱,۰۷۸	مشاغل خانگی
-۹۷	۲۳,۰۲۲	۱,۰۷۸,۳۳۵	۳۸,۵۴۹	۳,۲۶۹,۹۵۶	بند الف تبصره ۱۸

ماخذ: سازمان جهاد کشاورزی خراسان رضوی

نمودار ۳-۱- سهم تسهیلات پرداخت شده به بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۳

ماخذ: سالنامه آماری جهاد کشاورزی و اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان

۳-۲-۴- تجارت خارجی بخش کشاورزی

در سال ۱۴۰۳ محصولات کشاورزی مهم صادراتی استان شامل پسته، زعفران و تخم خوراکی پرندگان بوده‌اند که در این میان پسته خندان با رشد ۱۰۰ درصدی در سال ۱۴۰۳ (احتمالا به دلیل جدا شدن از تعرفه گمرکی پسته با پوست تازه) روبرو شده است. اما متأسفانه زعفران با بسته‌بندی بیش از ۳۰ گرم نه تنها جایگاه اول خود در صادرات استان را از دست داده است بلکه با کاهش بیش از ۴۰ درصد در ارزش صادرات روبرو شده است. زعفران برای خرده‌فروشی علی‌رغم رشد ۵۰ درصدی در ارزش، جایگاه دهم در کل صادرات استان را به خود اختصاص داده و از نظر جایگاه تنزل داشته است.

۱. اطلاعات تبصره ۱۸ از اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان اخذ شده است.

جدول ۳-۱۲- صادرات مهم ترین اقلام تولیدی بخش کشاورزی استان ۱۴۰۲-۱۴۰۳

درصد تغییر		۱۴۰۳		۱۴۰۲		محصول
ارزشی	وزنی	هزار دلار	وزن (تن)	هزار دلار	وزن (تن)	
۱۰۰	۱۰۰	۱۶۳,۷۴۱	۲۰,۹۰۴	۰	۰	پیسته خندان درون غلاف سخت (دهان باز)
-۴۰/۱۳	-۳۴/۱۴	۷۵,۸۷۶	۸۷	۱۲۶,۷۵۳	۱۳۳	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم
-۳۸	-۵۴/۹۴	۵۹,۹۹۹	۷,۳۰۳	۹۶,۷۷۳	۱۶,۲۱۰	پیسته ها با پوست تازه یا خشک
-۲/۹۸	۱۰	۴۵,۵۶۹	۴۵,۵۸۰	۴۶,۹۷۲	۴۱,۴۳۱	تخم خوراکی پرندگان
۵۰/۴	۸۲	۳۷,۵۶۰	۴۰	۲۴,۹۷۰	۲۲	زعفران آماده برای خرده فروشی در بسته بندی کمتر از ۱۰ گرم

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

همچنین در این سال عمده کالاهای کشاورزی وارداتی استان شامل برنج کامل سفید شده، لوبیا چیتی و برنج نیمه سفید شده بوده است. در این میان واردات برنج نیمه سفید شده رشد بسیار قابل توجه بیش از ۲۰۰ درصد در ارزش را به خود اختصاص داده است.

جدول ۳-۱۳- واردات مهم ترین اقلام کشاورزی به استان ۱۴۰۲-۱۴۰۳

درصد تغییر		۱۴۰۳		۱۴۰۲		محصول
ارزشی	وزنی	هزار دلار	وزن (تن)	هزار دلار	وزن (تن)	
۸/۰۶	۲۱/۴۸	۲۲,۹۶۱	۲۰,۹۸۵	۲۱,۲۴۸	۱۷,۲۷۴	برنج کامل سفید شده صیقلی یا براق شده
۰/۳۹	-۲/۸۵	۱۷,۲۶۱	۱۱,۲۴۶	۱۷,۱۹۴	۱۱,۵۷۷	لوبیا چیتی
۲۰۷	۲۵۴	۱۱,۰۹۶	۱۲,۰۰۸	۳,۶۱۹	۳,۴۰۰	برنج نیمه سفید شده

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۳-۳- چالش ها و کمبودهای بخش کشاورزی

مهم ترین چالش های بخش کشاورزی استان خراسان رضوی در سال زراعی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ را می توان به صورت زیر خلاصه کرد:

۱. کم آبی و محدودیت منابع آب: بیش از ۸۵ درصد اراضی استان زیر کشت آبی است و فشار بر منابع آب، مدیریت آبیاری و تأمین آب پایدار را دشوار کرده است.
۲. تمرکز تولید و ریسک بازار: تمرکز بالای تولید روی چند محصول راهبردی مانند زعفران، پیسته و زیره و وابستگی صادرات به چند کشور محدود، ریسک اقتصادی و سیاسی تولید را افزایش می دهد.
۳. ناپایداری قیمت و درآمد کشاورزان: نوسانات قیمت محصولات و کمبود تضمین خرید برای برخی محصولات، امنیت اقتصادی کشاورزان را تهدید می کند.

۴. کمبود فناوری و بهره‌وری پایین: استفاده محدود از فناوری‌های نوین کشاورزی، بذره‌های اصلاح‌شده و مدیریت هوشمند منابع، مانع افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه تولید شده است.
۵. ضعف زیرساخت و لجستیک: کمبود سردخانه، انبار، شبکه حمل‌ونقل و بازارهای توزیع مناسب، موجب هدررفت محصول و کاهش ارزش افزوده می‌شود.
۶. وابستگی به نهاده‌ها و واردات: تأمین کود، نهاده‌های دامی و تجهیزات کشاورزی با چالش مواجه است که تولید و بهره‌وری را محدود می‌کند.
۷. چالش‌های اقلیمی و زیست‌محیطی: خشکسالی، تغییرات دما، آفات و بیماری‌ها، تهدیدی برای استمرار تولید و کیفیت محصولات است.

۳-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

بخش کشاورزی استان خراسان رضوی در سال زراعی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ با برخورداری از بیش از ۸۷۱ هزارهکتار سطح زیرکشت (۵ درصد اراضی کشاورزی کشور)، بیش از ۱۴/۶ میلیون واحد دامی و تولید بیش از ۸ میلیون تن انواع محصولات زراعی، باغی، دامی و آبی به ارزش ناخالص ۲۶۳۵ هزار میلیارد ریال، نقش تعیین‌کننده‌ای در اقتصاد ملی و امنیت غذایی ایفا کرده است، به‌گونه‌ای که استان با سهم ۶ درصدی از تولید محصولات زراعی و ۴/۴ درصدی از محصولات باغی کشور و رتبه نخست در تولید محصولاتی چون زعفران، زیره و خربزه، جایگاه ممتازی در سطح ملی دارد و زعفران به‌عنوان مهم‌ترین محصول راهبردی استان با سطح زیرکشت ۹۵ هزارهکتار و تولید ۲۶۹ تن در سال ۱۴۰۳، رتبه اول کشور و جهان را به خود اختصاص داده است، در حالی که وابستگی بالای تولید استان به کشت آبی (۸۵ درصد کل اراضی) نشان‌دهنده اهمیت مدیریت منابع آب در تداوم این مزیت‌های تولیدی است و همچنین تولید ۱۵۸۵ هزار تن فرآورده‌های دامی با سهم ۹ درصدی از کل کشور، جایگاه سوم استان در تولید محصولات پروتئینی را تثبیت می‌کند.

سیاست‌ها و اقدامات بخش کشاورزی خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ نشان‌دهنده حرکت هم‌زمان به سمت امنیت غذایی، بهره‌وری منابع، توسعه محصولات مزیت‌دار و افزایش ارزش افزوده بوده است. ترکیب سیاست‌های حمایتی، بهبود زیرساخت‌های آبی، توسعه گلخانه‌ها و تمرکز بر محصولات صادراتی موجب شد استان در محصولاتی نظیر گندم، تخم‌مرغ، پسته و برخی محصولات باغی، جایگاه ملی خود را به‌طور معناداری ارتقا دهد. این روند می‌تواند در صورت تداوم، نقش استان را در اقتصاد کشاورزی و تجارت غیرنفتی کشور بیش از پیش تقویت کند.

بر اساس وضعیت کشاورزی استان، توصیه‌های سیاستی عملیاتی و کاربردی به صورت خلاصه عبارتند از:

۱. تمرکز بر محصولات مزیت‌دار و صادراتی: حمایت از زعفران، پسته، زیره و خربزه و توسعه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی برای افزایش ارزش افزوده.
۲. مدیریت آب و بهره‌وری: توسعه آبیاری نوین، کشت گلخانه‌ای و محصولات کم‌آب‌بر برای کاهش فشار بر منابع آب.
۳. تنوع تولید و بازار: کاهش تمرکز بر تعداد محدود محصولات و کشورهای هدف، توسعه گیاهان دارویی و صیفی‌جات صادراتی.
۴. تقویت دام و فرآورده‌های پروتئینی: توسعه واحدهای صنعتی و نیمه‌صنعتی دام و طیور و حمایت از زنجیره تأمین نهاده‌ها.
۵. کشاورزی دانش‌بنیان: استفاده از بذر اصلاح‌شده، فناوری‌های نوین و آموزش کشاورزان برای افزایش بهره‌وری.
۶. زیرساخت و لجستیک: تقویت سردخانه‌ها، شبکه‌های حمل‌ونقل و بازارهای داخلی و خارجی.
۷. حمایت از کشاورزان: تضمین خرید محصولات راهبردی، بیمه محصولات و ارائه تسهیلات مالی.

صنعت و معدن استان

خلاصه فصل

خراسان رضوی با ۵/۳٪ سهم در محصول ناخالص داخلی (۱۴۰۰) در رتبه چهارم پس از استان‌های تهران، اصفهان و خوزستان قرار گرفته است.

خراسان رضوی با ۵,۸۱۲ واحد صنعتی فعال و سرمایه‌گذاری بالغ بر ۱,۱۱۹ هزار میلیارد ریال و اشتغال بیش از ۲۱۹ هزار نفر از نظر تعداد واحدها و اشتغال رتبه سوم پس از استان‌های تهران و اصفهان و از حیث سرمایه‌گذاری در جایگاه چهارم پس از خوزستان، اصفهان و فارس قرار گرفته است.

بر اساس آمار حدود ۹۶٪ جواز تاسیس و ۹۴٪ پروانه بهره‌برداری استان در بخش صنایع کوچک و متوسط می‌باشد که این یکی از خصوصیات بارز صنعت در استان محسوب می‌شود. صنایع بزرگ با وجود سهم ۶ درصدی در پروانه‌های بهره‌برداری حدود ۶۹٪ از سرمایه‌گذاری و ۵۱٪ در اشتغال استان سهم دارند و در مقابل صنایع کوچک و متوسط استان با سهم ۹۴ درصد در پروانه‌های بهره‌برداری، ۳۱٪ سهم در میزان سرمایه‌گذاری و سهم حدوداً ۴۹ درصدی در اشتغال استان دارند. بخش صنعت و معدن با سهم ۳۵/۸ درصد در اشتغال استان نقش کمرنگ تری نسبت به حوزه صنعت در کشور دارد و موضوع خدمات محور بودن اقتصاد در استان خراسان رضوی را نشان می‌دهد.

۴-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان

موقعیت ممتاز جغرافیایی به عنوان دروازه مبادلات بازرگانی کشور با آسیای مرکزی و نزدیکی به ذخایر نفت و گاز آسیای مرکزی و نقش مهم ژئوپلیتیکی استان در زمینه تعاملات بین‌المللی، استقرار در کریدور ترانزیتی شمال جنوب در مسیر شبکه‌های حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی (آسیای میانه و CIS)، وجود پایانه‌ها و انبارهای عمومی کالا و ارائه خدمات انبارداری، وجود بیش از ۸۰۰ شرکت دانش بنیان در سطح استان (حائز رتبه سوم کشوری)، وجود منابع گاز خانگیان سرخس با رویکرد صادرات محور، ظرفیت‌های بالقوه استان در بخش‌های صنعت و معدن برای افزایش و ارتقاء بهره‌وری زنجیره تولید محصولاتی مانند فولاد، خودرو، صنایع غذایی، معادن مس، طلا، کرومیت و... وجود معدن سنگ آهن سنگان خواف، استقرار بزرگ‌ترین شهرک صنعتی شرق کشور، وجود پردیس‌ها و پارک‌های علم و فناوری، وجود معادن سنگ‌های قیمتی از جمله طلا و فیروزه، وجود صنایع تبدیلی-تکمیلی متعدد و متنوع در بخش کشاورزی، صنعتی و معدنی مهم‌ترین فرصت‌ها و پتانسیل‌های بخش صنعت معدن و تجارت استان هستند. اما نوسانات شدید تولید ناشی از محدودیت‌های انرژی و ارزی، ظرفیت واقعی تولید استان را محدود کرده است. همچنین تحریم‌ها و مشکلات زیرساختی مانع رشد پایدار این بخش شده است. با وجود سابقه صنعتی مناسب و دسترسی به بازارهای منطقه‌ای، فرسودگی خطوط تولید و محدودیت توسعه در شهرک‌های صنعتی و حساسیت بالای بخش صنعت به انرژی و سیاست‌های ارزی مانع جهش تولید شده است.

توسعه صنایع دانش‌بنیان و کاهش مصرف انرژی، احیای واحدهای راکد و نیمه تمام، ایجاد مراکز لجستیک و پایانه‌های صادراتی، تقویت شرکت‌های بازرگانی و حمل و نقل بین‌المللی به منظور صادرات و ارتقاء روابط بین‌الملل با تمرکز بر کشورهای همسایه شرقی، شمالی و آسیای میانه و استفاده از ظرفیت‌های مؤثر مرز در توسعه استان (از جمله وجود مناطق آزاد تجاری - صنعتی سرخس و دوغارون) و بسترسازی برای هدایت هدفمند منابع مالی به سمت حوزه‌های اولویت‌دار از مهم‌ترین برنامه‌های استان در راستای تحقق شعار سال و تحقق رشد اقتصادی قابل انتظار در استان بوده است.

از جمله اقدامات دولت در این بخش در جهت توسعه پایدار استان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اختصاص تسهیلات موضوع بند (الف) تبصره (۱۸) قانون بودجه ۱۴۰۱ باهدف حمایت از طرح‌های کارآفرینی، ایجاد، توسعه‌ای، تکمیلی و سرمایه در گردش و نیز احیای واحدهای تولیدی استان و پرداخت ۲۰۷۶ میلیارد ریال تسهیلات سرمایه ثابت و در گردش از محل منابع قانون بودجه ۱۴۰۱ در سال ۱۴۰۳.
- افزایش ۴۴/۵ درصدی مانده تسهیلات اعطایی در بخش صنعت و معدن در ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل. از مجموع

۳۶۵/۸ همت مانده تسهیلات بانکی در سال ۱۴۰۳، مبلغ ۷۶/۵ همت در بخش صنعت و معدن (سهم حدوداً ۲۱ درصدی بخش صنعت و معدن در جذب منابع) مصرف شده است و رشد ۶۰ درصدی در مانده تسهیلات اعطایی این بخش نسبت به سال گذشته محقق شده است. (گزارش کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان - اسفند ۱۴۰۳)

• سرمایه‌گذاری در حوزه معدن و صنایع معدنی پیشرفته

۲-۴ - بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن

- کسب رتبه سوم سرمایه‌گذاری صنعتی کشور در سرمایه‌گذاری پروانه‌های بهره‌برداری صادره
- تعداد ۵۷۱ فقره پروانه بهره‌برداری با سرمایه‌گذاری ۵۶۱,۷۷۴ میلیارد ریال و اشتغال ۳۲,۵۷۳ نفر صادر شده است.

در بین پروانه‌های صادره استان در سال ۱۴۰۳:

- شهر مشهد با سرمایه ۹۶,۱۹۴ میلیارد ریال بیشترین سهم (۱۷٪ سهم) را در استان و شهر نیشابور با سرمایه ۶۰,۷۱۰ میلیارد ریال رتبه دوم (۱۱٪ سهم) و خواف با سرمایه ۵۶,۱۸۹ میلیارد ریال رتبه سوم (۱۰٪ سهم) شهرهای استان را به خود اختصاص داده‌اند.
- بخش کانی فلزی با اختصاص ۶۴,۶۰۴ میلیارد ریال بیشترین سهم سرمایه‌گذاری (۱۱/۵٪ سهم) و بخش محصولات غذایی و آشامیدنی با سرمایه ۶۴,۳۳۴ میلیارد ریال رتبه دوم (۱۱/۴٪ سهم) و ساخت فلزات اساسی با سرمایه ۵۵,۷۶۹ میلیارد ریال (۱۰٪ سهم) رتبه سوم را در بین صنایع داشته است.
- از نظر اشتغال نیز، بخش ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات با ۵,۲۶۹ نفر دارای بیشترین میزان اشتغال (۱۶٪ سهم) و در بخش غذایی و آشامیدنی‌ها با ۳,۷۱۷ نفر رتبه دوم (۱۱/۴٪ سهم) و بخش وسایل نقلیه موتوری با ۲,۳۱۶ نفر رتبه سوم (۷٪ سهم) در بین کل صنایع می‌باشد.

جدول ۱-۴ - وضعیت پروانه‌های بهره‌برداری صنعتی (عملکرد سال ۱۴۰۳ و مقایسه با سال قبل)

پروانه بهره‌برداری صادره (ایجاد، توسعه‌ای)	استان	
	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۳
تعداد (فقره)	۵۴۶	۵۷۱
سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)	۳۵۱,۲۲۰	۵۶۱,۷۷۴
اشتغال (نفر)	۳۹,۱۲۷	۳۲,۵۷۳
	درصد تغییرات	
	۴/۵	
	۶۰	
	-۱۶/۷	

ماخذ: اداره کل صنعت معدن و تجارت خراسان رضوی

- در سال ۱۴۰۳ افزایش ۴/۵ درصدی در تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صادره رخ داده است.
  - افزایش ۶۰ درصدی میزان سرمایه‌گذاری در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل
  - کاهش حدوداً ۱۷ درصدی در اشتغال ایجاد شده در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل
- رویکرد عمومی توسعه صنایع به سمت توازن مناطق محروم استان و افزایش سهم سرمایه‌گذاری در شهرستان‌ها نسبت به کلان شهر مشهد به دلایلی مانند کمبود زمین در شهرک صنعتی مشهد و ایجاد معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی جهت سرمایه‌گذاری در مناطق محروم اتفاق افتاده است.
- علیرغم افزایش ۶۰ درصدی میزان سرمایه‌گذاری در استان میزان اشتغال‌زایی کاهش یافته است. بخش زیادی

از مجوزهای صنعتی صادر شده در استان منجر به تولید و اشتغال نشده که این مسئله ناشی از ساختارهای نادرست مدیریتی، اقتصادی و زیرساختی، افزایش سرانه مورد نیاز سرمایه‌گذاری جهت ایجاد اشتغال صنعتی و نبود سرمایه‌گذاری در صنایع با ارزش افزوده بالا بوده است.

وضعیت طرح‌های صنعتی (عملکرد سال ۱۴۰۳ و مقایسه با سال قبل)

- تعداد ۱,۴۵۱ فقره جواز تاسیس با سرمایه ۹۴۴,۸۱۴ میلیارد ریال و اشتغال ۴۱,۱۷۳ نفر صادر گردیده است.
- شهر مشهد با اختصاص ۲۳٪ از کل سرمایه رتبه اول، شهر بینالود با ۱۰٪ از کل سرمایه رتبه دوم و شهر نیشابور با ۴/۶٪ از کل سرمایه رتبه سوم را به خود اختصاص داده است.
- بیشترین سهم سرمایه‌گذاری در طرح‌های استان خراسان رضوی، مربوط به بخش استخراج کانی‌های فلزی با سرمایه ۶۳,۱۹۶ میلیارد ریال (۱۱٪ سهم) و بخش سایر محصولات کانی غیرفلزی با سرمایه ۵۹,۶۲۰ میلیارد ریال (۱۰٪ سهم) از کل سرمایه‌گذاری (رتبه دوم و بخش ساخت فلزات اساسی با سرمایه ۵۸,۹۵۴ میلیارد ریال (۱۰٪ سهم) رتبه سوم را بخود اختصاص داده است.
- بیشترین اشتغال‌زایی در طرح‌های استان، مربوط به ساخت محصولات کانی غیرفلزی ۳۷٪ از کل اشتغال، ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات با ۱۲/۳٪ سهم از کل اشتغال در رتبه دوم و محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها با ۷/۴٪ سهم از اشتغال رتبه سوم را بخود اختصاص داده است.

جدول ۴-۲- وضعیت طرح‌های صنعتی (عملکرد سال ۱۴۰۳ و مقایسه با سال ۱۴۰۲)

رشد	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۳	جوازهای تاسیس و طرح‌های توسعه صادره
-۲۷	۱,۹۸۲	۱,۴۵۱	تعداد (فقره)
۳/۵	۹۱۲,۴۸۴	۹۴۴,۸۱۴	سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)
-۲۲	۵۲,۸۳۷	۴۱,۱۷۳	اشتغال (نفر)

ماخذ: اداره کل صنعت معدن و تجارت خراسان رضوی

- مصرف ۳,۲۱۴ میلیون متر مکعب گاز در سال ۱۴۰۳ و افزایش ۳۷ درصدی مصرف نسبت به سال گذشته (۲۳۴۴ میلیون متر مکعب گاز در سال ۱۴۰۲) و سهم ۲۰ درصدی از مصرف کل استان
- مصرف ۳,۴۶۳ گیگاوات ساعت برق در بخش صنعت و کاهش ۳۳ درصدی مصرف نسبت به سال گذشته (۵,۱۹۴ گیگاوات بر ساعت برق در سال ۱۴۰۲) و سهم ۳۳ درصدی از کل مصرف برق استان
- صدور ۶۳ فقره پروانه تحقیق و توسعه و ۱۹ فقره پروانه فنی و مهندسی (۳۱ درصد رشد نسبت به سال قبل) و ۲۴ فقره جواز تاسیس فنی و مهندسی (۲۰ درصد رشد نسبت به سال قبل)

۴-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن

۴-۳-۱- بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن

- براساس آخرین آمار ارائه شده از برآورد آمارهای فصلی توسط مرکز آمار ایران سهم بخش صنعت و معدن از ارزش افزوده استان با قیمت‌های ثابت ۱۱/۸٪ است که در مقایسه با کشور صنعت استان از سهم کمتری برخوردار است. این مسئله ناشی از فعالیت صنایع کوچک و متوسط در استان و عدم برخورداری استان از صنایع بزرگ می‌باشد.

جدول ۴-۳- تولید ناخالص استان و کشور سال ۱۴۰۰ (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۰)

سهم استان در کشور		کشور (میلیارد ریال)		استان (میلیارد ریال)		نام بخش
۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
۰/۲	۰/۲	۱,۱۶۴,۲۰۲	۱,۰۷۲,۹۷۶	۲,۳۵۲	۲,۱۲۱	استخراج معدن
۴/۵	۴/۵	۹۷۲,۴۸۲	۹۴۲,۸۹۸	۴۳,۰۶۸	۴۲,۰۹۷	صنعت
۵/۳	۵/۱	۷,۵۷۰,۰۲۶	۷,۲۵۴,۴۹۷	۳۸۶,۱۰۲	۳۶۹,۸۷۷	تولید ناخالص داخلی با نفت (میلیارد ریال)
-	-	۲۷/۲	۲۷/۸	۱۱/۸	۱۱/۹	سهم بخش صنعت و معدن در محصول ناخالص داخلی

ماخذ: گزارش اقتصادی اجتماعی و فرهنگی سال ۱۴۰۱ سازمان مدیریت و برنامه ریزی خراسان رضوی

کاهش تولید در بسیاری از واحدهای صنعتی استان به دلایلی مانند مشکلات تامین مواد اولیه ناشی از تحریم و نوسانات نرخ ارز، فقدان استراتژی توسعه صنعتی، تورم‌های دو رقمی مزمن و فزاینده، عدم هدایت کارآمد منابع مالی به سمت تولید و سرمایه‌گذاری، فضای غیررقابتی و انحصاری در بخش‌های تولیدی، ناکارآمدی نظام مالیاتی در حمایت از بخش‌های مولد، عدم توازن در عرضه و تقاضای مواد اولیه، مداخله قیمتی دولت در بازار در قالب تعرفه‌گذاری و وضع عوارض گمرکی، ضعف زیرساخت‌های پشتیبان تولید (برق، گاز و...) اتفاق افتاده است.

جدول ۴-۴- سهم بخش‌های اقتصادی استان و کشور در ارزش افزوده (سال پایه ۱۴۰۰)

سهم بخش‌های اقتصادی در ارزش افزوده (درصد)			
سهم استان از کشور	استان	کشور	بخش اقتصادی
۶/۰۲	۱۰/۳	۷/۳	بخش کشاورزی
۲/۳	۲۳/۷	۴۹/۴	بخش صنعت و معدن
۶/۵۴	۶۰/۲	۳۹/۵	بخش خدمات
۶/۴	۵/۷	۳/۸	صنعت ساختمان

ماخذ: گزارش حساب‌های ملی - منطقه‌ای مرکز آمار ایران

جدول ۴-۵- سهم شاغلان در بخش‌های اقتصادی استان طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۴۰۳

سهم شاغلان در بخش اقتصادی				
۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	
۱۹,۸	۱۷	۱۵,۱	۱۳,۵	بخش کشاورزی
۳۳,۹	۳۵,۱	۳۴,۵	۳۵,۸	بخش صنعت و معدن
۴۶,۳	۴۷,۹	۵۰,۵	۵۰,۷	بخش خدمات

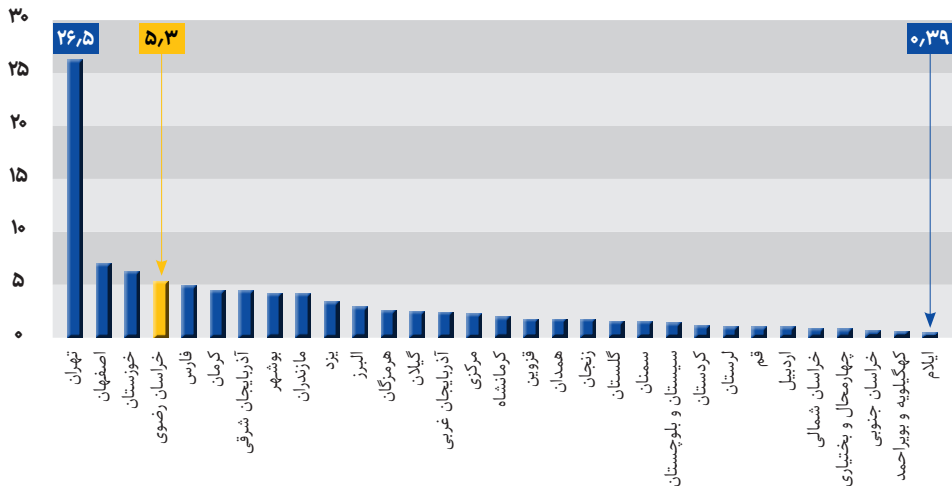
ماخذ: گزارش طرح نیروی کار ۱۴۰۳ - مرکز آمار ایران

روند اشتغال در بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های مورد بررسی حاکی از حرکت به سمت مشاغل خدماتی علیرغم افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه صنعت می‌باشد. ساختار ارزش افزوده استان با سهم ۵/۳ درصدی در کشور با بخش کشاورزی قوی‌تر نسبت به کشور، نقش کم‌رنگ‌تر بخش صنعت استان نسبت به کشور به دلیل وجود صنایع کوچک و متوسط در استان و بخش خدمات بزرگ‌تر به دلیل مزیت ژائری و خدمات گردشگری در استان نسبت به کشور را نشان می‌دهد.

نمودار ۴-۱- سهم استان‌ها از تولید ناخالص داخلی کشور بدون نفت در سال ۱۴۰۰ (به قیمت سال ۱۴۰۰)

خراسان رضوی با ۵/۳٪ سهم در محصول ناخالص داخلی در رتبه چهارم پس از استان‌های تهران، اصفهان و خوزستان قرار گرفته است.

۴-۳-۲- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی

بر اساس آمار حدود ۹۶٪ جواز تاسیس و ۹۴٪ پروانه بهره‌برداری استان در بخش صنایع کوچک و متوسط می‌باشد که این یکی از خصوصیات بارز صنعت در استان محسوب می‌شود.

صنایع بزرگ با وجود سهم ۶ درصدی در پروانه‌های بهره‌برداری حدود ۶۹٪ از سرمایه‌گذاری و ۵۱٪ در اشتغال استان سهم دارند و در مقابل صنایع کوچک و متوسط استان با سهم ۹۴ درصد در پروانه‌های بهره‌برداری، ۳۱٪ سهم در میزان سرمایه‌گذاری و سهم حدوداً ۴۹ درصدی در اشتغال استان دارند. بر اساس آمار نقش صنایع کوچک و متوسط در اشتغال زایی در استان کاملاً مشهود است و لذا برنامه‌های استان باید در راستای حمایت از این صنایع صورت پذیرد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد هرچند تعداد کارگاه‌هایی کوچک بیشتر است، اما کارگاه‌هایی بزرگ با جذب نیروی کار بیشتر و ایجاد ارزش افزوده بالاتر، تأثیر اقتصادی بیشتری در صنعت دارند. این موضوع اهمیت کارگاه‌هایی بزرگ و نقش آن‌ها در پایداری اقتصادی و اشتغال‌زایی را برجسته می‌سازد. همچنین، تمرکز ارزش افزوده و اشتغال در کارگاه‌هایی بزرگ نشان می‌دهد که صنایع بزرگ مقیاس با بهره‌وری و استفاده از منابع بیشتر، نقش کلیدی در ایجاد ارزش افزوده صنعتی نسبت به صنایع کوچک داشته‌اند.

وضعیت موجود پروانه‌های بهره‌برداری استان (۱۴۰۳)

- خراسان رضوی با ۵,۸۱۲ واحد صنعتی فعال و سرمایه‌گذاری بالغ بر ۱۱۹,۱۱۹ هزار میلیارد ریال و اشتغال بیش از ۲۱۹ هزار نفر از نظر تعداد واحدها و اشتغال رتبه سوم پس از استان‌های تهران و اصفهان و از حیث سرمایه‌گذاری در جایگاه چهارم پس از خوزستان، اصفهان و فارس قرار گرفته است.
- شهر مشهد با سرمایه ۳۲۷,۰۲۷ میلیارد ریال رتبه اول، شهر خواف با سرمایه ۱۹۷,۶۰۵ میلیارد ریال رتبه دوم و بینالود با سرمایه ۱۶۷,۴۰۷ میلیارد ریال رتبه سوم شهرهای استان را در میزان سرمایه‌گذاری داشته‌اند.
- بخش استخراج کانه‌های فلزی با اختصاص ۲۱۵,۶۴۳ میلیارد ریال بیشترین سهم، محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها با ۱۷۰,۶۵۸ میلیارد ریال رتبه دوم و بخش ساخت محصولات کانی غیرفلزی با سرمایه ۱۵۳,۰۱۷ میلیارد ریال رتبه سوم را در بین صنایع از نظر سرمایه‌گذاری داشته است.
- از نظر اشتغال نیز، بخش مواد غذایی و آشامیدنی با ۳۷,۳۹۴ نفر دارای بیشترین میزان اشتغال و بخش کانی غیرفلزی با ۳۳,۳۰۰ نفر رتبه دوم و بخش ساخت ماشین آلات و تجهیزات با ۱۸,۷۳۲ نفر رتبه سوم اشتغال‌زایی در بین کل صنایع می‌باشد.

وضعیت موجود جواز تاسیس‌های استان تا پایان سال ۱۴۰۳

- خراسان رضوی با ۳,۸۵۱ طرح صنعتی با سرمایه‌گذاری حدود ۷,۵۵۱ هزار میلیارد ریال و اشتغال ۱۳۳,۲۶۲ نفر، از نظر تعداد جواز پنجم و از نظر اشتغال رتبه ششم و از حیث سرمایه‌گذاری در جایگاه سوم پس از استان‌های اصفهان و هرمزگان قرار دارد.
- ۵ درصد تعداد طرح‌ها، ۸ درصد سرمایه‌گذاری کل کشور و ۶ درصد اشتغال طرح‌های صنعتی کشور مربوط به استان خراسان رضوی است.
- شهر فریمان با سرمایه ۴,۲۲۶ هزار میلیارد ریال (۵۶٪ سهم) بیشترین سهم را در استان و مشهد با سرمایه ۱,۰۳۷ هزار میلیارد ریال (۱۳/۷ درصد از کل سرمایه استان) رتبه دوم در استان و خواف با سرمایه ۴۹۰ هزار میلیارد ریال رتبه سوم شهرهای استان را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴-۶- ترکیب صنایع موجود استان تا پایان اسفند ۱۴۰۳

صنایع کوچک (زیر ۵۰ نفر)						
عنوان	تعداد	درصد از کل	سرمایه (میلیارد ریال)	درصد از کل	اشتغال	درصد از کل
جواز تاسیس	۳,۳۹۲	۸۸	۴,۹۹۹,۰۵۷	۶۶	۶۱,۷۶۰	۴۶
پروانه بهره‌برداری	۵,۰۵۴	۸۷	۲۵۷,۸۵۴	۲۳	۸۲,۰۰۳	۳۷
صنایع متوسط (۵۰ تا ۱۰۰ نفر)						
جواز تاسیس	۳۰۹	۸	۴۵۵,۳۱۲	۶	۲۰,۷۸۵	۱۵
پروانه بهره‌برداری	۴۰۷	۷	۹۴,۷۶۳	۸	۲۷,۵۵۸	۱۲
صنایع بزرگ (بالای ۱۰۰ نفر)						
جواز تاسیس	۱۵۰	۴	۲,۰۹۶,۵۸۷	۲۸	۵۰,۷۱۷	۳۹
پروانه بهره‌برداری	۳۵۱	۶	۷۶۶,۷۵۵	۶۹	۱۰۹,۶۸۱	۵۱

ماخذ: سازمان صمت خراسان رضوی

* پروانه بهره‌برداری مجوزی است که به واحدهای صنعتی جهت راه اندازی و نصب ماشین‌آلات، برای تولید و همچنین آزمایش محصولات داده می‌شود.
* جواز تاسیس که اصطلاحاً به آن موافقت اصولی گفته می‌شود، در واقع مجوز تولید شهرک‌های صنعتی به منظور احداث کارخانجات و یا واحدهای تولیدی می‌باشد.

۴-۳-۳- بررسی وضعیت زیربخش معدن

جدول ۴-۷- وضع موجود و عملکرد بخش معدن سال ۱۴۰۳

پروانه بهره‌برداری معتبر	تعداد صادره (فقره)	ذخیره (میلیارد تن)	استخراج اسمی (میلیون تن)	سرمایه‌گذاری (میلیارد ریال)	اشتغال (نفر)
۱,۰۸۹	۲/۹	۶۸/۴	۶۸,۳۵۳	۱۳,۰۷۸	

سرزمین خراسان به دلیل ساختار زمین شناسی خود دارای معادن زیادی است. منبع گاز سرخس یکی از غنی‌ترین منابع گاز ایران و معدن سنگ آهن سنگان یکی از بزرگ‌ترین معادن خاورمیانه است. در حال حاضر ۵۶۹ معدن فعال در استان وجود دارد که می‌توان آن را به دو گروه اصلی تقسیم کرد: معادن فلزی شامل سنگ آهن، مس، سرب، روی و کرومیت و معادن غیر فلزی شامل مواد معدنی صنعتی مانند کائولن، تالک، سیلیس، کلسیت، خاک صنعتی، فلدسپات، گچ و فلوریت، ذخایر آلی (سوخت فسیلی)، گاز و زغال‌سنگ، سنگ‌های ساختمانی مانند مرمر، گرانیت، سنگ آهک، سنگ‌های نیمه قیمتی، طلا و فیروزه. لازم به ذکر است خراسان رضوی دارای ۵۱ نوع ماده معدنی از ۷۰ نوع ماده معدنی شناسایی شده در کل کشور است.

جدول ۴-۸- تعداد پروانه‌های بهره برداری صادره در بخش معدن در سال ۱۴۰۳

شاخص عملکرد	سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	درصد تغییر
تعداد پروانه بهره برداری صادره	۸۱	۶۱	۳۳
مساحت (کیلومتر مربع)	۴۲۴	۴۸۵	-۶/۱
میزان سرمایه گذاری (میلیارد ریال)	۵,۶۰۳	۴,۴۲۷	۲۷
ذخیره (میلیون تن)	۷۴	۴۲	۷۶
استخراج اسمی (هزار تن)	۴,۳۳۷	۳,۳۵۲	۲۹
اشتغال (نفر)	۸۲۰	۵۹۲	۳۸/۵

جدول ۴-۹- تعداد گواهی کشف صادره در بخش معدن در سال ۱۴۰۳

شاخص عملکرد	سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	درصد تغییر
تعداد گواهی کشف صادره	۵۲	۵۸	-۱۰
مساحت (کیلومتر مربع)	۶۷۴	۳۵۱	۹۲
میزان سرمایه گذاری (میلیون ریال)	۱,۰۲۹,۶۶۵	۷۰۷,۷۴۹	۴۵
ذخیره (هزار تن)	۷۴,۷۴۹	۴,۴۲۳	بیش از ۱۰۰

ذخایر معدنی ماهیتی پویا دارند و به طور مداوم تحت تاثیر عوامل زمین‌شناسی، فنی و اقتصادی در حال تغییر هستند. این موارد سبب می‌شود برنامه‌ریزی در خصوص اکتشافات آبی و تامین خوراک مورد نیاز واحدها به صورت دقیق و قابل اتکا صورت نپذیرد. بیش از ۵۸٪ معادن در حریم اراضی کشاورزی قرار دارند که مانع توسعه اصولی استخراج شده است. تمرکز بر فرآوری مواد معدنی به جای خام‌فروشی می‌تواند درآمد این حوزه را چندین برابر کند تاکنون اقداماتی برای اکتشاف و فرآوری آن‌ها انجام گرفته است اما در حد الزامات و ظرفیت‌های بخش معدن استان نبوده است.

مهم‌ترین نیازهای استان در راستای توسعه بخش معدن

- سرمایه‌گذاری برای اکتشاف کامل و وسیع سایر ذخایر معدنی مهم این استان (غیر از سنگ آهن): اختصاص بودجه توسط دولت به سازمان زمین‌شناسی جهت انجام مطالعات اکتشافی با توجه به پتانسیل بسیار بالای بخش معدن در استان
- اتمام خام‌فروشی و فرآوری محصولات معدنی و در یک کلام توسعه صنایع معدنی
- تامین خوراک، آب، انرژی، بهره‌وری و تکنولوژی تولید، حمل و نقل و لجستیک در زنجیره‌های ارزش صنایع معدنی
- عدم محدودیت در واردات ماشین‌آلات معدنی در کشور و اصلاح قوانین و مقررات مربوط به این حوزه
- تسهیل قوانین و ضوابط جذب سرمایه‌گذار خارجی در این بخش بویژه در حوزه تسهیلات بانکی، مالکیت معادن و... به دلیل هزینه بالای سرمایه‌گذاری در بخش معدن

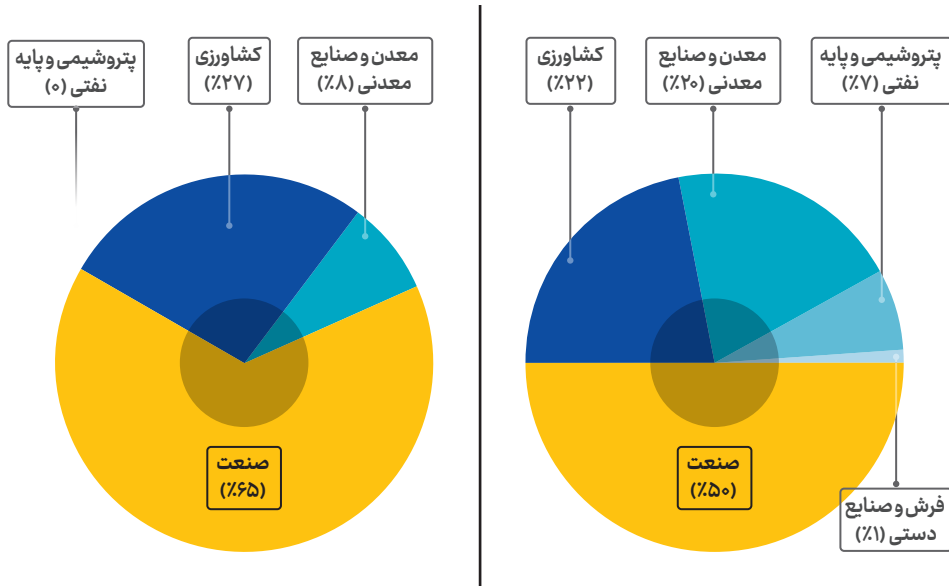

رشد و توسعه حوزه معدن و صنایع معدنی استان در گرو سه اقدام آسان‌سازی ضوابط و شیوه‌نامه‌ها برای تامین ماشین‌آلات، اختصاص بودجه دولتی به مطالعات اکتشافی و جذب سرمایه‌گذار خارجی برای این بخش است.

۴-۳-۴- صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن

نمودار ۴-۲ - سهم گروه‌های کالایی در صادرات استان (۱۴۰۳)   نمودار ۴-۳ - سهم گروه‌های کالایی در واردات استان (۱۴۰۳)

- در سال ۱۴۰۳ از مجموع ۲,۲۱۷ میلیون دلار سبب صادرات استان بیش از ۱,۷۰۰ میلیون دلار (۷۸ درصد) و از مجموع ۷۷۰ میلیون دلار واردات استان ۵۶۰ میلیون دلار آن (۷۳ درصد) شامل اقلام صنعتی و صنایع معدنی بوده است.
- در سال ۱۴۰۲ از مجموع ۱,۶۸۵ میلیون دلار سبب صادرات استان بیش از ۱,۱۰۰ میلیون دلار (۶۵ درصد) و از مجموع ۷۴۳ میلیون دلار واردات استان ۶۵۴ میلیون دلار آن (۸۸ درصد) شامل اقلام صنعتی و صنایع معدنی بوده است.
- آمار نشان می‌دهد که سهم کالاهای صنعتی در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل در سبب صادرات استان افزایش و در میان اقلام وارداتی استان کاهش یافته است. افزایش سهم اقلام مصرفی در سبب واردات استان و ترکیب واردات به نحوی است که نمی‌تواند به افزایش ظرفیت‌های تولیدی، تکمیل زنجیره ارزش، انتقال فناوری و دانش فنی، بهینه‌سازی هزینه‌های تولید با استفاده از ابزار و تجهیزات نوین و حمایت از بخش‌های متنوع صنعتی کمک کند.
- کاهش توان تولید و تجارت رقابتی ناشی از عدم تقویت زیرساخت‌های سمت عرضه در تولید و صادرات محصولات صنعتی موضوعی است که بخش صنعت استان را تهدید می‌کند.

۴-۳-۵ - حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن

پرداخت ۲۶۷/۸ همت تسهیلات در سال ۱۴۰۳ توسط بانک‌های استان که از این میزان ۹۳ همت (معادل ۳۵ درصد) به بخش صنعت و معدن اختصاص یافته است. همزمان با افزایش ۶۳ درصدی حجم تسهیلات پرداختی در بخش صنعت و معدن نسبت به سال گذشته سهم این بخش در جذب منابع نسبت به سال قبل نیز افزایش داشته است.

جدول ۴-۱۰- تسهیلات پرداختی توسط بانک‌های استان در سال ۱۴۰۳

تغییرات (%)	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۳	شاخص (هزار میلیارد تومان)
۴۴/۵٪	۲۵۳	۳۶۵/۸	مانده تسهیلات بانکی
۶۰/۴٪	۴۷/۷	۷۶/۵	مانده تسهیلات در بخش صنعت و معدن
۱۰/۵٪	۱۹٪	۲۱٪	سهم بخش (%)
۳۳/۲٪	۲۰۱	۲۶۷/۸	حجم تسهیلات پرداختی
۶۳٪	۵۷	۹۳	حجم تسهیلات پرداختی بخش صنعت و معدن
۲۲/۶٪	۲۸/۳٪	۳۴/۷٪	سهم بخش (%)

ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان - اسفند ۱۴۰۲

۴-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

وضعیت رقابت‌پذیری صنعتی ایران در دو دهه اخیر نشان دهنده چالش‌های ساختاری جدی در حوزه تولید و صادرات صنعتی است. بررسی ابعاد شاخص رقابت‌پذیری صنعتی نشان می‌دهد که روند صنعتی شدن در ایران روندی رو به تکامل نبوده و شدت صنعتی شدن و کیفیت آن متناسب با تغییرات در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نیست و حتی این تغییرات در برخی شاخص‌ها روندی نزولی داشته است. ساختار تولیدات صنعتی و سهم اندک تولید محصولات با تکنولوژی متوسط و بالا در ارزش افزوده نشان می‌دهد که صنعت عمدتاً به سمت محصولات منبع محور و با ارزش افزوده پایین حرکت کرده است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که سهم بخش صنعت در اقتصاد استان پایین‌تر از ۲۰ درصد قرار گرفته است کاهش در سهم اشتغال بخش صنعت در مقایسه با سهم اشتغال خدمات نشان دهنده این است که خدماتی شدن در استان پیش از صنعتی شدن اتفاق افتاده است کاهش بازده سرمایه‌گذاری در بخش صنعت و معدن در مقایسه با بازارهای موازی می‌تواند از علل کاهش روند سرمایه‌گذاری در این بخش، تلقی شود. شاخص نسبت سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد صنعتی نسبت به بخش خدمات نشان دهنده توجه سرمایه‌گذاران به بخش خدمات نسبت به بخش صنعت است. نقش بهره‌وری در رشد کم‌رنگ است و تداوم این مسیر می‌تواند آینده رشد و رقابت‌پذیری صنعتی را دچار مخاطره کند. پایین بودن پیچیدگی صنایع و تاثیر آن بر تقاضای نیروی متخصص در بررسی وضع موجود اشتغال مشاهده شده است. ترکیب اشتغال نیز به سمت بخش خدمات تغییر کرده است و سهم قابل توجهی از اشتغال بخش خدمات نیز به خدمات شبکه توزیع مرتبط است که نیازمند مشاغل با مهارت پایین بوده و تقاضای زیادی برای تحصیلات دانشگاهی ندارند. همچنین اشتغال غیررسمی سهم بالایی را در بخش صنعت دارد که بهره‌وری پایین بخش صنعت در اقتصاد ایران را تشدید می‌کند.

شامخ کل بخش صنعت در اسفند ماه ۱۴۰۳ معادل ۵۰/۳ بوده که تحت تاثیر ۵ مولفه اصلی شامل میزان تولید محصولات، سفارشات جدید مشتریان و موجودی اولیه خریداری شده با روند کاهشی، در حالی که میزان استخدام و بکارگیری نیروی انسانی افزایش و سرعت انجام و تحویل سفارشات نیز طولانی‌تر شده است.

مهم‌ترین چالش‌های بخش صنعت و معدن استان

- ناترازی میزان مصرف و تولید انرژی و عدم توسعه زیرساخت‌های برق استان و سهم بسیار کم برق حاصل شده از منابع تجدیدپذیر
- قطعی برق در سال‌های اخیر به یکی از چالش‌های اساسی صنعت تبدیل شده است. کارشناسان اقتصادی معتقدند که تداوم این روند می‌تواند آسیب‌های جدی به رشد اقتصادی و توان رقابتی صنایع وارد کند. گزارشی انجام شده که خسارت ناشی از قطعی برق را بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران برای صنایع استان محاسبه نموده است. خسارات محاسبه شده در این گزارش، تنها عدم النفع صنایع استان (تولید از دست رفته در صنایع مختلف است) است، لذا مواردی همچون تخریب ماشین آلات و دستگاه‌های خطوط تولید ناشی از قطع برق، زیان ناشی از هدر رفت سرمایه انسانی، فساد مواد اولیه همچون مواد غذایی، از دست رفتن بازار و... لحاظ نشده است براساس محاسبات صورت گرفته در بخش‌های مختلف صنعت استان خراسان رضوی (۳۲ زیرگروه صنعتی) بر مبنای داده‌های مرکز آمار و سازمان برنامه از روش ارزش افزوده و تولید ناخالص داخلی، زیان روزانه قطعی برق برای صنایع استان در سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۳ محاسبه شده است.

میزان خسارت صنایع ناشی از قطعی برق (میلیارد تومان) - استان خراسان رضوی

روش تخمین	ارزش افزوده	تولید ناخالص داخلی
زیان روزانه تعطیلی صنایع	۴۱۲	۶۷۳

- در روش ارزش افزوده زیر بخش‌های صنعت براساس داده‌های مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹ و تعدیل ارزش طبق تورم سالانه، میزان ارزش افزوده سالانه بخش‌ها محاسبه شده و با در نظر گرفتن تعداد روزهای کاری زیان ناشی از قطعی برق و عدم تولید در صنایع مختلف به صورت روزانه محاسبه شده است.
- راهکار:** اجرای ماده ۲۵ قانون بهبود محیط کسب و کار و جبران خسارت ناشی از قطع انرژی برای واحدهای تولیدی، موضوعی است که می‌تواند بخشی از زیان وارد شده به بخش صنعت را جبران نماید.
- عدم توازن در عرضه و تقاضای مواد اولیه و فرآیند طولانی ثبت سفارش تا ترخیص مواد اولیه به دلیل عدم تخصیص ارز
  - سهم پایین استان از بازار سرمایه و فقدان نهادهای مالی تخصصی و پیچیدگی فرآیندهای بورسی جهت جذب سرمایه توسط صنایع استان
  - افزایش قیمت برخی از حامل‌های انرژی و افزایش هزینه تولید
  - کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش بنگاه‌های تولیدی
  - کمبود آب برای توسعه صنایع استان و الگوی نامناسب مصرف در بخش کشاورزی
  - فرسودگی زیرساخت‌های جاده‌ای) عرض کم، آسفالت نامناسب و...، کمبود خطوط ریلی درون شهری و برون شهری به ویژه قطارهای حومه‌ای
  - وابستگی صنایع به مواد اولیه وارداتی، قیمت گذاری دستوری نهاده‌ها و مواد اولیه و در بسیاری موارد قیمت‌گذاری دستوری محصولات نهایی تولیدی

با عنایت به مشکلات موجود در بخش صنعت و معدن در استان موارد ذیل به عنوان راهکارهایی برای بهبود وضعیت و تحقق رشد اقتصادی استان پیشنهاد می‌گردد:

۱. تثبیت نرخ ارز و جلوگیری از نوسانات قیمت مواد اولیه واحدهای تولیدی:
در شرایط حاکم و تغییر مکرر قیمت ارز و مواد اولیه، واحدهایی که قصد برنامه‌ریزی و ارتقاء تولید را دارند عموماً دچار مشکل هستند و به قراردادهای کوتاه مدت و روزمره بسنده نموده و از انعقاد قراردادهای بلندمدت خودداری می‌نمایند و لذا فراهم نمودن شرایط تثبیت قیمت ارز و مواد اولیه به عنوان یکی از ارکان تولید می‌بایست مورد توجه جدی قرارگیرد.
۲. توسعه کسب و کارهای مجازی به جهت حذف نظام دلالی و واسطه‌گری که منجر به کاهش قیمت تمام شده برای مصرف‌کننده می‌شود.
۳. تامین مالی طرح‌ها و پروژه‌های صنعتی استان از روش‌های غیربانکی مانند شرکت پروژه، پذیرش در بازار بورس و فرابورس، صندوق‌های تضمین و...:
۴. بازنگری در سیاست‌گذاری شرکت شهرک‌های صنعتی در حوزه تامین امکانات تولید (زمین، تامین آب، برق و گاز واحدهای تولیدی)
۵. مبارزه با قاچاق کالا به جهت حمایت از تولید داخلی، پیاده‌سازی سامانه‌های هوشمند و همچنین تقویت حوزه نظارت و بازرسی.
۶. حمایت از توسعه و ایجاد شهرک‌های صنفی در جهت صنوف تولیدی و خدمات فنی و رفع مشکلات شهرک‌های موجود.
۷. کمک به توسعه صادرات تولیدات واحدهای صنفی از طریق ایجاد خوشه‌های کسب و کار و تقویت و بازسازی خوشه‌های موجود.
۸. تسهیل در فرآیند واردات مواد اولیه مورد نیاز تولید
۹. استفاده از فرصت بسیار ارزشمند تولید، جذب سرمایه و اشتغال‌زایی در حوزه صنایع دستی و صنعت فلزات گرانبها با توجه به اینکه خراسان رضوی قطب تولید و گردشگری در حوزه نقره و گهرسنگ‌ها می‌باشد.
۱۰. یکپارچه سازی سیستم تخصیص تسهیلات:
اختصاص تسهیلات به بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله صنعت، کشاورزی، خدمات و... با نرخ‌های تعدیلی و ترجیحی مشخص متناسب با شرایط و فضای حاکم بر اقتصاد و ابلاغ یکپارچه آن.

فهرست ماخذ:

- گزارش اقتصاد مقاومتی سال ۱۴۰۳ استان سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان
گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سال ۱۴۰۳ سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان
گزارش عملکرد صنعت معدن و تجارت- اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان- دی ماه ۱۴۰۴
گزارش عملکرد تجارت خارجی سال ۱۴۰۳ استان- اداره کل گمرکات استان - فروردین ۱۴۰۴
گزارش عملکرد شبکه بانکی استان سال ۱۴۰۳- کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان فروردین ۱۴۰۴
بررسی تحولات عملکرد بخش صنعت- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی ایران
بررسی پیامدهای اقتصادی ناترازی برق در استان- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و کشاورزی استان- آذر ۱۴۰۳

*شاخص شامخ (PMI): شامخ یا همان شاخص مدیران خرید، رونق رکود یا ثبات کسب و کارهای مورد بررسی و چشم انداز انتظاری آن‌ها در آینده را نشان می‌دهد. عدد شاخص بین ۰ تا ۱۰۰ است که اگر عدد شاخص بیش از ۵۰ واحد باشد نشان می‌دهد که اقتصاد در حال توسعه است، در حالی که هر رقمی زیر ۵۰ واحد، از قرار داشتن اقتصاد در شرف انقباض و رکود حکایت دارد.

ساختمان و مسکن
استان

خلاصه فصل

بخش ساختمان و مسکن همواره یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد ایران بوده است که به عنوان یک بخش پیشران، نقش عمده‌ای در تولید ناخالص داخلی، اشتغال و سرمایه‌گذاری دارد. بازار مسکن در سال ۱۴۰۳ علی‌رغم نوسانات نرخ ارز و افزایش شدید قیمت ارز نسبت به سال قبل، با شوک جدی قیمت همراه نبوده و میزان رشد قیمت مسکن کمتر از نرخ تورم در این سال بود. گرچه اجاره بهای مسکن رشدی بیشتر از نرخ تورم داشته است. اطلاعات مرکز آمار ایران نشان داد شاخص قیمت نهاده‌های ساختمانی در سال ۱۴۰۳ حدود ۲۷ درصد افزایش داشته است. ارزش افزوده گروه ساختمان کشور (به قیمت ثابت ۱۴۰۰) با ارزش ۳,۴۸۳ هزار میلیارد ریال، سهم ۳/۵ درصدی در تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۳ داشته است. سهم بخش ساختمان در ارزش افزوده کل استان (به قیمت ثابت ۱۴۰۰) از ۴/۸ درصد در سال ۱۳۹۷ به ۶/۴ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است.

علی‌رغم کاهش تورم در قیمت مسکن در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل، در بخش اجاره‌بها این اتفاق نیافته و تورم اجاره در این سال برابر ۴۰ درصد بوده است. این موضوع موید فشار تورمی مضاعف بر دهک‌های پایین درآمدی است. تعداد پروانه‌های صادر شده در استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل ۲/۲ درصد افزایش داشته این در حالی است که تعداد واحدهای مسکونی تعیین شده در پروانه‌های صادره، در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل ۸/۴ درصد افزایش یافته است. در سال ۱۴۰۳ متراژ (زیربنای) واحدهای مسکونی افزایش یافته و سازندگان مسکن به سمت واحدهای با متراژ بالاتر رفته‌اند.

حجم تسهیلات پرداختی بخش مسکن استان و کشور در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال گذشته به ترتیب ۱۶/۲ و ۸/۶ درصد رشد داشته و سهم تسهیلات پرداختی بخش مسکن در کل تسهیلات اعطایی استان و کشور به ترتیب معادل ۶/۱ و ۳/۷ درصد بوده است. سهم این تسهیلات از کل نیزه‌مانند سال قبل در حدود ۷ درصد بوده که نسبت به میانگین کشوری نیز بالاتر است.

۵-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش مسکن و جهت‌گیری‌های استان

طبق اصل ۳۱ قانون اساسی ایران، داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آن‌ها که نیازمند ترند بخصوص روستانشینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند. این در حالی است که مطابق آخرین سرشماری کشور در سال ۱۳۹۵، در استان خراسان صرفاً ۵۸ درصد و در کل کشور ۶۶ درصد خانوارها دارای واحد مسکونی ملکی بودند. طی چهار دهه گذشته بخش مسکن همواره یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد ایران بوده است که به عنوان یک بخش پیشران، نقش عمده‌ای در تولید ناخالص داخلی، اشتغال و سرمایه‌گذاری داشته و به لحاظ ارتباط قوی پسین و پیشین با بخش‌های مختلف اقتصادی به عنوان محرک بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی عمل نموده است؛ به گونه‌ای که رونق و رکود این بخش تغییرات بسیاری بر سایر بخش‌های اقتصاد به‌همراه داشته است.

در راستای طرح جوانی جمعیت در استان خراسان رضوی ۳۳۴۵۳ متقاضی تایید نهایی شده که در مجموع برای ۸۷۸۸ نفر تامین زمین رایگان انجام شده است. این واگذاری معادل ۲۱۶هکتار به ارزش تقریبی ۶هزار میلیارد تومان بوده است. از دیگر اقدامات در حوزه مسکن در این استان می‌توان به تصویب و ابلاغ بسته‌های تشویقی در رابطه با ضابطه‌های شهرداری، اشاره نمود.

۵-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش مسکن و ساختمان

بازار مسکن همچون هر بازاری متاثر از عرضه و تقاضا است. از طرفی این بازار از محدود بازارهای اقتصاد ایران است که عرصه برای دخالت دولت در آن کمتر بوده است. لذا زمانی که حجم بالای نقدینگی عوامل اقتصادی (برای در امان

ماندن از کم ارزش شدن پول) وارد این بازار شود منجر به افزایش تقاضا (که بخش زیادی از آن تقاضای سفته بازی است) در این بازار شده و با توجه به عدم افزایش متناسب در سمت عرضه، این موضوع منجر به افزایش تورم آن خواهد شد. از طرف دیگر مسکن یک کالای غیرقابل مبادله محسوب می شود و امکان مداخله از طریق واردات نیز موضوعیت ندارد. بهرحال تقاضای سفته بازی مسکن، که عامل مهمی در نوسانات قیمت مسکن است، در سال ۱۴۰۳ با کاهش چشمگیر روبرو بود و این موضوع باعث شد افزایش قیمت مسکن در کل کشور حتی نسبت به تورم عمومی کمتر باشد. با توجه به اینکه یکی از عوامل اثرگذار بر تقاضای مسکن، جمعیت است در جدول زیر جمعیت و تعداد خانوار استان و کشور ارائه شده است.

جدول ۵-۱- برآورد جمعیت و تعداد خانوار استان و کشوری سال های ۱۴۰۳-۱۳۹۷

شرح / سال	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲
استان	پیش بینی جمعیت (هزار نفر)	۶,۸۸۹	۶,۹۶۳	۷,۰۳۶	۱/۰
	پیش بینی خانوار	۲,۱۲۵	۲,۱۵۹	۲,۱۹۳	۱/۶
کشور	پیش بینی جمعیت (هزار نفر)	۸۴,۰۵۵	۸۵,۳۲۹	۸۵,۳۲۹	۰/۷
	پیش بینی خانوار	۲۶,۳۸۴	۲۶,۸۰۰	۲۷,۲۲۱	۱/۶

ماخذ: پیش بینی جمعیت استان ها از ۱۳۹۶ تا ۱۴۱۵- مرکز آمار ایران

بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران، پیش بینی جمعیت استان تا پایان سال ۱۴۰۳، برابر ۷۱۰۹ هزار نفر با ۲۲۲۸ هزار خانوار خواهد بود که از این میان ۱۶۸۴ هزار خانوار شهری (۷۶ درصد) و ۵۴۴ هزار خانوار روستایی خواهند بود. طبق آمار نرخ رشد جمعیت سال ۱۴۰۳ در استان ۱/۰۴ درصد برآورد شده است که بالاتر از میانگین کشوری قرار دارد. گروهی از کارشناسان معتقدند که افزایش شدید قیمت مسکن در مقاطع زمانی مختلف نرخ باروری^۲ را تحت تاثیر قرار داده و در واقع ارتباط معکوس و معناداری بین قیمت مسکن و نرخ باروری وجود دارد. رابطه افزایش قیمت مسکن و کاهش زاد و ولد رابطه ای است که در شهرهای بزرگ و کلان شهرها عینیت بیشتری می یابد.

یکی دیگر از عوامل عمده تأثیرگذار در افزایش قیمت واحدهای مسکونی، افزایش هزینه ای ساخت شامل هزینه تأمین زمین، افزایش هزینه های دستمزد، عوارض ساختمانی و تأمین مصالح ساختمانی است. اطلاعات مرکز آمار ایران نشان می دهد شاخص قیمت نهاده های ساختمانی شهر تهران در سال ۱۴۰۳ حدود ۲۷ درصد افزایش داشته است. درآمد سرانه خانوارها، ازدواج، قیمت زمین، قیمت نهاده های ساختمانی و ساخت و ساز، نرخ تورم، تسهیلات اعطایی بانک ها به بخش مسکن، بازدهی بازارهای جایگزین (بازار سهام، ارز، طلا و...)، مالیات برنقل و انتقال املاک و... از مهم ترین عوامل اثرگذار بر قیمت مسکن می باشند.

۵-۳- بررسی و تحلیل شاخص ها و متغیرهای بخش ساختمان و مسکن

• ارزش افزوده بخش ساختمان

گرچه سهم ارزش افزوده ساختمان در GDP کشور (سال ۱۴۰۳) کمتر از ۴ درصد (حدود ۳/۵ درصد) است اما تاثیر

1. Non-tradable

۲. میانگین تعداد فرزندی که به ازای هر زن ۱۵ تا ۴۹ سال متولد شده است.

غیرمستقیم آن بر GDP بسیار بیشتر است. همچنین تاثیر بخش مسکن و تحولات آن بر وضعیت کلان اقتصاد بسیار چشمگیر است. نقش مسکن در بحران مالی ۲۰۰۸ یا تنگنای سال‌های اخیر اقتصاد چین بسیار قابل اعتنا است. لذا با توجه به اهمیت گروه ساختمان به عنوان یک گروه پیشران در اقتصاد، ارزش افزوده این بخش به همراه سهم آن از کل تولید در جداول ۲-۵ و ۳-۵ ارائه شده است (با توجه به عدم انتشار آمار رسمی ارزش افزوده گروه‌های اقتصادی استان در سال ۱۴۰۳ تا زمان نگارش این متن، این آمار تا سال ۱۴۰۰ در جدول ارائه شده است).

جدول ۵-۲- ارزش افزوده گروه ساختمان استان (به قیمت ثابت ۱۴۰۰)

شرح / سال	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
ارزش افزوده بخش ساختمان	۲۱۴,۴۸۰	۲۷۶,۷۱۶	۲۲۸,۷۱۴	۲۲۰,۲۸۵
تولید ناخالص داخلی	۳,۶۴۱,۳۶۴	۳,۷۶۶,۸۶۴	۳,۷۲۲,۳۷۶	۳,۸۵۱,۰۳۹
سهم بخش ساختمان در تولید ناخالص داخلی	۳,۷	۵,۱	۶,۵	۶,۴
سهم بخش ساختمان استان از کل ساختمان کشور	۵,۹	۷,۳	۶,۱	۵,۷

ماخذ: مرکز آمار ایران (میلیارد ریال)

جدول ۵-۳- ارزش افزوده گروه ساختمان کشور به قیمت ثابت (به قیمت ثابت ۱۴۰۰)

شرح / سال	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
ارزش افزوده بخش ساختمان	۳,۴۹۹,۶۲۶	۳,۴۲۳,۸۷۱	۳,۳۴۵,۱۹۴	۳,۴۶۶,۴۶۵	۳,۴۸۳,۸۱۲
تولید ناخالص داخلی	۸۶,۶۰۰,۰۳۱	۸۹,۷۶۴,۱۷۰	۹۳,۰۳۶,۹۸۴	۹۷,۳۰۱,۰۲۲	۱۰۰,۲۸۰,۸۴۷
سهم بخش ساختمان در تولید ناخالص داخلی	۴,۰	۳,۸	۳,۶	۳,۶	۳,۵

ماخذ: مرکز آمار ایران (میلیارد ریال)

بخش ساختمان علاوه بر سهمی که در محصول ناخالص داخلی استان دارد در صورت رونق می‌تواند سهم عمده‌ای در اشتغال‌زایی استان نیز ایفا نماید. همان‌طور که در جداول بالا ملاحظه می‌شود، ارزش افزوده گروه ساختمان کشور (به قیمت ثابت) با ارزش ۳۴۸۳ هزار میلیارد ریال، سهم ۳/۵ درصدی در تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۱۴۰۳ داشته است. سهم بخش ساختمان در ارزش افزوده کل استان از ۳/۷ درصد در سال ۱۳۹۷ به ۶/۴ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده است. همچنین سهم ارزش افزوده استان از کل ارزش افزوده این بخش در کشور در سال ۱۴۰۰ معادل ۵/۷ درصد بوده است.

• پروانه‌های ساختمانی صادره

در جدول ۵-۴ تعداد پروانه‌های صادر شده برای احداث ساختمان به تفکیک کل کشور و استان و در جدول ۵-۵ تعداد واحدهای مسکونی تعیین شده در پروانه گزارش شده است.

جدول ۵-۴- تعداد پروانه صادره برای احداث ساختمان

شرح/سال	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کشور	۱۷۴,۲۶۴	۱۲۷,۷۹۱	۱۳۱,۱۷۵	۱۴۷,۰۲۸	۱۴۶,۴۷۳
استان	۱۳,۷۳۸	۱۰,۵۵۷	۹,۹۹۷	۱۱,۸۸۳	۱۲,۱۴۷
سهم استان	۷,۹	۸,۳	۷,۶	۸,۱	۸,۳

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول ۵-۵- تعداد واحد مسکونی تعیین شده در پروانه‌های احداث ساختمانی

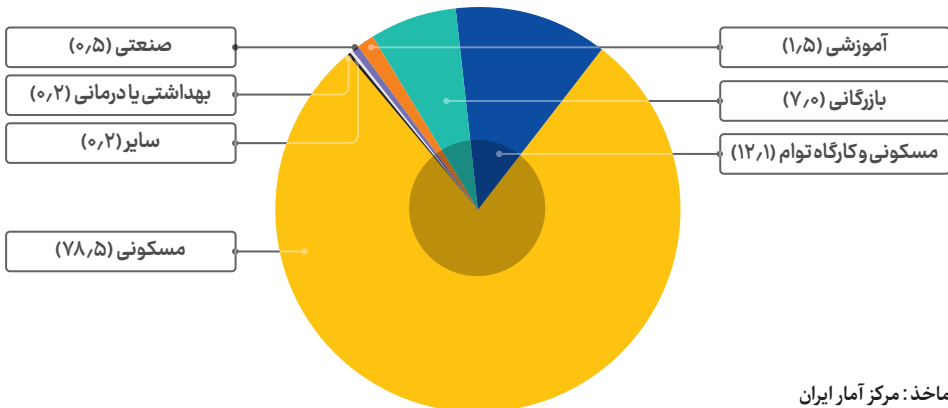
شرح/سال	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کشور	۴۹۰,۵۹۷	۳۹۵,۱۴۱	۴۱۴,۶۳۷	۴۸۰,۳۵۹	۵۲۸,۱۱۵
استان	۴۵,۸۸۱	۳۵,۸۱۷	۳۷,۸۰۱	۳۲,۸۱۵	۳۵,۵۸۲
سهم استان	۹,۴	۹,۱	۹,۱	۶,۸	۶,۷

ماخذ: مرکز آمار ایران

بنا بر گزارشات مرکز آمار ایران تعداد پروانه‌های صادر شده در استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل ۲/۲ درصد افزایش و تعداد واحدهای مسکونی تعیین شده در پروانه‌های صادره، در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل ۸/۴ درصد افزایش یافته است.

در ادامه مساحت زیربنا در پروانه‌های احداث ساختمان برحسب مورد استفاده ساختمان برای استان طی سال ۱۴۰۳ گزارش شده است.

نمودار ۵-۱- مساحت زیربنا در پروانه‌های احداث ساختمان سال ۱۴۰۳ برحسب نوع استفاده در استان

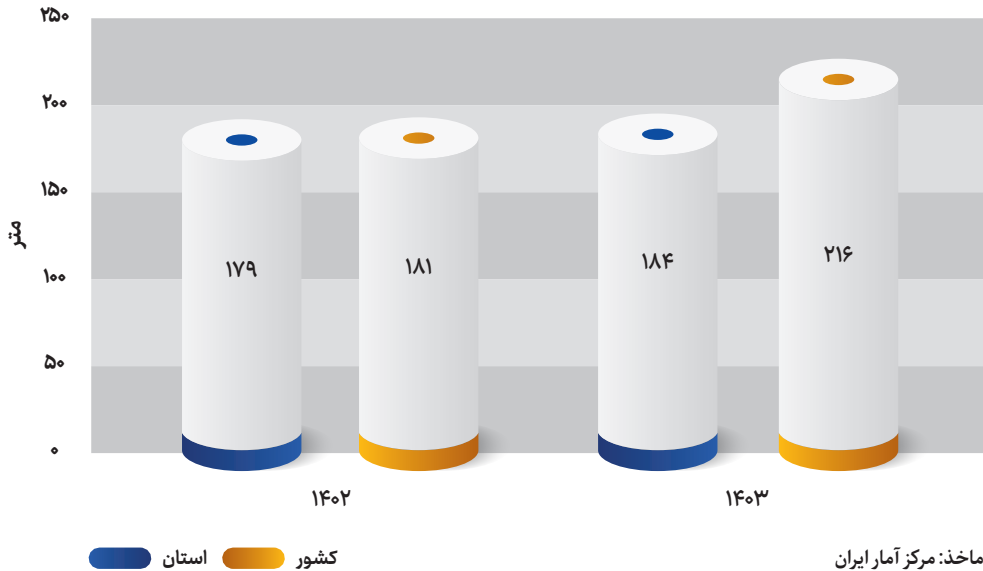

ماخذ: مرکز آمار ایران

با توجه به اطلاعات تعداد پروانه‌های صادره و مساحت کل آن‌ها، یکی از شاخص‌های مهم مورد بررسی در خصوص صدور پروانه‌ها، شاخص سرانه مساحت واحدهای ساختمانی خواهد بود که از تقسیم مساحت کل بر تعداد کل واحدها بدست می‌آید. در نمودار ۲-۵ مساحت سرانه هر واحد صادر شده در استان طی دو سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان داده شده است.

نمودار ۲-۵- مساحت سرانه هر واحد در کشور و استان طی ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

مطابق نمودار بالا در سال ۱۴۰۳ مساحت سرانه هر واحد در استان نسبت به سال قبل معادل ۱۹ درصد افزایش یافته و از ۱۸۱ متر در سال قبل به ۲۱۶ متر رسیده در حالی که در کل کشور ۳ درصد افزایش یافته است.

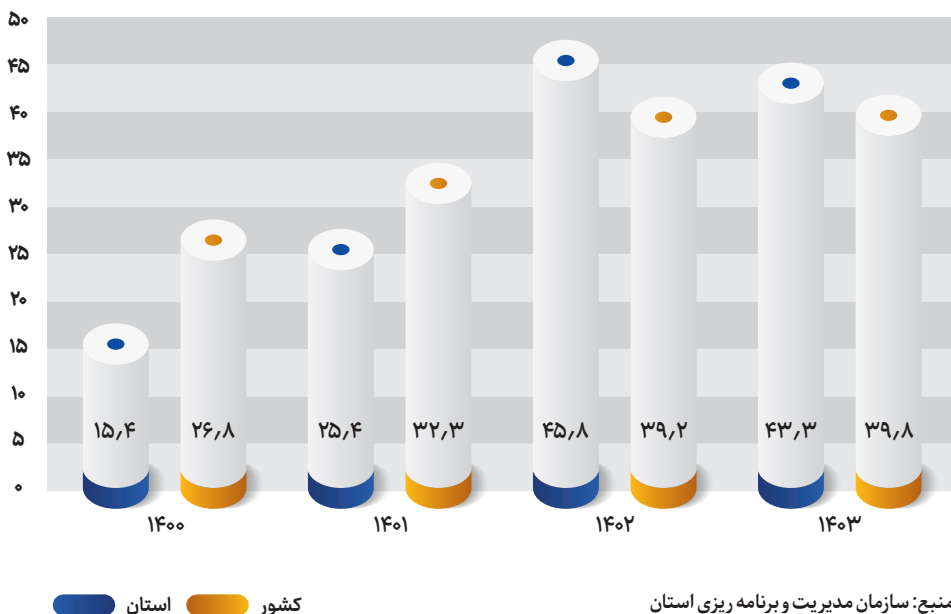
۵-۳-۱- وضعیت تحولات قیمتی بخش ساختمان و مسکن

با فرض در نظر گرفتن تعداد پروانه‌های ساختمانی به عنوان میزان عرضه بازار مسکن و براساس جداول بخش قبل می‌توان دریافت که میزان عرضه بازار مسکن استان در سال ۱۴۰۳ به لحاظ تعداد پروانه افزایش ۲ درصدی و به لحاظ تعداد واحد افزایش ۸ درصدی داشته است. لذا طرف عرضه بازار مسکن استان به‌گونه‌ای بوده که عرضه با افزایش نسبی روبرو بوده است. طرف تقاضای بازار را می‌توان به دو بخش تقاضای مصرفی و سفته بازی تقسیم نمود. در بخش تقاضای مصرفی با توجه کاهش قدرت خرید مردم، تقاضای مصرفی نمی‌تواند چندان افزایش یافته باشد، در حالی که رشد جمعیت مثبت بوده است. در بخش تقاضای سفته بازی، علی‌رغم افزایش نرخ ارز در سال ۱۴۰۳، تقاضای این بخش افزایش چندانی نداشته است. این موضوع می‌تواند به دلیل کاهش نقدشوندگی این بازار، کاهش قدرت خرید واقعی و نیز افزایش شدید قیمت‌ها در سال‌های قبل باشد. از این رو در سال ۱۴۰۳ قیمت مسکن در استان افزایش چندانی نداشته است. حجم معاملات مسکن طی سال ۱۴۰۳ با رکود همراه بوده که تداوم روند مذکور می‌تواند تبعات منفی را در اقتصاد استان و کشور داشته باشد.

تورم مسکن در سال ۱۴۰۳ روندی متفاوت از تورم اجاره داشت. در ابتدای سال، به دلیل افزایش ریسک جنگ و تنش‌های نظامی، بازار مسکن واکنشی متفاوت نسبت به سایر بازارها نشان داد. در حالی که در این سال قیمت دلار، بازدهی سهام، قیمت سکه و سایر دارایی‌ها افزایش یافتند، بازار مسکن در شرایطی نسبتاً ثابت و با رشد محدود باقی ماند. در مجموع، قیمت مسکن طی سال ۱۴۰۳ حدود ۲۰ درصد افزایش یافت. اما هزینه اجاره‌نشینی با افزایشی بیش از ۴۰ درصد نسبت به سال ۱۴۰۲، رکورد زد. این بالاترین نرخ تورم اجاره در آمارهای رسمی از سال ۱۳۹۰ تاکنون است. متأسفانه اطلاعات بازار مسکن برای استان خراسان رضوی طی سال ۱۴۰۳ تا زمان نگارش این متن منتشر نشده و نمی‌توان تحلیل واقعی بر پایه اطلاعات بیان نمود. حتی اطلاعات شهر تهران که تا پیش از این توسط بانک مرکزی منتشر می‌شد، نیز از مرداد ۱۴۰۳ متوقف شده است. صرفاً بر اساس اطلاعات گزارشات تحولات بازار معاملات مسکن شهر تهران تا مرداد ۱۴۰۳ منتشر شده توسط بانک مرکزی می‌توان بیان نمود، میانگین قیمت یک متر مسکن تهران از ۸/۴۵ میلیون تومان در سال ۱۴۰۱ به ۷۵/۷ میلیون تومان در سال ۱۴۰۲ و ۸۸/۵ میلیون تومان در مرداد ۱۴۰۳ رسیده که نشان از رشد ۱۷ درصدی قیمت در ۵ ماهه ابتدای ۱۴۰۳ دارد. این موضوع نشان می‌دهد انفجار قیمت مسکن عمدتاً در سال ۱۴۰۱ اتفاق افتاد. حجم معاملات نیز در مرداد ۱۴۰۳ نسبت به ماه مشابه سال قبل ۲۶ درصد افزایش یافته است. با اتکا به این اطلاعات و نیز مشاهدات میدانی در استان می‌توان ادعا نمود بازار مسکن استان نیز وضعیت مشابهی داشته است. انفجار قیمتی که در نیمه دوم سال ۱۴۰۱ اتفاق افتاد تا اوایل سال ۱۴۰۲ ادامه داشته و بعد از آن رشد قیمت و حجم معاملات کاهش یافته و در سال ۱۴۰۳ علی‌رغم افزایش قیمت، شاهد بهبود افزایش نسبی معاملات بوده‌ایم.

در پایان شاخص قیمت گروه مسکن خانوارهای شهری و روستایی استان به عنوان یک راهنما برای بررسی تحولات قیمت و اجاره مسکن استان مورد بررسی قرار گرفته است. نمودار ۵-۳ روند چهار سال اخیر را نشان می‌دهد.

نمودار ۵-۳- درصد تغییرات شاخص قیمت گروه مسکن استان و کشور طی ۱۴۰۳-۱۴۰۰

۵-۳-۲- تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن

یکی از متغیرهای مهم در بخش مسکن میزان تسهیلات پرداختی به این بخش است. از این رو حجم تسهیلات پرداختی به بخش مسکن و ساختمان در استان و کل کشور به همراه سهم این تسهیلات پرداختی از کل تسهیلات در جدول ۵-۶ نشان داده شده است.

جدول ۵-۶- تسهیلات پرداختی به بخش مسکن و ساختمان طی ۱۲ ماهه سال ۱۴۰۲

سهم (درصد)		کل تسهیلات اعطایی (میلیارد ریال)		بخش مسکن و ساختمان (میلیارد ریال)		
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	
۶/۱	۷	۲,۶۷۸,۰۲۶	۲,۰۱۱,۵۲۶	۱۶۴۱۸۰	۱۴۱,۲۴۷	استان
۳/۷	۴/۶	۷۶,۶۴۲,۹۹۴	۵۶,۴۶۰,۳۴۰	۲,۸۲۷,۳۵۲	۲,۶۰۳,۹۱۲	کشور

ماخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی و کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان خراسان رضوی

آمار نشان می‌دهد تسهیلات پرداختی به بخش مسکن طی سال ۱۴۰۳ در استان نسبت به سال قبل با افزایش ۱۶ درصدی روبرو بوده و سهم این تسهیلات از کل نیز همانند سال قبل در حدود ۶/۱ درصد بوده که نسبت به میانگین کشوری نیز بالاتر است. شایان ذکر است مطابق ماده ۴ قانون جهش تولید مسکن، بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی مکلفند حداقل ۲۰ درصد از تسهیلات پرداختی نظام بانکی در هر سال را با نرخ سود مصوب شورای پول و اعتبار به بخش مسکن اختصاص دهند. اطلاعات سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان از عدم رعایت این قانون در این سال‌ها در کشور و استان دارد. در جدول ۵-۷ نیز وضعیت پرداخت تسهیلات بافت فرسوده استان طی سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳ ارائه شده است.

جدول ۵-۷- آخرین وضعیت پرداخت تسهیلات بافت فرسوده - بانک مسکن خراسان رضوی

بافت فرسوده			سال پرداخت
تعداد (فقره)	درصد تغییرات	مبلغ (میلیارد ریال)	
۱,۰۷۶	۶۸	۲,۲۱۸	۱۴۰۰
۸۳	-۴۳	۱,۳۰۲	۱۴۰۱
۵۹	-۸۴	۲۰۲	۱۴۰۲
۱۵	-۷۵	۵۱	۱۴۰۳

ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان خراسان رضوی

جدول ۵-۸- تسهیلات پرداخت شده مسکن روستایی استان

۱۴۰۳		۱۴۰۲		۱۴۰۱		۱۴۰۰	
مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد	مبلغ	تعداد
۱۷۰۳۲	۹۶۴۴	۱۱,۷۶۳	۱۰,۴۴۵	۱,۸۱۲	۲۴,۷۹۳	۳,۰۴۴	۸,۶۲۶

ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های خراسان رضوی (مبلغ: میلیارد ریال)

۵-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در بخش ساختمان و مسکن

از یک سو اولویت و اهمیت پرورنده مسکن توسط متولیان امر نادیده گرفته شده و تعهد دولت برای خانه‌دار کردن مردم بر اساس اصل ۳۱ قانون اساسی کمرنگ شده و از سوی دیگر کم‌توجهی متولیان امر به ابعاد دشواری مسکن و نقش بسیار مخرب هجوم نقدینگی سوداگر به این بخش موجب شده با افزایش سرسام‌آور قیمت و اجاره مسکن، زندگی برای بخش مهمی از جمعیت کشور روی تلخ خود را نشان دهد. به این ترتیب طی سالیان گذشته با هر جهش قیمتی که در بخش مسکن رخ داده، تعداد قابل توجهی از خانوارها ناگزیر از اسباب‌کشی به زیر خط فقر شده‌اند.

دولت‌ها همواره سعی نمودند با سیاست‌های خود تعادل را در این بازار برقرار نمایند. عرضه مسکن معمولاً از جمله شعارهای کلیدی دولت‌ها بوده (سیاست‌های حمایتی مسکن همچون طرح مسکن مهر، طرح نهضت ملی مسکن) و تلاش کردند در طرف عرضه این بازار مداخله نمایند. از طرف دیگر با سیاست‌هایی همچون اعمال تسهیلات تکلیفی بر بانک‌ها جهت اعطای وام مسکن، سعی نمودند طرف تقاضای این بازار را نیز تحت تاثیر قرار دهد. اما وضعیت قیمت و اجاره حال حاضر مسکن نشان می‌دهد دولت‌ها در این مسیر چندان موفق نبودند. بررسی بازدهی بازارهای مختلف طی چند دهه گذشته، حاکی از برتری بازدهی بازار مسکن نسبت به بسیاری از بازارهاست و این بازار به مامنی برای سوداگران تبدیل شده است. بررسی نرخ سود تسهیلات مسکن در ایران و سایر کشورها نشان می‌دهد، نرخ اسمی تسهیلات در ایران نسبت به سایر کشورها بالاست. ایران رتبه چهارم جهانی بالاترین نرخ بهره را داراست. کشورهای آرژانتین، ترکیه و ونزوئلا کشورهایی هستند که دارای نرخ‌های بالاتری نسبت به ایران هستند. ژاپن با ۱/۸ درصد پایین‌ترین نرخ تسهیلات مسکن را داراست. البته شایان ذکر است که این نرخ‌ها، اسمی هستند لذا مقایسه این نرخ‌ها با در نظر گرفتن نرخ تورم آن کشور منطقی‌تر خواهد بود. بر این اساس کاهش نرخ سود تسهیلات مسکن در ایران مستلزم کاهش نرخ تورم خواهد بود.

با توجه به پیشران بودن بخش ساختمان و مسکن، رونق دائم و غیر توری این بخش، مشکلات مسکن و اشتغال را به عنوان عوامل اصلی فقر اقتصادی کاهش خواهد داد و باعث افزایش کارآمدی سیاست‌های دولت خواهد شد. از این رو انتظار می‌رود سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران اقتصادی به این مؤلفه جدی و حیاتی در سیاست‌گذاری‌های خود اهمیت ویژه‌ای دهند. بدین منظور و با توجه به نقش کلیدی این بخش در اقتصاد استان و ارتباط تنگاتنگ این بخش با سایر بخش‌های اقتصاد، پیشنهادی زیر جهت تقویت طرف عرضه و تقاضای مسکن ارائه می‌گردد:

- حمایت تمامی دستگاه‌های اجرایی از طرح ملی مسکن به منظور به ثمر رسیدن این طرح
- حمایت شهرداری‌ها و کمک به بهسازی بافت‌های حاشیه به منظور ترغیب سازندگان به ساخت و ساز در این نواحی و افزایش رونق ساخت و بهبود شرایط منطقه‌ای برای ساکنین این مناطق
- ارائه سریع‌تر الزامات قانونی و سخت‌گیرانه‌تر جهت شناسایی واحدهای خالی و فاقد سکونت و پیش‌بینی راهکاری برای الزام ورود این واحدها به بازار

- رفع نواقص بازار مسکن و گسترش بانک‌های اطلاعاتی و نظارت بر عملکرد بنگاه‌های معاملات املاک و جلوگیری از انتشارات اطلاعات نادرست و عواملی که موجب التهاب و تلاطم بازار مسکن می‌شود.
- پرهیز از اجرای هرگونه سیاست شوک آفرین در بازار مسکن از جمله سیاست‌های شتاب زده تأمین مالی مسکن
- تسریع اصلاح قانون مالیات‌های بخش مسکن
- افزایش دوره بازپرداخت تسهیلات مسکن و کاهش نرخ سود این تسهیلات (کنترل تورم در اجرایی نمودن این بند حائز اهمیت خواهد بود)
- تدوین قوانین و مقررات ناظر بر عملکرد بخش مسکن و تشویق قراردادهای چند ساله اجاره
- سازماندهی بازار مسکن اجاره‌ای و تشکیل اصناف ذی ربط

بخش خدمات استان

خلاصه فصل

بخش خدمات یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد استان محسوب می‌شود که نقش مهمی در ایجاد ارزش افزوده و رشد و توسعه اقتصادی دارد. این بخش با تسهیل فعالیت سایر بخش‌ها، نقش مکملی را ایفا می‌کند. بخش خدمات در استان با دوازده زیربخش، حدود ۲/۶۰٪ از ارزش افزوده تولیدی کل استان را به خود اختصاص می‌دهد. توسعه بخش خدمات در ایران، نیازمند اتخاذ سیاست‌های حمایتی و توسعه‌ای و همچنین مانع‌زدایی از سوی دولت و همچنین همت و تلاش مردمی است. در این بخش پس از بیان کلی سیاست‌های اقتصادی و تحولات بخش خدمات با محوریت گردشگری استان، اطلاعات و آمار در خصوص مصرف واسطه و ستانده و ارزش افزوده زیربخش‌های خدمات ارائه می‌شود.

۶-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان (با محوریت گردشگری)

- توسعه تعاملات داخلی و بین‌المللی گسترده، سازنده و پایدار گردشگری به ویژه با کشورهای همسایه و هدف گردشگری و استان‌های مجاور در راستای افزایش سهم اقتصادی گردشگران بین‌المللی در حوزه زیارت و سلامت.
- ایجاد و بهبود و توسعه زیرساخت‌های گردشگری استان.
- توجه به گردشگری غیرزیارتی همگام با گردشگری زیارتی (برگزاری تورهای آشنایی در محورهای استان جهت معرفی و تبلیغ ظرفیت‌های گردشگری).
- تولید محتوای گردشگری به ویژه محتوای الکترونیک شامل فیلم کوتاه، عکس، گزارش، خبر و... به همراه تبلیغ در رسانه‌های اجتماعی و سایت‌های اینترنتی معتبر.
- عقد تفاهم‌نامه با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی همچون سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی در راستای توسعه تعاملات بین‌المللی گردشگری و جذب گردشگران.
- توجه به توسعه گردشگری داخلی و شرکت در نمایشگاه‌های گردشگری معتبر کشور از جمله نمایشگاه بین‌المللی گردشگری تهران و برگزاری رویدادهای مختلف گردشگری از جمله جشنواره، نمایشگاه، همایش و... با موضوعات و محصولات متنوع گردشگری در استان با هدف رونق گردشگری داخلی.

۶-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات با تأکید بر گردشگری

استان خراسان رضوی به عنوان یکی از اصلی ترین مقاصد سفر گردشگران در داخل و خارج کشور، نیاز به توسعه و بهبود زیرساخت‌های خود از جمله توان حمل و نقل بین شهری، ظرفیت اقامتگاهی، بازاریابی بین‌المللی و... دارد.

جدول ۶-۱- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات با تأکید بر گردشگری

ردیف	موضوع	وضعیت سال ۱۴۰۲	وضعیت سال ۱۴۰۳
۱	تعداد کل واحدهای اقامتی استان	۲,۱۴۳ واحد	۲,۴۷۲ واحد
۲	تعداد زائران خارجی	۱,۶۴۷,۶۳۴ نفر	۱,۹۰۵,۷۳۰ نفر
۳	مجوزهای تولیدی صنایع دستی استان (صدور و تمدید)	۱,۹۳۳ مجوز	۲۳۱۳ مجوز

۶-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات

در این مبحث ابتدا به وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات استان پرداخته می‌شود و سپس مصرف واسطه و ستانده و نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های خدمات استان خراسان رضوی محاسبه و بررسی می‌شود.

۶-۳-۱- بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات

در سال ۱۴۰۰، ارزش افزوده بخش خدمات استان خراسان رضوی در محاسبات با قیمت‌های ثابت (سال پایه ۱۴۰۰) با افزایش ۵/۶۴ درصدی نسبت به سال ۱۳۹۹ همراه بوده است که عبور از کرونا و جبران کاستی‌های سال گذشته در حوزه گردشگری نقش موثری در آن داشته است.

با دقت در مقدار ارزش افزوده (به قیمت‌های ثابت) مشخص می‌شود که سهم ارزش افزوده بخش خدمات استان از کل ارزش افزوده بخش خدمات کشور ۶/۵۵ درصد بوده است که حدود ۰/۵ واحد بیشتر از سال گذشته است. بیشترین رشد در این بخش مربوط به فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا با رشد مثبت ۵۹/۶٪ بوده است (که در سال ۱۳۹۹ به علت شیوع کرونا با کاهش ۵/۵۶ درصدی مواجه شده بود) و بخش اطلاعات و ارتباطات بیشترین کاهش را با منفی ۳/۲۴٪ نشان می‌دهد. زیربخش عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت با ۳۶/۹۳٪ بالاترین سهم را در ارزش افزوده بخش خدمات استان به خود اختصاص داده است. املاک و مستغلات با ۱۸/۳۷٪ و حمل و نقل و انبارداری و پست با ۱۳/۵۳٪ رتبه دوم و سوم در بیشترین سهم از ارزش افزوده در بخش خدمات استان را دارند.

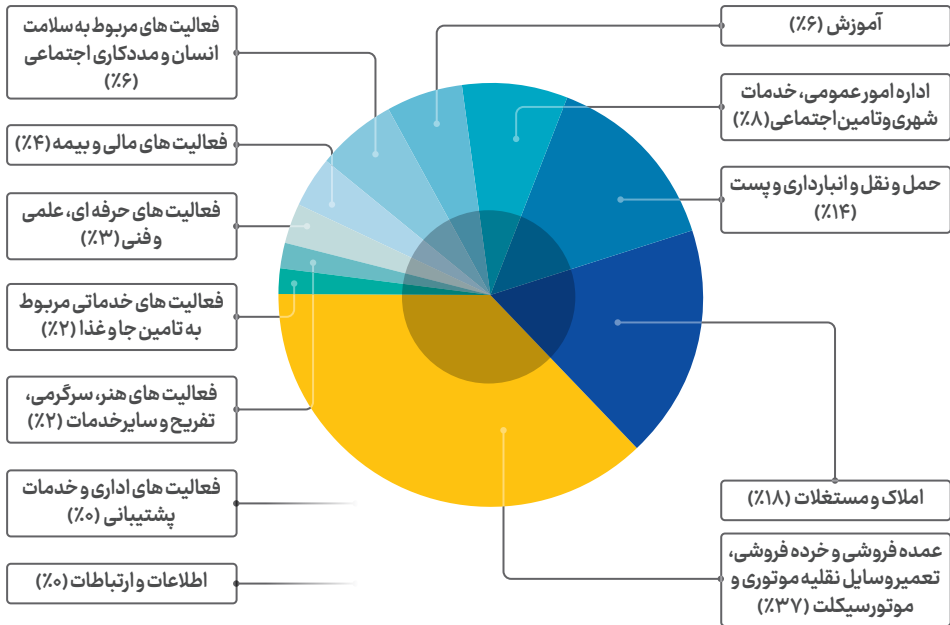

جدول ۶-۲- ارزش افزوده زیربخش‌های خدمات در استان خراسان رضوی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰)
در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

سهم استان از کل کشور در سال ۱۳۹۹ (%)	سهم هر بخش در سال ۱۴۰۰ از کل خدمات استان (%)	تغییرات سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹ (%)	ارزش افزوده (میلیون ریال)		شرح فعالیت بخش خدمات
			۱۴۰۰	۱۳۹۹	
۶,۵۵	۱۰۰	۵,۶۵	۲,۳۱۹,۸۷۹,۲۸۷	۲,۱۹۵,۸۷۹,۲۴۴	کل بخش خدمات
۷,۹	۳۶,۹۳	۴,۳	۸۵۶,۶۴۹,۷۶۲	۸۲۱,۱۵۵,۵۰۸	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۵,۳	۱۳,۵۳	۱۳,۶	۳۱۳,۸۳۵,۲۶۱	۲۷۶,۱۴۴,۱۶۳	حمل و نقل و انبارداری و پست
۱۱,۲	۲,۱۲	۵۹,۶	۴۹,۱۴۴,۴۳۲	۳۰,۷۹۹,۵۹۱	فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین چا و غذا
۰,۶	۰,۲۰	-۲۴,۳	۴,۷۴۵,۵۱۲	۶,۲۶۹,۸۲۸	اطلاعات و ارتباطات
۳,۷	۴,۰۲	-۱۳,۲	۹۳,۱۷۵,۷۲۸	۱۰۷,۳۷۲,۴۷۲	فعالیت‌های مالی و بیمه
۶,۱	۱۸,۳۷	۴,۴	۴۲۶,۲۱۵,۱۳۵	۴۰۸,۱۵۷,۷۷۷	املاک و مستغلات
۹,۱	۳,۱۹	۱۳,۲	۷۳,۹۹۶,۷۶۷	۶۵,۳۵۰,۷۸۰	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۵,۷	۰,۳۷	-۳,۵	۸,۵۴۶,۲۴۹	۸,۸۵۳,۵۵۵	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۷,۱	۸,۵۰	۴,۴	۱۹۷,۲۷۵,۰۲۱	۱۸۸,۹۵۴,۰۸۳	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۷,۹	۵,۶۷	-۳,۴	۱۳۱,۵۱۱,۴۹۱	۱۳۶,۱۲۱,۷۵۲	آموزش
۶,۱	۵,۵۷	۲۵,۴	۱۲۹,۲۴۴,۹۴۳	۱۰۳,۰۶۱,۳۳۱	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۷,۹	۱,۵۳	-۱۸,۶	۳۵,۵۳۸,۹۸۶	۴۳,۶۳۸,۴۰۴	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات

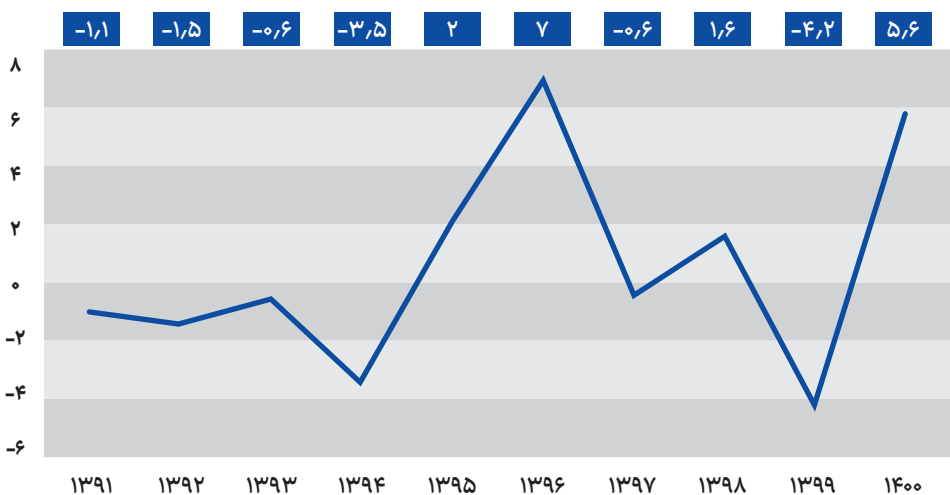
ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار ۱-۶- سهم هرکدام از زیربخش‌های مربوط به خدمات در کل ارزش افزوده خدمات در سال ۱۴۰۰

ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار ۲-۶- روند تغییرات بخش ارزش افزوده خدمات استان (به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۰)

ماخذ: مرکز آمار ایران

در بخش فعالیت‌های خدماتی تأمین جا و غذا، استان خراسان رضوی به دلیل وجود بارگاه ملکوتی ثامن الائمه علیه‌السلام و پذیرایی سالیانه حدود ۳۵ میلیون زائر، بعد از استان تهران عمده‌ترین سهم از ارزش افزوده ایجاد شده در کشور را به خود اختصاص می‌دهد. بر اساس داده‌های گزارش مرکز آمار کشور، سهم استان از ارزش افزوده ایجاد شده در این بخش در سال ۱۳۹۰ معادل ۱۳/۱ درصد بوده و به همراه استان تهران بیش از ۵۰ درصد ارزش افزوده ایجاد شده در کشور را به خود اختصاص می‌دهد. این سهم در سال ۱۴۰۰ به ۱۱/۲٪ کاهش یافته است. دیگر بخش‌های خدماتی استان نیز متأثر از حرم مطهر امام رضا علیه‌السلام سهم عمده‌ای در تولید ارزش افزوده در کشور دارند به طوری که سهم استان از ارزش افزوده ایجاد شده در تمام بخش خدمات نسبت به کل کشور در دهه‌ی اخیر حدود ۶/۵ درصد بوده است.

جدول ۶-۳ - مصرف واسطه و ستانده رشته فعالیت‌های بخش خدمات استان خراسان رضوی در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به قیمت‌های جاری (میلیون ریال)

شرح فعالیت بخش خدمات	مصرف واسطه (میلیون ریال)		ستانده (میلیون ریال)		رشد به ۱۴۰۰ در سال ۱۳۹۹ (%)	سهم هر بخش در سال ۱۴۰۰ (%)
	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹		
کل بخش خدمات	۲۹۹,۵۷۶,۳۸۴	۴۹۶,۹۵۰,۹۳۸	۱,۸۳۴,۶۰۸,۰۳۲	۲,۸۱۶,۸۳۰,۲۲۵	۶۵,۹	۱۰۰
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر و وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۵۹,۶۹۲,۲۶۸	۱۰۳,۸۶۸,۳۴۴	۵۵۶,۲۵۷,۳۷۲	۹۶۰,۵۱۸,۱۰۶	۷۴,۰	۳۴,۱
حمل و نقل و انبارداری و پست	۸۶,۷۱۱,۲۶۷	۱۵۱,۶۳۶,۶۶۵	۲۸۴,۸۴۳,۹۳۳	۴۶۵,۴۷۱,۹۲۵	۷۴,۹	۱۶,۵
فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا	۹,۳۹۹,۸۸۸	۲۱,۷۴۱,۲۷۹	۲۸,۷۳۷,۰۱۵	۷۰,۸۸۵,۷۱۲	۱۳۱,۳	۲,۵
اطلاعات و ارتباطات	۵,۴۰۵,۶۷۱	۶,۹۰۸,۶۰۷	۸,۹۸۲,۶۸۶	۱۱,۶۵۴,۱۱۸	۲۷,۸	۰,۴
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱۵,۰۵۸,۹۹۲	۲۷,۰۲۱,۱۰۷	۱۰۴,۴۷۴,۰۴۵	۱۲۰,۱۹۶,۸۳۵	۷۹,۴	۴,۳
املاک و مستغلات	۱۷,۸۸۴,۹۱۰	۲۴,۱۹۹,۶۹۵	۳۶۱,۰۷۶,۳۷۹	۴۵۰,۴۱۴,۸۳۰	۳۵,۳	۱۶,۰
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۱۱,۰۶۵,۱۱۳	۱۶,۱۵۰,۸۰۹	۶۲,۰۱۶,۰۳۶	۹۰,۱۴۷,۵۷۶	۴۶,۰	۳,۲
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۴,۷۳۷,۸۷۱	۵,۵۱۴,۳۱۸	۱۱,۸۶۹,۵۴۶	۱۴,۰۶۰,۵۶۷	۱۶,۴	۰,۵
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی	۳۴,۱۰۲,۳۹۴	۵۹,۱۰۷,۲۳۸	۱۴۵,۹۹۶,۰۲۸	۲۵۶,۳۸۲,۲۵۹	۷۳,۳	۹,۱
آموزش	۱۲,۱۱۸,۷۰۸	۱۶,۵۶۶,۸۳۲	۱۱۱,۷۵۳,۳۵۲	۱۴۸,۰۷۸,۳۲۳	۳۶,۷	۵,۳
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۳۰,۶۰۵,۲۳۰	۴۶,۰۳۷,۶۵۵	۱۲۲,۳۸۳,۳۰۰	۱۷۵,۲۸۲,۵۹۹	۵۰,۴	۶,۲
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۱۲,۷۹۴,۰۷۱	۱۸,۱۹۸,۳۸۸	۳۶,۲۱۸,۳۳۹	۵۳,۷۳۷,۳۷۵	۴۲,۲	۱,۹

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول ۴-۶- نسبت مصرف واسطه به ستانده رشته فعالیت های بخش خدمات استان خراسان رضوی در سال های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

نسبت مصرف واسطه به ستانده (%)			شرح فعالیت بخش خدمات
تفاوت سال ۱۴۰۰ با ۱۳۹۹ (واحد)	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
۱٫۳	۱۷٫۶	۱۶٫۳	کل بخش خدمات
۰٫۱	۱۰٫۸	۱۰٫۷	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۲٫۱	۳۲٫۶	۳۰٫۴	حمل و نقل و انبارداری و پست
-۲٫۰	۳۰٫۷	۳۲٫۷	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
-۰٫۹	۵۹٫۳	۶۰٫۲	اطلاعات و ارتباطات
۸٫۱	۲۲٫۵	۱۴٫۴	فعالیت های مالی و بیمه
۰٫۴	۵٫۴	۵٫۰	املاک و مستغلات
۰٫۱	۱۷٫۹	۱۷٫۸	فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی
-۰٫۷	۳۹٫۲	۳۹٫۹	فعالیت های اداری و خدمات پشتیبانی
-۰٫۳	۲۳٫۱	۲۳٫۴	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۰٫۳	۱۱٫۲	۱۰٫۸	آموزش
۱٫۳	۲۶٫۳	۲۵٫۰	فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
-۱٫۵	۳۳٫۹	۳۵٫۳	فعالیت های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات

ماخذ: مرکز آمار ایران

۶-۳-۲- بررسی وضعیت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

بخش گردشگری یکی از فعالیت های مرتبط با زیربخش های خدمات است که در سال های اخیر به یکی از بخش های مهم اقتصادی در بسیاری از کشورها تبدیل شده است. استان خراسان رضوی نیز به عنوان یکی از استان های دارای ظرفیت های بالا در حوزه گردشگری، جایگاه ویژه ای در این بخش دارد. این استان با دارا بودن جاذبه های مذهبی، طبیعی، تاریخی و فرهنگی متعدد، سالانه پذیرای ده ها میلیون گردشگر داخلی و خارجی است. اهمیت گردشگری در اقتصاد استان خراسان رضوی به حدی است که می تواند به عنوان بستری جهش آفرین برای اقتصاد این استان عمل کند. این صنعت می تواند با ایجاد اشتغال، ارزآوری و توسعه اقتصادی، نقش مهمی در بهبود وضعیت اقتصادی استان داشته باشد.

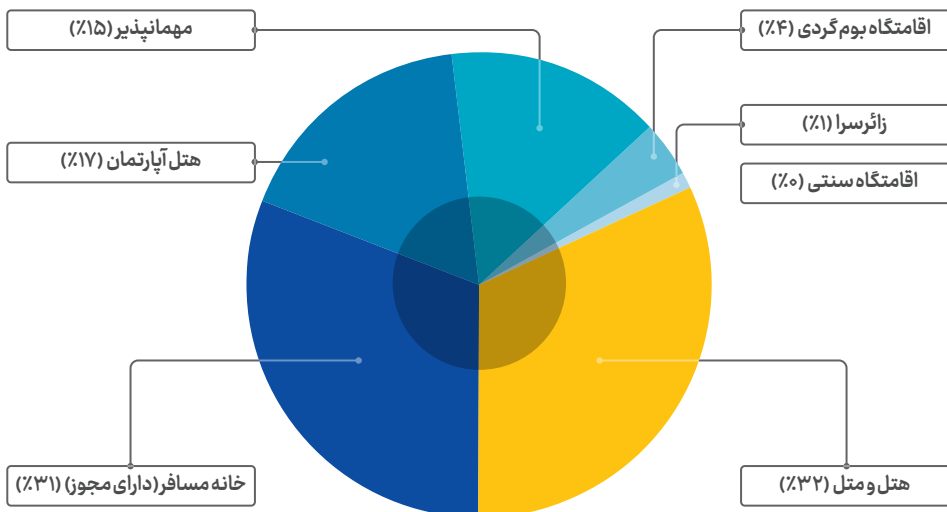

جدول ۶-۵- وضعیت واحدهای اقامتی و پذیرایی استان خراسان رضوی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

نوع واحدهای اقامتی	تعداد واحد		تعداد تخت		درصد اشغال اتاق	
	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳
هتل و متل	۲۷۵	۲۸۴	۳,۳	۴۷,۰۸۹	۱,۹	۵۷
هتل آپارتمان	۳۰۳	۳۱۱	۲,۶	۲۴,۴۴۷	۴,۱	۵۴
مهمانپذیر	۴۰۰	۴۰۲	۰,۵	۲۲,۵۴۱	۰,۷	۵۲
اقامتگاه بوم گردی	۱۵۷	۱۷۷	۱۲,۷	۳,۹۹۵	۶۱,۰	
خانه مسافر (دارای مجوز)	۹۹۳	۱۲۸۰	۲۸,۹	۴۰,۷۷۳	۱۰,۸	
اقامتگاه سنتی	۹	۱۱	۲۲,۲	۱۸۲	۶۳,۲	
زائرسرا	۶	۷	۱۶,۷	۷۸۳	۱۹,۲	
کل	۲,۱۴۳	۲,۴۷۲	۱۵,۴	۱۳۹,۸۱۰	۶,۵	

ماخذ: سالنامه آماری ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

نمودار ۶-۳- توزیع تعداد تخت‌های اقامتی در استان

ماخذ: سالنامه آماری ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

میراث فرهنگی: حوزه میراث فرهنگی اقدامات خود را در راستای حفاظت، احیاء و معرفی میراث فرهنگی ملموس و ناملموس سامان بخشی می‌نماید؛ و در راستای حفاظت از مواریت فرهنگی نخست به ثبت این آثار در دفتر ثبت آثار تاریخی، فرهنگی، طبیعی و مکان رویدادها می‌پردازد. علاوه بر این معرفی ابنیه و آثار با اهمیت فرهنگی در عرصه بین‌المللی که از طریق ثبت جهانی صورت می‌گیرد عهده‌دار است. استان خراسان رضوی از مواریت فرهنگی متنوع و بسیار ارزشمندی برخوردار است. صدها مکان تاریخی، فرهنگی و طبیعی در این منطقه فرصتی است که کمتر منطقه‌ای از کشور از آن برخوردار است. در استان خراسان رضوی تا پایان سال ۱۴۰۳ تعداد ۲,۲۷۶ اثر ملی به ثبت رسیده است. این آثار در انتهای سال ۱۴۰۲، تعداد ۲۰۷۰ اثر بوده است.

جدول ۶-۶- وضعیت تعداد کل آثار ثبت شده در استان خراسان رضوی در انتهای سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

جمع کل	سایر آثار ثبت شده ملی				آثار تاریخی منقول	آثار ثبت شده تاریخی غیر منقول				شرح / سال
	میراث جهانی (آیسیسکو و یونسکو)	مکان رویداد	آثار معنوی (ناملموس)	آثار طبیعی		بافت (شهری یا روستایی)	مجموعه	تپه و محوطه	بنا	
۲,۰۷۰	۸	۲۸	۲۰۴	۸۲	۱۱۱	۳	۱۵	۵۸۶	۱۰۳۳	۱۴۰۲
۲,۲۷۶	۹	۲۸	۲۷۴	۹۵	۱۸۳	۳	۱۵	۶۳۱	۱۰۳۸	۱۴۰۳
+۲۰۶	+۱	-	+۷۰	+۱۳	+۷۲	-	-	+۴۵	+۵	تعداد تغییرات

ماخذ: سالنامه آماری ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

جدول ۶-۷- تعداد گردشگران در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

رشد (%)	سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	شرح
-۹٪	۳۲,۳۸۹,۰۹۷	۳۵,۶۶۳,۶۵۷	تعداد گردشگران داخلی
+۱۶٪	۱,۹۰۵,۷۳۰	۱,۶۴۷,۶۳۴	تعداد گردشگران خارجی
-۸٪	۳۴,۲۹۴,۸۲۷	۳۷,۳۱۱,۲۹۱	تعداد کل گردشگران

ماخذ: سالنامه آماری ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

تعداد بازدیدکنندگان از مراکز گردشگری استان در سال ۱۴۰۳ با رشد منفی ۵ درصدی همراه بوده در حالی که سهم کاهش مسافران خارجی، ۴۳ درصد بوده است.

جدول ۶-۸- تعداد بازدیدکنندگان داخلی و خارجی از مراکز گردشگری استان خراسان رضوی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

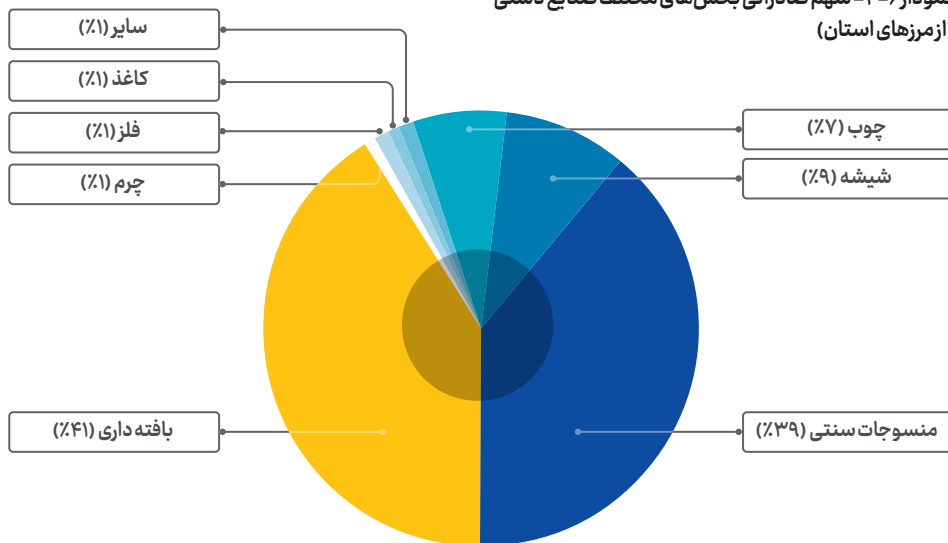
شرح	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۳	رشد (%)	سهم از کل (%) (سال ۱۴۰۳)
تعداد بازدیدکنندگان داخلی از موزه‌ها و مجموعه‌های تاریخی غیر رایگان استان	۱,۳۳۹,۱۸۷	۱,۲۷۱,۳۴۷	-۵	۹۹/۷
تعداد بازدیدکنندگان خارجی از موزه‌ها و مجموعه‌های تاریخی غیر رایگان استان	۷,۶۰۳	۴,۳۲۰	-۴۳	۰/۳
تعداد کل بازدیدکنندگان	۱,۳۴۶,۷۹۰	۱,۲۷۵,۶۶۷	-۵	۱۰۰

ماخذ: سالنامه آماری ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

۶-۴- صنایع دستی استان

یکی از مزیت‌های استان خراسان رضوی در بخش گردشگری، صنایع دستی می‌باشد. همان‌طور که در جدول ۶-۹ ملاحظه می‌شود در سال ۱۴۰۳ تعداد ۱۰۲۳ مجوز تولیدی جدید (شامل پروانه تولیدی انفرادی/کارگاهی و کارت شناسایی صنعتگری) صادر و ۱۲۹۰ مورد هم تمدید شده است. همچنین در این سال در مجموع ۱۹۰,۰۳۴,۵۳۸ دلار صادرات صنایع دستی از مرزهای استان صورت گرفته است که بیشترین مقدار، مربوط به صادرات بافته‌های داری (۷,۸۶۱,۲۴۴ دلار)، منسوجات سنتی (۷,۳۵۴,۰۱۷ دلار) و محصولات شیشه‌ای (۱,۷۳۴,۲۲۱ دلار) بوده است. لازم به یادآوری است که میزان کل صادرات صنایع دستی استان در سال ۱۴۰۲ مقدار ۱۹,۴۲۲,۷۶۶ دلار بوده است که نشان‌دهنده کاهش ۲ درصدی است.

نمودار ۶-۴- سهم صادراتی بخش‌های مختلف صنایع دستی (از مرزهای استان)

ماخذ: سالنامه آماری ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

جدول ۶-۹- وضعیت مجوزهای تولیدی صنایع دستی استان خراسان رضوی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

عملکرد				مجازی‌های تولیدی		
ایجاد اشتغال جدید از محل صدور مجوزها		تمدید				
۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	
۹۵۲	۱۷۰۲	۱۲۶۵	۱۰۰۵	۹۵۲	۶۹۴	پروانه تولید انفرادی
۱۰۹	۹۸	۱۶	۸۳	۳۰	۱۵	پروانه تولید کارگاهی
۳۰	۱۳۷	۹	۱۱۶	۴۱	۲۱	کارت شناسایی صنعتگری
۱۰۹۱	۱۹۳۳	۱۲۹۰	۱۲۰۳	۱۰۲۳	۷۳۰	کل

ماخذ: سالنامه‌های آماری سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان خراسان رضوی

۶-۵- عملکرد حوزه سرمایه‌گذاری

در سال ۱۴۰۳ به تعداد ۵۳ طرح مربوط به حوزه گردشگری و صنایع دستی در استان مبلغ ۸۴۶ میلیارد ریال از محل تسهیلات تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۰۱ کل کشور پرداخت شده است. همچنین مبلغ ۴۵۸ میلیارد ریال از تسهیلات مصوب قانون بودجه ۱۴۰۲ مرتبط با این حوزه مصوب شده است.

۶-۶- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

استان خراسان رضوی علاوه بر بارگاه منور رضوی با دارا بودن جاذبه‌های گردشگری متنوع و متعدد، از جمله میراث فرهنگی، گردشگری پزشکی و مذهبی، ظرفیت بالایی برای توسعه گردشگری دارد. میراث فرهنگی استان خراسان رضوی شامل صدها مکان تاریخی، فرهنگی و طبیعی ارزشمند است که سالانه میلیون‌ها گردشگر را به خود جذب می‌کند. این استان همچنین دارای جاذبه‌های طبیعی متنوعی از جمله کوه‌ها، دشت‌ها، جنگل‌ها، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها است که می‌تواند مورد توجه گردشگران طبیعت‌گرد قرار گیرد. علاوه بر این، استان خراسان رضوی با دارا بودن مراکز درمانی پیشرفته، می‌تواند به یکی از مقاصد گردشگری پزشکی در کشور و منطقه تبدیل شود. توسعه گردشگری در استان خراسان رضوی می‌تواند تأثیرات مثبتی بر اقتصاد این استان داشته باشد. این صنعت می‌تواند منجر به ایجاد اشتغال، افزایش درآمدهای ارزی و رونق کسب و کارهای محلی شود. علاوه بر این، توسعه گردشگری می‌تواند به حفظ و احیای میراث فرهنگی و طبیعی استان کمک کند. برخی از مهم‌ترین موانع و چالش‌های این بخش عبارت است از:

- کمبود کارشناسان تخصصی گردشگری اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان و عدم تناسب با وظایف و مأموریت‌های تکلیفی.
- عدم امکان استفاده از کارت‌های اعتباری بین‌المللی در داخل کشور.
- ضعف ناوگان حمل‌ونقل مسافربری بین شهری استان در نسبت با حجم بالای زائران به خصوص در ایام شلوغ مسافرتی.
- کمبود پروازهای بین‌المللی از مبدأ و به مقصد مشهد.
- عدم نگاه یکپارچه و هدفمند به مفهوم گردشگری با محوریت زیارت در استان. به نحوی که مفهوم زیارت صرفاً

- محدود به حرم مطهر رضوی شده است و سایر ارکان استان کمتر رنگ و بوی زیارتی دارند.
- عدم توجه کافی به نقش حوزه گوهرسنگ‌ها در توسعه و رونق گردشگری، علی‌رغم نامگذاری مشهد به عنوان «شهر جهانی گوهرسنگ‌ها».
- کاهش قدرت خرید و عدم توان مردم برای سفر.
- عدم استفاده بهینه از ظرفیت گردشگری سلامت در استان.
- عدم اطلاع‌رسانی مناسب در خصوص جاذبه‌های زیارتی (به غیر از حرم مطهر رضوی) و غیر زیارتی استان.

حوزه گردشگری سلامت

- توسعه بازاریابی بین‌المللی بیمارستان‌ها و مراکز درمانی استان از جمله تقویت پایگاه اینترنتی به زبان‌های بین‌المللی و امکان اخذ نوبت، راهنمایی و مشاوره به صورت برخط.
- مشخص کردن نقش کارکردی کلان شهر مشهد جهت میزبانی رویدادهای مهم سالیانه ملی و بین‌المللی حوزه سلامت.
- دعوت از متخصصین پزشکی به نام داخلی و خارجی و ارائه برنامه‌ریزی و زمانبندی برگزاری تورهای گردشگری سلامت در خراسان رضوی در سایت‌های تخصصی هتل، بیمارستان‌ها و یا بخش‌های خصوصی جهت اطلاع‌رسانی
- تمرکز بر بازارهای هدف خاص مانند کشورهای همسایه و کشورهای مسلمان برای بازاریابی گردشگری سلامت.
- تشخیص و تمرکز بر مزیت‌های رقابتی استان در گردشگری سلامت مانند درمان بیماری‌های قلبی، درمان ناباروری، طب سنتی و... .
- ایجاد مراکز درمانی مشترک با سایر کشورها به ویژه در کشورهای همسایه.
- بررسی طرح حذف ویزای درمانی برای برخی کشورهای دوست و مسلمان.

حوزه آموزش و تبلیغات

- تقویت فرهنگ میزبانی در استان از جمله از طریق آموزش به افراد و شاغلان صنفی که با گردشگران ارتباط بیشتری دارند.
- تقویت بازاریابی گردشگری استان در داخل و خارج کشور.
- شناخت مصرف‌کنندگان در کشورهای هدف همچون کشورهای اسلامی و همسایه.
- ثبت رویدادهای مهم سلامت کشور، معرفی و تبلیغ رویدادهای مهم کشور در سطح بین‌الملل

حوزه اجرایی

- گسترش پروازهای مسافری بین‌المللی با تاکید بر کشورهای پاکستان، هند، کویت و عراق.
- تخصیص سهم بیشتری از منابع تسهیلات به پروژه‌های مرتبط با گردشگری و زیارت (حمل و نقل، اسکان و...) با توجه به مزیت استان در این زمینه.
- افزایش ظرفیت ناوگان ریلی استان به خصوص در ایام پیک مسافرتی.
- اصلاح قوانین و مقررات مرتبط با صادرات و واردات گوهرسنگ‌ها.
- گسترش اجرای طرح گردشگری مبدا تا مبدا و توجه بیشتر به طرح‌های حمایتی مربوط به زائر اولی‌ها توسط معاونت فرهنگی، اجتماعی و زیارت استانداری، آستان قدس رضوی، کمیته امداد امام خمینی (ره) و...

حمل ونقل

٧

فصل

خلاصه فصل

صنعت حمل و نقل گروهی از شرکت‌ها هستند که خدمات را برای جا به جایی افراد یا کالاها و هم چنین زیرساخت‌های حمل و نقل ارائه می‌دهند. از نظر فنی، حمل و نقل طبق استاندارد طبقه بندی جهانی صنعت (GICS) زیر مجموعه ای از بخش صنایع است، صنعت حمل و نقل از چندین بخش تشکیل شده است که شامل هوایی، دریایی، جاده ای و ریلی می باشد، شواهد تجربی نشان می دهد که اهمیت حمل و نقل در حال رشد است. استان خراسان رضوی از دیرباز یکی از نقاط مهم منطقه در این صنعت بوده است. از جاده تاریخی ابریشم تا گذرگاه مهم ارتباط بین شرق و غرب در این سال‌ها و همواره با داشتن بیشترین سهم حمل و نقل مسافری کشور اعم از جاده ای و ریلی، بیشترین تعداد پروازهای ورودی و خروجی و تعداد مسافر جابه جا شده هوایی بعد از فرودگاه مهرآباد تهران، پنجمین استان از لحاظ حمل و نقل کالا در داخل کشور و دارا بودن پایانه‌های مرزی جاده ای و ریلی متعدد با دارا بودن ۳۰ درصد ترانزیت خروجی جاده ای کشور سهم بسزایی در این صنعت ایفا می کند.

در سال مورد بررسی در زمینه زیر ساخت‌های حمل و نقل استان، همان طور که در گزارش آمده، در بخش جاده ای در کشور ۳۱۳۰ کیلومتر آزاد راه بهره برداری شده وجود دارد که سهم استان نزدیک به ۳/۵ درصد یعنی ۱۱۱ کیلومتر می باشد. همچنین ۲۱،۲۳۹ کیلومتر بزرگراه در سطح کشور فعال می باشد که سهم استان ۵/۶ درصد یعنی ۱،۱۹۱ کیلومتر است و ۲۶،۴۶۷ کیلومتر راه اصلی نیز در کشور فعال است که استان با داشتن ۱،۲۳۹ کیلومتر سهم ۴/۶ درصدی را داراست، استان دارای تعداد ۱۵ پایانه مسافری عمومی و تعداد ۵۹ مجتمع خدماتی و رفاهی بین راهی است که در هر دو قسمت رتبه چهارم کشور را به خود اختصاص داده است. در زمینه زیر ساخت‌های ریلی ۱۲،۴۵۴ کیلومتر خطوط اصلی ریلی در کشور مورد بهره برداری می باشد که استان با داشتن ۷۳۵ کیلومتر در جایگاه پنجم کشور از لحاظ طول خط اصلی ریلی قرار دارد. در بخش زیر ساخت‌های صنعت هوایی، استان دارای ۴ فرودگاه فعال مشهد و سبزوار و سرخس و گناباد است که فرودگاه گناباد در سال ۱۴۰۳ با جابجایی نزدیک به ۱۰ هزار نفر مسافر، خدمت شایانی به هموطنان آن منطقه انجام داده است.

اما در بخش حمل و نقل مسافری و باربری استان، طبق آمار ارائه شده در گزارش در حوزه حمل و نقل جاده ای به طور خلاصه می توان گفت، کل مسافر جا به جا شده در کشور ۱۴۳،۵۲۲ هزار نفر بوده است که مسافرین جا به جا شده استان با ۱۳ درصد یعنی ۱۹،۰۹۱ هزار نفر جایگاه نخست را در بین سایر استان‌ها دارد ولی نسبت به سال قبل ۱۸ درصد کاهش داشته است. در حوزه باربری جاده ای کل بار جا به جا شده در کشور ۶۰۰،۵۸۹ هزار تن بوده است که استان با ۳۸،۷۱۹ هزار تن و سهم ۶/۴ درصدی جایگاه پنجم را به خود اختصاص داده است که بیشترین گروه کالایی حمل شده مربوط به معدنی و ساختمانی به میزان ۱۵،۳۰۳ هزار تن بوده است و بیشترین بار حمل شده به سایر استان‌ها مربوط به استان اصفهان (عمدتا سنگ آهن) ثبت شده است. مقدار بار وارد شده به استان نیز برابر ۲۱،۲۱۸ هزار تن بوده است که از این حیث استان در جایگاه چهارم بعد از تهران، اصفهان و یزد قرار گرفته است و بیشترین بار وارد شده به استان از سایر استان‌ها مربوط به استان یزد (مواد معدنی و مصالح ساختمانی) می باشد. در بخش حمل و نقل ریلی طبق آمار گزارش شده تعداد مسافر جا به جا شده در کشور ۳۰،۱۴۰ هزار نفر بوده که نسبت به سال قبل ۵ درصد کاهش داشته است. استان با جا به جایی ۷،۸۲۴ هزار نفر رتبه نخست را داراست همچنین تناژ کل بارگیری توسط شبکه ریلی استان ۱،۱۷۳ هزار تن بوده است. و در آخر، بخش حمل و نقل هوایی تعداد ۱۷،۴۷۷ هزار نفر در کشور جا به جا شده اند که سهم استان خراسان ۳،۰۷۴ هزار نفر بوده است. در پایان توصیه‌های سیاستی فصل بیان گردیده است که اهم موارد حوزه حمل و نقل استان پیشنهاد گردیده است.

۷-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان

بخش اصلی سرمایه گذاری صنعت حمل و نقل کشور از محل بودجه دولت تامین مالی می‌شود و تنوع منابع و

روش‌های تامین مالی موجود در کشورمان بسیار محدود است. به طوری که نقش بخش خصوصی در این موضوع تنها به روش مشارکت بخش خصوصی و عمومی محدود شده است. به این ترتیب از جمله چالش‌های اساسی این صنعت کمبود منابع مالی و سهم پایین سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است. طبق آمار منتشر شده بانک جهانی از سال ۲۰۱۷ به بعد، اقتصادهای نوظهور که مورد بررسی قرار گرفتند، به ترتیب اولویت سرمایه‌گذاری را در حوزه‌های انرژی، حمل و نقل و آب و فاضلاب اختصاص داده‌اند. این بررسی نشان می‌دهد که صنعت حمل و نقل را اگر نگوئیم مهم‌ترین صنعت حال حاضر دنیاست ولیکن جزء دو اولویت مهم سرمایه‌گذاری دولت‌ها باید قرار گیرد. با توجه به مشکلات موجود در تامین مالی حمل و نقل کشور و تجربیات جهانی در این زمینه توصیه می‌شود راهکارهایی شامل تامین اعتبار و تسهیلات بلند مدت بانکی برای پروژه‌های حمل و نقلی، همکاری با شرکای تجاری جهت پیاده‌سازی پروژه‌های فرامرزی، بهره‌گیری هرچه بیشتر از تسهیلات بانکی و نهادهای مالی بین‌المللی، استفاده از ظرفیت‌های منطقه‌ای کشور جهت پیاده‌سازی روش پلکانی مالیات، تشکیل صندوق‌های تخصصی حمل و نقل، تخصیص انواع درآمدهای مالیاتی به نفع صنعت حمل و نقل، تجهیز دستگاه‌های بهره‌بردار به منابع مالی پایدار و امکان استفاده از قراردادهای بلند مدت نگه‌داری و بهره‌برداری از بزرگراه‌های کشور را ارائه نمود.

۲-۷- بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل استان سال ۱۴۰۳

در بخش حمل و نقل مهم‌ترین مقوله در پیشرفت و ارتقا این صنعت و یا تحولات این بخش، زیرساخت‌هاست که بایستی هر ساله بیشترین اعتبارات مربوط به استان در این قسمت پیش‌بینی گردد. زیرساخت‌های بخش حمل و نقل را می‌توان در سه حوزه جاده‌ای، ریلی و هوایی خلاصه نمود که شامل هزینه‌های ناوگانی، نگه‌داری تجهیزات و انبارداری و... می‌باشد. پروژه‌های زیر از مهم‌ترین تحولات بخش حمل و نقل در سال ۱۴۰۳ در استان بوده که نقش بسیار بسزایی در تحول اقتصاد استان خواهد داشت.

- ثبت جابه‌جایی بیش از ۳ میلیون تن ترانزیت خروجی و رتبه نخست کشور در بین پایانه‌های زمینی.
- تحقق ۱۲ درصدی ترانزیت ورودی زمینی و کسب رتبه چهارم کشور.
- کسب رتبه نخست جابه‌جایی مسافر جاده‌ای در کشور با تعداد بیش از ۱۹ میلیون نفر مسافر.
- کسب رتبه نخست خراسان رضوی در حوزه سامانه‌های هوشمند حمل و نقل جاده‌ای کشور.
- ۵۹ مجتمع اقامتی جاده‌ای و تیر پارک‌ها در حال بهره‌برداری و همچنین اخذ موافقت اصولی ۶۷ مجتمع دیگر که ۴۰ مجتمع از آن در حال ساخت می‌باشند.

۳-۷- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل

۱-۳-۷- زیرساخت‌های بخش حمل و نقل

زیرساخت‌های جاده‌ای

در پایان سال ۱۴۰۳ تغییری در وضعیت زیرساخت‌های جاده‌ای استان صورت نگرفته. با این وجود بالغ بر ۱۶ هزار کیلومتر انواع راه بین شهری و روستایی در محدوده استان خراسان رضوی وجود دارد که ۲,۵۴۱ کیلومتر آن شهری و مابقی روستایی است. نکته قابل توجه اینکه طول راه‌های کشور نسبت به سال گذشته کاهش یافته که به دلیل وسعت شهرها و شهرستان‌های کشور راه‌های تحت حفاظت اداره راه‌داری کاهش یافته و به شهرداری‌ها واگذار شده است و همین نکته سبب شده است که سهم استان از راه‌های کشور نسبت به سال قبل افزایش یابد. متأسفانه باوجود اینکه استان خراسان رضوی هر ساله پذیرای بیشترین مسافر جاده‌ای می‌باشد ولی همان‌طور که در جدول (۱-۷) و تصویر (۱-۷) مشخص است سهم استان از کشور به نسبت تعداد مسافر ورودی و جمعیت استان وضعیت مطلوبی ندارد و در سال ۱۴۰۳ جزء هیچکدام از اولویت‌های توسعه انواع راه در وزارت راه و شهرسازی نبوده است.

جدول ۷-۱- طول راه‌های بین شهری استان (تحت حوزه استحفاظی اداره راه) در سال ۱۴۰۳ (کیلومتر)

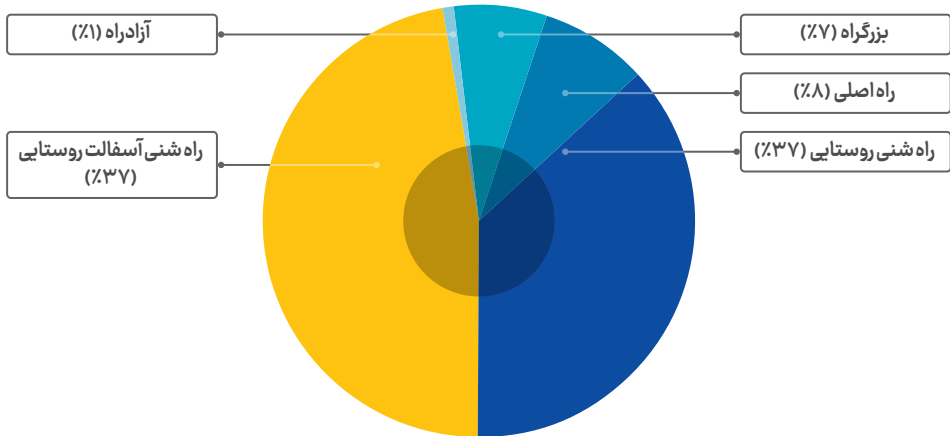
سهم کل راه‌های بین شهری استان از کشور (درصد)	جمع	سهم راه اصلی استان از کل راه‌های اصلی کشور (درصد)	طول راه اصلی	سهم بزرگراه استان از کل بزرگراه‌های کشور (درصد)	طول بزرگراه	سهم آزاد راه استان از کل آزاد راه‌های کشور (درصد)	طول آزاد راه	شرح	
								استان	کشور
۴/۹	۲,۵۴۱	۴/۴	۱,۲۳۹	۵/۶	۱,۱۹۱	۳/۶	۱۱۱	استان	سال ۱۴۰۲
	۵۱,۷۶۶		۲۷,۶۲۷		۳۱,۰۸۶		۳,۰۵۳	کشور	
۴/۹	۲,۵۴۱	۴/۶	۱,۲۳۹	۵/۶	۱,۱۹۱	۳/۵	۱۱۱	استان	سال ۱۴۰۳
	۵۰,۸۳۶		۲۶,۴۶۷		۳۱,۲۳۹		۳۱۳۰	کشور	

ماخذ: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده ای کشور

تصویر ۷-۱- نقشه آزاد راه‌های دارای اولویت در حال اجرای کشور در سال ۱۴۰۳

نمودار ۷-۱- انواع راه‌های بین شهری و روستایی استان

زیرساخت‌های ریلی

طول خطوط راه آهن ناحیه خراسان در سال ۱۴۰۲ همان‌طور که در جدول (۷-۴) آمده معادل ۷۳۵ کیلومتر شامل ۴۵۷ کیلومتر خطوط اصلی و ۲۷۸ کیلومتر خطوط فرعی است که سهم خطوط اصلی استان از کل خطوط اصلی کشور ۶ درصد و سهم استان از خطوط فرعی کل کشور ۶/۷ درصد می‌باشد، همچنین از تعداد ۵۲۲ ایستگاه فعال در کشور تعداد ۲۴ ایستگاه در استان خراسان رضوی قرار گرفته‌اند.

جدول ۷-۴- طول خطوط اصلی و فرعی ریلی استان در سال ۱۴۰۳ (کیلومتر)

شرح	طول خطوط اصلی	طول خطوط فرعی	تعداد ایستگاه‌ها	نسبت خطوط اصلی	
				استان به کل خطوط اصلی کشور	استان به کل خطوط فرعی کشور
استان ۱۴۰۲	۷۳۵	۲۱۸	۲۳	۶٪	۷٪
	۱۲,۳۰۳	۳,۲۳۹	۵۳۳		
استان ۱۴۰۳	۷۳۵	۳۵۸	۲۴	۶٪	۱۰٪
	۱۲,۴۵۴	۳,۴۹۷	۴۷۷		

مآخذ: اداره کل راه آهن خراسان

زیرساخت‌های فرودگاهی

در سال ۱۴۰۳، هفتاد فرودگاه در روند جابجایی مسافر، به شرکت‌های هواپیمایی ایرانی در پروازهای داخلی سرویس داده‌اند، که همانند سال گذشته فرودگاه‌های مهرآباد تهران، مشهد، کیش و شیراز در حمل مسافر به ترتیب رتبه‌های اول تا چهارم را داشته‌اند و سایر فرودگاه‌های کشور در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. استان دارای چهار فرودگاه فعال می‌باشد که اطلاعات مربوط به مساحت ترمینال‌ها و ظرفیت پذیرش مسافر نسبت به سال ۱۴۰۱ در جدول (۷-۵) آمده است که شامل فرودگاه شهیدهاشمی نژاد مشهد با سه ترمینال داخلی و بین‌المللی و دو باند پرواز و فرودگاه سبزوار

با یک ترمینال داخلی و یک باند پرواز است و فرودگاه الماس سرخس با یک ترمینال داخلی و یک باند پرواز و فرودگاه گناباد با یک ترمینال و یک باند پرواز، مساحت ترمینال داخلی فرودگاه مشهد ۳۵,۶۰۰ متر مربع و ترمینال خارجی آن ۳۲,۱۰۰ متر مربع است. ظرفیت پذیرش مسافر داخلی فرودگاه مشهد ۵,۰۴۳ هزار نفر و ظرفیت پذیرش مسافر خارجی آن ۲,۶۷۵ هزار نفر است. فرودگاه سبزوار نیز دارای مساحت ترمینال ۱۸۰۵ متر و ظرفیت پذیرش مسافر ۲۵۵ هزار نفری می باشد. فرودگاه گناباد با مساحت ۲۰۵۰ متر و ظرفیت ۱۷۰ هزار مسافر در سال که در سال ۱۴۰۲ به بهره برداری رسید بدون عملکرد در آن سال بوده ولی در سال ۱۴۰۳ با جابه جایی تقریبی ۱۰ هزار مسافر نقش بسزایی در خدمت رسانی به مردم آن منطقه ایفا کرده است. به گزارش شده اند، احداث فرودگاه کاشمر نیز در دست مطالعه می باشد که با راه اندازی فرودگاه‌های مذکور کمک شایانی به کاهش حجم ترافیکی پر رفت و آمدترین فرودگاه کشور (بعد از فرودگاه مهرآباد تهران) یعنی فرودگاه شهید هاشمی نژاد مشهد خواهد کرد.

جدول ۷-۵- مساحت ترمینال‌ها و ظرفیت پذیرش مسافر فرودگاهی استان به غیر از فرودگاه امام خمینی (ره) در سال ۱۴۰۳

شرح	مساحت ترمینال‌های داخلی (متر مربع)	مساحت ترمینال‌های داخلی استان نسبت به کل مساحت ترمینال‌های داخلی کشور	مساحت ترمینال‌های بین‌المللی (متر مربع)	ظرفیت پذیرش مسافرداخلی (هزار نفر)	ظرفیت پذیرش مسافر داخلی استان نسبت به کل ظرفیت پذیرش مسافر داخلی کشور	ظرفیت پذیرش مسافر خارجی (هزار نفر)
۲	۳۸,۵۲۰	%۱۲	۳۲,۱۰۰	۵,۳۰۳	%۱۲	۲,۶۷۵
	۳۲۱,۱۷۵		۱۴۳,۲۱۵	۴۵,۳۴۵		۱۱,۹۳۴
۳	۳۹,۴۵۵	%۱۲	۳۲,۱۰۰	۵,۴۶۸	%۱۲	۲,۶۷۵
	۳۲۲,۱۱۰		۱۴۳,۲۱۵	۴۵,۵۱۱		۱۱,۹۳۴

ماخذ: شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران

۷-۳-۲- شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل

حمل و نقل جاده‌ای

استان خراسان رضوی به لحاظ شرایط ویژه‌ی جغرافیایی، مذهبی و همجواری با کشور ترکمنستان و افغانستان در زمینه گردشگری مذهبی و ترانزیت کالا جایگاه منحصر به فردی دارد. ناوگان حمل و نقل استان شامل حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی در زمینه جابه جایی بار و مسافر ایفای نقش می نماید. بر اساس آمارهای رسمی در سال ۱۴۰۳ حدود ۴,۰۹۳ هزار نفر مسافر به خارج از استان و ۱۴,۹۹۷ هزار نفر مسافر نیز درون استان توسط انواع وسایل نقلیه مسافربری جاده‌ای جابه جا شده اند که در مجموع جابه جایی مسافر استان ۱۹,۰۹۱ هزار نفر مسافر بوده است. استان با ۱۳ درصد جابه جایی مسافر جاده‌ای رتبه نخست کشور را در سال ۱۴۰۳ دارد ولیکن نسبت به سال ۱۴۰۲ با ۲۳,۱۶۶ هزار نفر مسافر، کاهش ۱۷/۵ درصدی دارد که از عوامل آن می‌توان به نرخ پایین بنزین و افزایش سفرها با وسیله شخصی و همچنین افزایش هزینه نرخ بلیط و وسایل نقلیه عمومی را از دلایل آن برشمرد.

جدول ۶-۷- مسافریین جابجا شده در استان خراسان رضوی با وسایل حمل و نقل عمومی بر حسب درون و بیرون استانی (واحد هزار نفر)

شرح	درون استان		خروج از استان		جمع تعداد مسافر	سهم کل جابجایی مسافر استان از کل کشور (درصد)	افزایش (کاهش) تعداد مسافر جابجا شده استان نسبت به سال قبل (درصد)
	تعداد مسافر	نسبت به کل جابه جایی	تعداد مسافر	نسبت به کل جابجایی			
استان	۱۸,۶۱۷	٪۸۰	۴,۵۴۸	٪۲۰	۲۳,۱۶۶	۱۵/۵	۳۲
	۸۵,۰۱۰	٪۵۷	۶۴,۳۷۱	٪۴۳	۱۴۹,۳۸۰		
کشور	۱۴,۹۹۷	٪۷۸	۴,۰۹۳	٪۲۲	۱۹,۰۹۱	۱۳	(۱۸)
	۹۰,۸۳۹	٪۶۳	۵۲,۶۸۳	٪۳۷	۱۴۳,۵۲۲		

ماخذ: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده ای

همچنین استان خراسان رضوی با پذیرش ۴,۵۴۸ نفر مسافر جاده ای با وسایل نقلیه عمومی از خارج استان بعد از تهران و اصفهان در جایگاه سوم قرار گرفته است. در ورود مسافر از سایر استان‌ها به استان خراسان رضوی، نخست تهران و سپس اصفهان و سیستان و بیشترین سهم را داشته اند و بیشتر اهالی خراسان رضوی به استان‌های تهران و اصفهان و سیستان و بلوچستان سفر کرده‌اند که اگر تهران را به علت جمعیت زیاد در نظر نگیریم استان‌های هم جوار بعد از اصفهان و سیستان و بلوچستان بیشترین ورودی و خروجی به استان را داشته‌اند که می‌توان، داشتن اقوام در استان‌های هم جوار و ارزان بودن سفر و کوتاه بودن مسیرها را از علل تردد بیشتر به این استان‌ها قلمداد نمود.

جدول ۷-۷ - مسافرین جابه جاشده با وسایل نقلیه عمومی جاده‌ای از مبدا استان به سایر استان‌های کشور و بالعکس در سال ۱۴۰۳ (هزار نفر)

ردیف	استان	از مبدا استان خراسان رضوی	به مقصد استان خراسان رضوی
۱	آذربایجان شرقی	۴۴	۵۸
۲	آذربایجان غربی	۱۸	۲۸
۳	اردبیل	۳۱	۲۷
۴	اصفهان	۳۷۶	۳۸۶
۵	البرز	۱۴۱	۱۱۰
۶	ایلام	۱۳۵	۱۲۱
۷	بوشهر	۷	۲۸
۸	تهران	۶۵۵	۶۸۹
۹	چهارمحال و بختیاری	۲۴	۳۰
۱۰	خراسان جنوبی	۳۶۹	۳۳۶
۱۱	خراسان رضوی	۱۴۹۹۷	۱۴۹۹۷
۱۲	خراسان شمالی	۳۳۵	۳۲۴
۱۳	خوزستان	۳۸	۲۲
۱۴	زنجان	۱۰	۱۰
۱۵	سمنان	۲۲	۴۳
۱۶	سیستان و بلوچستان	۳۸۴	۳۵۹
	جمع	۱۹۰۹۱	۱۸۹۷۱

ماخذ: همان

در بخش حمل و نقل کالا، استان با جایجایی ۳۸,۷۱۹ هزار تن کالا در سال ۱۴۰۳ که عمده آن یعنی ۴۰ درصد مواد معدنی و ساختمانی بوده ولی بیشترین مربوط به مواد شیمیایی با ۱۲ درصد افزایش نسبت به سال قبل بوده است. استان با ۶/۷ درصد از کل جایجایی کالا در کشور در رتبه پنجم قرار می‌گیرد که نسبت به سال قبل در کل ۳ دهم درصد افزایش داشته که می‌توان افزایش قیمت مواد فلزی و معدنی و ساختمانی را دلیل افزایش آن دانست.

جدول شماره ۷-۸- میزان کالای حمل شده جاده‌ای در استان برحسب گروه کالا (هزار تن)

سال	کشاورزی و دامی	فلزی	معدنی و ساختمانی	صنایع سبک	ماشین آلات	شیمیایی	کاغذ و چوب	چرم و پوشاک	متفرقه و خرده	جمع
۱۴۰۲	۶,۱۷۳	۸,۵۷۷	۱۴,۵۳۳	۱,۰۷۶	۱,۰۹۱	۳,۶۵۵	۵۳۲	۲۷۹	۶۷۳	۳۶,۵۸۸
درصد تغییر نسبت به سال ۱۴۰۱	۸	۵۳	۳۷	(۴)	۶	۸	۳	۱۳	۱۲	۲۷
۱۴۰۳	۶,۳۵۷	۹,۳۲۵	۱۵,۳۰۳	۱,۱۱۸	۱,۰۲۱	۴,۱۵۹	۵۵۶	۲۶۹	۶۱۱	۳۸,۷۱۹
درصد تغییر نسبت به سال ۱۴۰۲	۳	۸	۵	۴	(۶)	۱۲	(۴)	۴	۹	۵/۵

ماخذ: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای

جدول شماره ۷-۹- میزان کالای حمل شده جاده‌ای استان خراسان رضوی برحسب درون استان و خارج شده از استان (هزار تن)

کالا وارد شده به استان (تن)	جمع		خارج شده از استان		درون استان		شرح
	سهم استان از کل کالای حمل شده کشور (درصد)	میزان کالا	سهم از کل جابجایی (درصد)	میزان کالا	سهم از کل جابجایی (درصد)	میزان کالا	
۱۹,۸۰۲	۶/۴	۳۶,۵۸۸	۶۴	۲۳,۲۴۱	۳۶	۱۳,۳۴۷	استان
		۵۷۲,۴۱۸	۷۰	۴۰۱,۵۶۶	۳۰	۱۷۰,۸۵۲	کشور
۲۱,۲۱۸	۶/۴	۳۸,۷۱۹	۶۳	۲۴,۲۲۹	۳۷	۱۴,۴۹۰	استان
		۶۰۰,۵۸۹	۶۹	۴۱۱,۵۰۶	۳۱	۱۸۹,۰۶۵	کشور

ماخذ: همان

در سال ۱۴۰۳ از مرزهای جاده‌ای استان ۱۲۰۰ هزار تن کالا وارد شده که ۷ درصد واردات ترانزیتی جاده‌ای کل کشور از مبادی استان انجام شده است و نسبت به سال قبل ۱/۴ دهم درصد افزایش داشته است و ۳,۱۲۳ هزار تن نیز از پایانه‌های مرزی استان صادر شده که ۳۳ درصد از کل کشور سهم استان بوده است و رتبه نخست کشور نیز از همین حیث کسب شده است. همان‌طور که در گزارش ارائه شده حجم ترانزیت ورودی و خروجی استان نسبت به سال قبل افزایش چشم‌گیری داشته است که می‌توان تشبیت دولت جدید افغانستان و ایجاد مراودات سیاسی و اقتصادی را با دولت جدید این کشور و مناقشات دو کشور ارمنستان و آذربایجان و بسته بودن مرزهای ترانزیتی این دو کشور از جمله دلایل رشد ترانزیت کالا از مبادی مرزی کشور دانست.

جدول ۷-۱۱- میزان کالای ترانزیت شده ورودی و خروجی جاده‌ای از مرزهای استان خراسان رضوی و سهم آن از کل کشور (هزار تن)

سال	نام مرز	ورودی	سهم ورودی از کل مرزهای کشور (درصد)	خروجی	سهم خروجی از کل مرزهای کشور (درصد)
۱۴۰۳	باجگیران	۰	۷	۰	۳۳
	دوغارون	۱۱۷		۱۳۲۹	
	سرخس	۳۳۷		۹۱۵	
	لطف آباد	۷۹۲		۸۷۹	
	کل استان	۱,۲۴۶		۳,۱۲۳	
	کشور	۱۷,۳۸۷		۹,۱۹۰	
۱۴۰۲	باجگیران	۰	۵/۶	۰	۲۸/۵
	دوغارون	۱۰۵		۸۳۳	
	سرخس	۱۲۳		۸۶۵	
	لطف آباد	۶۰۴		۸۵۵	
	کل استان	۸۳۲		۲,۵۵۳	
	کشور	۱۴,۷۴۵		۸,۹۳۱	

ماخذ: همان

حمل و نقل ریلی

در سال ۱۴۰۳ مسافر جابه‌جا شده توسط شبکه ریلی در استان ۷,۸۲۴ هزار نفر می‌باشد که نسبت به سال قبل ۷ درصد کاهش داشته که با میانگین کشوری نیز که کاهش ۵ درصدی داشته اختلاف آنچنانی ندارد. افزایش قیمت بلیط‌ها از عوامل کاهش تعداد مسافر در سال ۱۴۰۳ بوده است.

جدول ۷-۱۲- تعداد مسافر جابه‌جا شده ریلی استان در سال ۱۴۰۳ (هزار نفر)

مسافر جابه‌جا شده از مبدا استان		شرح
کشور	استان	
۳۱,۷۸۴	۸,۴۱۸	سال ۱۴۰۲
٪۵	٪۷	درصد تغییر ۱۴۰۲ نسبت به ۱۴۰۱
۳۰,۱۴۰	۷,۸۲۴	سال ۱۴۰۳
٪۵	٪۷	درصد تغییر ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲

ماخذ: اداره کل راه آهن خراسان رضوی

جدول ۷-۱۳- تناژ بارگیری شده (بین المللی) استان (هزار تن)

سال	بار وارده (کیلوگرم)	بار صادره (کیلوگرم)
۱۴۰۲	۸۸	۱,۰۴۴
۱۴۰۳	۶۷	۱,۱۰۶
درصد تغییر نسبت به سال قبل	٪ ۲۴	٪ ۶

مأخذ: راه آهن جمهوری اسلامی ایران

همان طور که در جدول (۷-۱۳) آمده تناژ بارگیری شده صادرات ریلی استان رشد نسبتا خوبی نسبت به سال قبل دارد که نشان دهنده افزایش تقاضا برای محصولات نفتی و مشتقات نفتی توسط کشورهای ترکمنستان و افغانستان بوده است و از دلایل آن می توان به افزایش مرادوات سیاسی و اقتصادی با دولت جدید و حاکمیت جدید در کشور افغانستان اشاره کرد.

حمل و نقل هوایی

در سال ۱۴۰۳ در استان خراسان رضوی ۳۰,۵۴۱ پرواز انجام شده که پروازهای داخلی نسبت به سال گذشته ۱۰ درصد افزایش یافته که از دلایل آن می توان به افزایش مسافران عراقی پروازهای داخلی (کرمانشاه) اشاره کرد. همچنین تعداد پروازهای خارجی استان نیز ۱۵ درصد رشد داشته است که سهم عمده آن افزایش پروازهای حج بوده است.

جدول ۷-۱۴- وضعیت حمل و نقل هوایی استان خراسان رضوی و کشور به جز فرودگاه امام خمینی (ره) طی سال های ۱۴۰۲-۱۴۰۳

تعداد پروازهای بین المللی	تعداد پروازهای داخلی	تعداد ترمینال	شرح	
			جمع ورودی و خروجی	جمع ورودی و خروجی
۵,۶۷۰	۲۱,۴۲۲	۳	۱۴۰۲	استان
۶,۶۹۵	۲۳,۸۴۶	۴	۱۴۰۳	
۳۷,۳۲۸	۱۵۲,۰۰۳	۷۶	۱۴۰۲	کشور
۳۹,۸۰۴	۱۶۰,۰۷۷	۷۷	۱۴۰۳	

مأخذ: سازمان هواپیمایی کشوری

در سال ۱۴۰۳ بالغ بر ۳/۵ میلیون نفر مسافر از طریق هوایی از استان خراسان رضوی سفر داشته اند شده اند که این میزان به حدود ۱۷ درصد پروازهای بین المللی و مابقی مسافر داخلی بوده اند. همچنین در این سال بالغ بر تعداد ۳/۵ میلیون نفر مسافر توسط حمل و نقل هوای از استان خارج گردیده اند. بارهای ورودی و خروجی استان به وسیله پروازهای داخلی و بین المللی به ترتیب معادل ۳/۵ تن و ۴/۷ تن بوده است.

جدول ۷-۱۵- وضعیت حمل و نقل هوایی استان خراسان رضوی طی سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (نفر-کیلوگرم)

بار پرواز بین‌المللی (کیلوگرم)		بار پرواز داخلی (کیلوگرم)		تعداد مسافر خروجی (نفر)		تعداد مسافر ورودی (نفر)		شرح	
خروجی	ورودی	خروجی	ورودی	خارجی	داخلی	خارجی	داخلی		
۱,۹۶۵	۱,۴۷۰	۲,۷۱۸	۲,۰۹۱	۶۹۷,۲۱۸	۲,۸۴۴,۵۷۱	۷۲۳,۶۶۹	۲,۸۰۹,۳۵۸	۱۴۰۲	مشهد
۱,۶۳۱	۱,۱۶۲	۲,۹۳۱	۲,۴۶۷	۸۵۵,۵۷۸	۳,۰۹۶,۰۰۰	۸۹۳,۰۳۰	۳,۰۶۵,۸۵۶	۱۴۰۳	
.	.	.	.	۱۰۱	۱,۵۹۴	۱۴۳	۱,۶۸۸	۱۴۰۲	سبزوار
.	.	.	.	۱۷۱	۳,۲۲۸	۲۶۵	۳,۴۰۵	۱۴۰۳	
.	.	.	.	.	.	.	.	۱۴۰۲	گناباد
.	.	.	.	.	۵,۱۰۱	.	۴,۳۹۳	۱۴۰۳	
.	.	.	.	.	۷۴	.	۶۵	۱۴۰۲	سرخس
.	.	.	.	.	۱۷	.	۱۵	۱۴۰۳	
۱۹,۵۶۵,۰۰۰	۵۱,۰۰۳,۰۰۰	۲۵,۶۹۹,۰۰۰	۲۵,۶۹۹,۰۰۰	۵,۶۱۶,۷۸۱	۱۷,۴۷۶,۷۷۲	۵,۶۱۸,۷۶۵	۱۷,۴۷۶,۷۷۲	۱۴۰۳	کل کشور

۷-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

استان خراسان رضوی به دلیل برخورداری از موقعیت استراتژیک و خاص منطقه ای در ترانزیت کشور و همچنین دارا بودن شرایط خاص جذب گردشگر همواره استانی پر تردد چه در زمینه هوایی چه ریلی و چه جاده ای بوده است. استان خراسان همچنین دومین استان کشور از لحاظ جمعیت دارای بالاترین تردد کالا و مسافر درون استان نیز می باشد ولیکن از منظر تامین و تجهیز زیر ساخت‌ها که بنگریم، بین پنج استان اول نیز قرار نمی گیرد. دلایل و توجیحات مختلفی برای این موضوع همواره توسط مسئولین بیان گردیده است، از جمله کم بودن اعتبارات عمرانی، قرار نگرفتن جزء استان‌های هدف و... ولیکن می توان با تمهیدات لازم و جذب مشارکت‌های مردمی و استفاده از ظرفیت‌های تامین مالی خود استان این مشکلات را برطرف کرد. مع الوصف ذیلا برخی از موارد مهم حوزه حمل و نقل و ارائه پیشنهاداتی به منظور شناخت دقیق مسئله بیان گردیده است.

یکی از اصلی ترین مشکلات حوزه حمل و نقل بخصوص حمل و نقل کالا و ترانزیت که استان خراسان رضوی نیز سهم عمده ای در آن دارد قوانین و مقررات پیچیده، توقف طولانی کامیون‌ها در مرزها و زمان بر بودن صدور برگه برگه‌های تردد در این حوزه می باشد. الکترونیکی شدن این فرایندها، هوشمند سازی و کم کردن نیروی انسانی می تواند زمان ترخیص را کاهش داده و همچنین باعث کاهش تخلفات خواهد شد.

عدم زیر ساخت‌های مناسب در کشورهای همسایه با استان خراسان رضوی نیز یکی از معضلات صنعت حمل و نقل ترانزیت است. با شناخت دقیق بازار شرق و اتصال به غرب و رایزنی با کشورها به منظور احداث راه‌های مناسب ترانزیتی و حتی سرمایه گذاری در زیرساخت این کشورها می تواند رشد چندین برابری در این صنعت برای ما به ارمغان آورد.

ایجاد سیستم پرداخت متفاوت و راهکار تسویه غیر نقدی فی مابین کشورهای عضو آکو به منظور رفع محدودیت‌های تحریم که مشکلات عدیده‌ای را برای صنعت حمل و نقل بین کشورهای عضو به وجود آورده است که با توجه به اینکه استان خراسان رضوی دروازه ترانزیتی امن و دارای زیرساخت مناسب در بین این کشورهاست، موجب شکوفایی این صنعت در استان نیز خواهد شد.

فرودگاه هاشمی نژاد مشهد بعد از تهران پرترددترین و از معدود فرودگاه‌های سودده کشور است که سالانه به صورت تقریبی ۳ میلیون مسافر را جابه‌جا می‌کند. این فرودگاه که از قدیمی‌ترین فرودگاه‌های کشور می‌باشد و عمر آن بالای ۶۵ سال است، گنجایش جمعیت کنونی کشورمان و همچنین مجاورین عزیز را ندارد. مشهد نیازمند فرودگاهی مدرن و با ظرفیت تعداد پرواز بالا می‌باشد که بتواند پاسخگوی تقاضای مسافرین باشد. احداث فرودگاه جدید در شهر مشهد به مثابه احداث چندین پایايشگاه نفتی است که می‌تواند زمینه ایجاد اشتغال و جذب گردشگر بیشتر و توسعه شهر و استان را در پی داشته باشد.

احداث هاب لجستیک ترانزیتی جاده ای و ریلی در قالب احیا مسیر تاریخی جاده ابریشم با استفاده از ظرفیت کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی آکو و بهره برداری از ظرفیت سرمایه گذاری آن‌ها در قالب تهاتر (به دلیل تحریم‌ها بانکی) و اعطای فضای فیزیکی به هر کشور برای احداث بارنداز و تیرپارک و...

تعاریف و اصطلاحات

تعریف آزادراه:

آزادراه یا اتوبان راهی با خطوط رفت و برگشت مجزا است که هیچ‌گونه تقاطع همسطح نداشته و ورود و خروج از آن محدود می‌باشد، غالباً آزادراه‌ها با پرداخت عوارض همراه بوده و معمولاً خارج از شهرها احداث می‌شود، در مجموع آزاد راه، راهی است با روسازی آسفالت یا بتن برای عبور سریع وسایل نقلیه موتوری که معبر رفت و برگشت آن کاملاً از یکدیگر مجزا و فاقد تقاطع‌های هم سطح بوده، ورود به آن و خروج از آن منحصراً در نقاط معین و محدودی مسیر باشد و طرفین آن دارای دیوارهای توری یا بتنی برای جلوگیری از ورود انسان و حیوان است، حریم آزاد راه ۶۰ متر از آکس به هر طرف و مجموعاً ۱۲۰ متر می‌باشد.

تعریف بزرگراه:

راهی که با چهار خط عبور به صورت مسیر رفت و برگشت (هر کدام دو خط) با گاردریل یا نیوجرسی جدا شده و دارای تقاطع همسطح و امکان ورود و خروج به بزرگراه با تمهیداتی قابل انجام می‌باشد، اطلاق می‌گردد، حریم بزرگراه ۳۸ متر از آکس به هر طرف و مجموعاً ۷۶ متر می‌باشد.

تعریف راه اصلی:

راهی است دو طرفه (رفت و برگشت از هم جدا نیست) و به عرض کلی ۴۵ متر (عرض آسفالت) با شانه‌های خاکی یا آسفالتی می‌باشد. راه اصلی به دو بخش زیر تقسیم بندی می‌گردد:

راه اصلی درجه ۱ (عریض):

مشخصات ساختمان آن طبق نقشه و اطلاعات راه اصلی است و فقط عرض شانه‌ها ۲/۸۵ تا ۳ متر می‌باشد.

راه اصلی درجه ۲ (معمولی):

همان مشخصات راه اصلی است و فقط عرض شانه‌ها ۱/۸۵ تا ۲ متر می‌باشد.

راه فرعی:

راهی است که ارتباط مراکز جمعیت و تولید داخل یک منطقه را برقرار می‌کند و جزیی از شبکه داخلی آن است و معمولاً به صورت دو خطه دو طرفه عمل می‌کند که شامل راه فرعی عریض با عرض آسفالت سواره رو ۷ متر و عرض شانه ۱ متر و راه فرعی درجه یک با عرض آسفالت یا شنی ۶/۵ متر و شانه ۰/۷۵ متر و راه فرعی درجه دو با عرض آسفالت یا شنی ۵/۵ متر و شانه ۰/۷۵ می‌باشد.

خطوط اصلی ریلی:

خطی که مستقیماً در امتداد خط بین دو ایستگاه واقع شده باشد.

خطوط فرعی ریلی:

خطوطی که در ایستگاه‌ها برای قبول و اعزام قطارها مورد استفاده قرار می‌گیرند و خطوطی که برای تنظیم و تفکیک قطارها احداث گردیده‌اند.

انرژی

خلاصه فصل

اهمیت انرژی تا آنجاست که در برخی تئوری‌های اقتصادی، از آن به‌عنوان نهاده تولید در تابع تولید استفاده می‌شود. بررسی تاریخی نیز نشان می‌دهد نقش انرژی در رشد صنعتی و جهش تولید از انقلاب صنعتی به بعد بسیار پررنگ است و شوک‌های آن منجر به بروز شوک‌های بزرگ (همانند شوک دهه ۱۹۷۰ میلادی) در تولید و نهایتاً قیمت‌ها شده است. لذا سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های بخش انرژی بسیار حائز اهمیت است. در این فصل ابتدا به سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی پرداخته شده و اسناد بالادستی مرتبط با این بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس تحولات بخش انرژی در استان که موجب تغییرات در متغیرهایی مانند مصرف شده است، مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در ادامه به تعداد مشترکین و میزان مصرف گاز طبیعی در استان در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ پرداخته شده و سرانه مصرف گاز طبیعی استخراج شده است. پس از آن به وضعیت بخش برق پرداخته شده و میزان مصرف و قیمت برق مصرفی بخش‌های مختلف استان مورد بررسی قرار گرفته است. در این بخش، تعداد مشترکین و میزان مصرف آن‌ها در استان با کشور مورد مقایسه قرار گرفت. در پایان نیز نگاهی به وضعیت صنعت آب و فاضلاب استان شده و توصیه‌های سیاستی در راستای بهبود وضعیت انرژی استان ارائه می‌شود.

۸-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان

طبق اسناد برنامه‌هفتم توسعه، سند راهبردی انرژی و سند آمایش استان خراسان رضوی، تاکید بر بهره‌گیری از انرژی‌های تجدید پذیر به چشم می‌خورد. همچنین، با توجه به مشکلاتی که در تامین سوخت نیروگاه‌ها به ویژه در فصل زمستان وجود دارد، و نیز آلایندگی ناشی از آن، باید به سوی احداث نیروگاه‌های خورشیدی گام برداشت. با توجه به اهمیت بخش انرژی و در راستای رفع ناترازی‌های موجود، در سال گذشته سیاست‌های مختلفی در دستور کار این بخش در استان قرار گرفته است و اقدامات مختلفی در این راستا صورت گرفته است. در ادامه به برخی از مهم‌ترین سیاست‌ها و اقدامات مختلف صورت گرفته در سه بخش گاز، برق و آب استان ارایه می‌شود.

صنعت‌گاز**سیاست‌ها**

- ارتقای فرهنگ مصرف بهینه گاز طبیعی
- گسترش جایگزینی گاز طبیعی با سایر سوخت‌های فسیلی
- ارائه خدمات با کیفیت برای جلب رضایت مشترکین
- رشد بهره‌وری از طریق بهبود عملیات استانداردسازی فعالیت‌ها
- توزیع پایدار و متوازن انرژی گاز در سبد انرژی کشور
- نوآوری در ارائه خدمات و پروژه‌های گازرسانی و فناوری‌های مرتبط با صنعت توزیع

صنعت برق**سیاست‌ها**

- افزایش قابلیت اطمینان شبکه، کاهش تلفات انرژی، اجرای برنامه‌های پاسخگویی بار و تحویل ولتاژ استاندارد به مشترکین
- مدیریت هوشمند تامین انرژی، مدیریت هوشمند سیستم توزیع پیشرفته ADMS، هوشمندی سازمانی و توسعه زیرساخت‌های فناوری
- مدیریت تامین و متنوع‌سازی منابع مالی، بهینه‌سازی فرایند تامین و نگهداری کالا و لجستیک معکوس، مدیریت کار دارایی محور و ارتقا دسترس پذیری دارایی‌ها

چالش‌ها

فرسودگی بالای شرکت و تاسیسات شرکت (۱۸ درصد عمر بالای ۳۰ سال، ۷۸۰۰ کیلومتر شبکه و ۵۴۰۰ دستگاه پست) کمبود انرژی در بخش تولید برق که سبب ایجاد خاموشی و نارضایتی مشترکین شده است.

اقدامات

- تامین برق ۱۱۵۳۵ مشترک جدید روستایی و ۱۹۰۰۳ مشترک جدید شهری
- تبدیل ۲۶۰۰ کیلومتر شبکه سیمی به کابل خودنگهدار جهت پیشگیری از سرقت و افزایش قابلیت اطمینان و همچنین بهبود کیفیت برق تحویلی به مشترکین
- اصلاح و بهسازی شبکه‌های توزیع برق در بیش از ۳۵۰ روستا در سطح استان در غالب طرح بهارستان و توسعه شبکه فشار ضعیف روستایی به میزان ۸۵ کیلومتر، برق رسانی به ۱۳ روستای بدون برق
- برق رسانی به بیش از ۱۰ هزار واحد نهضت ملی مسکن استان
- هوشمندسازی لوازم اندازه گیری بیش از ۳۹۰۰۰ مشترک پرمصرف در استان به منظور رویت پذیری و کنترل پذیری آن‌ها
- احداث و بهره‌برداری از ۲۹ مگاوات نیروگاه جدید تجدیدپذیر با استفاده از مشارکت بخش خصوصی

صنعت آب**سیاست‌ها**

- پیاده‌سازی رویکرد مدیریت مصرف
- حمایت از برنامه‌های تشویقی برای کاهش مصرف
- استفاده از فناوری‌های نوین برای بهینه‌سازی مصرف
- پایش و ارزیابی مستمر مصرف منابع

اقدامات

- به‌روزرسانی شبکه تولیدکنندگان و تأمین‌کنندگان تجهیزات کاهنده مصرف آب با در نظر گرفتن استاندارد برچسب آب در محدوده سه سطح اول؛
- رصد دوره‌ای مصارف دستگاه‌های اجرایی پرمصرف و پیگیری بهینه‌سازی مصرف این مشترکین از طریق مصوبات قرارگاه عملیاتی پایش آب شهرستان مشهد؛
- نصب دوره‌ای تجهیزات کاهنده مصرف از محل اعتبارات دولتی برای مشترکین پر مصرف و بررسی اثربخشی آن‌ها در کاربری‌های نصبی و پایش اثربخشی طرح / متوسط کاهش ۳۸ درصدی مشترکین هدف.
- انعقاد و اجرای قرارداد خرید (تهیه، تأمین) و نصب تجهیزات کاهنده مصرف آب و آموزش مدیریت مصرف برای ۱۰۰۰ مشترک کاربری خانگی در شهر مشهد در شش ماهه دوم ۱۴۰۳، از طریق پایش ۴۰۰۰ مشترک خانگی که منجر به

- نصب حدود ۲۰۰۰ قلم تجهیز کاهنده، ۱۸۰۰ مورد آموزش چهره به چهره و اثربخشی بیش از ۱۱ درصدی در کاهش مصرف مشترکین هدف (معادل ذخیره ۴۰۰۰ متر مکعب آب) تنها با گذشت ۴ ماه از زمان نصب گردید.
- تأمین پساب جهت آبیاری فضای سبز عمومی به میزان سالانه ۱۱/۲ میلیون متر مکعب از محل تصفیه‌خانه‌های فاضلاب مشهد با انعقاد تفاهم‌نامه چهارجانبه بین آبفا مشهد، آب منطقه‌ای استان، شهرداری مشهد و سرمایه‌گذار بخش خصوصی
- تخصیص چاه‌های غیرکیفی شرکت آبفا مشهد به شهرداری جهت آبیاری فضای سبز شهری (۱/۵ میلیون متر مکعب در سال ۱۴۰۳)
- کاهش ۳۰ درصدی مصرف آب انشعابات فضای سبز عمومی در سال ۱۴۰۳ به نسبت سال گذشته با قطع و جمع‌آوری انشعابات فضای سبز و تخصیص منابع جایگزین
- جمع‌آوری ۳۰ انشعاب غیر مجاز و ۲۹۷ انشعاب مجاز و قطع ۵۰۹ انشعاب فضای سبز در دو سال اخیر در راستای بند ماده ۴۰ قانون برنامه هفتم
- شناسایی شرکت‌های تولیدکننده سامانه‌های بازچرخانی در سطح کشور
- شناسایی طرح‌های بازچرخانی اجرا شده در سطح شهر و بررسی اثربخشی و تقدیر
- برگزاری سلسله جلسات با دستگاه‌های اجرایی، بخش خصوصی و هتل‌ها به منظور اجرای مشارکتی بازچرخانی آب خاکستری
- اجرای طرح بازچرخانی آب خاکستری در ساختمان مشترکین ۱-۴ شرکت آبفا مشهد با استفاده از اعتبار دولتی طرح مدیریت مصرف به میزان ماهیانه ۱۵۰۰ لیتر
- اجرای بازچرخانی آب‌های سرریز و جاری استخر مجموعه ورزشی آبفا مشهد جهت آبیاری فضای سبز مجموعه به میزان روزانه ۱۵ الی ۲۰ متر مکعب

۸-۲- بررسی و تحلیل وضعیت بخش انرژی

۸-۲-۱- بررسی وضعیت گاز طبیعی

استان خراسان رضوی دارای منابع مستقل گاز طبیعی در میادین خانگیران و گنبدلی سرخس می‌باشد. در پایان سال ۱۴۰۳ تعداد ۹۸ نقطه شهری و ۲۷۵۶ نقطه روستایی استان خراسان رضوی از نعمت گاز برخوردار بوده‌اند. در این سال تعداد مشترکین برخوردار از گاز ۲۷۳۸ هزار مشترک بوده‌اند که ۷۶ درصد مشترک شهری و ۲۴ درصد مشترک روستایی بوده‌اند. مقایسه شاخص‌های مختلف در این بخش نشان می‌دهد که تعداد روستاهای گازرسانی شده در سال ۱۴۰۳ رشد ۱/۶۹ درصدی داشته و تعداد مشترکین روستایی ۳ درصد رشد را شاهد بوده و به طور کلی تعداد مشترکین رشد حدود ۳ درصدی را شاهد بوده است.

جدول ۸-۱- شاخص‌های گاز استان خراسان رضوی طی سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

شاخص	واحد	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییرات
تعداد شهرهای گازرسانی شده	شهر	۹۶	۹۸	۲,۰۸
تعداد روستاهای گازرسانی شده	روستا	۲,۷۱۰	۲,۷۵۶	۱,۶۹
تعداد مشترکین	مشترک	۲,۷۳۷,۹۲۷	۲,۸۱۵,۱۵۰	۲,۸۲
مشترک شهری	مشترک	۲,۱۰۵,۷۳۹	۲,۱۶۳,۹۴۲	۲,۷۶
مشترک روستایی	مشترک	۶۳۲,۱۸۸	۶۵۱,۲۰۸	۳
کل میزان مصرف گاز شهری	میلیون متر مکعب	۱۱,۴۴۹	۱۱,۵۳۰	۰,۷
خانگی	میلیون متر مکعب	۳,۷۴۲	۴,۱۱۲/۲	۹,۸۹
سی ان جی	میلیون متر مکعب	۶۹۳	۵۹۷/۹	-۱۳,۷
صنعتی	میلیون متر مکعب	۲۳۴۴	۲,۲۹۲/۲	-۲,۲۲
عمومی	میلیون متر مکعب	۵۸۲	۶۴۹/۴	۱۱,۵
نیروگاه	میلیون متر مکعب	۴۰۸۹	۳,۸۷۸/۳	-۵,۱۵
کل میزان مصرف گاز روستایی	میلیون متر مکعب	۲۲۳۵,۵	۲,۵۳۱	۱۳,۲
خانگی	میلیون متر مکعب	۱۱۳۳,۲	۱,۲۲۶/۶	۸,۲۴
سی ان جی	میلیون متر مکعب	۳۹,۲	۳۴/۴	-۱۲,۲
صنعتی	میلیون متر مکعب	۹۴۳,۹	۹۲۲/۵	-۲,۲۶
عمومی	میلیون متر مکعب	۱۰۵,۹	۱۱۶/۳	۹,۸۲
نیروگاه	میلیون متر مکعب	۱۳,۳	۲۳۱/۲	۱۶۳۸,۳

ماخذ: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشهد، ۱۴۰۳

اما میزان مصرف گاز شهری تنها ۰,۷ درصد افزایش داشته اما مصرف گاز روستایی با رشد بیش از ۱۳ درصدی مواجه شده است. در بخش روستایی گاز نیروگاهی با رشد بیش از ۱۵۰۰ درصدی مواجه شده است. یکی از مهم‌ترین دلایل این مساله می‌تواند تغییر کاربری خط گاز باشد چرا که گاهی اوقات خطی که قبلاً فقط مصرف روستایی محسوب می‌شده است به یک یا چند نیروگاه متصل می‌شود اما در آمار همچنان در رده روستایی گزارش می‌شود. علاوه بر این، در زمان‌های پیک مصرف برق و یا کمبود تولید وزارت نیرو ممکن است نیروگاه‌های مقیاس کوچک گازی در نزدیکی روستاها نصب کند که این واحدها معمولاً به نزدیکترین انشعاب گاز متصل می‌شوند که ممکن است روستایی باشد.

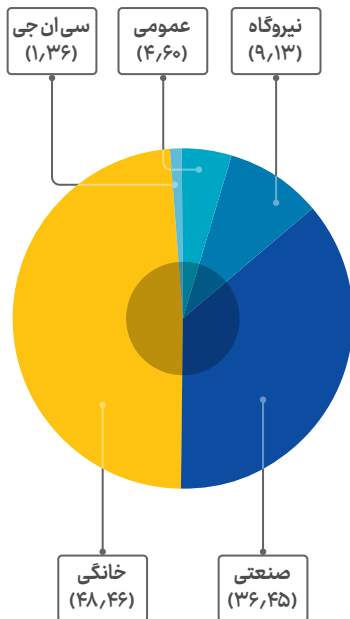
میزان مصرف در بخش‌های مختلف شهری نشان می‌دهد که بخش عمومی بیشترین رشد در مصرف در مقایسه با سایر بخش‌ها را به خود اختصاص داده است. از جمله دلایل این مساله می‌توان به احتمالاتی چون جایگزینی گاز با سایر سوخت‌ها به دلیل کاهش استفاده از گازوئیل و مازوت در شهرها، تلفات در شبکه گاز مصرف کنندگان عمومی (فرسودگی دستگاه‌های مدارس، مساجد و...)، و افزایش مصرف برق و تولید گرمایش غیرمستقیم در زمان پیک

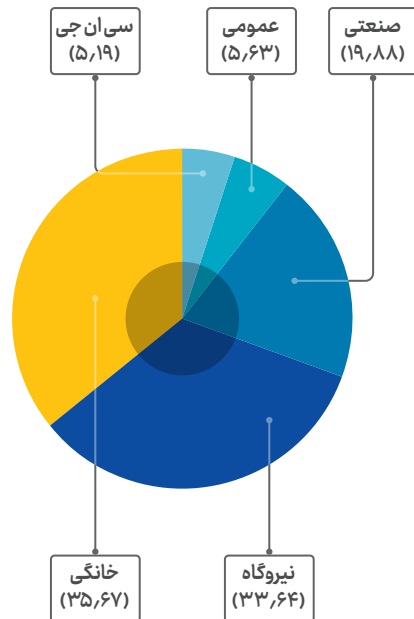
مصرف برق اشاره نمود. افزایش در مصرف گاز عمومی در مناطق روستایی نیز افزایشی بیش از مصرف خانگی داشته است. همچنین، این نکته قابل توجه است میزان مصرف بخش صنعتی با کاهش مواجه شده است. از جمله مهم‌ترین دلایل این مساله می‌توان به محدودیت و یا سهمیه‌بندی گاز صنایع، اجبار به استفاده از سوخت‌های جایگزین، کاهش تولید و رکود اقتصادی، تعطیلی موقتی و یا دایمی واحدهای صنعتی و مشکلات زیرساختی در شبکه توزیع (افت فشار گاز در شهرک‌های صنعتی و یا فرسودگی خطوط) اشاره نمود.

از سوی دیگر بررسی سهم مصرف گاز شهری حاکی از آن است که بیشترین سهم در این میان به بخش خانگی با سهم ۳۵/۶۷ درصد و سپس بخش نیروگاهی با سهم ۳۳/۶۴ درصد تعلق دارد. بخش صنعتی با سهم ۱۹/۸۸ درصد در رتبه سوم قرار دارد. در بخش روستایی بخش خانگی با سهم ۴۸/۴۶ درصد در رتبه اول و بخش صنعتی با سهم ۳۶/۴۵ درصد در رتبه دوم مصرف گاز قرار دارد. سهم گاز مصرفی بخش صنعتی در مناطق روستایی نزدیک به ۲ برابر بخش شهری است که مهم‌ترین دلایل آن مکان یابی صنایع بزرگ خارج از شهرها و وجود شهرک‌های صنعتی در محدود روستایی می‌باشد. به عبارت دیگر بخش بزرگی از صنایع پر مصرف در مناطق غیرشهری مستقر هستند و مصرف آن‌ها در آمار روستایی ثبت می‌شود. اما نکته قابل توجه آن است که سهم مصرف گاز خانگی در مناطق روستایی نیز در این سال بیش از مناطق شهری بوده است. از جمله دلایل احتمالی این مساله می‌توان به مواردی از جمله مصرف گاز برای کاربردهای خانگی و ثبت در رده خانگی (مانند گرمایش انبار، کارگاه خانگی یا سوله‌های کوچک و دامداری‌ها) و مصرف بیشتر به دلیل اتلاف و تجهیزات قدیمی) اشاره نمود.

نمودار ۸-۲- سهم مصرف گاز روستایی در بخش‌های مختلف استان در سال ۱۴۰۳

نمودار ۸-۱- سهم مصرف گاز شهری در بخش‌های مختلف استان در سال ۱۴۰۳

ماخذ: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشهد، ۱۴۰۳

به دلیل اهمیت قیمت‌های گاز، در ادامه تعرفه گاز طبیعی در سال ۱۴۰۳ مورد بررسی قرار گرفته است. جدول زیر تعرفه گازبهای خانگی را در ماه‌های سرد و گرم سال نشان می‌دهد. به طور کلی، تعرفه‌ها در سال ۱۴۰۳ تفاوت چشم‌گیری با سال ۱۴۰۲ نداشته‌اند. اما با توجه به قرارگیری استان خراسان رضوی در اقلیم ۲، مشاهده می‌شود که این استان مبالغ بالایی را در دامنه‌های مصرفی بالا در فصول سرد سال دریافت می‌کند. مقایسه تعرفه گازبهای خانگی استان در ماه‌های سرد سال بین سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که این تعرفه در سال‌های مذکور بدون تغییر باقی مانده است.

جدول ۸-۲- تعرفه گازبهای خانگی در ماه‌های سرد سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ (۱۶ آبان ماه تا ۳۱ فروردین سال بعد)

تعارفه ۱۴۰۳ (ریال)	تعارفه ۱۴۰۲ (ریال)	اقلیم ۵	اقلیم ۴	اقلیم ۳	اقلیم ۲	اقلیم ۱	دامنه مصرف
۴۱۴	۴۱۴	تا ۷۵	تا ۱۵۰	تا ۲۰۰	تا ۲۵۰	تا ۳۰۰	۱
۶۹۰	۶۹۰	۷۶-۱۵۰	۱۵۱-۲۵۰	۲۰۱-۳۰۰	۲۵۱-۳۵۰	۳۰۱-۴۰۰	۲
۹۶۶	۹۶۶	۱۵۱-۲۵۰	۲۵۱-۳۵۰	۳۰۱-۴۰۰	۳۵۱-۴۵۰	۴۰۱-۵۰۰	۳
۱۷۵۸	۱۷۵۸	۲۵۱-۳۵۰	۳۵۱-۴۵۰	۴۰۱-۵۰۰	۴۵۱-۵۵۰	۵۰۱-۶۰۰	۴
۲۴۶۱	۲۴۶۱	۳۵۱-۴۵۰	۴۵۱-۵۵۰	۵۰۱-۶۰۰	۵۵۱-۶۵۰	۶۰۱-۷۰۰	۵
۳۴۴۶	۳۴۴۶	۴۵۱-۵۵۰	۵۵۱-۶۵۰	۶۰۱-۷۰۰	۶۵۱-۷۵۰	۷۰۱-۸۰۰	۶
۵۵۶۷	۵۵۶۷	۵۵۱-۶۵۰	۶۵۱-۷۵۰	۷۰۱-۸۰۰	۷۵۱-۸۵۰	۸۰۱-۹۰۰	۷
۷۷۹۳	۷۷۹۳	۶۵۱-۷۵۰	۷۵۱-۸۵۰	۸۰۱-۹۰۰	۸۵۱-۹۵۰	۹۰۱-۱۰۰۰	۸
۱۰۹۱۱	۱۰۹۱۱	۷۵۱-۸۵۰	۸۵۱-۹۵۰	۹۰۱-۱۰۰۰	۹۵۱-۱۰۵۰	۱۰۰۱-۱۱۰۰	۹
۱۵۲۷۵	۱۵۲۷۵	۸۵۱-۹۵۰	۹۵۱-۱۰۵۰	۱۰۰۱-۱۱۰۰	۱۱۰۱-۱۲۰۰	۱۱۰۱-۱۲۰۰	۱۰
۵۰۰۰۰	۵۰۰۰۰	۹۵۱-۱۰۵۰	۱۰۵۱-۱۱۵۰	۱۱۰۱-۱۲۰۰	۱۲۰۱-۱۳۰۰	۱۳۰۱-۱۴۰۰	۱۱
۶۰۰۰۰	۶۰۰۰۰	مازاد بر ۱۰۵۰	مازاد بر ۱۱۵۰	مازاد بر ۱۲۰۰	مازاد بر ۱۳۰۰	مازاد بر ۱۴۰۰	۱۲

ماخذ: شرکت ملی گاز ایران

علاوه بر این، در دوره گرم سال به دلیل حذف مصارف گرمایشی، تعرفه در تمام اقلیم‌های آب و هوایی مشابه یکدیگر مد نظر قرار می‌گیرد. مقایسه تعرفه‌ها در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که تقریباً در اغلب دامنه‌های مصرفی، تعرفه گاز در سال ۱۴۰۳ تغییری نسبت به سال ۱۴۰۲ نداشته است.

جدول ۸-۳- تعرفه گازبهای خانگی در ماه‌های گرم سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ (یک اردیبهشت ماه تا ۱۵ آبان ماه)

درصد تغییرات	۱۴۰۲ (ریال)	تعرفه (ریال)	دامنه (مترمکعب در ماه)	دامنه مصرف
		۱۴۰۳		
۰	۱,۳۵۰	۱,۳۵۰	۵۰ تا	۱
۰	۱,۵۰۰	۱,۵۰۰	۱۰۰-۵۱	۲
۰	۱,۸۰۰	۱,۸۰۰	۱۵۰-۱۰۱	۳
۰	۲,۵۷۴	۲,۵۷۴	۲۰۰-۱۵۱	۴
۰	۲,۸۳۱	۲,۸۳۱	۲۵۰-۲۰۱	۵
۰	۳,۱۱۵	۳,۱۱۵	۳۰۰-۲۵۱	۶
۰	۳,۹۵۳	۳,۹۵۳	۳۵۰-۳۰۱	۷
۰	۴,۳۴۹	۴,۳۴۹	۴۰۰-۳۵۱	۸
۰	۴,۷۸۴	۴,۷۸۴	۴۵۰-۴۰۱	۹
۰	۵,۲۶۲	۵,۲۶۲	۵۰۰-۴۵۱	۱۰
۰	۷,۷۱۶	۷,۷۱۶	۵۵۰-۵۰۱	۱۱
۰	۱۰,۶۱۰	۱۰,۶۱۰	مازاد بر ۵۵۰	۱۲

ماخذ: محاسبات بر اساس اطلاعات شرکت ملی گاز ایران

همچنین بررسی تعرفه گاز طبیعی در بخش‌های مختلف صنعتی و عمومی حاکی از آن است که طی سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳، تعرفه گاز در بخش‌های مذکور با تغییرات متفاوتی مواجه بوده است. در این میان، قیمت گاز در بخش‌های اماکن و تاسیسات دولتی (دوره سرد ۱,۴۹۵ ریال و دوره گرم سال ۲,۹۹۰ ریال)، بخش کشاورزی (دوره سرد ۶۹۰ ریال و دوره گرم ۱,۱۵۰ ریال)، آموزشی، خیریه و ورزشی (۹۲۶ ریال)، نانوايي (۹۱۰ ریال)، گرمابه سنتی (۱,۰۴۶ ریال) بدون تغییر باقی مانده است. در این میان، در سال ۱۴۰۳ بخش گلخانه‌ها از بهمن تا پایان سال با قیمت ۱۶۴۲ ریال مواجه بوده‌اند که در سال ۱۴۰۲ این چنین نبوده و قیمت مشابه سایر بخش‌های کشاورزی پرداخت می‌کردند. اما در مقابل بخش صنعتی با تغییرات قیمتی در بخش‌های مختلف طی هر ماه از سال همراه بوده است. همان طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، در سال ۱۴۰۳ تغییرات قیمت به طور ماهانه صورت گرفته است. به طور کلی در سال ۱۴۰۳ تعرفه گاز برای بخش صنعت به طور متوسط با افزایش مواجه شده است که تغییرات صورت گرفته افزایش ۲۰ درصدی تا ۵۰ درصدی را نشان می‌دهد.

جدول ۸-۴- تعرفه گاز طبیعی در بخش های صنعتی در ۱۴۰۳-۱۴۰۲ (ریال)

خوراک پتروشیمی	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲			۷۰,۰۰۰			۵۶,۴۵۲	۶۲,۹۶۸	۶۶,۹۴۲	۶۳,۴۲۱	-	-	-
۱۴۰۳	۴۶,۶۹۸	۴۹,۱۳۴	۵۶,۰۲۵	۵۴,۳۲۸	۵۹,۰۶۹	۶۳,۲۱۹	۷۸,۱۰۶	۸۶,۳۹۵	۹۶,۸۱۷	۱۱۶,۸۸۸	۱۳۳,۲۰۵	۱۲۹,۰۳۱
کسب و خدمات	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲			۵,۰۰۰			۶,۰۰۰	۵,۶۴۵	۶,۲۹۷	۶,۶۹۴	۶,۳۴۲	-	-
۱۴۰۳	۴,۶۶۰	۴,۶۷۰	۴,۹۱۳	۵,۶۰۳	۵,۴۳۳	۵,۹۰۷	۶,۳۲۲	۷,۸۱۱		۱۱,۴۰۰		

قیمت در برخی از ماه های سال ۱۴۰۲ یافت نشد.

سوخت پتروشیمی	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲	۲۰,۰۰۰			۴,۰۰۰			۳,۳۸۷۱	۳۷,۷۸۱	۴۰,۱۶۵	۳۸,۰۵۳	-	-
۱۴۰۳	۲۷,۹۵۸	۲۸,۰۱۹	۲۹,۴۸۰	۳۳,۶۱۵	۳۲,۵۹۷	۳۵,۴۴۱	۳۷,۹۳۱	۴۶,۸۶۴	۵۱,۸۳۷	۵۸,۰۹۰	۷۶,۱۳۳	۷۹,۹۲۳
فلزی	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲	۱۵,۰۰۰			۳۰,۰۰۰			۲۵,۴۰۳	۲۸,۳۳۶	۳۰,۱۲۴	۲۸,۵۳۹	-	-
۱۴۰۳	۲۰,۹۶۹	۲۱,۰۱۴	۲۲,۱۱۰	۲۵,۲۱۱	۲۴,۴۴۸	۲۶,۵۸۱	۲۸,۴۴۹	۳۵,۱۴۸	۳۸,۸۷۸	۴۳,۵۶۸	۵۷,۱۰۰	۵۹,۹۴۲
فولادی	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲	۱۵,۰۰۰			۳۰,۰۰۰			۲۵,۴۰۳	۲۸,۳۳۶	۳۰,۱۲۴	۲۸,۵۳۹	-	-
۱۴۰۳	۲۱,۸۶۹	۲۱,۰۱۴	۲۲,۱۱۰	۲۵,۲۱۱	۲۴,۴۴۸	۲۶,۵۸۱	۲۸,۴۴۹	۳۵,۱۴۸	۳۸,۸۷۸	۴۳,۵۶۸	۵۷,۱۰۰	۵۹,۹۴۲
سیمان	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲	۵,۰۰۰			۱۰,۰۰۰			۸,۴۶۸	۹,۴۴۵	۱۰,۰۴۱	۹,۵۱۳	-	-
۱۴۰۳	۶,۹۹۰	۷,۰۰۵	۷,۳۷۰	۸,۴۰۴	۸,۱۴۹	۸,۸۶۰	۹,۴۸۳	۱۱,۷۱۶	۱۲,۹۵۹	۱۴,۵۲۳	۱۹,۰۳۳	۱۹,۹۸۱
صنعتی	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
۱۴۰۲	۵,۰۰۰			۶,۰۰۰			۵,۶۴۵	۶,۲۹۷	۶,۶۹۴	۶,۳۴۲	-	-
۱۴۰۳	۴,۶۶۰	۴,۶۷۰	۴,۹۱۳	۵,۶۰۳	۵,۴۳۳	۵,۹۰۷	۶,۳۲۲	۷,۸۱۱	۸,۶۴۰	۹,۶۸۲	۱۲,۶۸۹	۱۳,۳۲۱

قیمت در برخی از ماه های سال ۱۴۰۲ یافت نشد.

۸-۲-۲- بررسی وضعیت برق

بررسی وضعیت تولید برق در نیروگاه‌های کشور حاکی از آن است که علی‌رغم رشد ظرفیت عملی و اسمی نیروگاه‌های کشور در سال‌های گذشته، صنعت برق کشور کماکان با برخی کاستی‌ها و نارسایی‌ها نظیر کم توجهی به جایگزینی تاسیسات فرسوده، بالا بودن نرخ تلفات در انتقال و توزیع برق، پایین بودن راندمان نیروگاه‌ها در تولید برق و ضعف هماهنگی در برنامه‌های توسعه بخش‌های تولید و انتقال روبرو است. همچنین، مقایسه ظرفیت نیروگاه‌های کل کشور حاکی از کاهش نیروگاه‌های گازی و در مقابل افزایش نیروگاه‌ها چرخه ترکیبی در سال‌های اخیر می‌باشد. برخی از این افزایش در پی راهبرد وزرات نیرو در خصوص تبدیل نیروگاه‌های گازی به چرخه ترکیبی در راستای برنامه‌های اجرایی تدوین شده در خصوص کاهش گازهای گلخانه‌ای و افزایش راندمان رخ داده است. بررسی تعداد مشترکین و وضعیت مشترکین، ظرفیت ترانسفورماتورها و متوسط مصرف مشترکین همگی با افزایش مواجه شده‌اند. بررسی آمار مرتبط با بخش برق کشور نشان می‌دهد که:

- مصرف برق طی سال ۱۴۰۳ در بخش صنعتی ۳۶ درصد و در بخش خانگی ۳۱/۹ درصد از کل موارد مصرف بوده است.
- تعداد مشترکین برق تا پایان سال ۱۴۰۳ نسبت به پایان ۱۴۰۲، ۲/۴ درصد افزایش داشته است.
- تعداد و ظرفیت ترانسفورماتورهای برق کشور تا پایان سال ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲، به ترتیب ۲/۸ و ۲/۵ درصد افزایش داشته‌اند.
- کل ظرفیت نصب شده نیروگاهی تا پایان سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲، ۲/۴ درصد افزایش داشته است.
- تولید ناویژه انرژی برق کشور سال ۱۴۰۳ نسبت به دوره مشابه در سال ۱۴۰۲، ۲/۹ درصد افزایش داشته است.
- طول خطوط انتقال و فوق توزیع برق کشور در پایان سال ۱۴۰۳، نسبت به پایان سال ۱۴۰۲، ۱/۸۷ درصد رشد داشته است.
- ظرفیت کل پست‌های برق کشور تا پایان اسفند سال ۱۴۰۳ در مقایسه با سال ۱۴۰۲، ۳/۰۵ درصد افزایش داشته است.

جدول ۸-۵- وضعیت مصرف برق کشور تا پایان اسفند ۱۴۰۳

شرح	واحد	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۳	سهم مصرف (درصد)
خانگی	میلیون کیلووات ساعت	۱۰۳,۱۵۹	۱۰۸,۴۴۱	۳۱/۹
عمومی		۳۰,۳۴۷	۳۰,۲۶۲	۸/۹
کشاورزی		۴۶,۴۰۰	۴۵,۷۲۰	۱۳/۵
صنعتی		۱۲۱,۸۶۹	۱۲۲,۵۱۱	۳۶
سایر مصارف (تجاری)		۲۶,۰۱۸	۲۸,۵۷۵	۸/۴
روشنایی معابر		۵,۰۲۶	۴,۶۴۸	۱/۴
کل فروش		۳۳۲,۸۱۸	۳۴۰,۱۵۷	۱۰۰

ماخذ: گزارش عملکرد سال ۱۴۰۳ صنعت آب و برق، وزارت نیرو جمهوری اسلامی ایران

جدول ۸-۶، خلاصه وضعیت توزیع نیروی برق استان خراسان رضوی را نشان می‌دهد. با توجه به آمار موجود، فروش انرژی برق در استان سهم ۶ درصدی در کشور داشته و میزان فروش در سال ۱۴۰۳ در مقایسه با سال ۱۴۰۲، ۳۷/۰ درصد افزایش داشته است. در میان بخش‌های مختلف، بخش تجاری بیشترین رشد در میزان خرید برق را به خود اختصاص

داده است اما بخش کشاورزی با ۹/۵ درصد بالاترین بخش در سهم انرژی در مقایسه با کشور بوده است. همچنین، سهم مصرف مشترکین بخش کشاورزی در مقایسه با کشور بیش از ۱۵۷ درصد بوده است. علاوه بر این، بخش صنعت علی رغم کاهش در رشد مصرف برق، بالاترین سهم مصرف مشترکین را به خود اختصاص داده است. همچنین استان در سال ۱۴۰۳ با رشد ۲/۴ درصدی تعداد ۳,۳۲۴ مشترک داشته است که در این میان بخش خانگی بیشترین تعداد مشترکین در استان با نسبت ۸/۲ درصد از مشترکین در مقایسه با کشور را به خود اختصاص داده است. در مقابل بیشترین رشد در تعداد مشترکین استان در این سال به بخش صنعت اختصاص داشته است.

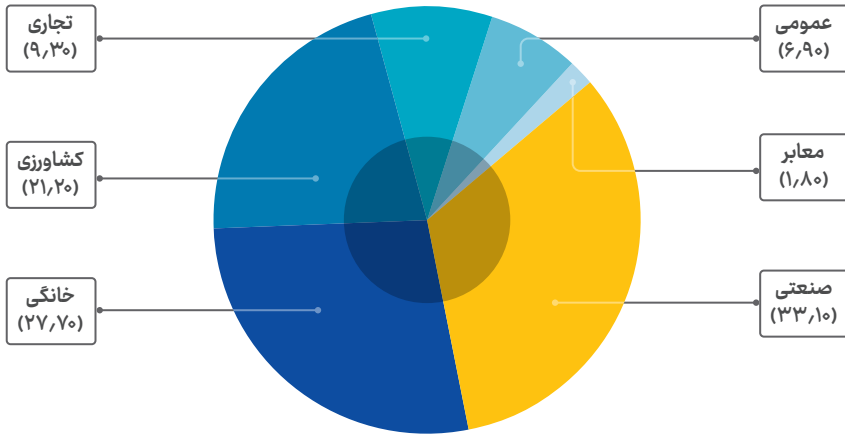
جدول ۸-۶- خلاصه وضعیت توزیع نیروی برق در استان خراسان رضوی

نسبت استان به کشور (درصد) در سال ۱۴۰۳	تغییر ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲ (درصد) / واحد (درصد)	۱۴۰۳	۱۴۰۲	واحد	شرح
۶	۰/۳۷	۲۰,۴۹۸	۲۰,۴۲۲	میلیون کیلووات ساعت	فروش انرژی برق
۵/۲	۲/۲۶	۵,۶۷۷	۵,۵۵۱		خانگی
۴/۷	۳/۷۱	۱,۴۲۴	۱,۳۷۳		عمومی
۹/۵	-۴/۴۲	۴,۳۴۳	۴,۵۴۴		کشاورزی
۵/۵	-۱/۶۸	۶,۷۸۷	۶,۹۰۳		صنعتی
۶/۷	۱۱/۳۵	۱,۹۰۲	۱,۷۰۸		تجاری
۷/۸	۶/۴۱	۳۶۵	۳۴۳		معابر
۸۶/۹	۰/۵	۲۷/۷	۲۷/۲	درصد	سهم مصرف مشترکین خانگی
۷۸/۱	۰/۲	۶/۹	۶/۷		سهم مصرف مشترکین عمومی
۱۵۷/۷	-۱	۲۱/۲	۲۲/۲		سهم مصرف مشترکین کشاورزی
۹۱/۹	-۰/۷	۳۳/۱	۳۳/۸		سهم مصرف مشترکین صنعتی
۱۱۰/۵	۱/۳	۹/۳	۸		سهم مصرف مشترکین تجاری
۱۳۰/۱	۰/۲	۱/۸	۲		سهم مصرف مشترکین معابر
۸	۲/۴	۳,۳۲۴	۳,۲۴۶	هزار مشترک	تعداد مشترکان
۸/۲	۲/۱۹	۲,۷۰۶	۲,۶۴۸		خانگی
۷/۶	۳/۳۶	۱۵۴	۱۴۹		عمومی و متفرقه
۴/۶	۰	۲۵	۲۵		کشاورزی
۷/۶	۴/۷۶	۲۲	۲۱		صنعتی
۷/۴	۳/۲۲	۴۱۷	۴۰۴		تجاری

ماخذ: وزارت نیرو، ۱۴۰۳

نمودار ۸-۳ - سهم مصرف برق مشترکین مختلف در استان در سال ۱۴۰۳

همچنین تولید سرانه در استان در سال ۱۴۰۳ با رشد ۵ درصد مواجه شده است که نسبت ۷۳ درصدی در مقایسه با کشور را داراست. اما مصرف سرانه با کاهش ناچیز ۰/۲۹ روبرو بوده است. متوسط مصرف مشترکین کشاورزی و صنعتی در استان در این سال با کاهش روبرو شده اما متوسط مصرف بخش کشاورزی استان نسبت بسیار بیشتر از کشور با ۲۰۶ درصد را داراست. در نهایت، میزان تلفات در استان تفاوتی را نداشته و نسبت به کشور ۵/۹ درصد است. اما درصد تلفات توزیع با کاهش بسیار کمی با نسبت ۹۳ درصدی کشور روبرو شده است. همچنین میانگین خاموشی توزیع با کاهش قابل توجه ۱۵ درصد همراه بوده است.

جدول ۸-۷ - خلاصه وضعیت شرکت توزیع نیروی برق روستایی استان خراسان رضوی

نسبت استان به کشور (درصد) در سال ۱۴۰۳	تغییر ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲ (درصد / واحد درصد)	۱۴۰۳	۱۴۰۲	واحد	شرح
۷۳/۹	۵/۰۱	۳,۴۱۳	۳,۲۵۰	کیلو وات ساعت	تولید سرانه
۷۵/۷	-۰/۲۹	۲,۹۹۴	۳,۰۰۳	بر نفر	مصرف سرانه
۷۵/۳	=	۶,۱۶۷	=		متوسط مصرف مشترکین
۶۳/۹	۰/۰۴	۲,۰۹۸	۲,۰۹۷	کیلو وات ساعت	متوسط مصرف مشترکین خانگی
۲۰۶/۵	-۶/۱۵	۱۷۰,۷۴۱	۱۸۱,۹۴۴		متوسط مصرف مشترکین کشاورزی
۷۲/۵	-۲/۱۶	۳۱۵,۰۴۵	۳۲۲,۰۳۱		متوسط مصرف مشترکین صنعتی
۵/۹	۰	۱,۶۶۰	۱,۶۶۰	میلیون کیلووات ساعت	میزان تلفات توزیع
۹۳/۹	-۰/۲۷	۹/۰۸	۹/۳۵	درصد	درصد تلفات توزیع
۱/۳	-۱۵/۴	۲,۷۳۶	۳,۲۳۵	مگاوات ساعت	میانگین خاموشی توزیع

ماخذ: وزارت نیرو، ۱۴۰۳

در سال ۱۴۰۳ بیشترین تعداد نصب شده در استان مربوط به نیروگاه‌های سیکل ترکیبی بوده که نسبت آن به کشور ۸/۹ درصد می‌باشد. در این سال، ۲۳،۳۶۶ میلیون کیلووات ساعت برق ناخالص تولید شده است که رشد ۵/۷۴ درصد داشته است که نیروگاه‌های برقی، اتمی و تجدیدپذیر رشد بیش از ۴۴ درصد داشته است. در این میان، بیشترین رشد در برق تولیدی به برقی، اتمی و تجدیدپذیر با رشد ۲۳/۷۸ درصد اختصاص داشته است. اما در این میان نیروگاه سیکل ترکیبی با نسبت ۸.۵ درصد در کشور بالاترین نسبت را در میان سایر نیروگاه‌ها داشته و سهم ۷۱ درصدی بیشترین سهم را در تولید برق به خود اختصاص داده است. در این میان، در تامین سوخت مصرفی نیروگاه‌ها بیشتر از طریق گاز تامین شده اما گازوئیل با رشد بیش از ۱۳ درصد بیشترین افزایش را داشته است.

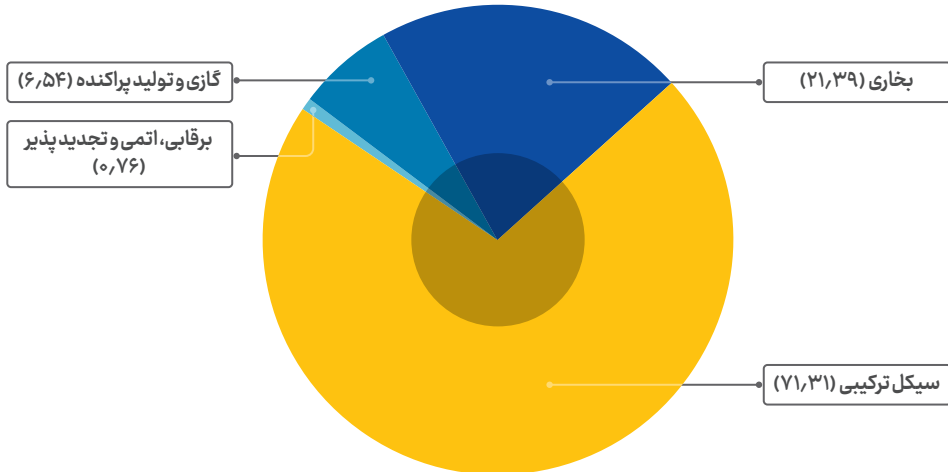
جدول ۸-۸- برق تولیدی در استان در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

شرح	واحد	۱۴۰۲	۱۴۰۳	تغییر ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲ (درصد/ واحد درصد)	نسبت استان به کشور (درصد) در سال ۱۴۰۳
تعداد نیروگاه‌های حرارتی	نیروگاه	۸	۸	۰	۶/۹
قدرت نصب شده		۴,۳۲۴	۴,۵۴۰	۵	۴/۸
بخاری		۷۲۹	۷۲۹	۰	۴/۶
گازی و تولید پراکنده		۴۸۸	۴۹۰	۰/۴۱	۱/۸
سیکل ترکیبی	مگاوات	۳,۰۳۰	۳,۲۱۰	۵/۹۴	۸/۹
دیزلی		۰	۰	۰	۰
برقی، اتمی و تجدیدپذیر		۷۷	۱۱۱	۴۴/۱۶	۰/۸
میانگین قدرت عملی		۳,۸۱۸	۴,۰۳۵	۵/۶۸	۵
انرژی ناخالص تولیدی		۲۲,۰۹۸	۲۳,۳۶۶	۵/۷۴	۵/۹
بخاری		۴,۸۵۰	۴,۹۹۸	۳/۰۵	۶
گازی و تولید پراکنده	میلیون کیلووات ساعت	۱,۵۵۲	۱,۵۲۹	-۱/۴۸	۱/۷
سیکل ترکیبی		۱۵,۵۵۳	۱۶,۶۶۲	۷/۱۳	۸/۵
دیزلی		۰	۰	۰	۰
برقی، اتمی و تجدیدپذیر		۱۴۳	۱۷۷	۲۳/۷۸	۰/۶
سوخت مصرفی نیروگاه‌ها	میلیون کیلوکالری	۴۸,۰۷۰	۴۹,۸۱۳	۳/۶۳	۶/۳
گاز	میلیون مترمکعب	۴,۱۲۶	۴,۱۰۸	-۰/۴۴	۵/۶
گازوئیل		۸۹۶	۱,۰۱۴	۱۳/۱۷	۸
نفت کوره	میلیون لیتر	۷۶۵	۸۶۰	۱۲/۴۲	۹/۴

ماخذ: وزارت نیرو، ۱۴۰۳

نمودار ۸-۴ - سهم نیروگاه‌ها در تولید برق استان در سال ۱۴۰۳

همچنین با توجه به اهمیت گسترش هر چه بیشتر انرژی‌های تجدیدپذیر و پاک هم به جهت تولید برق و هم به دلیل اهمیت آن در کاهش آلودگی‌های زیست محیطی، ظرفیت کل نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک کشور در پایان اسفند ۱۴۰۳ نسبت به ماه گذشته آن ۳/۴ درصد افزایش داشته است.

جدول ۸-۹ - ظرفیت نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک (دولتی و غیردولتی) نصب شده کشور تا پایان اسفند ۱۴۰۳

نوع نیروگاه‌های منصوبه	بادی	خورشیدی	برقابی کوچک	زیست توده	توربین انبساطی	انشعابی	مجموع	درصد رشد نسبت به ماه قبل
ظرفیت (مگاوات)	۳۷۶/۳۱	۸۵۴/۰۱	۱۰۴/۰۴	۲۲/۱۳	۹/۶	۲۴۹/۳۷	۱,۶۱۵/۴۵	۳/۴

ماخذ: گزارش عملکرد سال ۱۴۰۳ صنعت آب و برق، وزارت نیرو جمهوری اسلامی ایران

۸-۲-۳ - بررسی وضعیت آب و فاضلاب

بررسی وضعیت صنعت آب و فاضلاب استان در جداول زیر نشان داده شده است. به طور کلی، بررسی وضعیت صنعت آب و فاضلاب در استان خراسان نشان می‌دهد که در بخش شهری جمعیت دارای شبکه آب آشامیدنی با کاهش ۱/۹۵ درصدی روبرو شده و کل میزان آب مصرفی افزایش بسیار ناچیز ۰/۷۷ درصد داشته است. در این میان، مصرف سایر موارد با رشد ۵/۸۸ درصد و پس از آن آب تجاری با حدود ۴ درصد رشد بیشترین میزان رشد در مصرف را به خود اختصاص داده است. در این میان حجم آب تولیدی کمتر از ۱ درصد رشد داشته است. با این وجود بخش خانگی با ۸۲/۱۲ درصد بیشترین سهم مصرف را به خود اختصاص داده است.

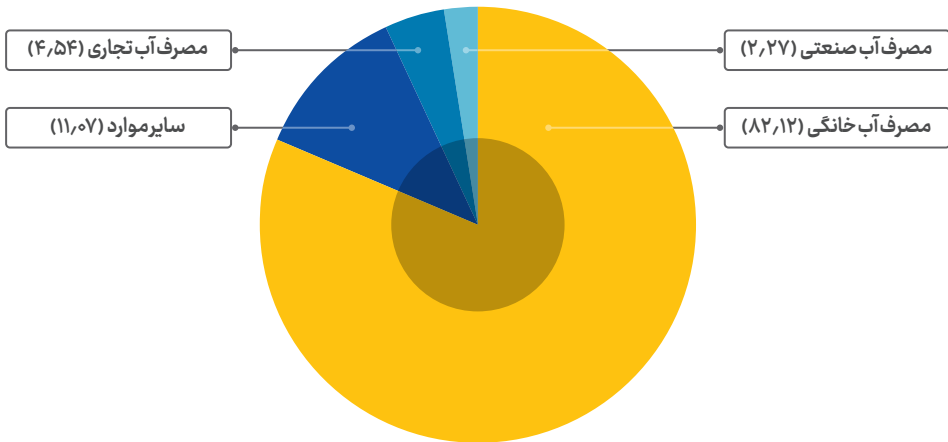

جدول ۸-۱۰- خلاصه وضعیت آب و فاضلاب شهری استان

شاخص	واحد	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر
جمعیت دارای شبکه آب آشامیدنی	نفر	۵,۴۸۲,۱۶۶/۶	۵,۳۷۵,۲۲۸	-۱/۹۵
کل میزان مصرف آب شهری	هزار متر مکعب	۳۲۵,۷۶۳/۷	۳۲۸,۲۷۳	۰/۷۷
مصرف آب خانگی	هزار متر مکعب	۲۶۷,۵۰۵	۲۶۷,۵۴۸	۰/۰۲
مصرف آب تجاری	هزار متر مکعب	۱۴,۷۹۱	۱۵,۳۹۰	۴/۰۵
مصرف آب صنعتی	هزار متر مکعب	۷,۳۹۱/۳	۷,۱۳۷/۶	-۳/۴۳
سایر موارد	هزار متر مکعب	۳۶,۰۷۶/۳	۳۸,۱۹۷/۵	۵/۸۸
حجم آب تولیدی	هزار متر مکعب	۴۴۴,۸۶۸	۴۴۸,۵۱۱	۰/۸۲
حجم آب فروخته شده	هزار متر مکعب	۳۲۵,۹۳۲/۱	۳۲۸,۲۷۳	۰/۷۲

ماخذ: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشهد، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

نمودار ۵-۸- سهم مصرف آب شهری در سال ۱۴۰۳

در بخش روستایی جمعیت دارای شبکه آب آشامیدنی با ۱/۱۱ رشد، رشد بیشتری را نسبت به بخش شهری شاهد بوده است. در این بخش، کل میزان مصرف آب روستایی ۹/۴۹ درصد رشد را شاهد بوده است که در این میان بیشترین میزان رشد در مصرف ابتدا به بخش تجاری و سپس به بخش صنعتی اختصاص یافته است. نکته بسیار قابل توجه آن است که مصرف بخش کشاورزی کاهش ۲۸/۵۸ درصدی در مصرف را شاهد بوده است. میزان حجم آب تولیدی در بخش روستایی نیز کاهش رشد ۷۹/۴۹ درصدی با کاهش بیش از ۸۱ درصدی در فروش حجم آب را شاهد بوده است. با این وجود، بخش خانگی با ۸۹/۳ درصد بازهم رتبه اول در سهم مصرف آب را به خود اختصاص داده و پس از آن بخش کشاورزی با ۵/۸ درصد از سهم را داشته است.

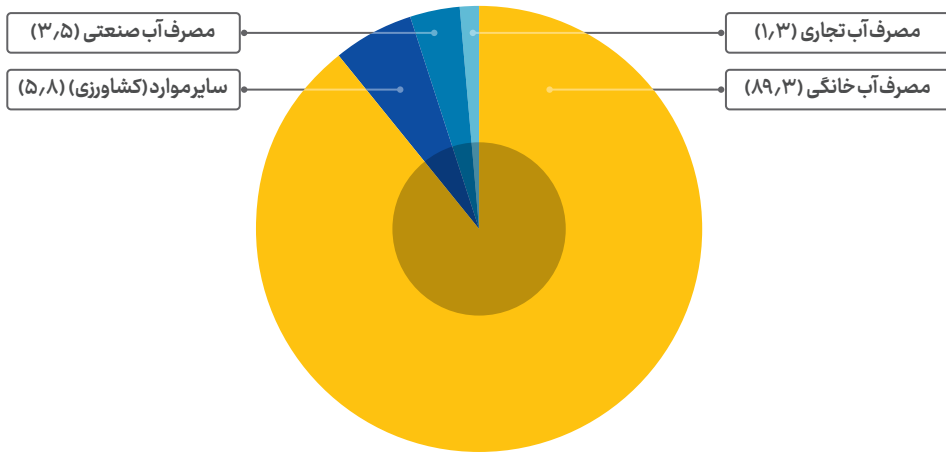

جدول ۸-۱- خلاصه وضعیت آب و فاضلاب روستایی استان

درصد تغییر	۱۴۰۳	۱۴۰۲	واحد	شاخص
۱/۱۱	۱,۵۶۱,۴۱۸	۱,۵۴۴,۲۶۴	نفر	جمعیت دارای شبکه آب آشامیدنی
۹/۴۹	۱۰۵,۴۹۵/۱	۹۶,۳۵۲/۶	هزار متر مکعب	کل میزان مصرف آب روستایی
۳/۸۴	۹۴,۲۵۱/۴	۹۰,۷۶۲/۶	هزار متر مکعب	مصرف آب خانگی
۱۵/۷۶	۱,۳۸۲	۱,۱۹۳/۸	هزار متر مکعب	مصرف آب تجاری
۵/۵۴	۳,۷۳۴	۳,۵۳۸	هزار متر مکعب	مصرف آب صنعتی
-۲۸/۵۸	۶,۱۲۷/۷	۸,۵۸۰/۲	هزار متر مکعب	سایر موارد (کشاورزی)
-۷۹/۴۹	۳۴,۱۹۴/۱	۱۶۶,۷۰۳	هزار متر مکعب	حجم آب تولیدی
-۸۱/۰۱	۱۹,۷۸۲/۱	۱۰۴,۱۷۴/۶	هزار متر مکعب	حجم آب فروخته شده

ماخذ: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشهد، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

نمودار ۸-۶- سهم مصرف آب روستایی در سال ۱۴۰۳

به طور کلی در سال ۱۴۰۳ جمعیت دارای شبه آب آشامیدنی در استان با کاهش ۱/۲۸ درصد روبرو بوده است. کل میزان آب مصرفی افزایش ۲/۷۶ درصدی داشته و بیشترین میزان رشد در مصرف ابتدا به سایر موارد (در بخش شهری نامشخص اما در بخش روستایی شامل بخش کشاورزی) با رشد ۲۰ درصدی داشته است و پس از آن بخش تجاری با ۴/۹۲ درصد رشد قرار داشته است. همچنین، به طور کلی حجم آب تولیدی کاهش ۲۱ درصدی را شاهد بوده است. در این میان، کل میزان برداشت سالانه منابع آب‌های زیرزمینی کاهش بیش از ۶ درصد را شاهد بوده است از جمله دلایل اصلی این مساله نبود آب‌های زیرزمینی برای برداشت است.

جدول ۸-۲- خلاصه وضعیت آب و فاضلاب استان

شاخص	واحد	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر
جمعیت دارای شبکه آب آشامیدنی	نفر	۷۰۲۶۴۳۰/۶	۶,۹۳۶,۶۴۶	-۱/۲۸
کل میزان آب مصرفی	هزار متر مکعب	۴۲۲۱۱۶/۳	۴۳۳۷۶۸/۱	۲/۷۶
مصرف آب خانگی	هزار متر مکعب	۳۵۸۲۶۷/۶	۳۶۱۷۹۹/۴	۰/۹۹
مصرف آب تجاری	هزار متر مکعب	۱۵۹۸۴/۸	۱۶,۷۷۲	۴/۹۲
مصرف آب صنعتی	هزار متر مکعب	۱۰۹۲۹/۳	۱۰۸۷۱/۶	-۰/۵۳
سایر موارد	هزار متر مکعب	۳۶۹۳۴/۵	۴۴۳۲۵/۲	۲۰/۰۱
حجم آب تولیدی	هزار متر مکعب	۶۱۱,۵۷۱	۴۸۲۷۰۵/۱	-۲۱/۰۷
حجم آب فروخته شده	هزار متر مکعب	۴۳۰۱۰۶/۷	۳۴۸۰۵۵/۱	-۱۹/۰۸
کل میزان برداشت سالانه منابع آب‌های زیرزمینی	میلیون مترمکعب	۴,۳۸۶	۴۱۱۰/۴	-۶/۲۸

ماخذ: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشهد، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

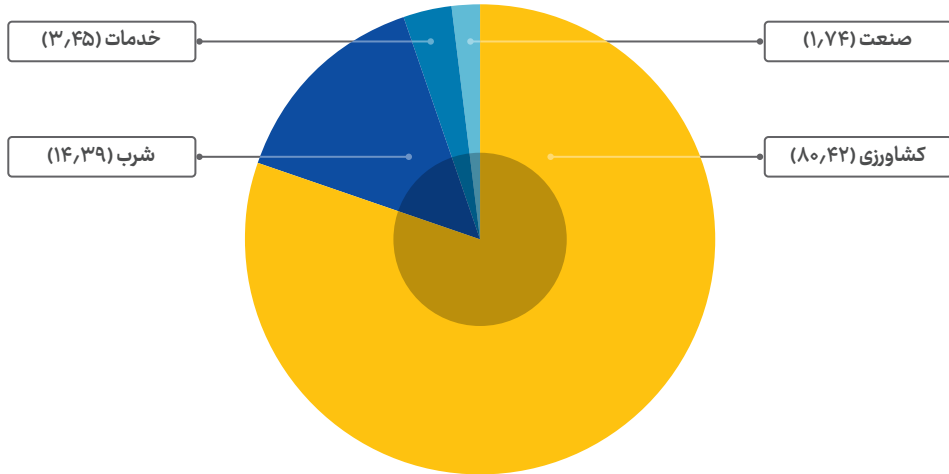
همچنین، تعداد کل منابع آب در استان با کاهش کمتر از ۱ درصد مواجه شده و در این راستا کل میزان برداشت سالانه آب‌های زیرزمینی بیش از ۶ درصد در سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است. حجم کل آب مصرفی در بخش کشاورزی و صنعتی با کاهش ۸ درصدی روبرو شده در مقابل حجم کل آب مصرفی در بخش خدمات رشد نزدیک به ۷ درصد و بخش شری رشد نزدیک به ۲ درصد افزایش یافته است. علی‌رغم کاهش حجم آب مصرفی در بخش کشاورزی، این بخش سهم ۸۰ درصدی در مصرف آب را به خود اختصاص داده است.

جدول ۸-۱۲- خلاصه وضعیت منابع آب استان

شاخص	واحد	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر
تعداد کل چاه کم عمق، چاه عمیق، چشمه و قنات	حلقه	۳۶,۶۲۷	۳۶,۴۰۳	-۰/۶۱
کل میزان برداشت سالانه منابع آب‌های زیرزمینی	میلیون متر مکعب	۴,۳۸۶	۴۱۱۰/۴	-۶/۲۸
حجم کل آب مصرفی در بخش کشاورزی	میلیون متر مکعب	۳۵۶۶/۴	۳۲۸۰/۲	-۸/۰۲
حجم کل آب مصرفی در بخش صنعت	میلیون متر مکعب	۷۷/۶	۷۰/۸	-۸/۷۶
حجم کل آب مصرفی در بخش خدمات	میلیون متر مکعب	۱۳۱/۷	۱۴۰/۸	۶/۹
حجم کل آب مصرفی در بخش شرب	میلیون متر مکعب	۵۷۸/۴	۸۵۶/۸	۱/۴۵

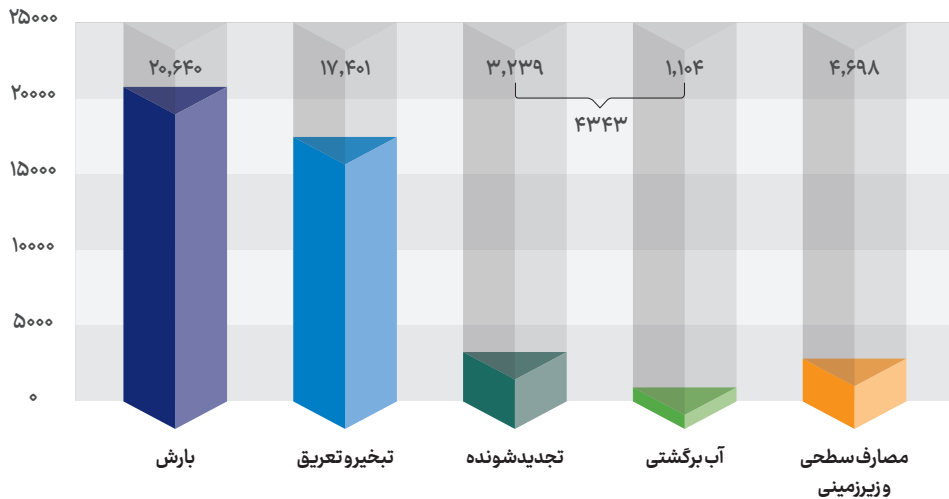
ماخذ: گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشهد، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

نمودار ۷-۸- سهم بخش‌های مختلف در حجم کل آب مصرفی در سال ۱۴۰۳

بیان آب استان در سال ۱۴۰۳ حاکی از کسری مخزن سال آبی جاری ۶۹۳/۸- میلیون متر مکعب بوده به طوری که متوسط کسری مخزن بلندمدت ۱۰۰۴/۵- میلیون متر مکعب بوده است. همچنین، با توجه به حجم برداشت از آب زیرزمینی به تفکیک مصارف، بخش کشاورزی با سهم بالای ۷۹ درصد بیشترین میزان برداشت را شاهد بوده است.

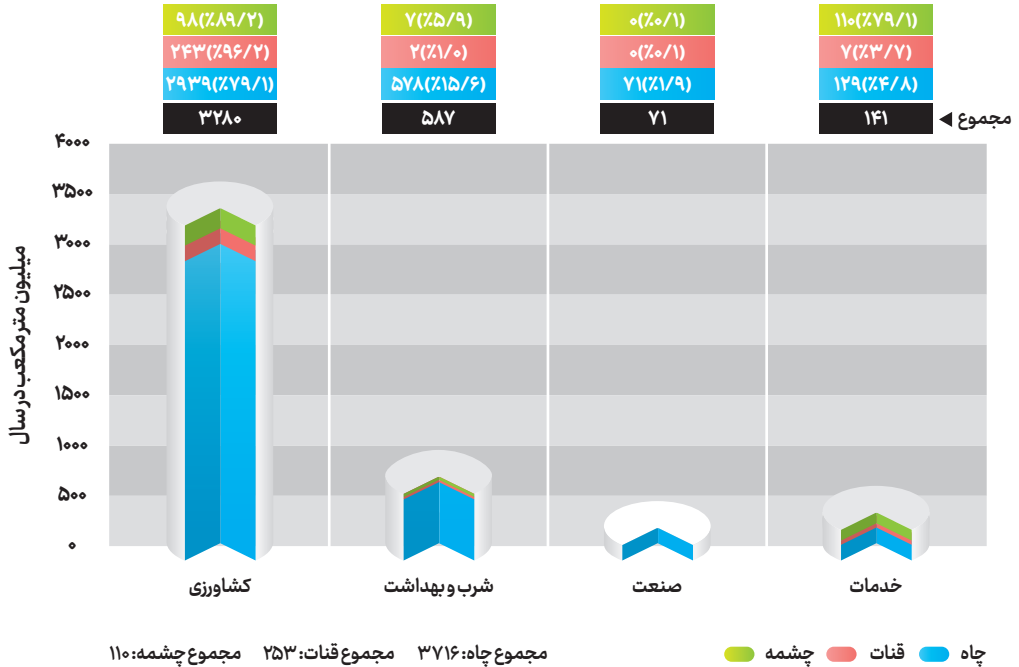
نمودار ۸-۸- بیان آب استان در سال آبی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۶۹۳,۸- میلیون متر مکعب در سال
 ۱۰۰۴,۵- میلیون متر مکعب در سال

کسری مخزن سال آبی جاری
 متوسط کسری مخزن بلند مدت

نمودار ۸-۹- حجم برداشت منابع آب زیرزمینی به تفکیک مصارف در استان در سال آبی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۸-۳- مهم ترین چالش های بخش انرژی استان

بخش انرژی استان طی سال های گذشته با مشکلات متعددی روبرو بوده است که بسیاری از این مشکلات به دلیل افزایش ناترازی انرژی در سال ۱۴۰۳ با افزایش مواجه شده است.

از جمله مهم ترین این چالش ها بر حسب بخش های مختلف می توان به موارد ذیل اشاره نمود.

- ناترازی اقتصاد صنعت برق ناشی از:

۱. اختلاف زیادهزینه های تامین برق مشترکین جدید (شبکه) با درآمدهای ناشی از فروش انشعاب
۲. اختلاف زیادهزینه های تمام شده تامین انرژی الکتریکی در تولید، انتقال و توزیع با تعرفه های سوبسیدی و تکلیفی وصول شده

- عدم امکان وصول بدهی بالای برخی سازمان ها و نهادها
- فرسودگی بالای شبکه های شرکت (۱۸ درصد با عمر بالای ۳۰ سال، ۷۸۰۰ کیلومتر شبکه و ۵۴۰۰ دستگاه پست)
- کمبود انرژی در بخش تولید برق که سبب ایجاد خاموشی و نارضایتی مشترکین شده است
- تشدید پدیده های حدی هیدرولوژیکی (خشکسالی و سیل) به دلیل تغییرات اقلیم
- بهره برداری از منابع آب بیش از ظرفیت آن ها
- بهره وری پایین در تمام بخش های مصرف کننده با تاکید بر بخش کشاورزی
- وجود طرح های نیمه تمام متعدد با تاکید بر طرح های مرزی و با تاکید بر تامین اعتبارات
- فقدان تصفیه فاضلاب های شهری و صنعتی در حد مورد نیاز

- قرارگیری مخازن اصلی تامین کننده گاز استان در نیمه دوم عمر خود و افت گاز قابل استحصال
- رشد تعداد مشترکین گاز طبیعی و برق در استان
- عدم توازن تولید و مصرف گاز طبیعی در داخل استان
- ناترازی انرژی هیدروکربوری (سمت تقاضا)
- شکاف در بهینگی چرخه عمر دارایی‌ها و هزینه نگهداشت آن‌ها نسبت به وضع مطلوب
- کمبود نقدینگی و ناترازی گاز در فصل زمستان
- کاهش ۴۰٪ ذخیره آب سدها و کمبود شدید منابع آبی بعلت عدم بارندگی در سال‌های متمادی گذشته تا کنون باعث کمترین حجم ذخائر در ۲۰ سال گذشته شده است.
- میزان بالای هدر رفت آب در تاسیسات آبرسانی روستاها و ظرفیت منابع آب از دست رفته روستاها بعلت خشکسالی
- عدم توازن بین میزان فاضلاب تولیدی و ظرفیت تصفیه

۸-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در سال ۱۴۰۳ بخش انرژی و آب استان خراسان رضوی در چارچوب برنامه هفتم توسعه و اسناد راهبردی ملی و استانی، با تمرکز بر کاهش ناترازی‌ها، ارتقای بهره‌وری و توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر مدیریت شده است. محدودیت‌های فزاینده در تامین سوخت نیروگاه‌ها، به‌ویژه در فصل زمستان، و همچنین تشدید آلودگی‌های زیست‌محیطی، ضرورت حرکت به سمت نیروگاه‌های خورشیدی و سایر منابع پاک را دوچندان کرده است. در همین راستا، مجموعه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات در سه حوزه گاز، برق و آب در استان به اجرا درآمده است.

در بخش گاز، استان با اتکا به میادین گازی سرخس از منابع مستقل برخوردار است و تا پایان سال ۱۴۰۳ تعداد ۹۸ شهر و ۲۷۵۶ روستا گازدار بوده‌اند. شمار مشترکین گاز به حدود ۲.۷ میلیون نفر رسیده که نسبت به سال قبل نزدیک به ۳ درصد رشد نشان می‌دهد. با این حال، رشد مصرف به‌ویژه در مناطق روستایی و در بخش نیروگاهی بسیار بالا بوده است؛ به‌طوری که مصرف گاز نیروگاهی ثبت‌شده در بخش روستایی جهشی کم‌سابقه داشته که عمدتاً ناشی از اتصال نیروگاه‌های کوچک و تغییر کاربری خطوط گاز است. در مقابل، مصرف بخش صنعتی کاهش یافته که بازتابی از محدودیت‌های گازرسانی، رکود تولید و استفاده اجباری از سوخت‌های جایگزین است. ساختار مصرف نشان می‌دهد که بخش خانگی و نیروگاهی بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان گاز در شهرها و بخش خانگی و صنعتی مهم‌ترین مصرف‌کنندگان در روستاها هستند.

در حوزه برق، علی‌رغم رشد محدود فروش انرژی، توسعه زیرساخت‌ها و بهبود کیفیت شبکه ادامه یافته است. برق‌رسانی به ده‌ها هزار مشترک جدید، اصلاح و بهسازی شبکه‌های روستایی، هوشمندسازی مشترکین پرمصرف و احداث ۲۹ مگاوات نیروگاه تجدیدپذیر از مهم‌ترین اقدامات انجام‌شده بوده است. با وجود این، فرسودگی بخش قابل توجهی از شبکه، کمبود تولید برق و ناترازی مالی صنعت برق همچنان از چالش‌های اساسی استان محسوب می‌شود. هرچند میزان خاموشی‌ها کاهش یافته، اما فاصله میان‌هزینه واقعی تامین برق و تعرفه‌های یارانه‌ای، فشار مالی بالایی بر شرکت‌های برق وارد کرده است.

در بخش آب، وضعیت استان نگران‌کننده‌تر از انرژی است. کسری مخزن آب‌های زیرزمینی در سال ۱۴۰۳ به حدود ۷۰۰ میلیون مترمکعب رسیده و ذخایر سدها به کمترین سطح دو دهه اخیر کاهش یافته است. اگرچه برداشت از منابع زیرزمینی کاهش یافته، اما این امر بیش از آنکه ناشی از مدیریت پایدار باشد، نتیجه افت شدید منابع قابل برداشت است. بخش کشاورزی با وجود کاهش نسبی مصرف، همچنان حدود ۸۰ درصد آب استان را مصرف می‌کند و اصلی‌ترین عامل فشار بر منابع آب به شمار می‌رود، در حالی که مصرف آب در بخش‌های خدماتی و تجاری در حال

افزایش است.

در پاسخ به این شرایط، برنامه‌های متعددی برای مدیریت مصرف و بازچرخانی آب اجرا شده است؛ از جمله نصب تجهیزات کاهنده مصرف، استفاده گسترده از پساب برای آبیاری فضای سبز، اجرای طرح‌های بازچرخانی آب خاکستری و قطع انشعابات غیرمجاز. این اقدامات در برخی حوزه‌ها به کاهش قابل توجه مصرف منجر شده، اما در مقیاس کلان هنوز پاسخگوی شدت بحران منابع آب نیست. در مجموع، استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ با ناترازی هم‌زمان در سه حوزه گاز، برق و آب مواجه بوده است. رشد تعداد مشترکین، محدودیت تولید انرژی، فرسودگی زیرساخت‌ها و افت شدید منابع آبی، ضرورت گذار به سمت انرژی‌های تجدیدپذیر، اصلاح نظام تعرفه‌ها، افزایش بهره‌وری و مدیریت جدی تر تقاضا را بیش از پیش برجسته کرده است. تداوم این روندها بدون اصلاحات ساختاری می‌تواند پایداری اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی استان را با مخاطره جدی مواجه سازد. با توجه به چالش‌های موجود در حوزه انرژی، مهم‌ترین توصیه‌ها در راستای رفع مشکلات به شرح ذیل ارائه می‌شود:

بخش برق

- ابلاغ اصلاح قیمت فروش انشعاب به مشترکین براساس قیمت‌های تمام شده هر شرکت
- اصلاح تعرفه‌ها و واقعی نمودن قیمت انرژی یا پرداخت تفاوت تعرفه سوپسیدی تا قیمت واقعی به صنعت برق
- تسهیل‌گری مقامات استانی بویژه استانداری جهت وصول مطالبات از سازمان‌ها و نهادهای بدهکار
- پیش بینی و تخصیص منابع اعتباری ویژه برای بهسازی و نوسازی شبکه فرسوده (تسهیلات اعتباری یا...) و برخورداری شرکت توزیع نیروی برق از اعتبارات متوازن استانی

بخش گاز

- افزایش میزان بهره‌وری و توسعه میادین گاز استان و ساخت تاسیسات گازی در محل میادین
- توسعه امکانات ذخیره سازی گاز

بخش آب و فاضلاب

- اعطای مشوق‌ها و تخفیف‌ها به اجرای طرح‌های بازچرخانی آب خاکستری در ساختمان‌ها؛
- الزام آور شدن اجرای بازچرخانی آب خاکستری در ساختمان‌های گروه «د»؛
- الزامی شدن اجرای مبحث ۲۲ مقررات ملی ساختمان (تعمیر و نگهداری ساختمان) به منظور مدیریت مصرف آب در دوره بهره‌برداری از ساختمان؛
- اجرایی شدن شیوه‌نامه اجرایی تفاهم‌نامه فیما بین «وزارت نیرو- آبفا کشور- وزارت مسکن- سازمان نظام مهندسی» نظارت بر تاسیسات داخلی اماکن بر اساس مبحث ۱۶ مقررات ملی ساختمان به منظور کاهش هدررفت و مدیریت مصرف بهینه آب در ساختمان‌ها؛
- تسریع در تکمیل طرح‌های شبکه جداسازی مصارف فضای سبز عمومی از آب شرب توسط شهرداری‌ها در راستای بند ب ماده ۴۰ قانون برنامه هفتم پیشرفت به منظور تامین پایدار منابع آبی فضای سبز عمومی از محل پساب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب
- الزام به نصب شیرآلات بهداشتی دارای استاندارد برجسب آب بارده‌بندی A و B و C در ساختمان‌های جدید
- توسعه فناوری‌های منجر به ایجاد ساختمان‌های سبز در شهر
- تعیین جریمه‌های خدمات شهری و اجتماعی برای مدیران ارشد تخطی‌کننده از عمل به مسئولیت اجتماعی در موضوع مصرف آب و انرژی

- ایجاد پایگاه‌های فروش تجهیزات کاهنده مصرف آب در سطح شهر با همکاری تأمین‌کنندگان و دولت جهت ارائه با کد ملی فرد و به صورت اقساطی
- تسریع در ممانعت از رهاسازی آب شرب کلیه سدها برای مقاصد غیرشرب
- پیگیری توافق رهاسازی حداقل ۱۰۰ میلیون مترمکعب آب از کشور افغانستان از محل ذخیره سد سلما
- اتصال چاه‌های کشاورزی در مجاورت خطوط اصلی انتقال آب مشهد نظیر خطوط غرب و انتقال سدهای ارداک، کارده و دوستی توسط شرکت آب منطقه ای
- ضرورت تسریع در تکمیل پروژه‌های آبرسانی از سد شور یچه و هزار مسجد به مشهد توسط شرکت
- ضرورت احداث مخزن ذخیره آب ۴۰ هزار مترمکعبی
- ضرورت تسریع در تکمیل پروژه انتقال آب از دریای عمان به مشهد
- ضرورت تکمیل طرح جایگزین پساب با چاه‌های کشاورزی غرب مشهد
- پیگیری اخذ مصوبه هیات دولت برای اختصاص ۵۷۰۰ میلیارد تومان اعتبارات طرح‌های اضطراری آب
- لزوم اصلاح شبکه توزیع آب روستائی به میزان ۱۴۰۰ کیلومتر، لزوم اصلاح خطوط انتقال آب روستائی به میزان ۶۰۰ کیلومتر، لزوم نوسازی مخازن آب روستائی و پیگیری تامین اعتبار از محل طرح محرومیت زدایی
- تأمین مالی تصفیه خانه ۱۱۰ هزار مترمکعبی (مصوبه سفر رئیس محترم جمهور) به میزان ۴۵۰۰ میلیارد تومان با توجه به عدم امکان استفاده از فاینانس خارجی
- تأمین نیاز اعتبار مازاد بر تسهیلات ماده ۵۶ قانون الحاق در پروژه تصفیه خانه فاضلاب شماره ۷ به میزان ۵۰۰۰ میلیارد ریال دیگر

سرمایه‌گذاری خارجی

خلاصه فصل

جذب و جلب سرمایه و سرمایه گذاری، راهی مطمئن برای توسعه و پیشرفت اقتصادی، با رشد متغیرهای واقعی چون تولید و اشتغال و فنآوری است؛ علاوه بر این، سرمایه گذاری خارجی می تواند راهگشای مطلوبی جهت اصلاح نظام مدیریتی و تبادل تجربیات اقتصادی و دستیابی به تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات روز دنیا باشد. اهمیت این امر، امروزه بیش از گذشته با روند جهانی شدن اقتصاد مطرح است. جهانی شدن اقتصاد به معنای همگرایی، یکسان سازی و ادغام بازارهای اقتصادی، از جمله بازار کالا، کار، پول و سرمایه، در سطح بین الملل است. در این فصل در ابتدا به بیان سیاست های اقتصادی سرمایه گذاری خارجی و جهت گیری های استان در این حوزه می پردازیم و سپس تحولات بوجود آمده و گزارش عملکرد استان خراسان رضوی در جذب سرمایه گذاری خارجی بیان خواهد شد. در پایان نیز گزارشی از فعالیت های مرکز خدمات سرمایه گذاری استان ارائه می شود و توصیه های سیاستی برای تشویق و بهبود شرایط در زمینه جذب سرمایه گذاری خارجی پیشنهاد شده است.

۹-۱- سیاست های اقتصادی سرمایه گذاری های خارجی و جهت گیری های استان

در استان خراسان رضوی، مرکز خدمات سرمایه گذاری به ریاست استاندار و نایب رئیسی مدیر کل امور اقتصادی و دارایی استان به صورت مستقل و با حضور نمایندگان دستگاه های اجرایی باهدف تسهیل و تسریع فرآیند سرمایه گذاری و ارائه خدمات لازم به سرمایه گذاران داخلی و خارجی، مشغول به فعالیت بوده و به عنوان بستر ارائه خدمات و تلاش برای تحقق اهداف تامین مالی به ویژه تامین مالی خارجی در نظر گرفته شده است. در این مرکز تلاش شده است فرآیندهای شروع کسب و کار متقاضیان سرمایه گذاری به ویژه سرمایه گذاران خارجی از ابتدا در مرحله ثبت شرکت تا زمان اخذ مجوزهای لازم و دریافت خدمات پروانه اقامت به صورت یکپارچه انجام پذیرد. احصاء ظرفیت ها و فرصت های سرمایه گذاری همسو با سیاست های اقتصادی و در جهت توسعه پایدار استان و بازاریابی آن ها توسط تیم تخصصی مرکز خدمات سرمایه گذاری، شناسایی، تشویق و ترغیب ایرانیان مقیم خارج از کشور باهدف ایجاد زمینه مشارکت هرچه بیشتر ایشان برای سرمایه گذاری در این فرصت ها، از جمله اقدامات استان خراسان رضوی به منظور جذب منابع مالی داخلی و خارجی در کنار دیگر اقدامات متناظر نهادها و دستگاه های اجرایی این استان می باشد، که مسئولیت اجرایی و محتوایی آن با اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان خراسان رضوی است.

۹-۲- بررسی وضعیت تحولات سرمایه گذاری خارجی

گرچه در سال های اخیر مشکلات و محدودیت های متاثر از تحریم های اقتصادی همواره مانعی جدی برای جذب شرکت ها و اشخاص حقیقی سرمایه گذار از خارج از کشور بوده است. اما اتباع کشورهای همسایه به ویژه افغانستان، بدلیل قرابت مذهبی، جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی با استفاده از ظرفیت قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی و بهره مندی از مشوق های این قانون در حوزه های گوناگون سرمایه گذاری نموده اند و به ویژه استان خراسان رضوی به دلیل هم مرز بودن به عنوان مقصد نخست عزیمت این اتباع بوده است و عمده سرمایه گذاران خارجی استان را اتباع کشور افغانستان تشکیل می دهند.

همچنین تمایل ایرانیان مقیم خارج از کشور به ورود قانونی سرمایه های خود از طریق سرمایه گذاری در فرصت های سرمایه گذاری استان نیز به طور چشم گیری افزایش یافته است و پیش بینی می گردد در سال های آتی نیز روندی رو به رشد داشته باشد و این امر لزوم برنامه ریزی برای شناسایی، تشویق و ترغیب جامعه ایرانیان مقیم خارج از کشور را برای انجام سرمایه گذاری بیش از پیش ضروری می سازد.

۹-۳- بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه گذاری خارجی

در سال ۱۴۰۳ تعداد ۵۶ طرح سرمایه گذاری خارجی به ارزش قریب به ۲۷۲/۵ میلیون دلار توسط هیئت سرمایه گذاری خارجی در استان خراسان رضوی به تصویب رسیده است که در مقایسه اولیه با سال ۱۴۰۲ کاهشی معادل ۶۳ درصد در میزان سرمایه گذاری خارجی و ۱۷ درصد در تعداد طرح‌های سرمایه گذاری داشته است.

شایان ذکر است گرچه در سال ۱۴۰۲ مبلغ سرمایه گذاری خارجی قریب به ۷۴۳/۱ میلیون دلار در ۶۸ طرح سرمایه گذاری بوده است اما دلایلی نظیر انصراف سرمایه گذاران از اجرای طرح در ایران و مشکلات و وقفه طولانی ایجاد شده در ورود و تبدیل ارز سرمایه گذاران در سال ۱۴۰۳ از سوی سیستم بانکی کشور، منجر به ابطال تعدادی از مجوزهای سرمایه گذاری و کاهش چشمگیر در مبلغ آن گردید. به نحوی که ارقام سرمایه گذاری در این سال به ۶۵/۲ میلیون دلار و ۴۵ طرح سرمایه گذاری کاهش پیدا نمود.

لذا با عنایت به موارد عنوان شده در مقایسه نهایی ارقام سرمایه گذاری خارجی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ می‌توان با قطعیت رشد ۳۱۸ درصدی در میزان سرمایه گذاری خارجی و ۲۴ درصدی در تعداد طرح‌های سرمایه گذاری را در نظر گرفت. استان خراسان رضوی همچنان در سال ۱۴۰۳ نیز همانند سال‌های گذشته جایگاه نخست خود از نظر تعداد طرح سرمایه گذاری خارجی در بین استان‌های کشور حفظ نموده است. جزئیات طرح‌ها به شرح جدول ۹-۱ می‌باشد:

جدول ۹-۱- طرح‌های سرمایه گذاری خارجی سال ۱۴۰۳

ردیف	عنوان پروژه	بخش پروژه	تابعیت سرمایه گذاران خارجی	تاریخ صدور مجوز اصلی	درصد مشارکت	سرمایه مصوب (هزار دلار)
۱	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	افغانستان	۱۴۰۳/۲/۰۵	۸۵	۵۱۰
۲	سرمایه گذاری در ابزارهای و دارایی‌های مالی پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار	خدمات	افغانستان	۱۴۰۳/۲/۰۵	۱۰۰	۱۰,۰۰۰
۳	تولید ساختمان‌های پیش ساخته فولادی متحرک و آلومینیومی و انواع ساختمان‌های پیش ساخته فلزی آلومینیومی	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۳/۱۶	۱۰۰	۳۰۰
۴	نشر رمان‌های مصور	خدمات	تاجیکستان	۱۴۰۳/۳/۱۶	۲۵	۱۰۰
۵	خرید سهام از بورس	خدمات	ایرانی مقیم	۱۴۰۳	۱۰۰	۳۰۰
۶	پروراندی گوساله	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۴/۱۱	۱۰۰	۲۰۰
۷	تولید مقاطع فولادی ساده کربنی و کم آلیاژی به شکل نبشی و میلگرد آجدار به صورت کلاف یا شاخه ای از جنس فولاد ساده کربنی و کم آلیاژی	صنعت	ایرانی مقیم	۱۴۰۳	مشارکت مدنی	۵,۰۰۰
۸	ساخت و بهره برداری از هتل ۴ ستاره	خدمات	ایرانی مقیم / هنگ کنگ	۱۴۰۳/۴/۱۱	۹۷	۲۶,۴۸۱

ردیف	عنوان پروژه	بخش پروژه	تابعیت سرمایه گذاران خارجی	تاریخ صدور مجوز اصلی	درصد مشارکت	سرمایه مصوب (هزار دلار)
۹	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	پاکستان	۱۴۰۳/۵/۲۲	۳۹	۳۲۳
۱۰	استخراج سنگ آهک	معدن	امارات متحده عربی	۱۴۰۳/۵/۲۲	مشارکت مدنی	۹۰۰
۱۱	احداث شهرک پوشاک	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۵/۲۲	۱۵	۲,۲۵۰
۱۲	تولید نخ	صنعت	افغانستان/ انگلستان/ آلمان	۱۴۰۳/۵/۲۲	۱۰۰	۱,۵۵۰
۱۳	ساخت و ساز مجتمع مسکونی	ساختمان	ترکیه/ افغانستان	۱۴۰۳/۵/۲۲	۱۰۰	۲,۰۰۰
۱۴	تولید زیتون شور غیر کنسروی، کنسرو زیتون، زیتون پروده و سایر موارد	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۷/۰۱	۱۰۰	۵۰۴
۱۵	ذخیره سازی و نگهداری مواد غذایی در سردخانه، بسته بندی خرما و خشکبار	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۷/۰۱	۱۰۰	۲,۰۰۰
۱۶	تولید سایر قندها و شربت های طبقه بندی نشده در جای دیگر	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۷/۰۱	۱۰۰	۴۲۰
۱۷	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	افغانستان	۱۴۰۳/۷/۰۱	۱۰۰	۲۰۰
۱۸	تولید چادر سر تاری پودی دوخته شده	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۷/۰۱	۱۰۰	۲۰۰
۱۹	تولید مکمل های غذایی	صنعت	امارات متحده عربی	۱۴۰۳/۷/۰۱	مشارکت مدنی	۷۲,۸۰۰
۲۰	تولید انواع کیت های آزمایشگاهی	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۷/۰۱	۵۰	۴۰۰
۲۱	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	ارمنستان	۱۴۰۳/۸/۰۱	مشارکت مدنی	۴۶۹
۲۲	تولید انواع پیچ فولادی	صنعت	آلمان	۱۴۰۳/۸/۰۱	مشارکت مدنی	۱,۰۸۰
۲۳	تولید انواع فرآورده ها و داروهای تزریقی به شکل سرم	صنعت	ترکیه	۱۴۰۳/۸/۰۱	مشارکت مدنی	۳,۷۵۴
۲۴	پرورش گل و گیاه گلخانه ای	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۸/۰۱	۱۰۰	۳۱۷

ردیف	عنوان پروژه	بخش پروژه	تابعیت سرمایه گذاران خارجی	تاریخ صدور مجوز اصلی	درصد مشارکت	سرمایه مصوب (هزار دلار)
۲۵	انواع روغن موتور تصفیه مجدد، روغن دنده تصفیه مجدد، روغن های صنعتی مجدد به جز روغن پایه، موتور، دنده و انتقال قدرت	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۸/۰۱	۱۰۰	۱۶۰
۲۶	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	افغانستان	۱۴۰۳/۸/۲۱	۱۰۰	۵۵۰
۲۷	تولید قطعات گچی ساختمانی و قطعات آلومینیومی سقف کاذب	صنعت	ایرانی مقیم	۱۴۰۳/۸/۲۱	مشارکت مدنی	۹۰۰
۲۸	تولید موتور سیکلت	صنعت	عمان	۱۴۰۳/۹/۲۴	مشارکت مدنی	۱۱۰,۰۰۰
۲۹	بوجاری و بسته بندی خشکبار	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۹/۲۴	۴۰	۶۰۰
۳۰	هوشمندسازی خدمات لجستیک، حمل بار، اجاره واگن، اعلام بار و تامین واگن های امدادی برای محصولات صادراتی و ترانزیتی	حمل و نقل و ارتباطات	ترکیه	۱۴۰۳/۹/۲۴	۶۰	۲,۲۹۹
۳۱	بسته بندی میوه، خشکبار و ...	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۹/۲۴	۱۰۰	۱۳۶
۳۲	تولید پروفیل و بیلت فولادی	صنعت	هندوستان	۱۴۰۳/۹/۲۴	۳۰	۱,۲۴۸
۳۳	تولید کودهای گوگردی	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۹/۲۴	۱۰	۱۰۰
۳۴	پرورش درختان میوه دانه دار وهسته دار	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۱۰/۳۰	مشارکت مدنی	۱۰۰
۳۵	تولید کودهای کامل با ماکرو و کود معدنی میکرونیزه	صنعت	پاکستان	۱۴۰۳/۱۰/۳۰	۹۹	۵۹۰
۳۶	تولید لودر و بیل مکانیکی	صنعت	چین	۱۴۰۳/۱۰/۳۰	مشارکت مدنی	۴,۰۰۰
۳۷	تولید الیاف استیپل پلی استر با فرایند بیج	صنعت	چین	۱۴۰۳/۱۱/۱۸	۶۶	۲,۰۴۰
۳۸	تولید چهار چرخه الکتریکی کودکان	صنعت	چین	۱۴۰۳/۱۱/۱۸	۴۹	۶,۹۴۲
۳۹	تولید انواع داروهای گیاهی و مکمل های غذایی	صنعت	ایرانی مقیم	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۳۳	۱,۰۰۰
۴۰	بسته بندی زعفران	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۳۵	۱۰۲
۴۱	تولید و چاپ سلفون	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۵	۵۲۵

ردیف	عنوان پروژه	بخش پروژه	تابعیت سرمایه گذاران خارجی	تاریخ صدور مجوز اصلی	درصد مشارکت	سرمایه مصوب (هزار دلار)
۴۲	بسته بندی میوه، خشکبار و...	کشاورزی	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۱,۱۰۰
۴۳	تولید ماشین تراش CNC	صنعت	چین	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	مشارکت مدنی	۱,۴۲۵
۴۴	تولید انواع ظروف چدنی و الومینیومی	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۲۰۰
۴۵	بورس اوراق بهادار، کالا و انرژی	خدمات	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۱۰۰
۴۶	ساخت و ساز مجتمع مسکونی	ساختمان	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۵۰۰
۴۷	تولید انواع افزودنی های غذایی	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	مشارکت مدنی	۵۰۰
۴۸	تولید سیم و مفتول غیر فنی از فولاد کم کربنی و کم آلیاژی و خدمات کشش سرد	صنعت	روسیه / هندوستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۹۱۱
۴۹	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۳۱۰
۵۰	حمل و نقل بین المللی کالا	حمل و نقل و ارتباطات	افغانستان	۱۴۰۳/۱۲/۱۶	۱۰۰	۲۰۰
۵۱	تولید گاز کربنیک - اصلاحیه	صنعت	ترکیه	۱۴۰۳/۲/۰۵	۱۰۰	۸۱۶
۵۲	ساخت مصنوعات و جواهر آلات از طلا، نقره، پلاتین و الماس - اصلاحیه	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۲/۰۵	۱۰۰	۷۹۹-
۵۳	تولید انواع گوگرد شکل یافته و انواع ویژه گوگرد - اصلاحیه	صنعت	چین	۱۴۰۳/۴/۱۱		۲,۱۱۵
۵۴	تولید خوراک دام بر پایه علوفه - اصلاحیه	کشاورزی	ایرانی مقیم	۱۴۰۳/۸/۰۱	۲۰	۷۵۶
۵۵	تولید انواع لوستر، چراغ های پروژکتوری، فلورسنتی روکار، توکار، پایه دار، هالوزن، مطالعه، LED دار و تزئینی - اصلاحیه	صنعت	افغانستان	۱۴۰۳/۱۰/۳۰	۳۳	۱,۰۰۰
۵۶	حمل و نقل بین المللی کالا - اصلاحیه	حمل و نقل و ارتباطات	ترکمنستان	۱۴۰۳/۱۱/۱۸	۴	۵
	جمع					۲۷۲,۴۸۹

همان طور که ملاحظه می‌شود به لحاظ تعداد طرح مصوب در هر حوزه اقتصادی، بخش‌های صنعت، کشاورزی و حمل و نقل و خدمات و ساختمان به ترتیب بیشترین طرح مصوب را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین سرمایه‌گذاری خارجی به لحاظ رقم سرمایه‌گذاری نیز در بخش صنعت انجام گرفته است. همچنین مطابق با جدول ۹-۲ سرمایه‌گذاری‌های جذب شده به استان خراسان رضوی طی سال ۱۴۰۳ از کشورهای عمان، امارات متحده عربی، افغانستان، چین، هنگ کنگ، ترکیه، هندوستان، آلمان، پاکستان، روسیه، ارمنستان، انگلستان، تاجیکستان، ترکمنستان، ارمنستان بوده است و ایرانیان مقیم خارجی نیز سهم عمده‌ای در سرمایه‌گذاری خارجی استان داشته‌اند.

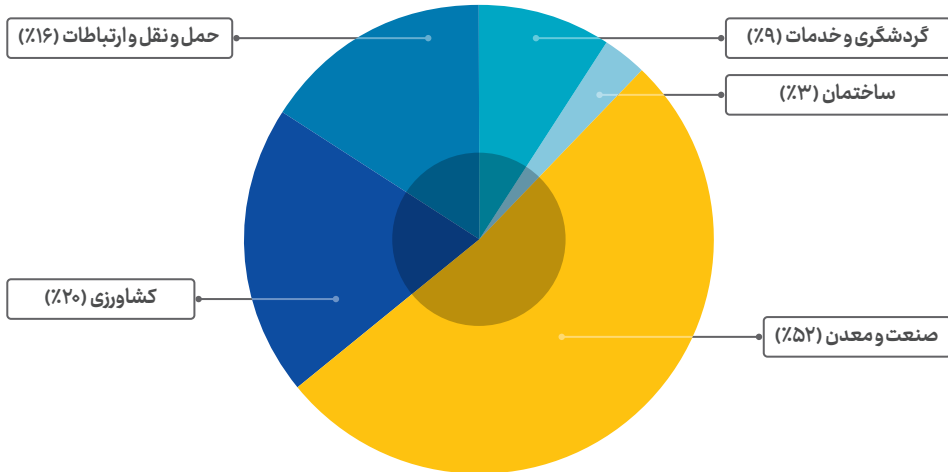
جدول ۹-۲- سرمایه‌گذاری خارجی سال ۱۴۰۳ به تفکیک تابعیت

تابعیت	تعداد سرمایه‌گذار	تعداد طرح سرمایه‌گذاری	مبلغ طرح سرمایه‌گذاری (هزار دلار)
عمان	۱	۱	۱۱۰,۰۰۰
امارات متحده عربی	۲	۲	۷۳,۷۰۰
ایرانی مقیم خارج	۱۱	۵	۲۴,۸۸۲
افغانستان	۷۱	۲۹	۲۳,۵۱۰
چین	۹	۵	۱۶,۵۲۲
هنگ کنگ	۱	۱	۹,۵۵۵
ترکیه	۴	۴	۸,۶۶۹
هندوستان	۲	۱	۱,۵۶۷
آلمان	۲	۱	۱,۵۴۵
پاکستان	۲	۲	۹۱۳
روسیه	۱	۱	۵۸۷
ارمنستان	۱	۱	۴۶۹
انگلستان	۱	۱	۴۶۵
تاجیکستان	۱	۱	۱۰۰
ترکمنستان	۱	۱	۵
جمع	۱۱۰	۵۶	۲۷۲,۴۸۹

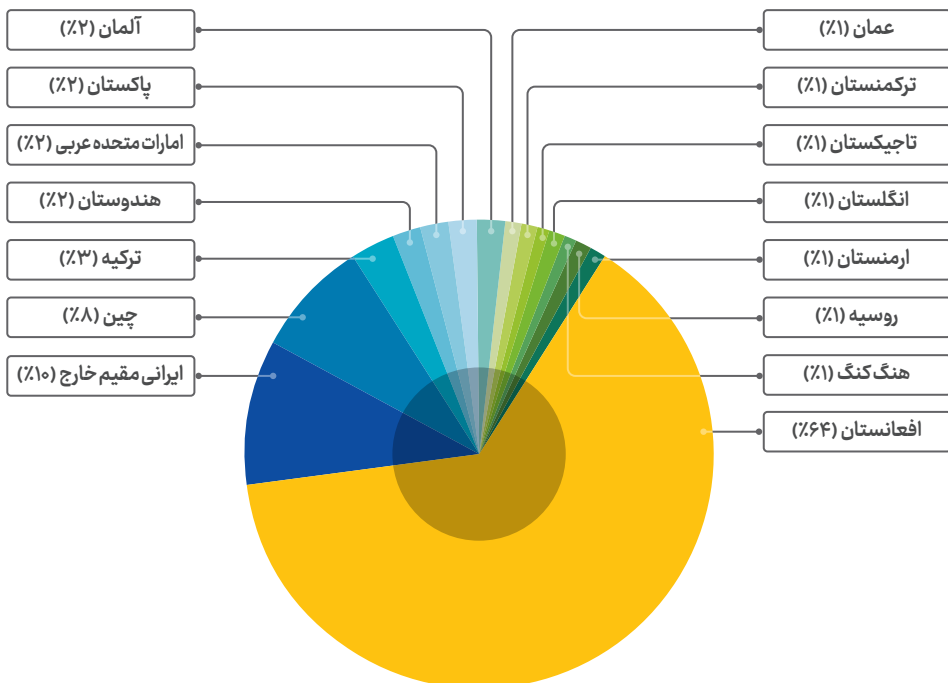
توزیع سرمایه‌گذاری خارجی استان به تفکیک بخش‌ها و کشورهای مختلف در نمودارهای ۱-۹، ۲-۹، ۳-۹ نشان داده شده است.

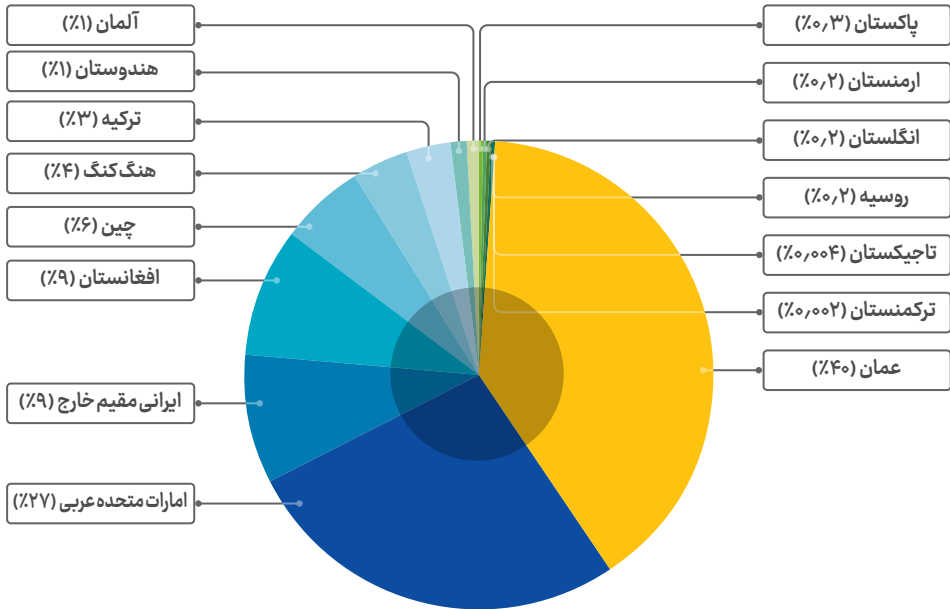

نمودار ۹-۱- سهم بخش های اقتصادی استان در جذب سرمایه گذاری خارجی از نظر تعداد طرح در سال ۱۴۰۳

نمودار ۹-۲- سهم سرمایه گذاری خارجی کشورهای مختلف در استان از نظر تعداد سرمایه گذار در سال ۱۴۰۳

نمودار ۹-۳- سهم سرمایه‌گذاری خارجی کشورهای مختلف در استان از نظر مبلغ سرمایه‌گذاری در سال ۱۴۰۳

۹-۴- فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری

- تداوم فعالیت مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان در ساختمان مستقل به ریاست استاندار محترم و مسئولیت اجرایی اداره کل امور اقتصادی و دارایی با حضور ۲۳ نماینده دستگاه اجرایی، نهادها و تشکل‌های عمومی و خصوصی استانی به صورت تمام وقت و پاره وقت در محل این مرکز و فراهم شدن امکان ارائه مشاوره کارشناسی و تخصصی در کلیه حوزه‌های اقتصادی و ارائه خدمات زیر یک سقف که باعث تکریم ارباب رجوع و پذیرش و ارائه خدمات به ایشان در محیطی مناسب شده است.
- تداوم فعالیت دفتر ویژه پلیس مهاجرت و گذرنامه فراجا در مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان، همراه با ارتقا و بهینه‌سازی نحوه خدمات گذرنامه و افزایش رضایتمندی سرمایه‌گذاران، بهینه‌سازی و کاهش چشمگیر مدت زمان فرایند ارائه خدمات به سرمایه‌گذاران خارجی استان. به نحوی که در سال ۱۴۰۳ بیش از ۱۹۰۰ فقره خدمات گذرنامه ارائه گردیده است. همچنین با توجه به سیاست جذب حداکثری فعالین اقتصادی برای سرمایه‌گذاری در استان، ارائه خدمات به فعالین اقتصادی نیز در این دفتر صورت می‌پذیرد تا زمینه سرمایه‌گذاری هرچه بیشتر خارجی فراهم شود.
- تداوم فعالیت پنجره واحد فیزیکی معدن در محل مرکز خدمات سرمایه‌گذاری (در راستای اجرای ماده ۲۴ قانون معادن با همکاری سازمان صنعت معدن و تجارت استان به منظور کاهش زمان اخذ مجوزهای سرمایه‌گذاری در حوزه معادن) در سال ۱۴۰۳ اخذ استعلام بیش از ۱۳۰ فقره پروانه اکتشاف با کاهش ۵۰ روزه در فرایند اخذ پاسخ استعلام صورت پذیرفته است.
- ادامه فعالیت کارگروه اطلس سرمایه‌گذاری استان و انجام تکالیف قانونی در راستای اجرا و بهره‌برداری از اطلس سرمایه‌گذاری استان که در سال ۱۴۰۳ تحلیل اطلاعات لایه‌های بارگزاری شده و پیگیری روند بارگزاری لایه‌های باقی مانده صورت پذیرفت.

- همکاری مناسب با تشکل‌های بخش خصوصی در ارائه خدمات به فعالین اقتصادی خارجی. در سال ۱۴۰۳ بیش از ۴۰ مورد صدور و تمدید کارت بازرگانی شرکت‌های دارای سهامدار خارجی در محل مرکز خدمات سرمایه گذاری و توسط نماینده اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی استان انجام شده است.
- تشکیل تیم نظارت بر طرح‌های سرمایه گذاری خارجی و بازدید مستمر هفته ای از واحدهای سرمایه گذاری خارجی به منظور اطلاع از آخرین وضعیت طرح‌ها و رفع موانع و مشکلات پروژه‌ها. موانع و مشکلات احصا شده در این بازدیدها در جلسات کارگروه تسهیل و رفع موانع تولید استان در حضور استاندار و رئیس مرکز خدمات سرمایه‌گذاری طرح و مرتفع می‌شود. در سال ۱۴۰۳ در اقدامی بی سابقه از ۲۱۰ طرح سرمایه گذاری خارجی استان بازدید به عمل آمد و جایگاه بیشترین تعداد بازدید را از ابتدای تشکیل مرکز خدمات سرمایه گذاری به خود اختصاص داد که گزارش خلاصه آن در جدول ذیل آمده است:

جدول ۹-۳ - بازدید از طرح‌های سرمایه‌گذار خارجی در سال ۱۴۰۳

بخش پروژه	تعداد طرح	سرمایه گذاری (هزار دلار)	اشتغال‌زایی (نفر)	متوسط اشتغال‌زایی هر طرح
صنعت	۱۲۷	۴۵۷,۶۰۳	۳,۱۳۹	۳۷
گردشگری	۱۵	۸۴,۴۵۰	۳۹۰	۳۳
کشاورزی	۲۹	۲۰,۲۷۱	۱۸۰	۸
ساختمان	۸	۸,۰۶۰	۱۴	۵
حمل و نقل	۲۵	۱۶۲,۵۳۶	۲۸۳	۱۲
خدمات	۵	۱۲,۵۸۰	۳	۱
انرژی	۱	۳,۰۰۰	۲	۲
جمع	۲۱۰	۷۴۸,۵۰۰	۴,۰۱۱	۲۷

اقدامات تشویقی سرمایه گذاری و بازاریابی بین المللی فرصت‌های سرمایه گذاری استان که برخی از اقدامات انجام شده در سال ۱۴۰۳ به شرح ذیل بوده است:

- احصاء اولویت‌های سرمایه گذاری استان در حوزه‌های مختلف اقتصادی و هدایت جریان سرمایه گذاری به سمت اولویت‌ها
- به روزرسانی اطلاعات ۱۰۴ فرصت سرمایه گذاری قدیمی استان و شناسایی ۲۶ فرصت جدید شناسایی شده اولویت دار در قالب انعقاد قرارداد "شناسایی فرصت‌ها و تهیه بسته‌های سرمایه گذاری استان با محوریت صنایع پیشران اقتصاد" که در حال بارگذاری در سامانه جامع فرصت‌های سرمایه گذاری استان به آدرس invest.khorasan.ir با قابلیت درج اطلاعات اراضی قابل واگذاری استان به تفکیک موقعیت مکانی و موضوع سرمایه گذاری، "لایه‌های آماری و آمایشی استان"، "پهنه‌های دارای پتانسیل"، "زیرساخت‌های موجود" و... می باشد تا به عنوان مرجع رسمی فرصت‌های سرمایه گذاری استان برای متقاضیان قابل بهره برداری باشد.
- انتشار ۱۳ فرصت سرمایه گذاری شناسایی شده در فاز اول قرارداد در قالب کتاب فرصت‌های سرمایه گذاری استان به دو زبان فارسی و انگلیسی.

- شرکت در نمایشگاه اکسپو ۲۰۲۴ در تهران و بازاریابی فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان
- برگزاری مستمر جلسات شورای سیاست‌گذاری نمایشگاه بورس، بیمه، بانک، خصوصی سازی و معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری به دبیری اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان برای برنامه ریزی برگزاری نمایشگاه فوق در اردیبهشت ماه ۱۴۰۴ که در این راستا تجمیع و تدوین فرصت‌های سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی در کلیه حوزه‌های اقتصادی و ارائه آن در قالب بسته فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان در دستور کار مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان قرار گرفته و اقدامات لازم در این راستا صورت پذیرفته است.
- شناسایی ایرانیان و بویژه خراسانی‌های مقیم خارج از کشور باتوجه به افزایش تمایل ایشان به سرمایه‌گذاری در فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان و دعوت از ایشان برای حضور در نمایشگاه مشهد اینوکس - فاینکس ۲۰۲۵
- برگزاری جلسات بازاریابی متعدد با سرمایه‌گذاران خارجی جهت مشارکت در طرح‌های سرمایه‌گذاری استان
- مصاحبه با نشریات مختلف استان و اطلاع‌رسانی در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی
- چاپ بسته اطلاع‌رسانی و بروشورهای تشویق سرمایه‌گذاری

شناسایی مشکلات حوزه سرمایه‌گذاری خارجی و پیگیری جهت رفع آن:

- پیگیری و برگزاری جلسات متعدد برای اصلاح رویه ثبت شرکت اتباع و به ویژه سرمایه‌گذاران خارجی استان و کشور با توجه به ابلاغ ابلاغ بخشنامه سازمان ثبت اسناد و املاک کشور مبنی بر صدور معرفی نامه جهت ثبت و تغییرات شرکت‌های دارای سهامدار تبعه از سوی سازمان سرمایه‌گذاری
- پیگیری، مکاتبه و برگزاری جلسات متعدد با سازمان سرمایه‌گذاری و وزارت کار برای رفع مشکل اخذ و تمدید مجوز اشتغال سرمایه‌گذاران خارجی با توجه به الکترونیکی شدن فرایند و متمرکز گردیدن صدور معرفی نامه سرمایه‌گذاران از سوی سازمان سرمایه‌گذاری به وزارت کار که منجر به طولانی شدن بیش از حد فرایند و نارضایتی گسترده سرمایه‌گذاران گردید.
- انجام مکاتبات و پیگیری مکرر از وزارت ذیربط و سازمان سرمایه‌گذاری برای تسریع در ابلاغ ساز و کار اجرایی دستورالعمل ورود فلزات گرانبها و ثبت آن به عنوان آورده سرمایه‌گذاران خارجی
- انجام مکاتبات و پیگیری مکرر از وزارت ذیربط و سازمان سرمایه‌گذاری برای مشکل متوقف گردیدن فرایند خرید ارز توسط بانک‌ها و صرافی‌ها از سرمایه‌گذاران خارجی در شش ماهه دوم سال ۱۴۰۳
- انجام مکاتبات و برگزاری جلسات متعدد با دستگاه‌های ناظر هیات فنی اشتغال استان در خصوص تسریع و تسهیل صدور و تمدید پروانه کار سرمایه‌گذاران خارجی و رفع مشکلات ایجاد شده در سامانه جدید اشتغال اتباع خارجی
- پیگیری و رفع بیش از ۵ مشکل عمومی فعالین اقتصادی خارجی و قریب به ۱۲ مورد مشکل اختصاصی شرکت‌های سرمایه‌گذاری خارجی باتوجه به حضور نمایندگان دستگاه‌های اجرایی در مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان
- برقراری ارتباط مستمر و موثر با سرمایه‌گذاران خارجی و بازرگانان فعال در استان و پیگیری هدفمند مسائل و مشکلات ایشان از طریق جلسات، کارگروه‌ها و همایش‌های استانی و ملی.
- انعقاد قرارداد طراحی نرم افزار و بانک اطلاعاتی سرمایه‌گذاری خارجی استان با توجه به تعدد بالای طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی خراسان رضوی و لزوم نظارت مستمر بر این طرح‌ها، نرم افزار فوق تا سال ۱۴۰۴ به بهره برداری خواهد رسید و قابل تعمیم به سایر مراکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی نیز می باشد.

۹-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

جذب موفق سرمایه‌گذاری خارجی در کنار ضرورت ایجاد بستر مناسب برای تسهیل شروع کسب و کار و تسریع فرآیند اداری متأثر از سیاست‌های کلان اقتصادی و سیاسی کشور و مشوق‌های پیش بینی شده در سطح ملی است که

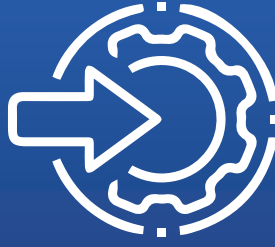

می بایست با سیاست گذاری هدفمند و رفع مشکلات پیش رو زمینه سرمایه گذاری اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی در کشور را مهیا ساخت. بدین منظور موارد ذیل به منظور خط مشی گذاری آینده و رفع مشکلات اساسی پیشنهاد می شود:

- ارتقاء دیپلماسی بین الملل و تلاش به منظور گسترش ارتباطات با کشورهای هدف سرمایه فرست به ویژه کشورهای همسایه و استفاده از ظرفیت سفارتخانه های جمهوری اسلامی ایران در تحقق این امر.
- شناسایی ایرانیان مقیم خارج از کشور و تشویق و ترغیب ایشان به مشارکت و سرمایه گذاری در فرصت های سرمایه گذاری استان
- تنوع بخشی و ایجاد راهکارهای جایگزین برای ورود سرمایه و کاهش حداقل زیان وارده به سرمایه گذار در تبدیل ارز وارده به کشور
- فراهم ساختن امکان تملک قانونی اموال غیرمنقول به نام اشخاص حقیقی خارجی سرمایه گذار که مجوز سرمایه گذاری خارجی موضوع ماده ۶ قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی را اخذ نموده اند.
- تنوع بخشی به مشوق های سرمایه گذاری خارجی با توجه به حوزه و رقم سرمایه گذاری به منظور تقویت برخی از حوزه های اساسی نیازمند سرمایه گذاری و تامین مالی خارجی و افزایش انگیزه برای بالا بردن حجم سرمایه گذاری.
- اختصاص بودجه مناسب به مراکز خدمات سرمایه گذاری به منظور انجام امور تبلیغاتی گسترده و حضور موثر در مراکز ارتباط بین الملل اعم از نمایشگاه ها کنفرانس ها و همایش های حوزه سرمایه گذاری.
- همسو نمودن دستگاه های اجرایی در برخورد و ارائه خدمات به سرمایه گذاران در راستای اجرای مفاد قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی و پرهیز از عملکرد جزیره ای به ویژه در حوزه سرمایه گذاری خارجی
- تمرکز زدایی و تفویض اختیارات موضوع ماده ۳۵ آیین نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی کشور به مراکز خدمات سرمایه گذاری استان ها

تجارت خارجی

۱۰

فصل

خلاصه فصل

در بخش اول این گزارش اشاره‌ای به «سیاست‌های اقتصادی بخش تجارت خارجی و جهت‌گیری استان» شده است. در بخش دوم «وضعیت تحولات تجارت خارجی» را مورد بررسی قرار گرفته است؛ براساس نتایج حاصله از آمار دریافتی از اداره کل گمرکات کشور در سال ۱۴۰۳ معادل ۳,۴۶۱ تن کالا به ارزش ۲,۲۳۳ میلیون دلار از استان به خارج از کشور صادر شده است که نسبت به سال ۱۴۰۲ از نظر وزنی ۱۷/۵ درصد افزایش و از نظر ارزشی ۳۰/۸ درصد افزایش داشته است. در همین سال واردات استان مقدار ۳۲۱ هزار تن و ارزش آن ۷۸۷ میلیون دلار بوده است که در مقایسه با سال ۱۴۰۲ از نظر وزنی ۷ درصد و از نظر ارزشی ۵/۹ درصد افزایش را نشان می‌دهد.

در بخش سوم به «بررسی صادرات، واردات و تراز تجاری استان» پرداخته شده است. وزن و ارزش صادرات در بیشتر کشورهای اصلی طرف تجارت استان در سال مذکور رشد داشته است. در این میان تنها صادرات به ترکمنستان و قزاقستان از نظر وزنی با کاهش رشد مواجه بوده است. در سال ۱۴۰۳ پسته خندان درون غلاف سخت، کامپاند پلی اتیلن، میله‌های آهنی یا فولادی، زعفران در بسته‌بندی بیش از ۳۰ گرم و کف پوش‌های غیرمخملی باف پنج‌کالایی بودند که بیشترین ارزش صادرات را به خود اختصاص داده‌اند. در سال ۱۴۰۳، سهم ۱۰ قلم کالای نخست ارزآور به ۳۵/۱۲ درصد رسیده است. عمده کالاهای وارداتی استان از سه کشور امارات، چین و تاجیکستان صورت گرفته است. سهم این کشورها، ۵۸/۵۴ درصد از کل واردات به استان بوده است. پنبه حلاجی نشده، سایر تلفن‌های هوشمند، نخ یک‌لا، طلا به اشکال مختلف و برنج کامل سفید شده، ۵۵ کالای با بیشترین میزان واردات از نظر ارزشی به استان بوده‌اند. استان خراسان رضوی در واردات کالاهای اساسی تنها در کالاهایی از جمله برنج، جو و روغن خام نقش داشته است. در این میان، واردات برنج و روغن رشد قابل توجهی در افزایش واردات داشته است. گمرک مشهد بیشترین میزان صادرات را در سال ۱۴۰۳ به خود اختصاص داده و رشد ۳۰ درصدی در ارزش صادرات داشته است. گمرک دوعارون رتبه دوم صادرات در استان با رشد بیش از ۴۸ درصدی در ارزش صادرات را داشته است. در نهایت، بررسی شرکای تجاری استان نشان می‌دهد که از میان ۸۷ کشور طرف تجاری استان، ۶۹ کشور دارای تراز تجاری مثبت با استان بوده‌اند. در این میان، افغانستان، ترکمنستان، تاجیکستان، ازبکستان و عراق به ترتیب رتبه اول تا پنجم تراز تجاری مثبت را به خود اختصاص داده‌اند.

۱۰-۱- سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان

در سال ۱۴۰۳ استان خراسان رضوی با همکاری سازمان‌ها و نهادهای مختلف مرتبط با توسعه تجارت خارجی سیاست‌ها و در نتیجه اقدامات متعددی را در این راستا صورت دادند که این سیاست‌ها منجر به رشد ۳۰ درصدی ارزش صادرات استان در این سال گردید. از جمله مهم‌ترین این سیاست‌ها و اقدامات می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

سیاست‌ها

۱. هدف‌گذاری افزایش ارزش صادرات استان و تنوع بخشی به سبد صادراتی به ویژه در کالاهای صنعتی، کشاورزی و خدمات فنی و مهندسی
۲. استفاده از ظرفیت‌های اتاق بازرگانی، سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌ها برای توسعه روابط تجاری و افزایش صادرات
۳. عقد تفاهم‌نامه‌ها و همکاری‌های مشترک با استان‌ها و مناطق اقتصادی کشورهای همسایه
۴. تمرکز بر توسعه و بهبود مرزهای استان و مناطق ویژه اقتصادی جهت تسهیل صادرات و کاهش هزینه‌های لجستیکی
۵. برگزاری همایش میز کالا و کشوری
۶. بررسی مشکلات ارزی و گمرکی
۷. افزایش توان حمل و نقل و زنجیره تامین مرتبط با صادرات
۸. سیاست تشویقی برای حمایت از صادرکنندگان کوچک و متوسط و کمک به حضور فعال آن‌ها در نمایشگاه‌ها و رویدادهای بین‌المللی

۹. آموزش و توانمندسازی صادرکنندگان برای رعایت استانداردهای جهانی و جذب مشتریان خارجی

در این راستا مهم‌ترین اقدامات حوزه تجارت خارجی استان در سال ۱۴۰۳ عبارتند از:

۱. **برگزاری و میزبانی نمایشگاه تخصصی تجارت خارجی:** اولین نمایشگاه صادرات ایران به کشورهای آسیای میانه و افغانستان در مشهد با حضور فعالان اقتصادی داخلی و خارجی برگزار شد که در آن شرکت‌های ایرانی فعال در بخش‌های صنعتی، کشاورزی و خدمات شرکت کردند و تعداد از تاجران از چند کشور آسیای میانه حضور داشتند. این رویداد به منظور معرفی توانمندیهای صادراتی استان و تسهیل مراودات تجاری برگزار شد.
۲. **اعزام هیات‌های تجاری رسمی به کشورهای منطقه:** سفر هیات تجاری استان به ازبکستان با حضور تعداد زیادی از صنعتگران، تولیدکنندگان، تجار و فعالان اقتصادی در این سال صورت گرفت. در این سفر، مذاکرات مستقیم با طرف‌های ازبکستانی در سمرقند و بخارا انجام شد و تفاهمنامه‌های همکاری امضا گردید که از جمله نتایج عملی این اقدام بوده است.
۳. **مذاکره مستقیم و توافق‌های همکاری با نهادهای تجاری خارجی:** در جریان سفر به ازبکستان، تفاهمنامه همکاری میان اتاق‌های بازرگانی خراسان رضوی و سمرقند امضا شد که چارچوب عملی برای پیگیری همکاری‌های تجاری، مراکز تجاری مشترک و توسعه زیرساخت‌ها فراهم می‌کند.
۴. **برگزاری نشست‌ها و رویدادهای تجاری مشترک با کشورهای همسایه:** نشست و ملاقات رسمی نمایندگان تاجیکستان با اتاق بازرگانی و فعالان اقتصادی استان صورت گرفته است که در آن موضوعات افزایش همکاری، سرمایه‌گذاری و مبادله هیات‌های تجاری مورد بحث قرار گرفته است.
۵. **توسعه تعاملات با دیگر استان‌ها و مناطق خارجی از طریق توافقنامه‌ها:** هیات رسمی استان خراسان رضوی و مقامات دولت ایالتی سند؛ چندین یادداشت تفاهم همکاری امضا کرده‌اند که شامل بخش‌های تجاری، صنعت، حمل و نقل، گردشگری و همکاری‌های فناوری است. این تفاهم‌ها به عنوان اقدام رسمی برای تقویت روابط اقتصادی و تجاری میان دو منطقه ثبت شده‌اند.
۶. **مشارکت فعال در رویدادهای اقتصادی ملی با نقش اجرایی استان:** خراسان رضوی با شرکت فعال در رویدادهای بزرگ ملی مانند ایران اکسپو که یکی از مهم‌ترین رویدادهای تجاری کشور است، به طور مستقیم نمایش توان صادراتی واحدهای صنعتی و خدماتی استان را انجام داده و زمینه شبکه‌سازی تجاری با بازرگانان خارجی را فراهم کرد.

۱۰-۲- بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی

طی سال ۱۴۰۳ معادل ۱۵۳ میلیون تن کالا به ارزش بیش از ۵۸ میلیارد دلار از کشور صادر و ۳۹ میلیون تن کالا به ارزش بیش از ۷۳ میلیارد دلار به کشور وارد شد. صادرات نسبت به سال قبل با افزایش ۱۰/۸۶ درصدی در وزن و افزایش ۱۶ درصدی در ارزش رو به رو بودیم. همچنین در واردات از نظر وزنی تغییری حاصل نشده است اما از نظر ارزشی ۱۰/۶ درصد افزایش را شاهد بوده است.

خراسان رضوی دروازه ورود کشورهای آسیای میانه به دالان ارتباطی شرق به غرب است. همسایگان ما به موقعیت ژئوپلیتیکی و راهبردی ایران واقف بوده و از فرصت دیپلماسی که دولت جمهوری اسلامی ایران به منظور حصول راهبردی که مورد رضایت همگان باشد بهره جستند و از این منظر افق‌های تازه‌ای در حوزه تجارت از طریق مرز به وجود آمده است. در این سال ۳۰۴۶۱ هزار تن کالا به ارزش ۲۰۲۳۳ میلیون دلار از استان صادر شد که نسبت به سال گذشته از لحاظ وزنی ۱۷/۵ درصد افزایش و از لحاظ ارزش ۳۰/۸ درصد افزایش داشته است. در همین سال واردات استان مقدار ۳۲۱ هزار تن و ارزش آن ۷۸۷ میلیون دلار بوده است که در مقایسه با سال ۱۴۰۲ از نظر وزنی ۷ درصد و از نظر ارزشی ۵/۹ درصد افزایش را نشان می‌دهد.

۱۰-۳- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی

۱۰-۳-۱- صادرات استان در سال ۱۴۰۳

الف- کشورهای عمده مقصد کالاهای صادراتی استان در سال ۱۴۰۳

جدول ۱۰-۱ کشورهای عمده مقصد صادرات استان را بر اساس بیشترین ارزش صادراتی در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد. در این سال بیش از ۹۶ درصد از صادرات استان به ۱۰ کشور جهان صورت گرفته است. در میان، ۱۰ کشور اول هدف صادراتی استان، افغانستان بیشترین سهم (به لحاظ ارزش و وزن) را از کل صادرات استان به خود اختصاص داده و در رتبه اول قرار دارد که مشابه روند سال‌های پیش بوده با این تفاوت که سهم اختصاص یافته به این کشور با کاهش مواجه شده که مهم‌ترین علت آن تحولات سیاسی و درگیری‌ها در این کشور بوده است.

صادرات به کشورهای تاجیکستان و ترکمنستان در رتبه‌های دوم و سوم قرار داشته و صادرات به کشورهای مذکور در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال گذشته با افزایش روبرو بوده است. تلاش‌های صورت گرفته در سال‌های گذشته در جهت افزایش ارتباطات و تعاملات تجاری با کشورهای همسایه سبب شده است کشورهای چون ازبکستان رشد بالایی در ارزش صادرات استان را در این سال به خود اختصاص دهند.

نرخ رشد ارزش صادرات استان در سال ۱۴۰۳ در مقایسه با سال ۱۴۰۲ رشد بیش از ۳۰ درصد را تجربه نموده است. از جمله مهم‌ترین دلایل این مساله افزایش چشمگیر صادرات در این سال به دلیل بهبود عملکرد تجاری استان بوده است. این رشد با افزایش تردد و تبادلات کالا از پایانه‌های مرزی مانند دوغارون، سرخس، باجگیران و لطف آباد و افزایش همکاری با کشورهای همسایه بویژه افغانستان، ترکمنستان و ازبکستان همراه بوده است. علاوه بر این، بسیاری از اقلام صادراتی استان رشد قابل توجهی را در ارزش داشته‌اند از جمله پسته، کامپاند پلی اتیلن، میله‌های آهنی، کفپوش، روغن‌های سبک و زعفران. افزایش ارزش هر تن کالای صادراتی نیز سبب شده است کل ارزش صادرات افزایش یابد.

در این سال از مجموع ۸۷ کشور، سه کشور افغانستان، ترکمنستان و تاجیکستان ۵۷ درصد ارزش حاصل از صادرات را عاید استان ساخته‌اند. به عبارت دیگر، تنها ۳ درصد از کشورهای طرف معامله، ۵۷ درصد درآمد ارزی از محل صادرات را تشکیل داده‌اند. ترکیب سهم کشورهای دارای بیشترین میزان معامله نیز در نمودار ۱۰-۱ نشان می‌دهد که ۱۰ کشور، بیش از ۹۶ درصد تجارت ما را در سال ۱۴۰۳ را به خود اختصاص داده‌اند و کشورهای باقی مانده سهمی کمتر از ۱۰ درصد را داشته‌اند. این امر نشان دهنده آن است که روند حرکت تجارت استان در طول زمان در جهت توسعه صادرات، به تمرکز بر برخی کشورها انجامیده است. به عبارت دیگر، در طول زمان، رابطه تجاری ما با کشورهای مختلف به طور یکسان رشد نکرده است.

وزن و ارزش صادرات در بیشتر کشورهای اصلی طرف تجارت استان در سال مذکور رشد داشته است. در این میان تنها صادرات به ترکمنستان و قزاقستان از نظر وزنی با کاهش رشد مواجه بوده است. عمده ترین دلیل این مساله می‌تواند مرتبط با افزایش قیمت یا ارزش کالاهای صادر شده به این کشورها و یا بهبود ترکیب صادراتی و صادرات کالاهای با ارزش افزوده بیشتر به این کشور علی‌رغم کاهش وزن کالاهای صادراتی باشد. هنگ کنگ نیز در این میان با رشد ارزشی بسیار قابل توجهی مواجه بوده است که عمده صادرات صورت گرفته به این کشور شامل پسته با ارزشی بیش از ۶۸ میلیون دلار بوده است.

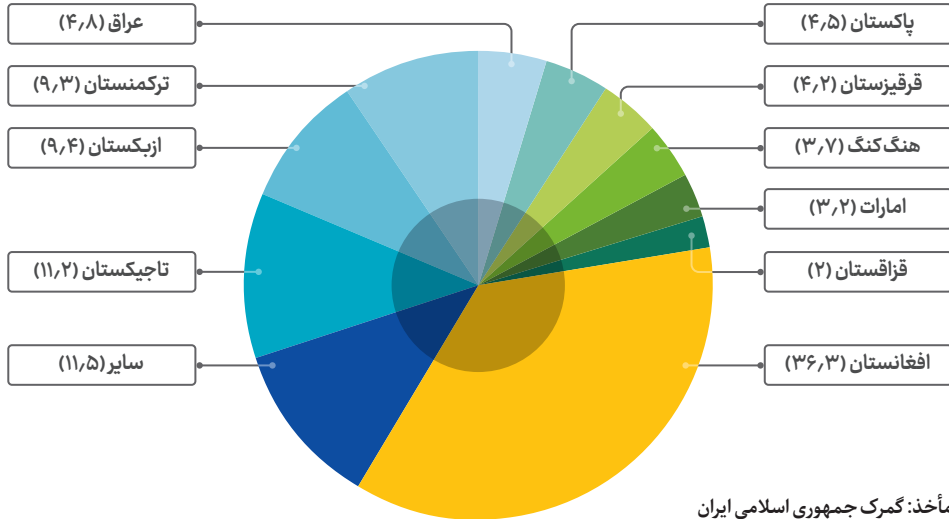

جدول ۱۰-۱- کشورهای عمده مقصد صادرات استان در سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (با توجه به بیشترین ارزش صادرات)

درصد تغییرات		سال ۱۴۰۳		سال ۱۴۰۲		نام کشور
ارزشی	وزنی	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	
۲۷/۵۴	۱۹/۲۸	۸۰۹,۸۴۱	۱,۳۷۸,۵۷۵	۶۳۴,۹۳۹	۱,۱۵۵,۶۵۲	افغانستان
۳۹/۷۲	۵۰/۳۷	۲۵۰,۲۲۹	۴۲۱,۷۰۳	۱۷۹,۰۹۲	۲۸۰,۴۴۱	تاجیکستان
۸/۴۶	-۳/۷	۲۰۸,۳۶۲	۶۹۴,۸۸۱	۱۹۲,۰۹۵	۷۲۲,۱۰۸	ترکمنستان
۵۰/۹۶	۲۴/۱۳	۲۱۰,۷۷۷	۳۴۴,۰۰۳	۱۳۹,۶۲۱	۲۷۷,۱۲۶	ازبکستان
۱۲/۲۶	۱۸/۷۷	۱۰۶,۴۳۱	۲۳۶,۷۲۴	۹۴,۸۰۴	۱۹۹,۳۰۹	عراق
۱۸/۴۴	۱۹/۹۱	۱۰۰,۳۷۰	۱۲۱,۵۱۳	۸۴,۷۳۹	۱۰۱,۳۳۷	پاکستان
۵۳/۷۴	۵/۸	۹۴,۳۴۵	۴۳,۸۷۴	۶۱,۳۶۴	۴۱,۴۴۶	قرقیزستان
۱۵,۶۱۱	۱,۴۱۳	۸۱,۸۶۰	۳۱,۲۷۰	۵۲۱	۸۷۶	هنگ کنگ
۴/۰۹	۱۶۹	۷۰,۶۵۱	۳۱,۲۷۰	۶۷,۸۶۹	۱۱,۵۹۰	امارات متحده عربی
۱۶/۵	-۱۹/۵۷	۴۴,۴۴۲	۴۰,۸۸۹	۳۸,۱۱۹	۵۰,۸۴۰	قزاقستان
۳۲/۴۲	۱۷/۱	۱,۹۷۷,۳۱۲	۳,۳۲۶,۷۰۰	۱,۳۴۵,۵۱۴	۲,۸۴۰,۷۳۰	جمع صادرات به ۱۰ کشور
۳۰/۹	۱۷/۵۷	۲,۲۳۳,۴۰۶	۳,۴۶۱,۴۵۴	۱,۷۰۶,۱۴۹	۲,۹۴۴,۰۰۵	جمع کل صادرات استان
-	-	۸۸/۵۳	۹۶/۱	۷۸/۸۶	۹۶/۴	سهم صادرات ۱۰ کشور از کل صادرات استان

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۰-۱ - سهم کشورهای عمده مقصد صادرات استان از کل صادرات (به لحاظ ارزش)

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

ب- ده قلم عمده کالاهای صادراتی استان در سال ۱۴۰۳

در سال ۱۴۰۳ پسته خندان درون غلاف سخت، کامپاند پلی اتیلن، میله‌های آهنی یا فولادی، زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم و کف پوش‌های غیرمخملی باف پنج کالایی بودند که بیشترین ارزش صادرات را به خود اختصاص داده‌اند. زعفران علی رغم قرار داشتن در رتبه چهارم کالاهای صادراتی استان با کاهش قابل توجه ۴۰ درصدی در ارزش صادرات روبرو شده است. در مقابل سه کالای پسته خندان درون غلاف سخت، کامپاند پلی اتیلن و میله‌های آهنی یا فولادی رشد بیش از ۱۰۰ درصدی را در این سال تجربه کردند. از جمله مهم‌ترین دلایل ایجاد کننده این افزایش می‌توان به افزایش تقاضای جهانی برای پسته، بالا بودن کیفیت بالای پسته استان و دارا بودن قیمت رقابتی در بازارهای جهانی، همچنین مساعدتر شدن مسیرهای زمینی و ریلی بازارهای همسایه و منطقه‌ای بویژه افغانستان، پاکستان و آسیای میانه که سبب افزایش صادرات کالاهای صنعتی چون میله‌های آهنی و فولادی شده است، اشاره داشت.

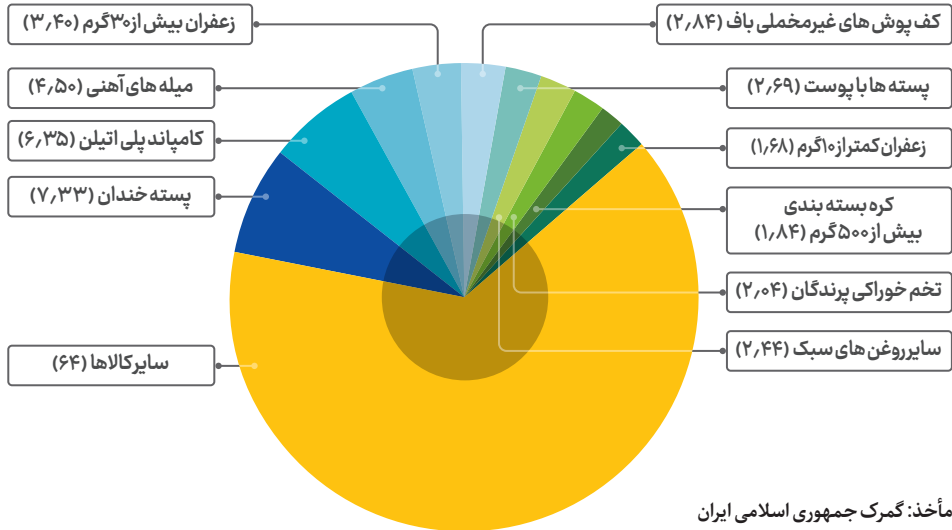
جدول ۱۰-۲- ده قلم عمده کالاهای صادراتی استان در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ بر اساس بیشترین ارزش صادرات

درصد تغییرات		سال ۱۴۰۳		سال ۱۴۰۲		نام محصول
ارزشی	وزنی	هزار دلار	وزن (تن)	هزار دلار	وزن (تن)	
۱۰۰	۱۰۰	۱۶۳,۷۴۱	۲۰,۹۰۴	۰	۰	پسته خندان درون غلاف سخت (دهان باز)
۱۶۳	۱۶۴	۱۴۱,۹۲۶	۱۲۹,۱۱۵	۵۳,۷۹۷	۴۸,۸۹۹	کامپاند پلی اتیلن روکش سیم و کابل با چگالی کمتر از ۹۴٪ بجز نوع پودری
۱۱۴	۱۲۷	۱۰۰,۵۹۷	۲۲۰,۴۲۵	۴۶,۹۳۴	۹۶,۸۷۸	میله‌های آهنی یا فولادی، گرم نورد شده دارای دندانه، برآمدگی گودی یا بعد از نورد تاب
-۴۰/۱۳	-۳۴/۱۴	۷۵,۸۷۶	۸۷	۱۲۶,۷۵۳	۱۳۳	زعفران در بسته بندی بیش از ۳۰ گرم
۵۰/۱۹	۳۰/۴۸	۶۳,۳۷۰	۱۹,۶۰۱	۴۲,۱۹۱	۱۵,۰۲۲	کف پوش‌های غیرمخملی باف، از مواد نسجی سنتتیک یا مصنوعی آماده مصرف
-۳۸	-۵۴/۹۴	۵۹,۹۹۹	۷,۳۰۳	۹۶,۷۷۳	۱۶,۲۱۰	پسته با پوست تازه یا خشک
۴۴/۹	۳۷/۱۳	۵۴,۵۱۲	۱۱۵,۰۷۴	۳۷,۶۱۲	۸۳,۹۱۱	سایر روغن‌های سبک و فرآورده‌ها بجز بنزین
-۲/۹۸	۱۰	۴۵,۵۶۹	۴۵,۵۸۰	۴۶,۹۷۲	۴۱,۴۳۱	تخم خوراکی پرندگان
۶۶۴	۳۵۷	۴۱,۲۶۵	۷,۰۸۲	۵,۳۹۴	۱,۵۴۸	کره بسته بندی شده به صورت بسته‌های بیش از ۵۰۰ گرم
۵۰/۴	۸۲	۳۷,۵۶۰	۴۰	۲۴,۹۷۰	۲۲	زعفران آماده برای خرده فروشی در بسته بندی کمتر از ۱۰ گرم

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

در سال ۱۴۰۳، سهم ۱۰ قلم کالای نخست ارزآور به ۳۵/۱۲ درصد رسیده است یعنی بیش از یک سوم درآمد صادرات استان از محل صادرات تنها ۱۰ قلم کالا حاصل شده است. در سال ۱۴۰۲ این سهم به ۳۲ درصد بوده است که نشان از تمرکزگرایی صادراتی در استان دارد. نکته قابل توجه در سال ۱۴۰۳ آن است که پسته به عنوان یک کالای دارای مزیت رقابتی در استان سهم بیشتری را در سید صادراتی استان به خود اختصاص داده است اما در مقابل زعفران از رتبه اول به رتبه چهارم تنزل یافته است. کاهش صادرات زعفران در استان را می‌توان ناشی از ترکیبی از کاهش تولید، افزایش قیمت، مشکلات ارزش و تجاری، رقابت جهانی و بسته بندی و بازاریابی ضعیف و قاچاق و مسیرهای غیررسمی صادرات این کالا دانست.

نمودار ۱۰-۲ - سهم کالاهای عمده صادراتی استان از کل صادرات (به لحاظ ارزش)

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۱۰-۳-۲ - واردات استان در سال ۱۴۰۳
الف - کشورهای عمده مبدأ واردات استان در سال ۱۴۰۳

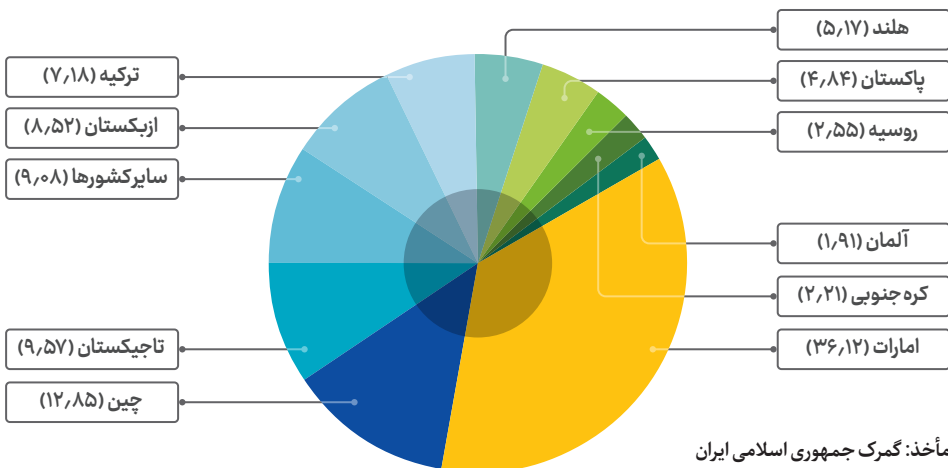
طبق جدول ۱۰-۳ در سال ۱۴۰۳، عمده کالاهای وارداتی استان از سه کشور امارات، چین و تاجیکستان صورت گرفته است. سهم این کشورها، ۵۴/۵۸ درصد از کل واردات به استان بوده و سهم ۷ کشور دیگر حدود ۳۲ درصد بوده است. در این میان، کشورهایی چون روسیه، کره جنوبی و آلمان از جمله کشورهایی بوده‌اند که ارزش واردات به آن‌ها بیش از ۱۰۰ افزایش داشته است. عمده کالای وارد شده از این کشورها شامل مواد شیمیایی، ماشین آلات (کره و آلمان) و حبوبات از روسیه بوده است. چین از دیگر کشورهایی است که در سال مذکور رشد بالایی را در واردات با تاکید بر مواد اولیه داشته است.

جدول ۱۰-۳- کشورهای عمده مبدأ واردات استان در سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (براساس ارزش واردات)

نام کشور	سال ۱۴۰۲		سال ۱۴۰۳		درصد تغییرات	
	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزنی	ارزشی
امارات	۸۱,۲۹۹	۳۱۴,۷۷۶	۶۶,۹۱۷	۲۸۴,۳۰۱	-۱۷/۶۹	-۹/۶۸
چین	۷,۱۹۷	۵۵,۴۱۵	۲۱,۸۱۴	۱۰۱,۱۵۲	۲۰۳	۸۲/۵۳
تاجیکستان	۲۷,۵۲۲	۶۸,۹۴۵	۳۳,۶۳۲	۷۵,۳۲۴	۲۲/۲	۹/۲۵
ازبکستان	۵۵,۰۱۳	۸۷,۵۳۳	۳۰,۹۶۸	۶۷,۱۰۱	-۴۳/۷۱	-۲۳/۳۴
ترکیه	۳۴,۵۶۰	۵۲,۸۲۷	۳۹,۷۳۳	۵۶,۴۹۱	۱۴/۹۷	۶/۹۳
هلند	۱۱,۴۹۰	۵۵,۲۸۰	۹,۲۷۵	۴۰,۶۹۶	-۱۹/۲۷	-۲۶/۳۸
پاکستان	۲۰,۶۳۳	۲۴,۹۴۰	۳۸,۰۴۱	۳۸,۱۱۳	۸۴/۳۷	۵۲/۸۲
فدراسیون روسیه	۵,۹۰۶	۷,۹۷۷	۱۲,۴۰۰	۲۰,۰۹۴	۱۰۹	۱۵۱
کره جنوبی	۶۲۴	۹,۳۰۷	۱,۷۲۴	۱۷,۴۳۰	۱۶۸	۸۷/۲۸
آلمان	۸۸۶	۶,۵۱۶	۱,۸۰۰	۱۵,۰۲۱	۱۰۳	۱۳۰
جمع واردات از ۱۰ کشور	۲۴۵,۱۵۲	۶۸۳,۵۲۰	۲۵۶,۳۰۹	۷۱۵,۷۲۹	۴/۵۵	۴/۷۱
جمع کل واردات استان	۳۰۵,۶۶۸	۷۵۲,۰۷۷	۳۲۱,۹۶۷	۷۸۷,۲۰۳	۵/۳۳	۴/۶۷
سهم واردات ۱۰ کشور از کل واردات استان (درصد)	۸۰/۲	۹۰/۸۸	۷۹/۶۱	۹۰/۹۲	-	-

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۰-۳- سهم کشورهای عمده مبدأ وارداتی استان از کل واردات (به لحاظ ارزش)

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

ب- ده قلم عمده کالاهای وارداتی استان در سال ۱۴۰۳

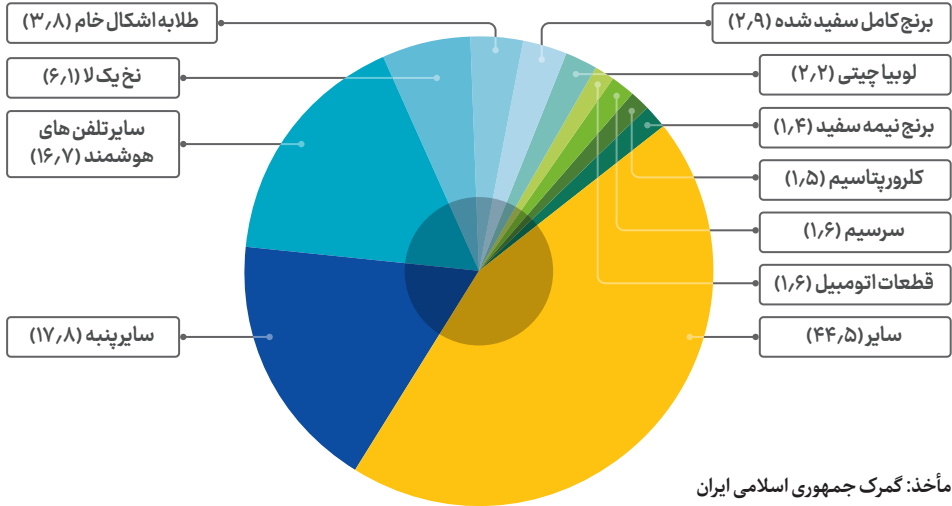
در سال ۱۴۰۳، پنبه حلاجی نشده، سایر تلفنهای هوشمند، نخ یک لا، طلا به اشکال مختلف و برنج کامل سفید شده، ۵ کالای با بیشترین میزان واردات از نظر ارزشی به استان بوده‌اند. در میان ۱۰ کالای اول کالاهایی چون قطعات خودرو و سرسیم با رشد بیش از ۱۰۰ درصد در ارزش و برنج نیمه سفید با رشد بیش از ۲۰۰ درصد در ارزش روبرو شده‌اند. پنبه و تلفنهای هوشمند هر یک با سهم حدود ۱۷ درصد در رتبه‌های اول و دوم سهم کالاهای وارداتی قرار داشته‌اند.

جدول ۱۰-۴ - ده قلم عمده کالاهای وارداتی استان در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ براساس بیشترین ارزش واردات

درصد تغییرات		سال ۱۴۰۳		سال ۱۴۰۲		نام محصول
ارزشی	وزنی	هزار دلار	وزن (تن)	هزار دلار	وزن (تن)	
۵/۵۴	۱۴/۹۴	۱۳۹,۹۵۳	۶۱,۵۴۶	۱۳۲,۶۱۰	۵۳,۵۴۵	سایر پنبه حلاجی نشده یا شانه نزده
-۱۱	-۱۷/۳۷	۱۳۱,۱۹۱	۳۲۴	۱۴۷,۳۹۹	۳۹۳	سایر تلفن‌های هوشمند غیرمذکور
-۲۲/۲۵	-۲۱/۷۵	۴۷,۷۱۵	۱۶,۹۰۱	۶۱,۳۷۱	۲۱,۶۰۱	نخ یک لا از الیاف شانه زده
-۸/۱۲	-۲۲/۷	۲۹,۹۴۳	۰/۳	۳۲,۵۸۹	۰/۵	طلا به اشکال خام برای مصرف غیر پولی
۸/۰۶	۲۱/۴۸	۲۲,۹۶۱	۲۰,۹۸۵	۲۱,۲۴۸	۱۷,۲۷۴	برنج کامل سفید شده صیقلی یا براق شده
۰/۳۹	-۲/۸۵	۱۷,۲۶۱	۱۱,۲۴۶	۱۷,۱۹۴	۱۱,۵۷۷	لوبیا چیتی
۱۰۰	۱۰۰	۱۲,۷۵۲	۱,۲۹۴	۰	۰	قطعات منفصله جهت تولید اتومبیل سواری
۱۰۷	۱۱۱	۱۲,۵۲۳	۳۳۸	۶,۰۵۹	۱۵۹	سرسیم و سایر اتصالات و رابط‌ها
-۵۵/۰۵	-۳۸/۸۲	۱۱,۵۰۱	۲۳,۴۰۹	۲۵,۵۸۹	۳۸,۲۶۴	کلرور پتاسیم
۲۰۷	۲۵۴	۱۱,۰۹۶	۱۲,۰۰۸	۳,۶۱۹	۳,۴۰۰	برنج نیمه سفید شده

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱-۴- سهم کالاهای عمده وارداتی استان (به لحاظ ارزش)

در این سال حدود ۱۳ درصد از ارزش واردات کالا از گمرکات کشور به کالاهای اساسی اختصاص داشته است. در این میان ذرت با سهم ۴ درصدی بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و پس از آن کنجاله سویا، روغن خام و دانه سویا قرار دارند. در این میان گندم با کاهش در ارزش و حجم واردات بیش از ۷۰ درصد روبرو بوده است. چرا که در سال ۱۴۰۲ ایران برداشت گندم خوبی داشت که بسیاری از نیاز داخلی را برطرف نمود و همچنین در سال های اخیر نرخ خرید تضمینی گندم تغییراتی داشته است که سبب شده کشاورزان انگیزه بیشتری برای فروش محصول در بازار داخلی داشته باشند. از سوی دیگر مشکلات تامین ارز، تاخیر در تخصیص ارز ترجیحی و اولویت دهی دولت به بعضی اقلام دیگر بجز گندم نیز در کاهش واردات گندم تاثیرگذار بوده است. در مقایسه با گندم گوشت قرمز رشد بیش از ۴۰۰ درصد در ارزش و وزن و گوشت مرغ رشد بیش از ۱۳۰ درصدی را داشته اند. چرا که در این سال دولت برای کنترل قیمت های بسیار بالای گوشت در بازار و تنظیم عرضه، واردات گوشت را افزایش داد تا کمبود عرضه داخلی را جبران کند. همچنین، تولید گوشت در داخل کشور با چالش هایی چون کاهش جمعیت دام بویژه به دلیل هزینه بالای نگهداری، خوراک و نهاده های دامی سبب کاهش تولید داخلی و عدم تامین نیاز داخل شد. علاوه بر این، قیمت گوشت در سال های اخیر افزایش شدیدی داشته و حتی در برخی نقاط قیمت ها چند برابر شده اند. این رشد قیمت باعث شد واردکنندگان انگیزه بیشتری برای واردات داشته باشند تا بتوانند از تقاضای قوی بازار استفاده کنند.

جدول ۱۰-۵ - واردات کالاهای اساسی طی سال ۱۴۰۳ در کشور در مقایسه با سال ۱۴۰۲

ردیف	کالا	ارزش (هزار دلار)		درصد تغییر	وزن (تن)		درصد تغییر	سهم از کل ارزش واردات ۱۴۰۳
		۱۴۰۳	۱۴۰۲		۱۴۰۳	۱۴۰۲		
۱	گندم	۲۷۴,۴۷۹	۱,۰۰۱,۸۲۱	-۷۲/۶	۸۷۷,۹۳۱	۲,۵۲۷,۰۲۱	-۶۵/۲	۰/۳۷
۲	برنج	۸۵,۲۲۰	۶۷,۱۵۰	۲۶/۹	۸۹,۵۵۷	۶۱,۳۳۱	۴۶	۰/۱۲
۳	شکر	۶۱۲,۱۹۲	۴۷۷,۱۲۱	۲۸/۳	۹۸۷,۱۲۳	۷۲۶,۱۲۹	۳۵/۹	۰/۸۳
۴	جو	۶۱۸,۰۶۳	۷۴۸,۱۸۹	-۱۷/۳	۲,۶۴۶,۸۳۳	۲,۱۸۹,۱۱۳	۲۰/۹	۰/۸۴
۵	ذرت	۲,۹۸۹,۰۶۲	۳,۸۶۹,۳۹۵	-۲۲/۷	۱۰,۴۰۷,۶۲۳	۱۰,۴۴۹,۶۱۳	-۰/۴	۴/۰۷
۶	کنجاله سویا	۱,۹۷۶,۳۷۱	۱,۱۱۰,۷۶۴	۷۷/۹	۳,۴۵۳,۲۸۰	۱,۷۵۹,۴۵۳	۹۶	۲/۶۹
۷	روغن خام ^۱	۱,۴۵۶,۴۵۰	۲,۲۶۵,۴۰۶	-۳۵/۷	۱,۳۲۳,۶۶۱	۱,۶۱۷,۷۰۷	-۱۸/۱	۱/۹۸
۸	دانه سویا	۱,۳۵۴,۱۵۱	۱,۹۵۶,۸۴۷	-۳۰/۷	۲,۳۶۷,۴۶۳	۲,۷۵۸,۷۵۰	-۱۴/۱۸	۱/۸۴
۹	گوشت مرغ	۷۷,۵۷۴	۳۳,۳۳۴	۱۳۲	۳۸,۹۴۷	۱۳,۵۶۹	۱۸۷	۰/۱۱
۱۰	گوشت قرمز	۱۸۳,۳۰۰	۳۶,۲۹۹	۴۰۵	۳۳,۶۲۱	۶,۴۰۴	۴۲۵	۰/۲۵

* فهرست کالاهای اساسی بر اساس قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تعیین گردیده است. مأخذ: قانون بودجه ۱۴۰۲ و گمرک ج.ا.ا.

استان خراسان رضوی در واردات کالاهای اساسی تنها در کالاهایی از جمله برنج، جو و روغن خام نقش داشته است. در این میان، واردات برنج و روغن رشد قابل توجهی در افزایش واردات داشته است. لازم به ذکر است که برنج وارداتی از گمرکات استان سهم قابل توجه بیش از ۳۸ درصدی از کشور را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۰-۶ - واردات کالاهای اساسی طی سال ۱۴۰۳ از مرزهای استان در مقایسه با سال ۱۴۰۲

ردیف	کالا	ارزش (هزار دلار)		درصد تغییر	وزن (تن)		درصد تغییر	سهم استان از کشور
		۱۴۰۳	۱۴۰۲		۱۴۰۳	۱۴۰۲		
۱	برنج	۳۴,۰۵۷	۲۴,۸۶۷	۳۶/۹	۳۲,۹۹۳	۲۰,۶۷۵	۵۹/۵	۳۸/۷
۲	جو	-	۳۰۳	-۱۰۰	-	۱,۱۷۱	-۱۰۰	۰
۳	روغن خام ^۲	۳,۶۶۵	۱,۹۰۳	۹۲/۵	۳,۸۸۳	۲,۰۱۰	۹۳/۱	۰/۲۶

* فهرست کالاهای اساسی بر اساس قانون بودجه سال ۱۴۰۲ تعیین گردیده است. مأخذ: قانون بودجه ۱۴۰۲ و گمرک ج.ا.ا.

۱. در استان فقط روغن دانه آفتابگردان، روغن گلرنگ یا زعفران کاذب (Carthame)، خام وارد شده است.

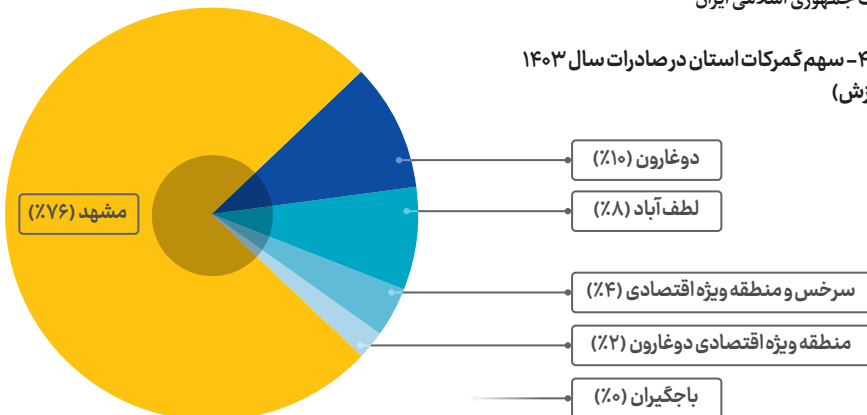
۱۰-۳-۳- عملکرد گمرکات و مناطق آزاد استان

جهت بررسی دقیق تر، میزان ترانزیت خارجی استان به تفکیک گمرکات و مناطق ویژه اقتصادی استان در جداول ۱۰-۶ و ۱۰-۷ نشان داده شده است. همان طور که مشاهده می شود، گمرک مشهد بیشترین میزان صادرات را در سال ۱۴۰۳ به خود اختصاص داده و رشد ۳۰ درصدی در ارزش صادرات داشته است. گمرک دوغارون رتبه دوم صادرات در استان با رشد بیش از ۴۸ درصدی در ارزش صادرات را داشته است. علاوه بر این منطقه ویژه اقتصادی سرخس عملکرد بسیار خوبی داشته و رشد حدود ۷۰ درصدی در صادرات را تجربه نموده است. از نظر رشد وزنی منطقه ویژه اقتصادی دوغارون رتبه اول را در میان گمرکات استان با رشد بیش از ۵۱ درصدی را به خود اختصاص داده است. از نظر سهم، گمرک مشهد با سهم ۷۶ درصدی در رتبه اول و گمرک دوغارون با سهم ۱۰ درصدی در رتبه دوم جای گرفته است.

جدول ۱۰-۷- صادرات به تفکیک گمرکات و مناطق ویژه

درصد تغییرات	سال ۱۴۰۳		سال ۱۴۰۲		نام گمرک
	ارزشی	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	
۱۹/۹۹	۳۰	۲,۰۵۸,۹۷۶	۱,۶۸۷,۴۴۶	۱,۷۱۶,۰۰۶	مشهد
۲/۱۸	۴۸/۴۲	۴۶۹,۸۵۳	۲۱۹,۱۶۵	۴۵۹,۸۴۹	دوغارون
۳/۴۳	۱۳/۵۹	۳۴۸,۱۱۲	۱۸۷,۹۲۸	۳۳۶,۵۶۲	لطف آباد
۲۲/۹۵	۲۶/۹۹	۵,۹۵۰	۱۱,۵۲۳	۴,۸۳۹	باجگیران
۲۷/۳	۶۰/۹۹	۳۵۴,۹۹۵	۸۶,۰۲۴	۲۷۸,۸۵۵	منطقه ویژه اقتصادی سرخس ^۱
۵۱/۱۷	۲۷/۰۲	۲۲۳,۵۶۶	۴۱,۳۱۸	۱۴۷,۸۹۳	منطقه ویژه اقتصادی دوغارون
۱۷/۵۸	۳۰/۹	۳,۴۶۱,۴۵۴	۲۲,۲۳۳,۴۰۶	۲,۹۴۴,۰۰۵	مجموع

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱-۴- سهم گمرکات استان در صادرات سال ۱۴۰۳ (به لحاظ ارزش)

۱. از اواخر سال ۱۴۰۱، کد تجارت خارجی سرخس در منطقه ویژه سرخس ثبت می شود.

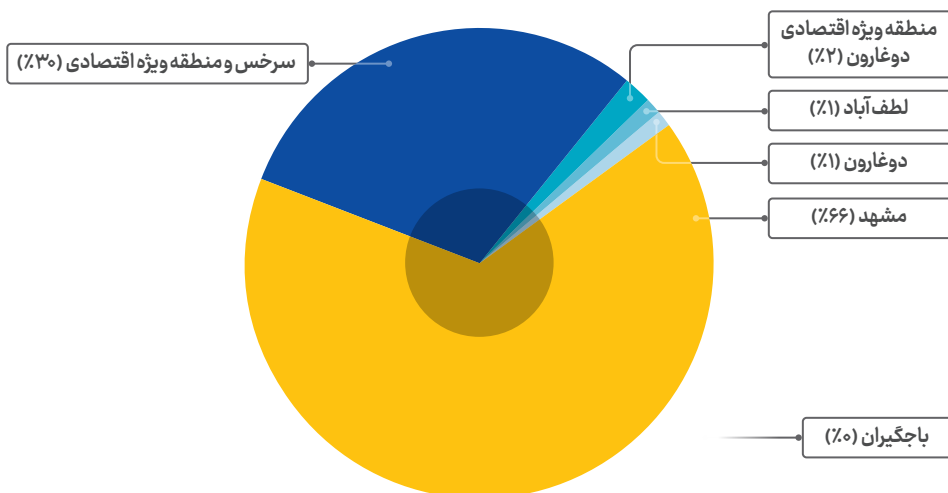
در خصوص واردات، گمرک دوغارون تغییرات بسیار قابل توجهی را تجربه نموده است به طوری که ارزش واردات از این گمرک رشد ۱۱۵ درصدی و وزنی رشد ۵۶ درصدی را داشته است. از نظر سهم، گمرک مشهد با سهم ۶۶ درصدی در رتبه اول و منطقه ویژه اقتصادی سرخس با سهم ۳۰ درصدی در رتبه دوم سهم واردات قرار داشته است.

جدول ۱۰-۸ - واردات به تفکیک گمرکات و مناطق ویژه

نام گمرک	سال ۱۴۰۲		سال ۱۴۰۳		درصد تغییرات	
	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزشی	وزنی
مشهد	۴۸۸,۴۷۳	۱۳۴,۸۶۷	۵۲۱,۴۵۹	۱۵۰,۷۰۴	۶/۷۵	۱۱/۷۴
دوغارون	۱,۳۳۳	۱,۹۲۳	۲,۸۵۵	۳,۰۰۶	۱۱۵	۵۶/۳
لطف آباد	۸,۶۲۸	۷,۹۱۶	۷,۲۳۰	۱۱,۰۵۱	-۱۶/۲۱	۳۹/۶
باجگیران	۰	۰	۰	۰	۰	۰
منطقه ویژه اقتصادی سرخس	۲۳۶,۶۷۲	۱۴۴,۶۰۰	۲۳۸,۲۷۶	۱۴۰,۶۶۲	-۰/۶۸	-۷۲/۲
منطقه ویژه اقتصادی دوغارون	۱۶,۹۶۸	۱۶,۳۵۹	۱۷,۳۸۱	۱۶,۵۴۲	۲/۴۳	۱/۱۲
مجموع	۷۵۲,۰۷۷	۳۰۵,۶۶۸	۷۸۷,۲۰۳	۳۲۱,۹۶۷	۴/۶۷	۵/۳۳

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۰-۵ - سهم گمرکات استان در واردات سال ۱۴۰۳ (به لحاظ ارزش)

۱۰-۳-۴- تراز تجاری

در جدول ۱۰-۹ صادرات و واردات استان در سال ۱۴۰۳ با هم و همچنین با سال قبل مقایسه شده است. همچنان که در جدول مشاهده می‌شود تراز تجاری استان در هر دو سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ هم از نظر وزنی و هم از نظر ارزشی مثبت بوده است که باعث ورود ارز خارجی به استان شده است. همچنین از مقایسه سال ۱۴۰۳ با سال قبل مشخص می‌شود که صادرات از نظر وزنی تقریباً ۱۷ درصد افزایش و از نظر ارزشی ۳۰ درصد افزایش و واردات نیز در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل، از نظر وزنی ۵ درصد افزایش و از نظر ارزشی ۴ درصد افزایش داشته است. در مجموع تراز تجاری استان در سال مورد بررسی نسبت به سال قبل از آن، از نظر وزنی حدود ۱۹ درصد و از نظر ارزشی ۵۱ درصد افزایش داشته است.

جدول ۱۰-۹- ارزش و وزن صادرات و واردات استان در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

واحد	سال ۱۴۰۲		سال ۱۴۰۳		درصد تغییرات	
	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزنی	ارزشی
صادرات	۲۹۴,۴۰۰۵	۱,۷۰۶,۱۴۹	۳,۴۶۱,۴۵۴	۲,۲۳۳,۴۰۶	۱۷/۵۷	۳۰/۹
واردات	۳۰۵,۶۶۸	۷۵۲,۰۷۷	۳۲۱,۹۶۷	۷۸۷,۲۰۳	۵/۳۳	۴/۶۷
تراز تجاری	۲,۶۳۸,۳۳۷	۹۵۴,۰۷۲	۳,۱۳۹,۴۸۷	۱,۴۴۶,۲۰۳	۱۸/۹	۵۱/۵۸

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

در جدول ۱۰-۱۰ تراز تجاری کشور و استان در سال ۱۴۰۳ مورد مقایسه قرار گرفته است. همچنان که در این جدول مشاهده می‌شود در این سال تراز تجاری (بدون نفت) کشور از لحاظ وزنی مثبت اما از نظر ارزش دلاری منفی است. از دلایل اصلی منفی شدن تراز تجاری می‌توان ادامه تحریم‌ها و حذف خریداران بین‌المللی را نام برد. ولی تراز تجاری استان هم از نظر وزنی و هم از نظر ارزش دلاری مثبت است. همچنین با وجود اینکه وزن محصولات صادراتی کشور نزدیک به سه برابر واردات بوده ولی ارزش صادرات و واردات تفاوت کمتری داشته که این امر می‌تواند نشان‌دهنده صادرات محصولات با ارزش پایین و واردات محصولات پیشرفته و با قیمت بالا باشد. استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ سهم خود را از صادرات کشور به ۳/۸ درصد افزایش داده است که که رشد صادرات به بازارهایی چون هنگ کنگ، جمهوری آذربایجان، قرقیزستان، هند، ازبکستان، افغانستان و ترکمنستان نیز به رشد کلی ارزش صادرات کمک کرده‌اند. همچنین، استان سهم ۲/۲ درصدی در وزن کالاهای صادراتی کشور را داشته است. علاوه بر این، در زمینه واردات استان سهم ۱/۰۷ درصدی از واردات کشور را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۰-۱۰ - سهم صادرات و واردات استان از کشور به تفکیک وزن و ارزش در سال ۱۴۰۳

عنوان	کشوری		استانی		سهم استان از کشور (درصد)	
	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزنی	ارزشی
صادرات	۱۵۳,۹۶۱,۲۵۱	۵۸,۵۵۹,۶۷۸	۳,۴۶۱,۴۵۴	۲,۲۳۳,۴۰۶	۲/۲	۳/۸
واردات	۳۹,۷۷۱,۹۴۳	۷۳,۵۰۲,۲۲۰	۳۲۱,۹۶۷	۷۸۷,۲۰۳	۰/۸	۱/۰۷
تراز تجاری	۱۱۴,۱۸۹,۳۰۷	-۱۴,۹۴۲,۵۴۱	۱۳۹,۴۸۷	۱,۴۴۶,۲۰۳	-	-

مأخذ: محاسبات تحقیق، آمارهای گمرک جمهوری اسلامی ایران و گزارش سازمان توسعه تجارت ایران

بررسی شرکای تجاری استان نشان می‌دهد که از میان ۸۷ کشور طرف تجاری استان، ۶۹ کشور دارای تراز تجاری مثبت با استان بوده‌اند. در این میان، افغانستان، ترکمنستان، تاجیکستان، ازبکستان و عراق به ترتیب رتبه اول تا پنجم تراز تجاری مثبت را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، تراز مثبت با بسیاری از کشورهای به دلیل عدم واردات از این کشورها بوده است. نکته قابل توجه آن است که علی‌رغم وجود تحریم، استان با بسیاری از کشورهای غربی از جمله اروپا و آمریکا رابطه تجاری داشته که عمده کالای صادراتی به این کشورها زعفران و خشکبار بوده است. همچنین، امارات، چین و ترکیه دارای تراز تجاری منفی قابل توجهی با استان هستند که نشان دهنده یک طرفه بودن تبادلات تجاری با این کشورها علی‌رغم وجود روابط حسنه است و کشور نتوانسته است از صادرات به این کشورها بهره‌مند شود.

جدول ۱۰-۱۱ - شرکای استان با تراز تجاری مثبت در سال ۱۴۰۳

رتبه	کشور	صادرات		واردات		تراز تجاری
		وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	
۱	افغانستان	۱,۳۷۸,۵۷۵	۸۰۹,۸۴۱	۱۰,۵۱۷	۱۳,۴۷۲	۷۹۶,۳۶۹
۲	ترکمنستان	۶۹۴,۸۸۱	۲۰۸,۳۶۲	۴,۶۴۴	۵,۸۰۱	۲۰۲,۵۶۰
۳	تاجیکستان	۴۲۱,۷۰۳	۲۵۰,۲۲۹	۳۳,۶۳۲	۷۵,۳۲۴	۱۷۴,۹۰۵
۴	ازبکستان	۳۴۴,۰۰۳	۲۱۰,۷۷۷	۳۰,۹۶۸	۶۷,۱۰۱	۱۴۳,۶۷۵
۵	عراق	۲۳۶,۷۲۴	۱۰۶,۴۳۱	۱۲,۸۴۵	۲,۸۷۲	۱۰۳,۵۵۹
۶	قرقیزستان	۴۳,۸۷۴	۹۴,۳۴۵	۱,۷۵۶	۱,۳۱۷	۹۳,۰۲۷
۷	هنگ کنگ	۱۳,۲۶۱	۸۱,۸۶۰	۲۴	۵۱	۸۱,۸۰۸
۸	پاکستان	۱۲۱,۵۱۳	۱۰۰,۳۷۰	۳۸,۰۴۱	۳۸,۱۱۳	۶۲,۲۵۶
۹	اسپانیا	۴۰۰	۳۵,۱۳۱	۹۱	۱,۳۰۹	۳۳,۸۲۲
۱۰	قزاقستان	۴۰,۸۸۹	۴۴,۴۴۲	۲۴,۲۰۲	۱۲,۷۵۵	۳۱,۶۸۶
۱۱	آذربایجان	۱۰,۲۱۶	۲۵,۸۴۲	۲۲	۹۹	۲۵,۷۴۳

۲۰,۶۰۶	۰/۲۸	۲,۱۸۹	۱,۰۳۶	۱/۰۲	۲۲,۷۹۶	۵,۳۰۳	هند	۱۲
۱,۱۹۴۶	۰	۳۵	۱۱	۰/۵۴	۱۱,۹۸۲	۴,۲۰۷	ارمنستان	۱۳
۷,۷۰۸	۰	۰	۰	۰/۳۵	۷,۷۰۸	۶,۴۲۰	بلغارستان	۱۴
۷,۵۰۲	۰	۰	۰	۰/۳۴	۷,۵۰۲	۱۳,۸۳۸	قطر	۱۵
۵,۶۲۵	۰/۴۶	۳,۵۹۵	۶,۹۵۸	۰/۴۱	۹,۲۲۱	۱۳,۰۱۹	عمان	۱۶
۴,۳۲۳	۰	۰	۰	۰/۱۹	۴,۳۲۳	۱,۴۹۰	لبنان	۱۷
۴,۳۱۱	۰	۰	۰	۰/۱۹	۴,۳۱۱	۷,۹۰۰	آفریقای جنوبی	۱۸
۳,۵۷۳	۰	۰	۰	۰/۱۶	۳,۵۷۳	۱,۸۵۶	سوریه	۱۹
۲,۹۰۸	۰/۱	۸۰۷	۱۱۳	۰/۱۷	۳,۷۱۵	۴,۵۹۷	گرجستان	۲۰
۲,۴۷۱	۰	۰	۰	۰/۱۱	۲,۴۷۱	۹۸۰	بحرین	۲۱
۲,۴۶۲	۰	۰	۰	۰/۱۱	۲,۴۶۲	۳۹۸	لهستان	۲۲
۲,۴۳۷	۰/۳۳	۲,۶۳۵	۹۵	۰/۲۳	۵,۰۷۳	۵	تایوان	۲۳
۱,۹۳۳	۰	۰	۰	۰/۰۹	۱,۹۳۳	۶۵۸	کویت	۲۴
۱,۹۲۵	۲/۵۵	۲۰,۰۹۴	۱۲,۴۰۰	۰/۹۹	۲۲,۰۲۰	۱۶,۰۲۳	روسیه	۲۵
۱,۷۹۳	۰/۱۲	۱۷۰	۱۲	۰/۰۹	۱,۹۶۴	۲۴۷	انگلستان (بریتانیا)	۲۶
۱,۷۵۱	۰	۰	۰	۰/۰۸	۱,۷۵۱	۳,۷۱۴	اردن	۲۷
۱,۳۸۳	۰	۰	۰	۰/۰۶	۱,۳۸۳	۵۴۰	مالزی	۲۸
۱,۳۰۴	۰/۲۵	۱,۹۵۸	۳۰	۰/۱۵	۳,۲۶۳	۸۹۷	استرالیا	۲۹
۱,۰۸۸	۰/۰۱	۵۵	۲۱	۰/۰۵	۱,۱۴۳	۷۳۷	بلژیک	۳۰
۸۱۴	۰	۰	۰	۰/۰۴	۸۱۴	۲۲۲	سوئد	۳۱
۷۳۹	۰	۱۹	۰/۰۰۴	۰/۰۳	۷۵۸	۴۲۹	کانادا	۳۲
۷۱۴	۰	۰	۰	۰/۰۳	۷۱۴	۶۳۴	رومانی	۳۳
۶۲۷	۰	۰	۰	۰/۰۳	۶۲۷	۱۱۰۰	ساحل عاج	۳۴
۵۳۸	۰	۰	۰	۰/۰۲	۵۳۸	۵۳۳	لیبی	۳۵
۵۱۱	۰	۰	۰	۰/۰۲	۵۱۱	۱۱۰۰	بلاروس	۳۶
۴۹۰	۰	۰	۰	۰/۰۲	۴۹۰	۲۰۸	یمن	۳۷
۴۲۹	۰	۰	۰	۰/۰۲	۴۲۹	۳۰۲	صربستان	۳۸
۳۶۵	۰	۰	۰	۰/۰۲	۳۶۵	۱۲۹	ژاپن	۳۹
۲۷۵	۰	۰	۰	۰/۰۱	۲۷۵	۱۲۴	تانزانیا	۴۰

۲۷۱	.	.	.	۰/۰۱	۲۷۱	۱۲۷۱	سری لانکا	۴۱
۲۱۰	.	.	.	۰/۰۱	۲۱۰	۹۳	سودان	۴۲
۱۶۶	.	.	.	۰/۰۱	۱۶۶	۱۱۰	سنگال	۴۳
۱۴۴	.	.	.	۰/۰۱	۱۴۴	۸۰	نیوزیلند	۴۴
۱۲۵	.	.	.	۰/۰۱	۱۲۵	۷۸	نیجریه	۴۵
۱۰۹	۰/۰۴	۲۸۴	۵۹	۰/۰۲	۳۹۳	۱۵۹	ویتنام	۴۶
۸۹	.	.	.	.	۸۹	۸	اندونزی	۴۷
۷۵	.	.	.	.	۷۵	۱۱	سنگاپور	۴۸
۵۵	.	.	.	.	۵۵	۰/۰۶	موریتانی	۴۹
۵۰	.	.	.	.	۵۰	۴۸	کلمبیا	۵۰
۴۹	.	.	.	.	۴۹	۶۶	شیلی	۵۱
۴۸	.	.	.	.	۴۸	۲۵۰	کرواسی	۵۲
۴۴	.	.	.	.	۴۴	۶۹	مصر	۵۳
۴۲	.	.	.	.	۴۲	۳۶	جیبوتی	۵۴
۴۲	.	.	.	.	۴۲	۳۴	مولداوی	۵۵
۳۱	.	.	.	.	۳۱	۶۷	آلبانی	۵۶
۳۰	.	.	.	.	۳۰	۲۴	اکوادور	۵۷
۲۷	.	.	.	.	۲۷	۴۰	سومالی	۵۸
۲۶	.	.	.	.	۲۶	۲۴	یوگسلاوی	۵۹
۱۴	.	.	.	.	۱۴	۱۵	موریس	۶۰
۱۳	.	.	.	.	۱۳	۰/۱	نروژ	۶۱
۱۳	.	.	.	.	۱۳	۲۰	کنیا	۶۲
۱۳	.	.	.	.	۱۳	۵۸	مغولستان	۶۳
۱۲	.	.	.	.	۱۲	۲۲	عربستان	۶۴
۷	.	.	.	.	۷	۰/۰۲۲	ایالات متحده	۶۵
۶	.	.	.	.	۶	۰/۰۴۳	برزیل	۶۶
۴	.	.	.	.	۴	۲۵	اوکراین	۶۷
۲	.	.	.	.	۲	۰/۰۳۳	کامبوج	۶۸
۰/۴	.	.	.	.	۰/۴	۰/۰۷۴	فنلاند	۶۹

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

*به ترتیب بیشترین تراز تجاری مثبت

جدول ۱۰-۱۲- شرکای استان با تراز تجاری منفی در سال ۱۴۰۳

رتبه	کشور	صادرات			واردات			تراز تجاری
		وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	سهم ارزشی از کل صادرات %	وزن (تن)	ارزش (هزار دلار)	سهم ارزشی از کل واردات %	
۱	امارات متحده عربی	۳۱,۲۷۰	۷۰,۶۵۱	۳/۱۶	۶۶,۹۱۷	۲۸۴,۳۰۱	۳۶/۱۲	-۲۱۳,۶۴۹
۲	چین	۱۸,۵۸۲	۴۰,۶۸۵	۱/۸۲	۲۱,۸۱۴	۱۰۱,۱۵۲	۱۲/۸۵	-۶۰,۴۶۷
۳	ترکیه	۶,۸۵۷	۱۰,۴۷۰	۰/۴۷	۳۹,۷۳۳	۵۶,۴۹۱	۷/۱۸	-۴۶,۰۲۰
۴	هلند	۵,۳۰۳	۷,۲۷۳	۱/۳۳	۹,۲۷۵	۴۰,۶۹۶	۵/۱۷	-۳۳,۴۲۲
۵	کره (جنوبی)	۰/۰۰۶	۶	۰	۱,۷۲۴	۱۷,۴۳۰	۲/۲۱	-۱۷,۴۲۴
۶	ایرلند	۰/۰۸۶	۰/۳۶۹	۰	۱,۷۳۶	۱۳,۳۹۷	۱/۷	-۱۳,۳۹۷
۷	آلمان	۲,۲۲۶	۵,۸۹۵	۰/۲۶	۱,۸۰۰	۱۵,۰۲۱	۱/۹۱	-۹,۱۲۶
۸	ایتالیا	۶۰	۲,۰۶۷	۰/۰۹	۲۳۱	۳,۹۰۷	۰/۵	-۱,۸۴۰
۹	سوئیس	۷۶	۲۰۶	۰/۰۱	۵۴	۸۸۹	۰/۱۱	-۶۸۲
۱۰	تایلند	۶۴	۸۸	۰	۲۴۵	۴۱۲	۰/۰۵	-۳۲۳
۱۱	لوکزامبورگ	۰	۰	۰	۱۹	۲۷۵	۰/۰۳	-۲۷۵
۱۲	فیلیپین	۳۶	۱۰۳	۰	۵۲۲	۳۱۴	۰/۰۴	-۲۱۱
۱۳	لیتوانی	۰	۰	۰	۶۷	۱۷۰	۰/۰۲	-۱۷۰
۱۴	اسلوونی	۲۲	۳۰	۰	۶	۱۹۹	۰/۰۳	-۱۶۹
۱۵	فرانسه	۳۰۱	۱,۳۳۵	۰/۰۶	۴۷	۱,۵۰۲	۰/۱۹	-۱۶۶
۱۶	اتریش	۲۹۰	۲۷۳	۰/۰۱	۲۶	۳۳۵	۰/۰۴	-۶۱
۱۷	جمهوری چک	۰	۰	۰	۰/۱۲۴	۵۱	۰/۰۱	-۵۱
۱۸	یونان	۹۱	۵۳۵	۰/۰۲	۲۴۹	۵۸۴	۰/۰۷	-۴۹

* به ترتیب بیشترین تراز تجاری منفی

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۱۰-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

بررسی وضعیت تجارت خارجی استان در سال ۱۴۰۳ نشان دهنده موارد زیر است:

۱. رشد قابل توجه صادرات همراه با تمرکز بالا

صادرات استان در این سال از نظر ارزشی بیش از ۳۰ درصد و از نظر وزنی حدود ۱۷ درصد رشد داشته و تراز تجاری استان به طور معناداری مثبت است. با این حال، ساختار صادراتی استان به شدت متمرکز است به طوری که ۱۰ کشور بیش از ۹۶ درصد صادرات و تنها ۳ کشور افغانستان، ترکمنستان و تاجیکستان ۵۷ درصد ارزش صادراتی را به خود اختصاص داده‌اند. این تمرکز، استان را در برابر ریسک‌های سیاسی، امنیتی و تجاری کشورهای همسایه، بویژه افغانستان آسیب پذیر کرده است.

۲. نقش محوری مرزها در توسعه صادرات

افزایش صادرات به آسیای میانه و کشورهای همسایه مانند افغانستان، ترکمنستان و ازبکستان، نقش کلیدی در رشد صادرات داشته است. عملکرد مطلوب گمرکات مرزی به ویژه دوغارون و منطقه ویژه اقتصادی سرخس نشان می‌دهد زیرساخت‌های مرزی و لجستیکی یکی از پیشرانهای اصلی تجارت استان بوده‌اند.

۳. بهبود ارزش صادرات اما وابستگی کالایی

افزایش ارزش هر تن کالای صادراتی و رشد کالاهایی مانند پسته، کامپاند پلی اتیلن و محصولات فولادی از نقاط قوت است و در مقابل کاهش ۴۰ درصدی صادرات زعفران به عنوان کالای مزیت‌دار استان، زنگ خطر مهمی برای مدیریت زنجیره ارزش، بازاریابی و سیاست‌های تجاری این محصول است. بیش از یک سوم درآمد صادراتی استان تنها از محل ۱۰ قلم کالا تامین شده که نشان دهنده تمرکز کالایی بالا است.

۴. واردات وابسته به چند کشور و مواد اولیه

واردات استان نیز به سه کشور امارات، چین و تاجیکستان وابسته بوده و بیش از نیمی از ارزش واردات از این کشورها تامین شده است. ترکیب واردات نشان می‌دهد که استان بیشتر واردکننده مواد اولیه، ماشین آلات و کالاهای اساسی است که از منظر تولید محور بودن قابل قبول، اما از نظر وابستگی ارزش قابل توجه است.

۵. وضعیت استان نسبت به میانگین کشور

برخلاف کشور که تراز تجاری غیرنفتی آن از نظر ارزشی منفی است، استان خراسان رضوی هم از نظر وزنی و هم ارزشی تراز مثبت دارد. این موضوع نشان دهنده توان بالاتر استان در صادرات محوری نسبت به متوسط کشور است، هرچند کیفیت صادرات (ارزش افزوده) همچنان جای بهبود دارد.

با توجه به موارد ذکر شده، اهم پیشنهادات ذیل جهت توسعه صادرات استان به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

۱. کاهش ریسک تمرکز جغرافیایی صادرات

- تنوع بخشی به بازارهای هدف به ویژه در آسیای جنوب شرق آسیا، اوراسیا و بازارهای نوظهور آفریقا
- تکمیل و تقویت مسیر ترانزیتی کتا
- ایجاد شرکت حمل و نقل در کشورهای CIS و تملک واگن

- فعالسازی دیپلماسی اقتصادی استانی از طریق رایزنان بازرگانی و نمایشگاه‌های تخصصی خارجی
- افزایش پایانه‌های صادراتی مجهز به آزمایشگاه معتمد اتحادیه اروپا برای صادرات پسته

۲. بازطراحی سیاست زعفران استان

- ایجاد کنسرسیوم صادراتی زعفران با تمرکز بر بسته‌بندی، برندینگ و فروش مستقیم در بازارهای نهایی
- مقابله با قاچاق و صادرات غیررسمی از طریق اصلاح مقررات ارزی و کاهش هزینه‌های رسمی صادرات
- حمایت از صنایع پایین دستی زعفران (دارویی، غذایی و آرایشی) برای افزایش ارزش افزوده

۳. تقویت صادرات صنعتی و با ارزش افزوده بالا

- تداوم حمایت از صادرات محصولات صنعتی مانند فولاد، پلیمر و کامپاندها با تمرکز بر بهبود استانداردها، تسهیل حمل و نقل ریلی و زمینی، قراردادهای بلندمدت با کشورهای همسایه
- توسعه خوشه‌های صنعتی صادرات محور در استان

۴. ارتقای نقش گمرکات مرزی و مناطق ویژه

- سرمایه‌گذاری در هوشمندسازی گمرکات، کاهش زمان ترخیص و افزایش ظرفیت انبارش.
- تقویت نقش منطقه ویژه اقتصادی سرخس به عنوان هاب صادرات به آسیای میانه.
- توسعه خدمات لجستیک، سردخانه‌های و ارزش افزوده در مرز دوغارون

۵. مدیریت واردات و کاهش تراز منفی با شرکای خاص

- استفاده از روابط تجاری با کشورهای چین، امارات و ترکیه برای افزایش صادرات متقابل و تهاتر کالا.
- هدایت واردات به سمت ماشین‌آلات پیشرفته و فناوری محور برای ارتقای تولید داخلی استان.
- رفع محدودیت و کاهش عوارض واردات مواد اولیه مورد نیاز تولید.

۶. ارتقای کیفیت صادرات استان

- تشویق صادرات کالاهای دانش بنیان، صنایع تبدیلی کشاورزی و محصولات با برند مشخص.
- طراحی شاخص‌های پایش کیفیت صادرات در کنار کمیت (ارزش افزوده و تنوع بازار)

بازار سرمایه استان

خلاصه فصل

- عملکرد کلی شاخص کل بورس تهران در سال ۱۴۰۳ حدود ۲۳٪ مثبت بوده است؛
- تا پایان سال ۱۴۰۳، نماد معاملاتی ۳ شرکت استانی در بورس/فرا بورس ایران فعال شده است و تعداد شرکت‌های دارای نماد فعال به ۴۴ شرکت رسیده است؛
- تعداد ۱۰۵ دفاتر نمایندگی و کارگزاری در استان خراسان رضوی تا پایان سال ۱۴۰۳ مستقر بوده است؛
- تعداد ۳۲,۲۸۶ کد بورسی جدید در استان صادر شده است (آمار تا پایان شهریور است)؛

۱۱-۱- سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه و جهت‌گیری‌های استان

با توجه به اینکه اکثر سیاست‌های اقتصادی بازار سرمایه به صورت متمرکز در تهران (توسط سازمان بورس و شرکت‌های بورس تهران، فرابورس ایران، بورس کالا و بورس انرژی) تعیین می‌شود و تفویض اختیاری به استان‌ها نمی‌شود، لذا دامنه سیاست‌گذاری در خصوص بازار سرمایه با توجه به وضعیت و امکانات و ظرفیت‌های موجود، محدود می‌باشد. با این حال مطابق با تفاهم‌نامه همکاری منعقد شده در همایش‌های اخیر بازار سرمایه در استان برنامه‌های زیر مبنی بر (۱) پذیرش حداکثری بنگاه‌های اقتصادی مستقر در استان در بازار سرمایه و تأمین مالی از این بازار و (۲) تلاش برای ایجاد مرکز تأمین مالی و سرمایه‌گذاری در استان بوده است.

۱۱-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار سرمایه

- مهم‌ترین رویدادها و تحولات بازار سرمایه در سال ۱۴۰۳ به شرح زیر می‌باشد (ماخذ: سنا)؛
- انتشار گواهی طلا توسط بانک مرکزی (به طور موازی با بورس کالا)؛
- آغاز فعالیت سکوی تأمین مالی جمعی ارزی؛
- ایجاد شورای تأمین مالی تولید در وزارت امور اقتصادی و دارایی (به موجب قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها)؛

۱۱-۲-۱- عملکرد شاخص کل بورس تهران در سال ۱۴۰۳

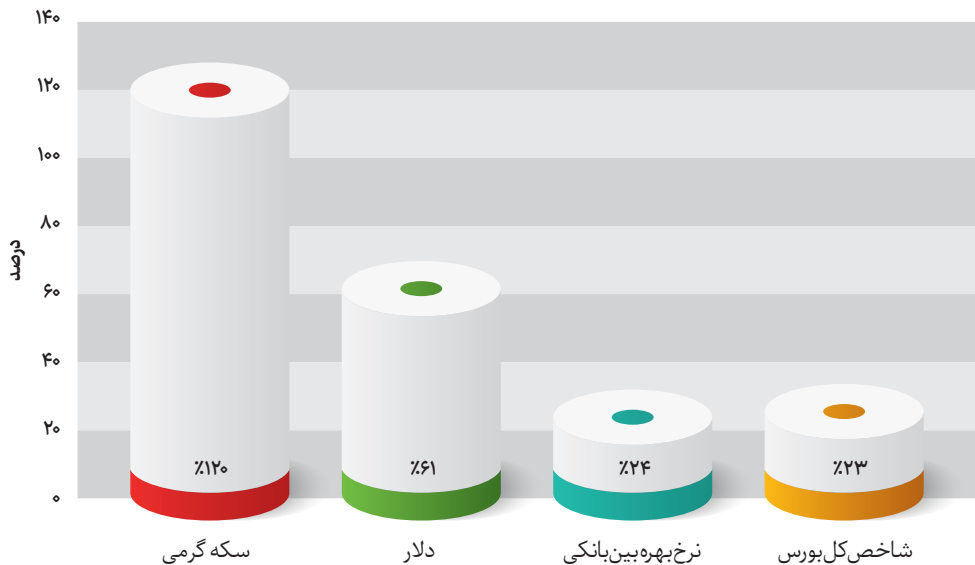
نمودار ۱۱-۱- عملکرد شاخص کل بورس تهران در سال ۱۴۰۳

همان گونه که مشخص است شاخص کل بورس تهران در سال ۱۴۰۳ حدود ۲۳٪ بازدهی داشته است.

۱۱-۲-۲- بررسی عملکرد بازارهای موازی سرمایه‌گذاری در سال ۱۴۰۳

نمودار ۱۱-۲- بازدهی بازارهای موازی در سال ۱۴۰۳

۱۱-۳- بررسی عملکرد بورس منطقه ای استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳

فهرست شرکت‌های بورسی استانی که تا پایان سال ۱۴۰۳ دارای نماد معاملاتی فعال بودند به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول ۱۱-۱- فهرست شرکت‌های بورسی استان در سال ۱۴۰۳

ردیف	نماد	بورس / فرابورس	ردیف	نماد	بورس / فرابورس
۱	فخاس	بورس	۲۳	قتربت	فرابورس
۲	وسرضوی	بورس	۲۴	غیونه	فرابورس
۳	فسبزواری	بورس	۲۵	قنیشا	بورس
۴	عالیس	فرابورس	۲۶	غذانه	فرابورس
۵	نیان	فرابورس	۲۷	غشان	بورس
۶	وتوس	بورس	۲۸	غیهار	فرابورس
۷	ثشرق	بورس	۲۹	واحصا	فرابورس
۸	سشرق	بورس	۳۰	غشهد	بورس
۹	تبرک	فرابورس	۳۱	سخواف	فرابورس
۱۰	گشان	فرابورس	۳۲	ثثور	فرابورس
۱۱	قشرین	فرابورس	۳۳	قجام	فرابورس
۱۲	سجام	فرابورس	۳۴	فجوش	فرابورس
۱۳	سبزوا	فرابورس	۳۵	نتوس	فرابورس
۱۴	نخریس	فرابورس	۳۶	فبستم	فرابورس
۱۵	غمایه	فرابورس	۳۷	کفرآور	فرابورس
۱۶	قثابت	بورس	۳۸	گپارس	فرابورس
۱۷	آیاد	بورس	۳۹	سپرمی	فرابورس
۱۸	خرینگ	بورس	۴۰	کمین	فرابورس
۱۹	زبینا	فرابورس	۴۱	چکارم	فرابورس
۲۰	خشرق	بورس	۴۲	محتشم	بورس
۲۱	غشهداب	فرابورس	۴۳	خیمین	فرابورس
۲۲	غچین	بورس	۴۴	اخشان	فرابورس

(مأخذ: وب سایت TSETMC)

با توجه به سیاست‌گذاری صورت گرفته در استان مبنی بر پذیرش حداکثری شرکت‌های استانی در بازار سرمایه، تا پایان سال ۱۴۰۳ تعداد ۴۴ شرکت استانی در بورس/ فرابورس ایران دارای نماد معاملاتی فعال بوده‌اند.

۱۱-۳-۱- آمار معاملات بورس در استان

آمار معاملات ایستگاه‌های معاملاتی (نامک) مستقر در استان خراسان رضوی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱۱-۲- آمار معاملات ایستگاه‌های کارگزاری (نامک)

سال	حجم کل معاملات (تعداد ورقه)	ارزش کل معاملات (ریال)
۱۳۹۹	۲۵,۴۶۲ میلیون سهم	۳۶۵,۰۱۱ میلیارد ریال
۱۴۰۰	۱۶,۳۶۳ میلیون سهم	۱۱۹,۲۵۵ میلیارد ریال
۱۴۰۱	۲۰,۰۳۹ میلیون سهم	۱۴۴,۶۸۸ میلیارد ریال
۱۴۰۲	۱۲,۲۹۰ میلیون سهم (صرفاً بورس تهران)	۸۷,۷۹۳ میلیارد ریال (صرفاً بورس تهران)
۱۴۰۳	۲۱,۳۳۴ میلیون سهم (صرفاً بورس تهران)	۱۱۸,۷۵۷ میلیارد ریال (صرفاً بورس تهران)

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان

۱۱-۳-۲- آمار دفاتر کارگزاری و نمایندگی فعال در استان

آمار دفاتر نمایندگی و کارگزاری مستقر در استان خراسان رضوی به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱۱-۳-۳- آمار دفاتر نمایندگی و کارگزاری مستقر در استان

سال ۱۴۰۱	۲۱۷
سال ۱۴۰۲	۹۹
سال ۱۴۰۳	۱۰۵

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان

عمده دفاتر نمایندگی و کارگزاری استان خراسان رضوی، در شهر مشهد قرار دارند.

۱۱-۳-۳- آمار کدهای بورسی صادره در استان

آمار کدهای بورسی جدید صادر شده در استان به شرح زیر می‌باشد:

مجموع کدهای جدید بورسی در سال ۱۳۹۹	۲,۸۴۷,۳۹۸
مجموع کدهای جدید بورسی در سال ۱۴۰۰	۱۱۲,۰۱۶
مجموع کدهای جدید بورسی در سال ۱۴۰۱	۱۹۱,۸۰۲
مجموع کدهای جدید بورسی در سال ۱۴۰۲	۱۷۶,۸۶۹
مجموع کدهای جدید بورسی تا شهریور ۱۴۰۳	۳۲,۲۸۶

مأخذ: بورس منطقه‌ای استان

۱۱-۴- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی**جمع بندی کلی:**

سیاست های اقتصادی بازار سرمایه و جهت گیری های استان به تبعیت از سیاست های ملی می باشد اما بعد از برگزاری همایش سرمایه گذاری و تأمین مالی از بازار سرمایه در سال های گذشته در مشهد مقدس و بواسطه انعقاد تفاهم نامه همکاری مشترک فی مابین استانداری خراسان رضوی با سازمان بورس و اوراق بهادار، هدف گذاری تعیین شده مبتنی بر مفاد تفاهم نامه همکاری منعقد شده مبنی بر (۱) پذیرش حداکثری بنگاه های اقتصادی مستقر در استان در بازار سرمایه و تلاش برای (۲) ایجاد مرکز تأمین مالی و سرمایه گذاری در استان بوده است تعیین شد. در این سال ها، تعداد شرکت های بورسی / فرابورسی استان (فعال) به ۴۴ شرکت افزایش پیدا کرده است.

پیشنهادات و توصیه های سیاستی

- لزوم ایجاد مرکز تأمین مالی و سرمایه گذاری در استان در جهت ارائه هر چه بهتر خدمات بازار سرمایه؛
- لزوم اصلاح یا تغییر قوانین در جهت رشد و ارتقاء کارایی بازار سرمایه (از جمله کاهش مدت زمان تهیه صورت های مالی حسابرسی شده، کاهش فرصت پرداخت سود نقدی، افزایش تدریجی دامنه نوسان، شفاف سازی در خصوص نحوه عملکرد ناظران بازار و...)
- ارائه اطلاعات کامل تر از شرکت های پذیرفته در وب سایت TSETMC (از جمله افشاء یک صد سهامدار بزرگ تر شرکت، افشاء معاملات بازارگردان ها و الگوریتم ها و...)
- راه اندازی صندوق های تخصصی (ارزی و کالایی) به منظور متنوع کردن بسته های سرمایه گذاری.

صنعت بیمه استان

خلاصه فصل

توسعه و رشد اقتصادی وابسته به میزان سرمایه گذاری در اقتصاد می باشد و میزان سرمایه گذاری وابسته به شرایط و محیط امن برای سرمایه گذاران است و هر چقدر شرایط اقتصادی کم ریسک تر باشد میزان سرمایه گذاری ها افزایش می یابد. یکی از مهم ترین شرایطی که می تواند ریسک سرمایه گذاری را کاهش دهد ایجاد صنعت قوی بیمه در کشور است. صنعت بیمه علاوه بر اینکه شرایط امنی را برای سرمایه گذاران و فعالان اقتصادی ایجاد می کند از طریق جذب پس اندازهای افراد جامعه می تواند باعث تجهیز منابع برای شرکت ها و فعالین اقتصادی گردد. صنعت بیمه به عنوان یکی از ابزارهای مهم مدیریتی در کشور است. بیمه از یک طرف با هموار کردن سرمایه گذاری، کاهش ریسک در سرمایه گذاری و شرکت در سرمایه گذاری از محل ذخیره های فنی باعث افزایش بهره وری در بخش های مختلف اقتصادی می شود و از سوی دیگر رشد و توسعه دیگر بخش های اقتصادی موجب تقویت و توسعه صنعت بیمه می شود. از دیگر کارکردهای مهم بیمه برای جامعه، ارائه مدیریت ریسک به صورت انتقال، شریک و سهیم شدن در ریسک های موجود در زندگی و ارائه ضوابطی برای جلوگیری از خسارت است.

هر چقدر صنعت بیمه در کشور قوی تر و متنوع تر گردد باعث به وجود آمدن یک منبع مالی بهتر برای کشور خواهد شد. پیشرفت بیمه می تواند منجر به حفظ ثروت و تشکیل پس اندازهای بزرگ شود و در ارتباطی متقابل با رشد و توسعه اقتصادی، باعث افزایش مبادلات و توسعه سرمایه گذاری ها گردد. در واقع صنعت بیمه با توجه به نقش آن به عنوان یک نهاد سرمایه گذار و تعهدش در جریان خسارت، می تواند بر فعالیت های اقتصاد کلان و نیز در رشد اقتصادی، تاثیر بسزایی داشته باشد. تامین امنیت، توسعه آرامش و ایجاد اطمینان برای آحاد مردم می تواند هدف اصلی و نهایی صنعت بیمه تلقی گردد. در این فصل ابتدا مروری بر سیاست های اقتصادی صنعت بیمه و جهت گیری استان انجام شده، سپس وضعیت تحولات صنعت بیمه و بررسی، تحلیل شاخص های کلان صنعت بیمه و تحلیل شاخص های عملکردی شرکت های بیمه مورد بررسی قرار گرفته و نهایتاً جمع بندی و توصیه های سیاستی ارائه شده است. از جمله مهم ترین نتایج به دست آمده در این فصل این است که ضریب نفوذ بیمه در کشور از ۱/۲ در سال ۱۴۰۲ به ۲۸/۲ در سال ۱۴۰۳ رسیده است که نشان دهنده ۱۸٪ افزایش بوده است و ضریب نفوذ بیمه در استان از ۴/۲ به ۹/۲ رسیده که نشان دهنده ۵٪ افزایش بوده است. استان خراسان رضوی از حیث حق بیمه تولیدی در این سال با سهمی به میزان ۳۲/۵ درصد از کل حق بیمه تولیدی کشور در رتبه سوم قرار دارد.

۱۲-۱- سیاست های اقتصادی صنعت بیمه و جهت گیری های استان

نقش صنعت بیمه در بازارهای مالی به سه صورت نمایان می شود، ابتدا تاثیر این صنعت بر بازارهای مالی که معمولاً به صورت یک پشتیبان برای کم کردن ریسک سرمایه گذاری بکار می رود. دومین نقش و تاثیر آن جمع آوری و تجهیز منابع مالی با استفاده از عملیات بیمه گر است که جهت سرمایه گذاری مستقیم و یا غیر مستقیم به کار برده می شود. سوم سرمایه گذاری مستقیم صنعت بیمه در فعالیت های اقتصاد کشور، شرکت های بیمه و وجه بیمه گذاران را که به صورت ذخایر فنی در اختیار دارند به عنوان دارایی سودآور به کار می گیرند و در فعالیت های مناسب اقتصادی سرمایه گذاری می کنند. در ایران اولین شرکت بیمه با نام «شرکت سهامی بیمه ایران» در سال ۱۳۱۴ تاسیس شد و پیرو آن شرکت های خصوصی بیمه نیز شکل گرفت.

مهم ترین محورهای راهبردی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران جهت اجرای برنامه های دولت در سال ۱۴۰۳ به شرح زیر بوده است:

۱. تعمیم و توسعه امر بیمه
۲. مقررات گذاری و نظارت بر بخش بیمه های بازرگانی

۳. تسهیل و تسریع در ارائه خدمات مبتنی بر اثر بخشی و کارایی
۴. تقویت اعتماد عمومی به صنعت بیمه
۵. توسعه سهم بیمه‌های زندگی
۶. حمایت از بیمه‌گذاران
۷. طراحی و ترسیم چارچوب‌های اجرایی و الزامات مقرراتی
۸. پدافند غیر عامل

در این راستا برنامه‌های عملیاتی زیر از جمله مهم‌ترین برنامه‌ها و پروژه‌ها در اجرای محورهای راهبردی بالا در سال مذکور بوده است.

- ساده سازی، روان سازی و کارآمد سازی فرآیندهای اخذ انواع مجوز
- انتقال تدریجی فرآیندهای نظارتی نیمه الکترونیکی و الکترونیکی موجود به فرآیندهای نظارتی هوشمند از طریق ایجاد نظام نظارت بر خط و پیش‌هشدار
- رسیدگی به شکوائیه‌های واصله از نحوه عملکرد شبکه خدمات بیمه ای
- نظارت برخط عملکرد سرمایه گذاری‌ها به تفکیک منابع
- نظارت بر بهبود کارایی و بهره وری شرکت‌های زیر مجموعه غیر بورسی
- نظارت بر نحوه صدور قراردادهای بیمه ای ورود موقت خودرو
- نظر سنجی‌های دوره ای از میزان رضایت و اعتماد مردم به بیمه مرکزی و صنعت بیمه
- حذف کاغذ در فرآیندهای بیمه گری صنعت (کروکی برخط، نسخ الکترونیک و...)
- تفکیک حساب‌های زندگی از غیر زندگی در شرکت‌های بیمه مختلط
- طراحی و بهره برداری از سامانه ارائه مجوز اینشورتک‌ها
- ارزیابی عملکرد متصدیان و افراد پیشنهادی جهت تصدی مشاغل کلیدی صنعت بیمه
- بازطراحی و بهینه سازی سامانه‌های عملیاتی سنهاب و دریافت اطلاعات تخصصی
- ارائه بخشودگی حق بیمه موضوع بند(ب) ماده(۲۴) قانون بیمه اجباری شخص ثالث(جرائم صندوق)
- تدوین سند راهنمای بیمه گری اتکایی
- راهبری صندوق پژوهش و فناوری صنعت بیمه
- اصلاح آئین نامه‌های بیمه زندگی و مستمری، توانگری مالی موسسات بیمه، آئین نامه‌های شماره ۵۵ و ۶۶ و ۷۶ و ۸۵ و ۹۹ تدوین آیین نامه مربوط به رویه‌های قانون امور گمرکی به شکل دو جانبه
- صدور، تمدید و لغو پروانه فعالیت برای شرکت‌های فناور بیمه ای متقاضی و ارزیابی مستمر در اجرای آیین نامه شماره ۱۰۵ شورای عالی بیمه
- ایجاد موسسات ارزیابی ریسک در قالب اینشورتک
- تدوین دستور العمل استاندارد کردن کفایت ذخایر فنی
- تدوین خطوط راهنمای صورت وضعیت ریسک بیمه گری
- تدوین برنامه پدافند غیر عامل بیمه مرکزی

صنعت بیمه استان خراسان رضوی نیز همراستا با سیاست‌های کلی کشور سعی در تحقق راهبردهای بالا و توسعه بازار و افزایش ضریب نفوذ بیمه در بین مردم داشته است. بررسی راهکارهای توسعه فرهنگ و گسترش نفوذ بیمه، یکی از اهداف شورای هماهنگی شرکت‌های بیمه استان خراسان رضوی بوده است. این شورا تلاش نموده با شناساندن مزایا

و جایگاه بیمه به جامعه در جهت حفظ سلامت بازار بیمه استان حرکت کند. از جمله اهداف دیگر این شورا، ایجاد هماهنگی درون سازمان و برون سازمانی بوده که در این راستا، ارتباط با سندیکای بیمه‌گران، ایجاد و برگزاری ۶ کارگروه، ارتباط با دستگاه قضا و شرکت در جلسات دادگستری، همکاری با نیروی انتظامی، پلیس راهور و راهداری و ارتباط با دستگاه‌های نظارتی و حاکمیتی از جمله عملکردهای شورای هماهنگی شرکت‌های بیمه استان خراسان رضوی بوده است. رئیس شورای هماهنگی شرکت‌های بیمه استان ضمن بیان چهارهدف اصلی صنعت بیمه کشور شامل: افزایش سلامت جامعه، کاهش ریسک، رشد سرمایه‌گذاری، آشنایی مردم با ظرفیت‌های بیمه، هدف اصلی شورای هماهنگی بیمه در استان خراسان رضوی را انجام فعالیت‌های بیمه‌ای در راستای توسعه بازار و افزایش ضریب نفوذ بیمه در بین مردم، حفظ و تقویت سلامت و انجام تعهدات بیمه‌شدگان بیان نموده است.

۱۲-۲- بررسی وضعیت شاخص‌های صنعت بیمه و جهان در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

سهم ایران از حق بیمه‌های جهان در سال ۱۴۰۲ ۱۰٪ بوده است و در سال ۱۴۰۳ به ۱۱٪ تغییر کرده است/ نرخ رشد حق بیمه‌های تولیدی در جهان از ۴/۷ به ۲/۷ درصد تغییر نم/ده و سهم از حق بیمه‌های زندگی در جهان در سال از ۲/۴۰ در سال ۱۴۰۲ به ۰/۴۱ درصد در سال ۱۴۰۳ تغییر یافته است.

جدول ۱۲-۱- بررسی وضعیت شاخص‌های صنعت بیمه و جهان

۱۴۰۳ (۲۰۲۴)	۱۴۰۲ (۲۰۲۳)	عنوان	
۸۶/۲	۸۵/۶	جمعیت (میلیون نفر)	بازار بیمه کشور
۲۰۸,۰۳۱,۲۶۵	۱۵۷,۱۳۴,۷۷۲	تولید ناخالص داخلی یا GDP به قیمت جاری (میلیارد ریال) **	
۴,۳۹۴,۹۰۱	۲,۷۹۸,۷۰۳	حق بیمه تولیدی (میلیارد ریال)	
۵۷/۰	۵۸/۹	نرخ رشد حق بیمه تولیدی کشور بر حسب ریال (درصد)	
۸/۶	۷/۳	حق بیمه تولیدی (میلیارد دلار)	
۱۴/۲	۱۳/۸	سهم از حق بیمه‌های زندگی در کشور (درصد)	
۵۱/۰	۳۲/۷	حق بیمه سرانه (نسبت حق بیمه به جمعیت) (میلیون ریال)	
۱۰۰	۸۶	حق بیمه سرانه در کشور (دلار)	
۲/۲۸	۱/۹۰	ضریب نفوذ بیمه در کشور (درصد) ***	
۰/۱۱	۰/۱۰	سهم ایران از حق بیمه‌های جهان (درصد)	
۷/۲	۷/۴	نرخ رشد حق بیمه‌های تولیدی در جهان (درصد)	
۴۱/۰	۴۰/۲	سهم از حق بیمه‌های زندگی در جهان (درصد)	

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

* آمار سال ۲۰۲۴ بر اساس نشریه روند بازار بیمه جهانی در سال ۲۰۲۵، انتشارات سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) و آمار سال‌های قبل بر اساس آمار نشریه زیگما می باشد.

** منبع بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (گزارش تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران سال ۱۴۰۳) استخراج شده است.

*** ضریب نفوذ بیمه از سال ۱۴۰۰ به بعد با احتساب حق بیمه تولیدی شرکت آتیه سازان حافظ و صندوق حوادث طبیعی ساختمان محاسبه شده است.

۱۲-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌های کلان صنعت بیمه

آمار و اطلاعات شاخص‌های کلان صنعت بیمه نشان دهنده افزایش حق بیمه تولیدی استان در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ از ۱۵۰,۰۳۹ به ۲۳۳,۷۲۹ میلیارد ریال می‌باشد که ۵۵ درصد افزایش را نشان می‌دهد.

جدول ۱۲-۲- تحلیل شاخص‌های کلان صنعت بیمه

تغییر درصد	۱۴۰۳	۱۴۰۲	واحد	شرح یا عنوان
۷/۵۵	۲۳۳,۷۲۹	۱۵۰,۰۳۹	میلیارد ریال	حق بیمه تولیدی استان
۵۷	۴,۳۹۴,۹۰۱	۲,۷۹۷,۱۱۶	میلیارد ریال	حق بیمه تولیدی کشور
۰/۰۴-واحد	۳۲/۵	۳۶/۵	درصد	نسبت حق بیمه استان به کشور
-	۳	۳	عدد	رتبه حق بیمه تولیدی استان به کشور
۲/۱۲	۹/۳۲	۳/۲۱	میلیون ریال	سرانه حق بیمه پرداختی استان
۴/۵۶	۵۱	۶/۳۲	میلیون ریال	سرانه حق بیمه پرداختی کشور
۶/۴۲	۱۳۹,۳۱۳	۹۷,۵۲۴	میلیارد ریال	خسارت پرداختی استان
۲/۵۸	۲,۵۹۴,۴۰۴	۱۶۳۹,۷۴۴	میلیارد ریال	خسارت پرداختی کشور
۰/۵۹-واحد	۳۷/۵	۹/۵	درصد	نسبت خسارت استان به کشور
-	۳	۳	عدد	رتبه خسارت پرداختی استان به کشور
۰/۰۵+واحد	۹/۲	۴/۲	درصد	ضریب نفوذ بیمه استان
۰/۱۸+واحد	۲۸/۲	۱/۲	درصد	ضریب نفوذ بیمه کشور
۳/۸	۶/۵۹	۶۵	درصد	نسبت خسارت به حق بیمه استان
۷/۱	۵۹	۶/۵۸	درصد	نسبت خسارت به حق بیمه کشور

ماخذ: سالنامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

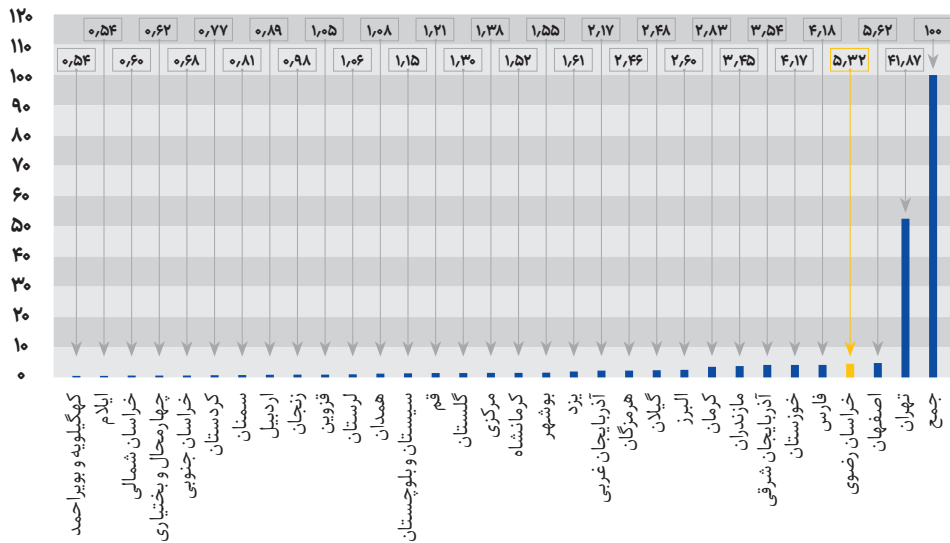
مطابق جدول بالا ملاحظه می‌شود:

- **حق بیمه تولیدی:** مجموع حق بیمه‌های تولیدی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ مبلغ ۲۳۳۷۲۹ میلیارد ریال بوده که در مقایسه با عملکرد سال قبل، با رشد ۵۵ درصدی همراه بوده است/ استان خراسان رضوی از حیث حق بیمه تولیدی در این سال با سهمی به میزان ۳۲/۵ درصد از کل حق بیمه تولیدی کشور در رتبه سوم قرار دارد.
- **خسارت پرداختی:** مجموع خسارت پرداختی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ مبلغ ۱۳۹۳۱۳ میلیارد ریال بوده که در مقایسه با سال قبل به میزان ۶/۴۲ درصد افزایش یافته است. در این سال استان خراسان رضوی از حیث خسارت پرداختی از کل خسارت پرداختی کشور سهمی به میزان ۳۷/۵ درصد داشته است و در رتبه سوم قرار دارد.

- **نسبت خسارت به حق بیمه:** اما نسبت خسارت صنعت بیمه استان در سال ۱۴۰۳ به میزان ۶/۵۹ درصد بوده است که نسبت به سال قبل ۳/۸ درصد کاهش یافته است. لازم به ذکر است که نسبت خسارت در کل صنعت بیمه کشور ۵۹ درصد بوده است.
  - **حق بیمه سرانه:** شاخص حق بیمه سرانه در استان (نسبت حق بیمه تولیدی به جمعیت و یا میزان مشارکت هر فرد در استان در حق بیمه) ۹/۳۲ میلیون ریال در سال ۱۴۰۳ بوده است که نسبت به سال قبل به میزان ۲/۱۲ درصد افزایش یافته است. اما در همین سال، شاخص حق بیمه سرانه در کشور به میزان ۵۱ میلیون ریال می‌باشد. لذا ملاحظه می‌گردد که حق بیمه سرانه در استان تفاوت قابل ملاحظه‌ای با کشور دارد. همچنین حق بیمه سرانه کشور در مقایسه با سال قبل ۵۶ درصد رشد داشته است.
  - **ضریب نفوذ بیمه:** شاخص ضریب نفوذ بیمه در استان (نسبت حق بیمه تولیدی به تولید ناخالص داخلی) به میزان ۹/۲ درصد در سال ۱۴۰۳ بوده است و نیز شاخص ضریب نفوذ بیمه در کشور به میزان ۲۸/۲ درصد می‌باشد.
- در پایان جهت درک وضعیت بیمه استان در کل کشور، سهم استان‌ها از حق بیمه تولیدی، خسارت پرداختی، حق بیمه سرانه و ضریب نفوذ بیمه در نمودارهای ۱۲-۱ تا ۱۲-۴ ارائه شده است.

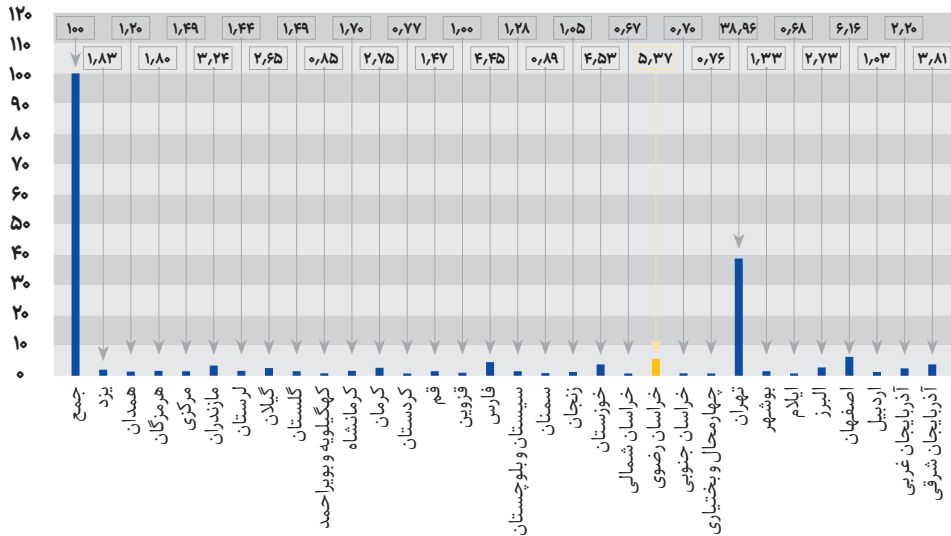
نمودار ۱۲-۱ سهم استان‌ها از حق بیمه تولیدی ۱۴۰۳

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

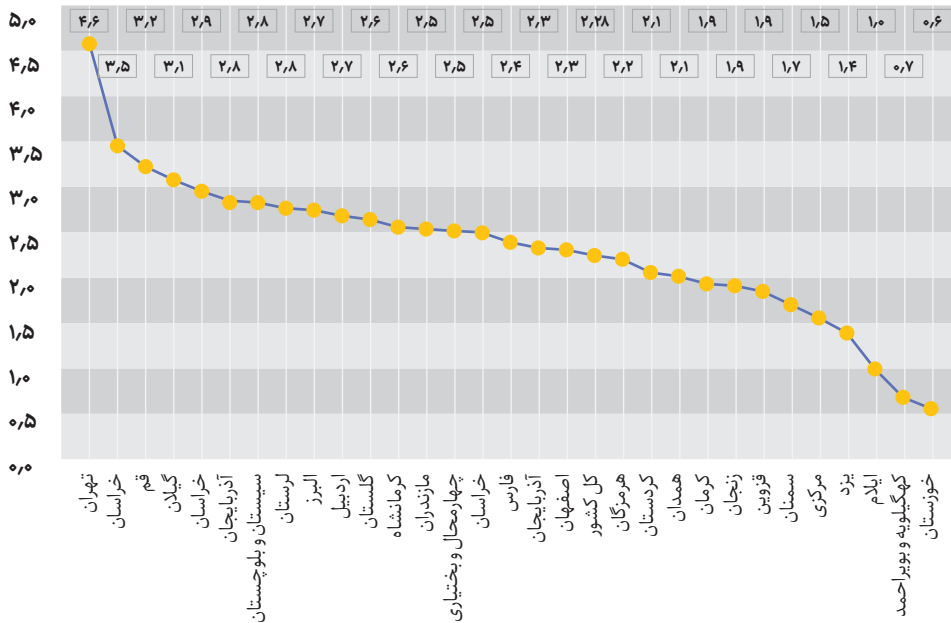

نمودار ۱۲-۲ سهم استان‌ها از خسارت پرداختی ۱۴۰۳

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

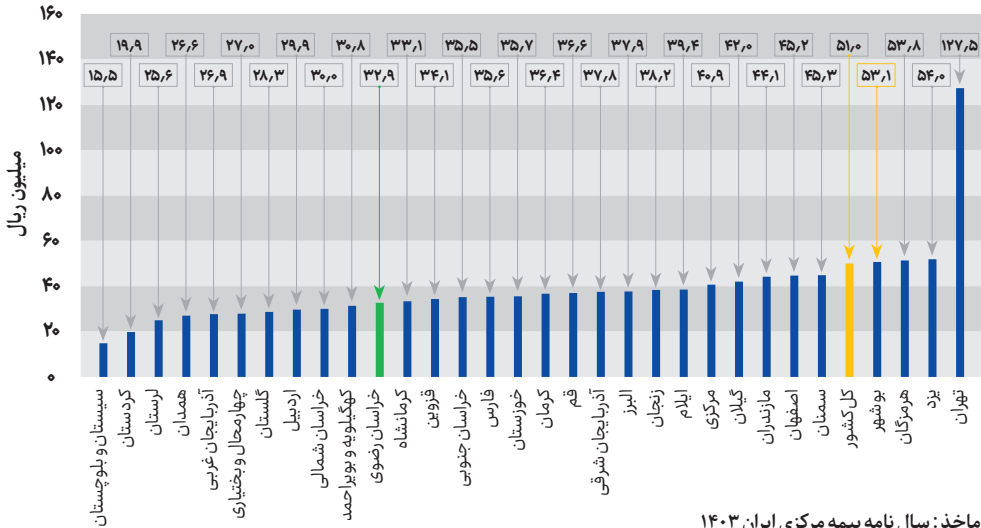
نمودار ۱۲-۳ ضریب نفوذ بیمه استان‌ها ۱۴۰۳

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

نمودار ۱۲-۴ حق بیمه سرانه استان‌ها ۱۴۰۳

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

۱۲-۴ - بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه

در سال ۱۴۰۳ تعداد شرکت‌های بیمه در استان ۳۱ شرکت بیمه مشتمل بر: بیمه ایران در نقش تنها شرکت بیمه دولتی به همراه ۳۰ شرکت بیمه غیردولتی: آسیا، البرز، دانا، معلم، پارسبان، رازی، کارآفرین، سینا، ملت، ایران معین، امید، حافظ، دی، سامان، نوین، پاسارگاد، میهن، کوثر، ما، متقابل کیش، آرمان، آسماری، متحد قشم، تعاون، سردمد، تجارت نو، زندگی خاورمیانه، حکمت صبا، زندگی باران و کاریز ما بوده است که از این ۳۰ شرکت، شرکت‌های بیمه ایران معین، امید، حافظ، متقابل کیش، آسماری و متحد قشم، زندگی خاورمیانه، حکمت صبا، زندگی باران، زندگی کاریزماهیچ‌گونه فعالیتی نداشته‌اند. این شرکت‌ها از حیث عملکردی در حق بیمه تولیدی، خسارت پرداختی و نسبت خسارت به صورت کلی در دو گروه دولتی و غیر دولتی مورد بررسی قرار می‌گیرند. که فقط شرکت بیمه ایران دولتی به حساب می‌آید و بقیه شرکت‌ها در بخش غیر دولتی قرار می‌گیرند. عملکرد صنعت بیمه کشور به تفکیک دولتی و غیر دولتی در حق بیمه تولیدی، خسارت پرداختی، ضریب خسارت، تعداد بیمه‌نامه‌های صادره و تعداد خسارت پرداختی به شرح ذیل می‌باشد:

جدول ۱۲-۳ حق بیمه تولیدی بخش دولتی و غیردولتی

۱۴۰۳		۱۴۰۲	بخش مربوطه	عنوان
رشد نسبت به سال قبل	مبلغ			
۵/۴۳	۱,۰۲۷,۹۲۷	۷۱۶,۲۰۰	بخش دولتی	حق بیمه تولیدی
۷/۶۱	۳,۳۶۶,۹۷۲	۲,۰۸۲,۵۰۳	بخش غیر دولتی	(میلیارد ریال)

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

جدول ۱۲-۴ خسارت پرداختی بخش دولتی و غیردولتی

۱۴۰۳		۱۴۰۲	بخش مربوطه	عنوان
رشد نسبت به سال قبل	مبلغ			
۷/۴۱	۶۵۴,۰۷۸	۴۶۱,۷۲۹	بخش دولتی	خسارت پرداختی (میلیارد ریال)
۷/۴۱	۶۵۴,۰۷۸	۱,۱۷۸,۰۴۶	بخش غیر دولتی	

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

جدول ۱۲-۵ ضریب خسارت بخش دولتی و غیردولتی

۱۴۰۳		۱۴۰۲	بخش مربوطه	عنوان
تغییر نسبت به سال قبل	مبلغ			
۹/۲	۸/۸۷	۹/۸۴	بخش دولتی	ضریب خسارت (درصد)
۰/۶	۹/۸۳	۹/۷۷	بخش غیر دولتی	

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

جدول ۱۲-۶ تعداد بیمه نامه های صادره بخش دولتی و غیردولتی

۱۴۰۳		۱۴۰۲	بخش مربوطه	عنوان
رشد نسبت به سال قبل	مبلغ			
۱/۲	۳۰,۵۹۵,۵۷۳	۲۹,۹۵۵,۶۴۳	بخش دولتی	تعداد بیمه نامه صادر
۲/۱۲	۵۰,۱۴۵,۴۶۹	۴۴,۶۹۶,۷۰۸	بخش غیر دولتی	

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

جدول ۱۲-۷ تعداد خسارت پرداختی بخش دولتی و غیردولتی

۱۴۰۳		۱۴۰۲	بخش مربوطه	عنوان
رشد نسبت به سال قبل	مبلغ			
۱/۱۸	۱۶,۰۳۷,۲۸۷	۱۳,۵۷۹,۱۵۵	بخش دولتی	تعداد خسارت پرداختی (مورد)
۵/۲۹	۹۲۶۷۳۱۹۷	۷۱۵۶۴۲۳۴	بخش غیر دولتی	

جدول ۱۲-۸ شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه استان به تفکیک دولتی و غیردولتی

شرکت بیمه	شاخص	۱۴۰۲ (درصد)	۱۴۰۳ (درصد)
ایران	سهم از حق بیمه	۵۳/۳۱	۶۱/۲۷
	سهم از خسارت	۳۹/۳۱	۹۹/۲۸
آسیا	سهم از حق بیمه	۷۹/۱۱	۲۹/۱۱
	سهم از خسارت	۵۵/۱۸	۴۰/۱۳
البرز	سهم از حق بیمه	۲۸/۴	۳۰/۳
	سهم از خسارت	۳۰/۴	۸۷/۳
دانا	سهم از حق بیمه	۵۸/۱۰	۰۶/۱۰
	سهم از خسارت	۶۵/۹	۲۱/۹
معلم	سهم از حق بیمه	۸۱/۱	۵۵/۱
	سهم از خسارت	۲۵/۱	۵۹/۱
پارسیان	سهم از حق بیمه	۹۹/۲	۶۷/۲
	سهم از خسارت	۲۳/۳	۹۸/۲
رازی	سهم از حق بیمه	۸۷/۲	۰۵/۳
	سهم از خسارت	۵۹/۲	۲۹/۳
کارآفرین	سهم از حق بیمه	۴۱/۲	۱۰/۲
	سهم از خسارت	۵۶/۲	۳۲/۲
سینا	سهم از حق بیمه	۷۱/۴	۴۱/۴
	سهم از خسارت	۴۰/۳	۵۷/۶
ملت	سهم از حق بیمه	۹۰/۰	۳۰/۶
	سهم از خسارت	۶۸/۰	۹۲/۳
ایران معین	سهم از حق بیمه	۰۰/۰	۰۰/۰
	سهم از خسارت	۰۰/۰	۰۰/۰
امید	سهم از حق بیمه	۰۸/۰	۳۴/۰
	سهم از خسارت	۰۳/۰	۲۴/۰
حافظ	سهم از حق بیمه	۰۰/۰	۳۰/۰
	سهم از خسارت	۰۰/۰	۲۴/۰

۷۵/۹	۷۶/۷	سهم از حق بیمه	دی
۷۸/۸	۱۳/۷	سهم از خسارت	
۸۲/۰	۹۸/۰	سهم از حق بیمه	سامان
۶۹/۰	۸۳/۰	سهم از خسارت	
۱۴/۱	۶۱/۱	سهم از حق بیمه	نوین
۴۹/۱	۳۹/۱	سهم از خسارت	
۴۴/۵	۴۰/۶	سهم از حق بیمه	پاسارگاد
۵۵/۳	۷۱/۲	سهم از خسارت	
۲۲/۰	۳۰/۰	سهم از حق بیمه	میهن
۴۲/۰	۳۱/۰	سهم از خسارت	
۱۱/۴	۳۱/۳	سهم از حق بیمه	کوثر
۷۳/۳	۹۴/۲	سهم از خسارت	
۴۴/۲	۴۳/۲	سهم از حق بیمه	ما
۱۴/۲	۳۳/۱	سهم از خسارت	
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از حق بیمه	متقابل کیش
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از خسارت	
۱۲/۰	۲۶/۰	سهم از حق بیمه	آرمان
۲۳/۰	۵۳/۰	سهم از خسارت	
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از حق بیمه	آسماری
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از خسارت	
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از حق بیمه	متحد قشم
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از خسارت	
۱۸/۱	۴۴/۰	سهم از حق بیمه	تعاون
۰۹/۱	۷۸/۰	سهم از خسارت	
۷۹/۰	۳۳/۱	سهم از حق بیمه	سرمد
۳۱/۰	۰۸/۱	سهم از خسارت	
۲۷/۰	۴۵/۰	سهم از حق بیمه	تجارت نو
۲۳/۰	۴۲/۲	سهم از خسارت	

۳۷/۰	۳۹/۰	سهم از حق بیمه	زندگی
۲۴/۰	۳۰/۰	سهم از خسارت	خاورمیانه
۱۰/۰	۱۳/۰	سهم از حق بیمه	حکمت صبا
۱۱/۰	۲۱/۰	سهم از خسارت	
۲۳/۰	۲۱/۰	سهم از حق بیمه	زندگی باران
۳۴/۰	۳۸/۰	سهم از خسارت	
۰۴/۰	۰۸/۰	سهم از حق بیمه	زندگی کاریزما
۰۲/۰	۰۵/۰	سهم از خسارت	
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از حق بیمه	هوشمند فردا
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از خسارت	
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از حق بیمه	زندگی هامرز
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از خسارت	
۰۰۰۰۲/۰	۰۰/۰	سهم از حق بیمه	پردیس
۰۰/۰	۰۰/۰	سهم از خسارت	
۳۹/۷۲	۴۷/۶۸	سهم از حق بیمه	بخش غیر دولتی
۷۱۰۲	۶۱/۶۸	سهم از خسارت	
۱۰۰	۱۰۰	سهم از حق بیمه	بازار بیمه
۱۰۰	۱۰۰	سهم از خسارت	

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

جدول ۱۲-۹ عملکرد شرکت‌های بیمه در استان خراسان رضوی (میلیون ریال)

۱۴۰۳	۱۴۰۲	شرکت بیمه	
۶۴,۴۰۳,۹۳۵	۴۷,۲۹۱,۰۹۰	حق بیمه تولیدی	ایران
۳۹,۷۷۳,۷۱۹	۳۰,۵۲۹,۴۸۰	خسارت پرداختی	
۲۶,۳۴۰,۷۲۹	۱۷,۶۷۷,۱۵۳	حق بیمه تولیدی	آسیا
۱۸,۳۷۸,۰۴۵	۱۸,۰۴۵,۲۰۰	خسارت پرداختی	
۷,۶۸۵,۹۴۰	۶,۴۱۶,۹۳۷	حق بیمه تولیدی	البرز
۵,۳۰۵,۶۰۵	۴,۱۸۵,۶۹۶	خسارت پرداختی	
۲۳,۴۵۳,۵۰۹	۱۵,۸۷۲,۲۳۹	حق بیمه تولیدی	دانا
۱۲,۶۳۸,۴۴۱	۹,۳۹۱,۵۰۰	خسارت پرداختی	

۳,۶۰۷,۴۱۸	۲,۷۰۸,۴۱۵	حق بیمه تولیدی	معلم
۲,۱۷۶,۵۰۷	۱,۲۱۳,۹۷۱	خسارت پرداختی	
۶,۲۲۰,۱۴۰	۴,۴۷۹,۰۴۵	حق بیمه تولیدی	پارسیان
۴,۰۸۸,۴۷۸	۳,۱۴۰,۷۷۳	خسارت پرداختی	
۷,۱۱۰,۱۲۶	۴,۳۰۸,۴۳۱	حق بیمه تولیدی	رازی
۴,۵۱۹,۶۱۱	۲,۵۱۶,۷۶۱	خسارت پرداختی	
۴,۸۹۳,۱۰۱	۳,۶۱۱,۷۷۶	حق بیمه تولیدی	کارآفرین
۳,۱۸۶,۱۴۳	۲,۴۹۴,۱۷۴	خسارت پرداختی	
۱۰,۲۸۹,۹۰۱	۷,۰۶۱,۴۱۹	حق بیمه تولیدی	سینا
۹,۰۱۸,۲۱۳	۳,۳۰۴,۱۰۹	خسارت پرداختی	
۱۴,۷۰۴,۲۹۳	۱,۳۵۱,۴۰۸	حق بیمه تولیدی	ملت
۵,۳۸۲,۳۳۳	۶۶۲,۳۹۵	خسارت پرداختی	
۷۹۰,۱۷۷	۱۱۵,۸۶۹	حق بیمه تولیدی	امید
۳۲۷,۹۶۹	۲۴,۸۶۴	خسارت پرداختی	
۷۰۶,۴۰۹	۰	حق بیمه تولیدی	حافظ
۳۲۸,۵۰۶	۰	خسارت پرداختی	
۲۲,۷۴۶,۰۱۸	۱۱,۶۳۶,۶۹۴	حق بیمه تولیدی	دی
۱۲,۰۴۷,۳۵۷	۶,۹۳۲,۵۰۲	خسارت پرداختی	
۱,۹۱۷,۳۷۱	۱,۴۶۳,۰۱۱	حق بیمه تولیدی	سامان
۹۴۲,۰۹۴	۸۰۵,۳۴۹	خسارت پرداختی	
۲,۶۴۷,۳۵۷	۲,۴۰۹,۲۲۷	حق بیمه تولیدی	نوبین
۲,۰۳۷,۳۴۰	۱,۳۵۰,۸۵۶	خسارت پرداختی	
۱۲,۷۰۰,۰۸۲	۹,۵۹۷,۶۱۱	حق بیمه تولیدی	پاسارگاد
۴,۸۶۸,۰۵۲	۲,۶۳۳,۱۸۱	خسارت پرداختی	
۵۰۴,۰۳۹	۴۵۰,۵۹۸	حق بیمه تولیدی	میهن
۵۷۰,۹۶۵	۲۹۹,۲۸۵	خسارت پرداختی	
۹,۵۷۸,۵۴۴	۴,۹۵۷,۰۵۱	حق بیمه تولیدی	کوثر
۵,۱۲۲,۸۷۱	۲,۸۵۷,۲۶۳	خسارت پرداختی	

۵,۷۰۲,۳۲۷	۳,۶۴۴,۰۷۹	حق بیمه تولیدی	ما
۲,۹۳۱,۱۷۲	۱,۲۹۴,۹۲۵	خسارت پرداختی	
۲۸۵,۴۰۳	۴۱۸,۴۱۶	حق بیمه تولیدی	آرمان
۳۱۷,۶۲۸	۵۱۹,۸۶۲	خسارت پرداختی	
۲,۷۵۹,۲۸۰	۶۵۵,۱۲۵	حق بیمه تولیدی	تعاون
۱,۵۰۱,۱۵۷	۷۶۲,۱۳۲	خسارت پرداختی	
۱,۸۵۳,۲۹۱	۱,۹۸۷,۵۵۱	حق بیمه تولیدی	سرمد
۴۲۶,۷۰۴	۱,۰۴۷,۶۲۴	خسارت پرداختی	
۶۳۴,۷۶۷	۶۷۲,۹۹۹	حق بیمه تولیدی	تجارت نو
۳۱۶,۴۷۱	۲,۳۴۹,۳۸۴	خسارت پرداختی	
۸۵۳,۳۴۰	۵۸۲,۴۱۲	حق بیمه تولیدی	زندگی
۳۲۷,۵۵۷	۲۹۰,۱۶۰	خسارت پرداختی	خاورمیانه
۲۳۰,۳۲۴	۱۸۸,۰۴۴	حق بیمه تولیدی	حکمت صبا
۱۵۵,۴۱۹	۲۰۲,۳۵۵	خسارت پرداختی	
۵۲۹,۷۷۲	۳۰۸,۹۵۵	حق بیمه تولیدی	زندگی باران
۴۶۸,۸۶۴	۳۶۸,۲۱۰	خسارت پرداختی	
۹۳,۱۵۶	۱۱۹,۹۲۱	حق بیمه تولیدی	زندگی کاریزما
۳۲,۲۵۵	۴۹,۱۲۵	خسارت پرداختی	
۲,۹۳۹	۰	حق بیمه تولیدی	هوشمند فردا
۰	۰	خسارت پرداختی	
۵۴	۰	حق بیمه تولیدی	پردیس
۰	۰	خسارت پرداختی	
۱۶۸,۸۳۹,۸۰۶	۱۰۲,۶۹۴,۳۸۷	حق بیمه تولیدی	بخش غیردولتی
۹۷,۴۱۵,۷۵۵	۶۶,۷۴۱,۶۵۶	خسارت پرداختی	
۲۳۳,۲۴۳,۷۴۱	۱۴۹,۹۸۵,۴۷۷	حق بیمه تولیدی	جمع
۱۳۷,۱۸۹,۴۷۴	۹۷,۲۷۱,۱۳۶	خسارت پرداختی	

ماخذ: سال نامه بیمه مرکزی ایران ۱۴۰۳

۱۲-۵- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

صنعت بیمه با فراهم نمودن امنیت برای عوامل اقتصادی و کسب و کارها، حمایت های مالی، کاهش ناطمینانی ها، فراهم نمودن منابع مالی بلندمدت، تقویت رشد اقتصادی، حمایت خانوارها جهت درمان پزشکی، توزیع ریسک و فراهم نمودن ثبات مالی کمک شایانی به توسعه اقتصادی خواهد کرد. بر اساس اطلاعات و آمار بررسی شده در بخش های قبلی، در سال ۱۴۰۳ حق بیمه تولیدی کشور ۵۷ درصد نسبت به سال قبل افزایش پیدا کرده است / در استان خراسان رضوی نیز حق بیمه تولیدی ۷/۵۵ درصد افزایش یافته است. خسارت پرداختی استان ۶/۴۲ درصد نسبت به سال ۱۴۰۲ رشد داشته است. حق بیمه سرانه کشور در سال ۱۴۰۳ مبلغ ۵۱ میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل (۶/۳۲ میلیون ریال) ۴/۵۶ درصد افزایش داشته است. همین شاخص برای استان از ۳/۲۱ میلیون ریال در سال ۱۴۰۲ به ۹/۳۲ میلیون ریال در سال ۱۴۰۳ با رشدی معادل ۲/۱۲ درصدی همراه بوده است. نسبت خسارت به حق بیمه در کشور از ۶/۵۸ درصد به ۵۹ درصد رسیده که ۷/۱ درصد افزایش را نشان می دهد. این شاخص برای استان از ۶۵ درصد در سال ۱۴۰۲ به ۶/۵۹ درصد در سال ۱۴۰۳ رسیده که ۳/۸ درصد افزایش پیدا کرده است. ضریب نفوذ بیمه در کشور از ۱/۲ در سال ۱۴۰۲ به ۲۸/۲ در سال ۱۴۰۳ رسیده که ۱۸/۰ درصد افزایش را نشان می دهد. این در حالی است که ضریب نفوذ بیمه در استان از ۴/۲ درصد در سال ۱۴۰۲ به ۹/۲ درصد رسیده است. استان خراسان رضوی در حق بیمه تولیدی رتبه سوم در کل کشور، خسارت پرداختی در کل کشور رتبه یازدهم، در ضریب نفوذ بیمه در کل کشور رتبه پنجم و در حق بیمه سرانه رتبه بیست و دوم کشور را داراست. تعداد کل شرکت های بیمه در استان ۳۱ شرکت بوده که از این تعداد ۱۰ شرکت غیر فعال بوده اند.

ارائه پیشنهادات و توصیه های سیاستی

برخی از مهم ترین چالش های صنعت بیمه استان عبارتند از: نبود افراد و مدیران متخصص، نبود یک سیستم اطلاعاتی و پایگاه داده های مناسب و کارآمد، عدم تناسب حق بیمه ها با ریسک های بیمه شده، عدم ارائه محصولات و خدمات بیمه ای جدید، عدم نظارت کارآمد بیمه مرکزی، فقدان زمینه لازم و بستر مناسب جهت توسعه بیمه های عمر. بدون شک صنعت بیمه استان نیاز به تحول دارد که با فراهم شدن بسترهای لازم و اهتمام مدیران ارشد استان می توان در آینده نزدیک، موثر بودن این صنعت را در توسعه استان شاهد باشیم، ایران کشوری حادثه خیز است و آسیب پذیر بودن آن در برابر حوادث پیش بینی شده و نشده طبیعی به دلیل ضعف در زیر ساخت ها بر کسی پوشیده نیست. به همین دلیل یکی از راه های افزایش ضریب نفوذ بیمه، اجرایی شدن قانون بیمه حوادث همگانی و پوشش ریسک های ناشی از حوادث غیر مترقبه است. بر این اساس، پیشنهادات ذیل جهت توسعه صنعت بیمه استان پیشنهاد می شود:

- ارتقای سطح آگاهی عمومی در زمینه بیمه های زندگی با هدف بالابردن رفاه اجتماعی
- بررسی راهکارهای توسعه فرهنگ و گسترش نفوذ بیمه در استان
- حضور نماینده ای از شورای هماهنگی بیمه ها در شورای اداری استان
- طرح بیمه مسافران ورودی به استان به منظور تقویت صنعت گردشگری و گسترش (الزام صدور بیمه برای زائران مشهدالرضا)
- طراحی ساختار سازمانی مناسب برای شرکت های بیمه که انعطاف پذیری و تحرک متناسب با شرایط محیطی را داشته باشد
- ایجاد بانک های اطلاعاتی متمرکز مبتنی بر وضعیت بازار، ساختار اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی
- تعامل هر چه بیشتر بین صنعت بیمه و مؤسسات علمی و پژوهشی جهت انجام تحقیقات و پژوهش های بیمه ای

- ورود رسانه‌ها در صنعت بیمه در جهت مطالبه‌گری و آشنایی بیشتر مردم با صنعت و خدمات بیمه
- افزایش تنوع در بیمه‌های صادره و عرضه پوشش‌های جدید بیمه‌ای منطبق با نیاز جامعه
- اولویت قرار دادن رضایتمندی مشتریان، تکریم ارباب رجوع و مدیریت ارتباط مناسب با مشتری
- ارائه طرح‌های بیمه برای اقشار کم درآمد و مناطق روستایی به منظور گسترش فرهنگ بیمه و افزایش ضریب نفوذ آن از طریق اصلاح سیستم تعرفه‌ای حق بیمه)
- امکان وجود رقابت در خدمات بیمه‌ای بین تمام شرکت‌های بیمه‌ای در ارائه خدمات به مردم و مراکز دولتی و ایجاد فرصت برابر جهت افزایش کیفیت خدمات دهی بیمه‌ها و جلوگیری از انحصار برخی خدمات به یک بیمه خاص
- افزایش تعامل بین پلیس و شرکت‌های بیمه‌ای در حوزه خسارت ناشی از آتش سوزی، حوادث ساختمانی و صحنه سازی شده
- افزایش تعامل بین شرکت‌های بیمه استان با دستگاه‌های قضایی و تعیین شعبات ویژه برای رسیدگی به امورات بیمه
- الکترونیکی کردن کلیه فعالیت‌های بیمه و فاصله گرفتن از فعالیت‌ها به روش سنتی
- افزایش تعامل صنعت بیمه استان و کشور با دیگر نهادهای مالی از جمله بانک‌ها و بازار سرمایه
- ارزیابی عملکرد شرکت‌های بیمه و نظارت مستمر بر سرمایه‌گذاری بیمه‌ها در بخش کسب و کار، کار آفرینی استان در جهت حمایت و توسعه کارآفرینی و بهبود محیط کسب و کار و تولید

واژگان کلیدی

حق بیمه تولیدی: منظور مبالغ حق بیمه تولیدی، بیمه نامه‌هایی است که طی دوره گزارش توسط موسسات بیمه صادر شده‌اند، این مبالغ در بیمه نامه‌های غیر زندگی بر مبنای حق بیمه صادره و در حق بیمه‌های زندگی بر مبنای حق بیمه‌های وصولی (دریافتی) لحاظ می‌گردد.

حق بیمه سرانه: حق بیمه سرانه از تقسیم حق بیمه تولیدی صنعت بیمه بر جمعیت هر کشور به دست می‌آید و بیانگر مقدار حق بیمه‌ای است که به طور متوسط هر نفر پرداخت کرده است.

ضریب نفوذ بیمه: برای مقایسه وضعیت بیمه کشور با کل اقتصاد از شاخص ضریب نفوذ بیمه استفاده می‌شود. این شاخص حاصل تقسیم حق بیمه تولیدی به تولید ناخالص داخلی (به قیمت جاری) است و بیانگر حرکت سریع تر (یا آهسته تر) صنعت بیمه در مقایسه با مجموعه اقتصاد کشور است.

خسارت پرداختی: مبالغی که طی دوره مورد بررسی توسط مؤسسات بیمه جهت جبران خسارت به بیمه‌گذار پرداخت می‌شود.

ضریب خسارت: حاصل تقسیم خسارت واقع شده به حق بیمه عاید شده بر حسب درصد است. بر این اساس در دوره‌های سالانه از ضریب خسارت و در دوره‌های کوتاه‌تر از نسبت خسارت استفاده می‌شود.

بازار پول و اعتبار

خلاصه فصل

- مهم‌ترین شاخصه‌های مورد بررسی از بانک‌های استان در سال ۱۴۰۳ به شرح زیر می‌باشد:
- مانده منابع و مانده تسهیلات به ترتیب ۴,۳۳۳ و ۳,۶۵۸ هزار میلیارد ریال بوده است؛
- نسبت مصارف به منابع بانکی معادل ۸۴ درصد و نسبت مطالبات به تسهیلات معادل ۶ درصد بوده است؛
- بیشترین منابع بانکی مربوط به بانک‌های ملی، صادرات، ملت و سپه و بیشترین تسهیلات بانکی مربوط به بانک‌های ملت، ملی و صادرات است؛
- عمده مانده تسهیلات بانکی مربوط به بخش خدمات و بازرگانی (با سهم حدوداً ۳۱ درصد) است.
- در سه سال گذشته سهم مطالبات غیرجاری از تسهیلات بانکی استان از ۳,۷ درصد به ۶ درصد افزایش پیدا کرده است. بیشترین نسبت مطالبات غیرجاری مربوط به بانک توسعه صادرات بوده است.
- سرانه منابع به ازای هر شعبه معادل ۲,۸۴۷ میلیارد ریال (۲۴ درصد رشد نسبت به سال گذشته) و به ازای هر پرسنل معادل ۲۶۶ میلیارد ریال (۲۲ درصد رشد نسبت به سال گذشته) می‌باشد.
- سرانه منابع به ازای هر شعبه معادل ۳,۷۵۱ میلیارد ریال و به ازای هر پرسنل معادل ۳۴۷ میلیارد ریال می‌باشد.
- همچنین سرانه تسهیلات به ازای هر شعبه معادل ۳,۱۶۷ میلیارد ریال و به ازای هر پرسنل معادل ۲۹۳ میلیارد ریال می‌باشد.
- در استان به ازای هر شعبه بانک ۳/۲ دستگاه ATM وجود دارد.
- سهم استان خراسان رضوی از منابع بانکی کشور حدود ۳/۷ درصد و سهم از مصارف بانکی کشور حدود ۳/۲ درصد می‌باشد.

۱-۱۳- سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان

مهم‌ترین سیاست‌های اقتصادی مورد توجه در استان در خصوص تسهیل اعطای تسهیلات به واحدهای تولیدی واجد شرایط لازم بوده است و همچنین جلوگیری از خروج منابع بانکی به خارج استان است.

۲-۱۳- بررسی وضعیت وضعیت متغیرهای بانکی در استان

۱-۲-۱۳- بررسی منابع، تسهیلات و مطالبات بانکی:

جدول زیر نشان دهنده داده‌های اطلاعاتی مورد استفاده در محاسبه متغیرهای مورد نظر می‌باشد:

جدول ۱-۱۳- اطلاعات مربوط به سیستم بانکی

سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۱	شرح	استان خراسان رضوی
۴,۳۳۳	۳,۳۲۸	۲,۷۷۵	مانده منابع موثر ^۱ (هزار میلیارد ریال)	
۳,۶۵۸	۲,۴۷۳	۱,۹۷۶	مانده تسهیلات (هزار میلیارد ریال)	
٪۸۴	٪۷۴	٪۷۱	نسبت تسهیلات به منابع موثر	
۲۲۲	۱۳۱	۷۳	مانده مطالبات (هزار میلیارد ریال)	
٪۶	٪۵/۳	٪۳/۷	نسبت مطالبات ^۲ به تسهیلات	

ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان خراسان رضوی

۱. سپرده قبل از کسر ذخایر قانونی و احتیاطی
 ۲. مطالبات = مطالبات سررسید گذشته + مطالبات معوق + مطالبات مشکوک الوصول

مطابق جدول فوق نسبت مصارف به منابع از ۷۱ درصد به ۸۴ درصد رسیده است. در سرفصل مانده مطالبات نیز سهم مطالبات غیر جاری از تسهیلات حدود ۶ درصد می باشد.

۱۳-۲-۲- بررسی ترکیب مانده سپرده های بانکی:

جدول زیر نشان دهنده اطلاعات مربوط به سپرده های بانکی استان است:

جدول ۱۳-۲- اطلاعات مربوط به مانده منابع بانکی (سپرده ها)

مانده سپرده ها (هزار میلیارد ریال)		جاری	پس انداز	کوتاه مدت	بلند مدت	جمع
سال ۱۴۰۱		۶۵۱	۳۲۰	۷۴۸	۱,۰۵۶	۲,۷۷۵
سهم هر بخش (۱۴۰۱)		%۲۳	%۱۱	%۲۷	%۳۸	%۱۰۰٫۰
سال ۱۴۰۲		۷۶۳	۳۸۱	۷۶۰	۱,۴۲۳	۳,۳۲۸
سهم هر بخش (۱۴۰۲)		%۲۳	%۱۱	%۲۳	%۴۳	%۱۰۰٫۰
سال ۱۴۰۳		۱,۱۱۷	۵۹۲	۹۷۷	۱,۶۴۶	۴,۳۳۳
سهم هر بخش (۱۴۰۳)		%۲۶	%۱۴	%۲۲	%۳۸	%۱۰۰٫۰

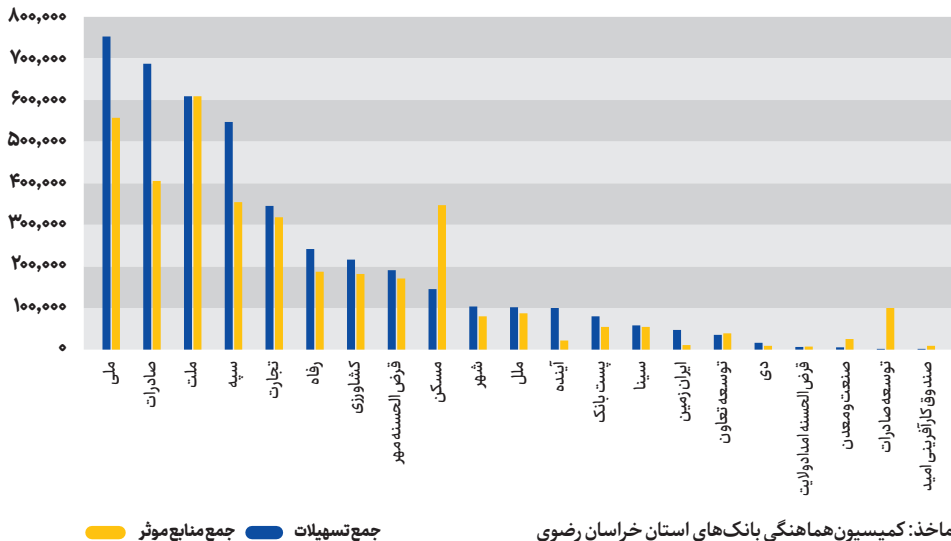
ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک های استان خراسان رضوی

مطابق جدول فوق عمده منابع بانکی استان مربوط به سپرده های بلند مدت (با سهم ۳۸ درصدی از کل منابع بانکی) است.

۱۳-۲-۳- بررسی منابع (سپرده ها) و مصارف (تسهیلات) بانک های استان به تفکیک بانک

نمودار زیر نشان دهنده اطلاعات مربوط به مانده منابع (سپرده ها) و مصارف (تسهیلات) به تفکیک بانک می باشد:

نمودار ۱۳-۱- مقایسه مانده منابع و مانده تسهیلات در سال ۱۴۰۳

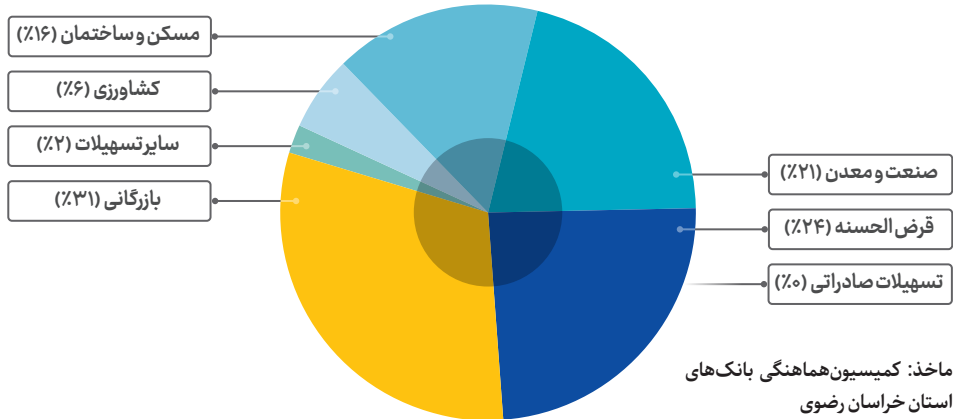
ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک های استان خراسان رضوی

مطابق اطلاعات فوق بیشترین منابع مربوط به بانک ملی ایران بوده است.

۱۳-۲-۴- بررسی مانده تسهیلات بانکی:

نمودار زیر نشان دهنده اطلاعات مربوط به تسهیلات بانکی استان است:

نمودار ۱۳-۲- بررسی مانده تسهیلات بانکی در سال ۱۴۰۳

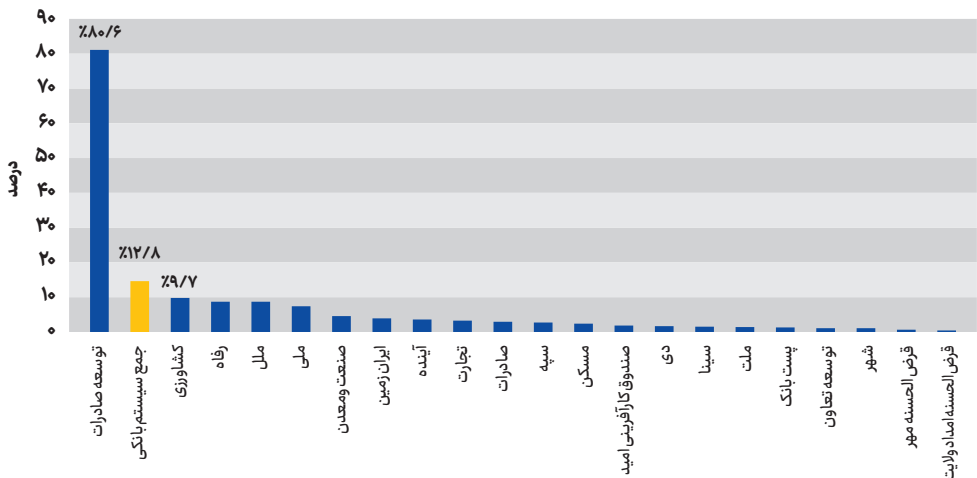

مطابق نمودار فوق در سال ۱۴۰۳ عمده مانده تسهیلات بانکی در استان مربوط به بخش بازرگانی و خدمات (با سهم حدوداً ۳۱ درصدی از کل مانده تسهیلات بانکی) است.

۱۳-۲-۵- بررسی مانده مطالبات غیرجاری بانکی:

نمودار زیر نشان دهنده اطلاعات مربوط به مطالبات غیرجاری بانک‌های استان است:

نمودار ۱۳-۳- نسبت مطالبات به تسهیلات سال ۱۴۰۳

ماخذ: کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان خراسان رضوی

بیشترین نسبت مطالبات غیرجاری در سال ۱۴۰۳ مربوط به بانک‌های توسعه صادرات بوده است.

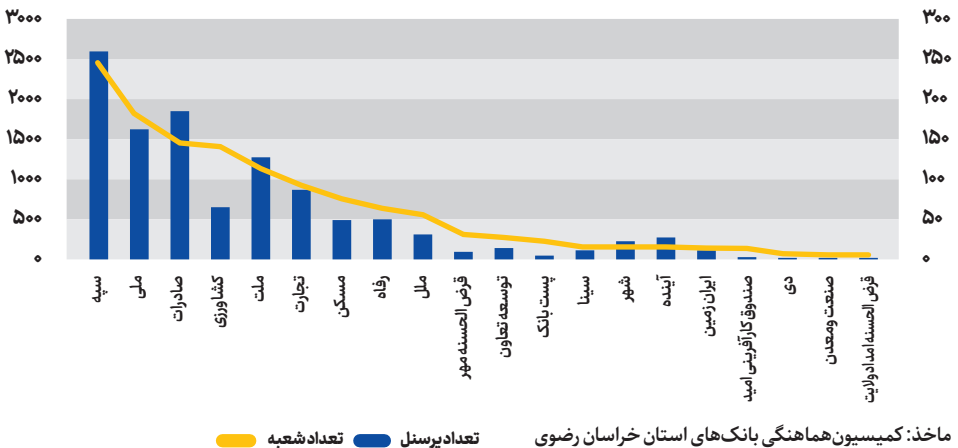
۱۳-۳- بررسی کارایی بانک‌های استان

کارایی عملیات بانک‌های استان بر اساس شاخص‌هایی نظیر (۱) سرانه سپرده به ازای شعب (۲) سرانه تسهیلات به ازای شعب (۳) سرانه سپرده به ازای پرسنل (۴) سرانه تسهیلات به ازای پرسنل و (۵) تعداد ATM به ازای شعب محاسبه گردیده است.

جدول ۱۳-۳- اطلاعات مربوط به کارایی بانک‌ها

سال ۱۴۰۳	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۱	شرح
۴,۳۳۳,۳۲۸	۳,۳۲۸,۲۱۰	۲,۷۷۵,۳۵۱	مانده منابع موثر (میلیارد ریال)
۳,۶۵۸,۵۴۱	۲,۴۷۳,۵۷۵	۱,۹۷۶,۳۱۸	مانده تسهیلات (میلیارد ریال)
۱,۱۵۵	۱,۱۶۹	۱,۲۱۲	تعداد شعب بانکی
۱۲,۴۷۴	۱۲,۵۲۵	۱۲,۷۳۱	تعداد پرسنل (نفر)
۳,۷۵۵	۳,۷۷۷	۴,۲۳۲	تعداد دستگاه ATM
۳,۷۵۱	۲,۸۴۷	۲,۲۹۰	سرانه منابع به ازای شعب (میلیارد ریال به ازای هر شعبه)
۳,۱۶۷	۲,۱۱۶	۱,۶۳۱	سرانه تسهیلات به ازای شعب (میلیارد ریال به ازای هر شعبه)
۳۴۷	۲۶۶	۲۱۸	سرانه منابع به ازای پرسنل (میلیارد ریال به ازای هر نفر)
۲۹۳	۱۹۷	۱۵۵	سرانه تسهیلات به ازای پرسنل (میلیارد ریال به ازای هر نفر)
۳/۲	۳/۲	۳/۵	تعداد ATM به ازای شعب

مطابق جدول فوق در سال ۱۴۰۳ سرانه منابع به ازای هر شعبه معادل ۳,۷۵۱ میلیارد ریال و به ازای هر پرسنل معادل ۳۴۷ میلیارد ریال می‌باشد؛ همچنین سرانه تسهیلات به ازای هر شعبه معادل ۳,۱۶۷ میلیارد ریال و به ازای هر پرسنل معادل ۲۹۳ میلیارد ریال می‌باشد؛ در استان به ازای هر شعبه بانک ۳/۲ دستگاه ATM وجود دارد.

نمودار ۱۳-۴- نسبت مطالبات به تسهیلات سال ۱۴۰۳

۱۳-۴- سهم استان از منابع و مصارف کشور

جدول زیر نشان دهنده سهم استان خراسان رضوی از منابع و مصارف بانکی کشور است.

جدول ۱۳-۴- سهم استان خراسان رضوی از منابع و مصارف بانکی کشور

۱۴۰۳	شاخص های بانکی
٪۳٫۷	سهم استان از منابع بانکی کشور
٪۳٫۲	سهم استان از مصارف بانکی کشور

ماخذ: بانک مرکزی

۱۳-۵- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

- مهم ترین چالش های شبکه بانکی استان:
- کاهش سودآوری و افزایش ناترازی بانک ها بواسطه اعطای تسهیلات تکلیفی؛
- طولانی و گاهاً سخت گیرانه بودن فرآیند اعطای تسهیلات؛
- اخذ ضمانت در کنار رتبه بندی اعتبار مشتریان؛
- طرح موضوع پایین بودن نسبت مصارف به منابع بانکی در مقایسه با میانگین کشور؛
- احتمال وجود دارایی های با نقدشوندگی پایین در ترازنامه بانکی؛
- احتمال افتتاح حساب های بانکی شرکت های بزرگ در خارج از استان؛

توصیه های سیاستی

- لزوم فروش اموال مازاد بانک ها به منظور ارتقاء توان اعتباردهی بانک های استان؛
- لزوم عضویت و همکاری تمامی بانک های استان با کمیسیون هماهنگی بانک های استان؛
- لزوم ارتقاء و بهبود نسبت مصارف به منابع استان به سطح میانگین کشوری؛
- لزوم رفع چالش های مربوط به اعطای تسهیلات به واحدهای دانش بنیان (موضوع ضمانت تسهیلات اعطاء شده و مبانی پرداخت تسهیلات به این شرکت ها)؛
- لزوم اعطای اختیارات لازم به نماینده بانک مرکزی در استان؛

نرخ تورم و شاخص های
قیمتی استان

خلاصه فصل

در سال ۱۴۰۳، مسئله تورم همچنان به عنوان یک چالش ساختاری و اولویت اصلی سیاست‌گذاری اقتصادی در استان خراسان رضوی مطرح بود. استان در چارچوب سیاست‌های انقباضی ملی، تلاش خود را بر بهبود فضای کسب‌وکار، جذب سرمایه‌گذاری و نظارت بر بازار متمرکز کرد و با ارتقای رتبه فضای کسب‌وکار به جایگاه چهارم کشور، سعی در تقویت عرضه و ایجاد اشتغال پایدار داشت. با این حال، محدودیت اختیارات استانی در حوزه‌های کلان پولی و مالی و همچنین چالش‌های پیش روی تولیدکنندگان از جمله نوسانات قیمت مواد اولیه و دشواری تأمین مالی، کارایی این اقدامات را در مهار سریع تورم تحت تأثیر قرار داد.

بر اساس آمار، نرخ تورم سالانه استان در سال ۱۴۰۳ به ۳۳/۶ درصد رسید که حدود ۱/۱ واحد درصد بالاتر از میانگین ملی بود و نشان از تحمل فشار تورمی بیشتر توسط خانوارهای استان داشت. این تورم دارای ماهیت نوسانی و ترکیب نامتوازن بود؛ به طوری که گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها به کانون اصلی افزایش قیمت تبدیل شد و در برخی مقاطع، تورم نقطه‌به‌نقطه آن از ۸۵ درصد نیز فراتر رفت. علاوه بر این، شکاف قابل توجهی بین تورم مناطق روستایی و شهری استان مشاهده شد که حاکی از آسیب‌پذیری بیشتر جوامع روستایی بود. در مجموع، مدیریت تورم در استان نیازمند عبور از سیاست‌های انفعالی و تدوین یک نقشه راه فعال، مبتنی بر افزایش تاب‌آوری معیشتی و اصلاحات ساختاری در نظام بودجه‌ریزی استانی-ملی ارزیابی می‌شود.

۱۴-۱- سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان

سیاست‌های اقتصادی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ در فضایی پیچیده و متأثر از چالش‌های ساختاری دنبال شده است. از یک سو، استان در حوزه‌هایی مانند نرخ بیکاری (۶/۶ درصد در پاییز ۱۴۰۳) و مشارکت اقتصادی (۴۶/۴ درصد) وضعیتی بهتر از میانگین کشوری دارد و حدود ۳۸ درصد از اشتغال خالص ایجادشده در کشور در پاییز این سال مربوط به این استان بوده است. از سوی دیگر، ب‌عنایت به اینکه استان در موضوعات اقتصادی «تابع تصمیمات ملی» است و «مرز مشخص و استقلال حاکمیتی» برای اتخاذ سیاست‌های پولی و مالی کاملاً مستقل ندارد، مجال مانور را در برابر پدیده‌ی فراگیری مانند تورم محدود می‌کند.

در چنین چارچوبی، جهت‌گیری اصلی استان بر سرمایه‌گذاری و بهبود فضای کسب‌وکار به عنوان موتورهای رشد و اشتغال متمرکز شده است. براساس اعلام مقامات، فضای کسب‌وکار استان در پاییز ۱۴۰۳ با شش پله صعود به رتبه چهارم کشور رسیده است. با این حال، مهم‌ترین چالش‌های پیش روی فعالان اقتصادی، «غیرقابل‌پیش‌بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه» و «دشواری تأمین مالی از بانک‌ها» عنوان شده است. برای مقابله با این چالش‌ها و جذب سرمایه، استان بر «اعزام و پذیرش هیئت‌های تجاری»، «برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی ملی» (مانند نمایشگاه بانک،

بورس و بیمه در مشهد) و تسهیل پروازهای مستقیم برای توسعه گردشگری تمرکز کرده است. این اقدامات اگرچه عمدتاً بلندمدت هستند، اما تلاش استانی برای خلق ظرفیت‌های تولیدی جدید و کاهش وابستگی به واردات را نشان می‌دهند.

۱۴-۲- بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان

تحلیل روند تورم در خراسان رضوی طی سال ۱۴۰۳، تصویری پرنوسان و در نهایت نامطلوب را نشان می‌دهد. در حالی که استان در میانه سال (مانند مردادماه) با تورم ماهانه تنها ۱ درصد به رتبه سوم کمترین تورم ماهانه کشور رسیده بود، اما این ثبات موقتی بود. در شهریورماه، استان شاهد بیشترین تورم ماهانه از ابتدای سال بود که به ۴/۱ درصد (رشد ۱۱۵/۷۹ درصدی نسبت به مرداد) رسید و آن را در رتبه پنجم پرتورم‌ترین استان‌ها قرار داد. در مقیاس سالانه نیز نرخ تورم استان در بهمن ۱۴۰۳ معادل ۳۳/۱ درصد اعلام شد که حدود ۱/۱ واحد درصد بالاتر از میانگین کشور (۳۲ درصد) بود. به عنوان مثال، تورم نقطه‌به‌نقطه این گروه در مردادماه نسبت به همان ماه سال قبل به بیش از ۸۵ درصد رسیده بود. این در حالی است که تورم کالاهای غیرخوراکی و خدمات استان در برخی مقاطع، حتی پایین‌تر از متوسط کشوری بود (مانند رتبه سیزدهم در شهریور). این شکاف نشان می‌دهد فشار تورمی به‌طور نامتوازن و شدید بر سبدهزینه ضروری خانوارها وارد شده است. همچنین، تورم در مناطق روستایی استان به‌طور معمول از مناطق شهری آن بالاتر بود که حاکی از آسیب‌پذیری بیشتر این جوامع است.

در جمع‌بندی، می‌توان گفت اگرچه جهت‌گیری استان در سال ۱۴۰۳ معطوف به بهبود بسترهای واقعی اقتصاد و سرمایه‌گذاری بود، اما تورم به‌عنوان یک متغیر کلان ملی، روندی نوسانی و عمدتاً بالاتر از متوسط کشور را در استان تجربه کرد. شتاب‌گیری قیمت گروه خوراکی و بالاتر بودن تورم روستایی دو ویژگی شاخص تحولات تورمی استان در این سال محسوب می‌شوند.

۱۴-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی

در بررسی شاخص کل قیمت مصرف‌کننده در استان خراسان رضوی و کشور، روند افزایشی قابل توجه و پیوسته‌ای در سال‌های اخیر مشاهده می‌شود. همان‌طور که در جدول ۱۴-۱ ملاحظه می‌گردد، شاخص قیمت در استان از ۵۲/۶ در سال ۱۳۹۸ به ۲۷۵/۱۶ در سال ۱۴۰۳ رسیده است. این افزایش، بیانگر تشدید فشارهای تورمی در دوره مورد بررسی است.

با تعیین سال ۱۴۰۰ به عنوان سال پایه (۱۰۰=۱۴۰۰)، شتاب تورم به وضوح قابل پیگیری است. در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲، شاخص در استان به ترتیب به ۱۴۴/۱ و ۲۰۵/۹۳ افزایش یافت. در سال ۱۴۰۳، این شاخص با رشد قابل ملاحظه‌ای به عدد ۲۷۵/۱۶ رسید. بر این اساس، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه استان در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال پایه (۱۴۰۰) حدود ۱۷۵/۲ درصد بوده است. همچنین، نرخ تورم سالانه (۱۴۰۳) نسبت به (۱۴۰۲) برای استان خراسان رضوی معادل ۳۳/۶ درصد محاسبه می‌گردد.

در سطح ملی نیز روندی مشابه دنبال شده است، به طوری که شاخص کل کشور از ۲۰۴/۹۲ در سال ۱۴۰۲ به ۲۷۱/۶۷ در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته که نشان‌دهنده نرخ تورم سالانه ملی حدود ۳۲/۶ درصد است.

مقایسه شاخص استان با کشور حاکی از آن است که اگرچه در برخی سال‌ها (مانند ۱۴۰۲) شاخص استان اندکی از شاخص کشور پیشی داشت، اما در سال ۱۴۰۳ شکاف بین این دو شاخص اندکی افزایش یافته است، به گونه‌ای که شاخص استان (۲۷۵/۱۶) حدود ۳/۴۹ واحد بیش از شاخص کشور (۲۷۱/۶۷) ثبت شده است. این امر می‌تواند نشان‌دهنده فشارهای تورمی خاص منطقه‌ای در کنار عوامل مشترک ملی باشد.

به طور کلی، روند صعودی شاخص‌های قیمت در استان خراسان رضوی و کشور در سال ۱۴۰۳ تداوم یافته و بیانگر تداوم چالش‌های اقتصادی و معیشتی برای خانوارها در این دوره است.

جدول ۱۴-۱- شاخص کل قیمت مصرف‌کننده (۱۴۰۰=۱۰۰)

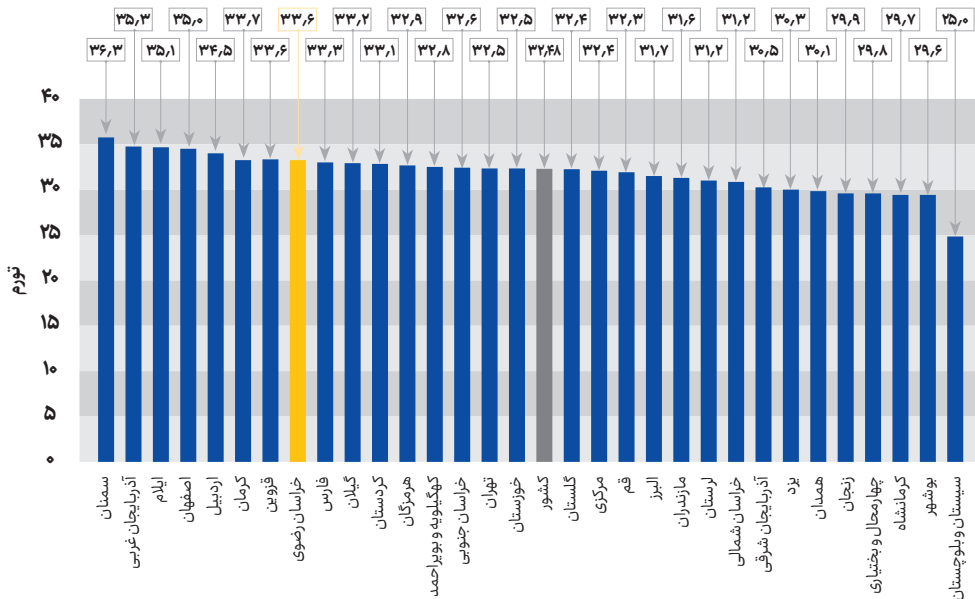
سال	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
عدد شاخص استان	۵۲/۶	۷۱/۶	۱۰۰/۰	۱۴۴/۱	۲۰۵/۹۳	۲۷۵/۱۶
عدد شاخص کشور	۵۲/۳	۷۱/۳	۱۰۰/۰	۱۴۵/۸	۲۰۴/۹۲	۲۷۱/۶۷

منبع: مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران

۱۴-۴- بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی

مقایسه تورم استان خراسان رضوی با سایر استان‌های کشور در سال ۱۴۰۳ را نشان می‌دهد. بر این اساس نرخ تورم خراسان رضوی (۳۳/۶ درصد) کمتر از استان‌هایی مانند سمنان (۳۶/۳ درصد)، اصفهان (۳۵/۰ درصد)، آذربایجان غربی (۳۵/۳ درصد) و ایلام (۳۵/۱ درصد) است. در عین حال، این نرخ بیشتر از استان‌هایی مانند یزد (۳۰/۳ درصد)، تهران (۳۲/۵ درصد)، بوشهر (۲۹/۶ درصد) و سیستان و بلوچستان (۲۵/۰ درصد) است. این جایگاه، موضع میانی استان خراسان رضوی از نظر سطح تورم در میان استان‌های کشور را تأیید می‌کند. به طور کلی، اگرچه روند نزولی تورم در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ یک تحول مثبت تلقی می‌شود، اما سطوح فعلی همچنان بالا بوده و بیانگر ادامه فشارهای تورمی بر معیشت خانوارها، به ویژه در مناطق روستایی است.

نمودار ۱۴-۱: مقایسه تورم استان‌های کشور

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان رضوی

بر اساس جدول ۴-۲، با بررسی داده‌های شاخص قیمت مصرف‌کننده در استان خراسان رضوی و مقایسه آن با متوسط کشوری در سال ۱۴۰۳، الگوی تورمی خاصی قابل شناسایی است. به طور کلی، نرخ تورم سالانه در استان با رسیدن به ۳۳/۶ درصد، حدود ۱/۱ واحد درصد از متوسط ملی (۳۲/۵ درصد) فراتر رفته است. این نشان می‌دهد فشار تورمی در خراسان رضوی قدری شدیدتر از میانگین کشور احساس شده است. اگرچه این شکاف عددی اندک به نظر می‌رسد، اما تحلیل جزئیات گروه‌های اصلی هزینه، نقاط تمرکز و دلایل این فشار را روشن‌تر می‌سازد.

کانون‌های اصلی التهاب تورمی در استان در سه حوزه متمرکز بوده‌اند. گروه «مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها» با رشد ۴۳/۳ درصدی، سریع‌ترین سرعت افزایش قیمت را تجربه کرده که حاکی از تاثیر قابل توجه سیاست‌های تعدیل قیمت حامل‌های انرژی و بازار مسکن بر هزینه‌های خانوار است. همزمان، گروه «آموزش» با رشد ۴۴/۰ درصدی، نه تنها نرخ رشد بالایی داشته، بلکه شکاف مثبت قابل توجهی با نرخ رشد هفتمین گروه در سطح کشور (۳۶/۹ درصد) ایجاد کرده است. این امر می‌تواند نشان‌دهنده افزایش هزینه‌های آموزشی در استان با شتابی بیش از میانگین ملی باشد. در کنار این دو، گروه «خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها» اگرچه نرخ رشدش (۳۰/۳ درصد) از متوسط استان پایین‌تر است، اما با رسیدن به شاخص ۳۱۸/۶۲، به عنوان گروهی با بالاترین سطح قیمتی، بیشترین سهم را در فشار مستقیم و ملموس بر سبدهزینه خانوارها، به ویژه دهک‌های کم‌درآمد، ایفا کرده است.

در مقابل، برخی بخش‌ها وضعیت متعادل‌تری داشته‌اند. گروه «بهداشت و درمان» و «حمل و نقل» در استان خراسان رضوی نه تنها نرخ رشد کمتری نسبت به متوسط استانی داشته‌اند، بلکه سطح شاخص نهایی آن‌ها نیز به طور محسوسی از متوسط کشوری پایین‌تر است. این می‌تواند حاکی از شرایط نسبتاً بهتر بازار این خدمات یا تاثیر سیاست‌های تنظیم‌گری خاص استانی باشد. همچنین، گروه «ارتباطات» با کمترین نرخ تورم (۲۳/۶ درصد) در بین همه گروه‌ها، نقشی تعدیل‌کننده در کل شاخص داشته است.

شکاف بین مناطق شهری و روستایی استان نیز الگویی نگران‌کننده را تکرار می‌کند. شاخص کل در مناطق روستایی (۲۷۷/۷۵) از مناطق شهری (۲۷۲/۵۹) بالاتر است که حاکی از تحمل بار تورمی سنگین‌تر توسط ساکنان روستاهاست. این شکاف در برخی گروه‌ها مانند «هتل و رستوران» و «دخانیات» چشمگیرتر است. با این وجود، یک استثنا جالب در گروه «مسکن، آب، برق، گاز» دیده می‌شود که شاخص آن در مناطق روستایی پایین‌تر از مناطق شهری استان است که احتمالاً به ساختار متفاوت هزینه‌های مسکن و انرژی در این مناطق بازمی‌گردد.

جدول ۱۴-۲- شاخص کل قیمت مصرف‌کننده خانوارهای شهری و روستایی استان خراسان رضوی و کشور به تفکیک گروه‌های اصلی (سال پایه ۱۴۰۰)

گروه‌های کالاها و خدمات	کل		شهری		روستایی	
	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان
	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲
شاخص کل	۲۷۱/۶۷	۲۰۵/۰۶	۲۷۰/۸۰	۲۰۳/۹۶	۲۷۶/۳۶	۲۱۱/۷۲
ارتباطات	۱۶۲/۰۵	۱۳۳/۷۷	۱۶۲/۰۳	۱۳۴/۰۳	۱۵۸/۹۸	۱۳۲/۳۹
آموزش	۲۴۹/۲۷	۱۸۲/۰۵	۲۴۸/۰۴	۱۷۱/۴۱	۲۶۴/۳۹	۱۸۹/۷۷
بهداشت و درمان	۲۶۴/۲۱	۲۰۴/۵۴	۲۶۵/۷۳	۲۰۵/۶۶	۲۵۵/۵۵	۱۹۸/۱۷
تفریح و فرهنگ	۲۵۴/۸۵	۱۹۶/۳۶	۲۵۴/۵۳	۱۹۶/۸۹	۲۵۶/۴۱	۱۹۳/۷۰
حمل و نقل	۲۴۶/۶۹	۱۹۳/۳۴	۲۴۶/۵۵	۱۹۲/۹۳	۲۴۷/۳۵	۱۹۵/۳۳
خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۲۴۱/۷۱	۳۱۸/۶۲	۲۴۱/۲۷	۳۰۹/۲۷	۳۰۹/۶۲	۳۱۴/۹۱
دخانیات	۲۵۲/۳۱	۱۹۷/۹۶	۲۵۱/۴۳	۱۹۷/۴۲	۲۵۵/۰۹	۱۹۶/۵۱
مبلمان و لوازم خانگی	۳۳۵/۰۶	۱۸۴/۷۵	۳۳۴/۰۵	۱۸۴/۳۷	۳۳۹/۵۵	۱۸۶/۸۸
مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها	۲۵۷/۵۳	۱۸۴/۲۵	۲۵۷/۴۵	۱۸۴/۲۲	۲۵۸/۴۴	۱۸۴/۶۱
هتل و رستوران	۲۹۲/۰۰	۳۵۰/۵۵	۲۷۷/۷۱	۲۹۱/۱۳	۴۰۱/۳۶	۳۰۱/۱۰

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان رضوی

در جمع‌بندی، تورم در خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ روندی فراتر از متوسط ملی داشته و فشار آن به‌طور نامتوازنی بر دوش خانوارهای روستایی سنگینی می‌کند. کنترل این روند مستلزم توجه ویژه به سه حوزه حساس «حامل‌های انرژی و مسکن»، «اقلام خوراکی اساسی» و «هزینه‌های آموزشی» است، حمایت‌های هدفمند از ساکنان مناطق روستایی باید در کانون سیاست‌های حمایتی استان قرار گیرد.

۱۴-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

وضعیت تورمی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ در چارچوبی از تداوم فشارهای ملی و چالش‌های خاص منطقه‌ای قابل تحلیل است. تورم سالانه استان (۳۳/۶ درصد) که اندکی از متوسط کشور (۳۲/۵ درصد) بالاتر بود، نشان‌دهنده تحمل بار اضافی توسط خانوارهای استان است. اگرچه رتبه تورم کلی استان در میانه جدول استان‌ها قرار داشت، اما شواهد حاکی از آن است که فشار تورم به‌صورت عادلانه توزیع نشده و کانون اصلی التهاب در بخش خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها متمرکز شده است. تورم نقطه‌به‌نقطه این گروه در آذرماه به ۷۸ درصد رسید و استان را در رتبه سوم پرتورم‌ترین استان‌ها در این بخش قرار داد. این موضوع، به‌وضوح کوچک‌تر شدن سفره خانوارها و تحت فشار قرار گرفتن دهک‌های متوسط و پایین درآمدی را نشان می‌دهد.

از سوی دیگر، بر اساس لایحه بودجه ۱۴۰۳، پیش‌بینی شده که استان باید ۹۵ درصد بیشتر از سال قبل درآمد کسب کند، در حالی که افزایش بودجه استانی تنها ۶۴ درصد بوده است. این شکاف بین انتظارات درآمدی و منابع تخصیص‌یافته، دست استان را برای اجرای برنامه‌های حمایتی و توسعه‌های می‌بندد. همچنین، علیرغم بهبود فضای کسب‌وکار و تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری، چالش‌هایی مانند نوسانات قیمت مواد اولیه و دشواری تأمین مالی، مانع از تبدیل کامل این تلاش‌ها به افزایش عرضه و مهار تورم شده است. شکاف پایدار تورم بین مناطق شهری و روستایی نیز مؤید این است که سیاست‌های یکسان در سطح استان، پاسخگوی نیازهای متفاوت جغرافیایی نیست. با توجه به جمع‌بندی فوق، توصیه‌های سیاستی در دو سطح فوری-حمایتی و بلندمدت-ساختاری ارائه می‌شود:

با توجه به شوک تورمی شدید در بخش خوراکی، ضروری است مکانیزم‌های سریع و هدفمندی برای انتقال مستقیم کمک‌های نقدی یا غیرنقدی به خانوارهای آسیب‌پذیر، به ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک استان طراحی شود. این کمک‌ها باید متناسب با شاخص هزینه زندگی در هر شهرستان تعدیل شود. ایجاد ستاد ویژه تنظیم بازار استان | اختیارات اجرایی قوی برای نظارت مستمر بر قیمت‌های کالاهای اساسی، جلوگیری از احتکار و اختلال در زنجیره تأمین ضروری است. این ستاد می‌تواند با ایجاد سامانه شفاف قیمت‌گذاری، به کاهش نوسانات کوتاه‌مدت کمک کند. ارائه تسهیلات ارزان‌قیمت و تضمین شده به تعاونی‌های روستایی و واحدهای کوچک تولید مواد غذایی، به افزایش عرضه محلی و کاهش وابستگی به بازارهای عمده کمک می‌کند.

در بلندمدت نیز استان باید با استناد به سهم ۸ درصدی از جمعیت کشور و نقش بی‌بدیل در اقتصاد گردشگری مذهبی، چانه‌زنی قوی‌تری برای افزایش سهم از بودجه عمرانی و درآمدهای ملی انجام دهد. این منابع اضافی باید به‌طور خاص به پروژه‌های زیرساختی آب و کشاورزی، توسعه لجستیک و زنجیره سرد نگهداری محصولات کشاورزی اختصاص یابد. تدوین «برنامه امنیت غذایی و تاب‌آوری معیشتی» ویژه استان نیز ضروری به نظر می‌رسد. این برنامه باید با محوریت افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی، توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی، و ایجاد ذخایر استراتژیک محلی برای کالاهای اساسی تدوین شود. کاهش ضایعات کشاورزی که خود عاملی تورم‌زا است، از اولویت‌های این برنامه خواهد بود.

تقویت حکمرانی اقتصادی منطقه‌ای از دیگر پیشنهادها سیاستی بلندمدت است. ایجاد شورای هماهنگی اقتصادی استان‌های خراسان (رضوی، شمالی، جنوبی) می‌تواند به هماهنگی بهتر در تولید، بازاریابی و تأمین نهاده‌ها بین این استان‌ها هم‌جوار منجر شده و از هزینه‌های مبادله بکاهد. دولت باید با کنترل کسری بودجه و مدیریت

رشد نقدینگی، که از ریشه‌های اصلی تورم ساختاری هستند، به تثبیت فضای کلان اقتصاد کمک کند. همچنین، اعلام عمومی و پایبندی به یک مسیر قابل پیش‌بینی برای اصلاحات یارانه‌ای و ارزی از ایجاد شوک‌های مکرر به بازارها جلوگیری می‌کند.

در نهایت، موفقیت‌هر یک از این توصیه‌ها منوط به هماهنگی کامل بین دستگاه‌های اجرایی استان و همچنین ارتباط مؤثر و شفاف با مرکز برای رفع موانع ملی است. تاب‌آوری اقتصاد خراسان رضوی در برابر تورم، مستلزم عبور از سیاست‌های انفعالی و اتخاذ یک نقشه راه فعال، مبتنی بر داده و متناسب با مزیت‌ها و چالش‌های منحصر به فرد این استان است.

وضعیت مالی و
بودجه‌ای استان

خلاصه فصل

بودجه مهم‌ترین سندی است که دولت تهیه می‌کند و مهم‌ترین اطلاعی است که میان قوه مجریه و مقننه رد و بدل می‌شود. بودجه نشانگر نحوه نگرش دولت به مسائل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. به عبارت دیگر، تدابیری که دولت برای حل مسائل اقتصادی و اجتماعی اتخاذ می‌کند، در بودجه انعکاس می‌یابد. در واقع، بودجه شکل خلاصه شده‌ای از چگونگی برنامه‌ریزی، سازماندهی، هدایت و کنترل روند مالی یک دولت است که از پشتوانه فکری منسجم و ارگانیک تخصیص منابع مالی و غیر مالی محدود در مقابل نیازهای نامحدود در سطح کلان برخوردار است.

بودجه یک ابزار اقتصادی برای بخش عمومی می‌باشد که با استفاده از این ابزار می‌توان نابرابری و ناتوانی‌های موجود در استان‌ها را کاهش داد.

بررسی روند ۱۰ ساله (۱۳۹۱-۱۴۰۰) نسبت تلاش مالیاتی (تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری - با نفت) نشان می‌دهد در بازه ۱۳۹۱-۱۴۰۰ استان خراسان رضوی در محدوده نزدیک به ۲ درصد تا ۳ درصد (تنها در سال ۱۳۹۱ کمتر از دو درصد بوده است)؛ و در کشور در محدوده نزدیک به ۴ درصد تا ۶٫۵ درصد قرار داشته است. همچنین ضریب برداشت استان (نسبت مصارف عمومی (مشمول بر اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) به درآمدهای عمومی استان) در سال ۱۴۰۳ معادل ۲۲/۴۵٪ بوده است. بررسی وضعیت درآمدهای عمومی استان نشان می‌دهد عملکرد این نوع درآمدها در سال ۱۴۰۳، ۶۵٪ رشد داشته است؛ و مصوب استان در سال ۱۴۰۳، ۸۷٪ نسبت به سال قبل رشد داشته است. همچنین عملکرد درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۴۰۳، معادل ۶۴٪ و درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم ۵۱٪ رشد داشته است؛ عملکرد سایر درآمدهای استان نیز در این سال ۲۵۲٪ رشد داشته است. درصد تخصیص اعتبارات هزینه‌ای در سال ۱۴۰۳ معادل ۹۹/۷ درصد و درصد تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ۵۵/۵ درصد بوده است.

۱-۱۵- سیاست‌های اقتصادی، مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان

دولت در مقدمه بخشنامه بودجه سال ۱۴۰۳ مهم‌ترین هدف بودجه سال ۱۴۰۳ را "تقویت جریان تولید به عنوان مکمل سیاست ثبات اقتصادی دانسته است"؛ لذا رویکرد دولت در این زمینه استفاده از ظرفیت بهبود بهره‌وری و استفاده از مشارکت مردمی بوده است؛ بر این اساس، رویکردها و سیاست‌های کلان بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور مبنی بر سیاست‌های ابلاغی برنامه هفتم توسعه به شرح زیر است:

افزایش نرخ رشد اقتصادی به منظور نیل به اهداف برنامه هفتم توسعه؛ درج منابع و مصارف هدفمند کردن یارانه‌ها (تبصره ۱۴ قوانین بودجه سنواتی) در سقف بودجه کل کشور؛ گسترش شمول بودجه عمومی به تعهدات و تضامین (هزینه‌های فرابودجه‌ای سنوات گذشته)؛ مدیریت مالی عمومی با استفاده از بسترهای هوشمند و فناورانه؛ کاهش کسری تراز عملیاتی از طریق پوشش سهم بیشتری از اعتبارات هزینه‌ای از محل افزایش درآمدهای عمومی؛ تعیین نحوه توزیع تسهیلات بانکی تکلیفی مندرج در قوانین بودجه سنواتی؛ طراحی سازوکارهای انگیزشی برای مولدسازی دارایی‌ها؛ افزایش سهم مشارکت عمومی - خصوصی در تأمین مالی طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای؛ افزایش انضباط مالی و اجتناب از کسری بودجه؛ هم‌افزایی برنامه‌های ملی و استانی؛ کاهش عدم تعادل‌های سرزمینی بر مبنای اولویت‌های منطقه‌ای؛ توسعه نظام حمایتی یکپارچه و فراگیر؛ فعال‌سازی ظرفیت‌های مردمی در اقتصاد.

جهت‌گیری استان در راستای رویکردها و سیاست‌های کلان بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور شامل چهار محور "طراحی‌های سازوکار انگیزشی برای مولدسازی دارایی‌ها به صورت استانی"؛ "کاهش کسری تراز عملیاتی از طریق پوشش سهم بیشتری از اعتبارات هزینه‌ای از محل افزایش درآمدهای عمومی به صورت استانی"؛ "مدیریت مالی عمومی با استفاده از

بسترهای هوشمند و فناورانه" و "گسترش شمول بودجه عمومی به تعهدات و تضامین" بوده است.

۱۵-۲- بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای

در راستای رویکردها و سیاست‌های کلان بودجه سال ۱۴۰۳، استان اقدامات زیر را انجام داده است:

الف. طراحی‌های سازوکار انگیزشی برای مولدسازی دارایی‌ها:

- در راستای مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی سران قوا و آیین‌نامه اجرایی مولدسازی دارایی‌های دولت، کارگروه استانی مولدسازی دارایی‌های دولت در این استان تشکیل و به صورت مستمر به کار خود ادامه داده است؛ به طوری که از زمان ابلاغ مصوبه یادشده بیش از ۵۰ جلسه کارگروه استانی با حضور اعضای کارگروه تشکیل شده است و این استان جزء استان‌های پیشرو در مولدسازی، نسبت به شناسایی و معرفی املاک مازاد دستگاه‌های اجرایی استان و ارسال به سازمان خصوصی‌سازی اقدام نموده است.
- در همین راستا از ابتدای سال ۱۴۰۲ تا پایان سال ۱۴۰۳ تعداد ۱۲۹ فقره از املاک مازاد دستگاه‌های اجرایی استان به ارزش حدود ۳۱ همت، به عنوان املاک مازاد در هیأت عالی مولدسازی دارایی‌های دولت به تصویب رسیده است. همچنین گزارش کارشناسی تعداد ۳۲ فقره از املاک مازاد مصوب به ارزش حدود ۲۳ همت، گزارش قیمت‌گذاری آن‌ها توسط مراجع کارشناسی ذیربط تهیه و برای سازمان خصوصی‌سازی ارسال شده که قیمت پایه ۱۸ فقره از املاک یادشده مورد تصویب هیأت عالی مولدسازی قرار گرفته است؛ همچنین با توجه به پیگیری‌های انجام شده، مزایده تعداد ۱۷ فقره از املاک مازاد مصوب برگزار ولی به دلایل مختلفی از جمله، رکود موجود در بازار مسکن به فروش نرسیده و در راستای آیین‌نامه صدرالاشاره و بر اساس پیشنهاد دستگاه اجرایی ذیربط، موضوع تهاتر با مطالبات قطعی پیمانکاران پروژه‌های عمرانی نیمه تمام دستگاه‌های اجرایی بهره‌بردار املاک که در کمیته پایش به تصویب رسیده است، در دست اقدام می‌باشد.
- تعداد ۲ فقره از املاک مازاد دانشگاه علوم پزشکی مشهد و ۱ فقره از املاک اداره کل آموزش و پرورش خراسان رضوی با مطالبات قطعی پیمانکاران پروژه‌های مرتبط تهاتر شده است.

ب. کاهش کسری تراز عملیاتی از طریق پوشش سهم بیشتری از اعتبارات هزینه‌ای از محل افزایش درآمدهای عمومی

گرچه رشد مصوب درآمدهای عمومی در سال ۱۴۰۳ معادل ۸۷ درصد بوده است؛ اما نسبت ضریب برخورداری استان در این سال معادل ۰٫۲۴ واحد کاهش داشته است نسبت به سال ۱۴۰۲.

ج. مدیریت مالی عمومی با استفاده از بسترهای هوشمند و فناورانه

- **سامانه:** "سامانه نظارت آنی معاونت نظارت مالی و خزانه‌داری کل کشور" سامانه‌ای است که در اداره کل نظارت بر ذیحسابی‌ها، گزارشگری مالی و حسابداری بخش عمومی به منظور جمع‌آوری آنلاین گزارش صورتحساب عملکرد بودجه کل کشور طراحی شده است.

■ ویژگی‌های سامانه سامانه

سرعت؛ دقت؛ حذف سیستم کاغذی؛ حسابرسی هوشمند؛ مدیریت منابع؛ جلوگیری از حساب‌سازی؛ ارائه گزارش عملکرد بودجه کل کشور در زمانی بسیار کوتاه‌تر نسبت به گذشته؛ حذف ارتباطات فیزیکی میان دستگاه اجرایی و خزانه‌داری کل کشور؛ پیشنهادهای هوشمند برای رفع و اخواهی حساب‌های ماهانه و نهایی؛ امکان تلفیق چند حساب یا تمام حساب‌ها به صورت لحظه‌ای؛ تجزیه و تحلیل و رتبه‌بندی دستگاه‌های اجرایی، عملکرد مالی و ارائه پیشنهادها مورد نیاز.

■ کارکردهای سامانه سناما

۱. امکان ارسال صورتحساب ماهانه و نهایی از سوی دستگاه‌های اجرایی به صورت الکترونیکی؛
۲. امکان ایجاد گزارش‌های مدیریتی و تهیه صورتحساب عملکرد بودجه کل کشور به صورت ماهانه و نهایی؛
۳. امکان ایجاد ارتباط با سایر معاونت‌های اداره کل نظارت مالی و خزانه‌داری بودجه کل کشور.

د. گسترش شمول بودجه عمومی به تعهدات و تضامین (هزینه‌های فرابودجه‌ای سنوات گذشته)

با توجه به اینکه در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ تهاثرهای بانکی و مالیاتی استان‌ها پیش‌بینی نشده بود؛ لذا استان در این دو حوزه در سال ۱۴۰۳ عملکردی نداشته است.

۱۵-۳- بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان

برای بررسی کلی وضع مالی استان از دو شاخص "نسبت مالیاتی" به مفهوم نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی و "ضریب برداشت" به مفهوم نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان استفاده شده است؛ که در ذیل به بررسی عملکرد این دو شاخص استانی در سال ۱۴۰۳ پرداخته شده است.

۱۵-۳-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان

نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی (GDP) یا به اختصار "نسبت مالیاتی" یک شاخص حیاتی است که رابطه بین درآمد مالیاتی یک کشور و تولید ناخالص داخلی آن را منعکس می‌کند. این نسبت به عنوان معیاری برای ارزیابی توانایی دولت در جمع‌آوری درآمد از طریق مالیات نسبت به اندازه اقتصاد کشور عمل می‌کند. درک این نسبت برای ارزیابی سلامت مالی، اثربخشی سیاست‌های اقتصادی و پتانسیل رشد آینده ضروری است. این نسبت بینش‌هایی درباره کارایی نظام مالیاتی یک کشور و ظرفیت آن برای تأمین خدمات عمومی و زیرساخت‌های مورد نیاز ارائه می‌دهد. نسبت بالاتر این شاخص نشان‌دهنده اقتصاد توسعه‌یافته‌تری است که توانایی بیشتری برای سرمایه‌گذاری در خدمات اجتماعی مانند بهداشت و آموزش و سایر خدماتی دارد که برای رشد پایدار اقتصادی حیاتی هستند. اقتصادهای با نسبت مالیاتی و ظرفیت‌های بالاتر مالیاتی معمولاً سیستم‌های مالیاتی پیشرفته‌تری دارند که نشان‌دهنده عواملی مانند برنامه‌های گسترده‌تر رفاه اجتماعی، چارچوب‌های نظارتی قوی‌تر و پیچیدگی اقتصادی بیشتر است. این عوامل به توزیع مجدد ثروت کمک می‌کند و در نهایت رشد پایدار اقتصادی را در پی خواهد داشت. در جدول شماره ۱۵-۱- سناریوهای مختلف برای تعریف مالیات ارائه می‌شود:

جدول ۱۵-۱- تعاریف مختلف مالیات

اجزاء	ردیف
مالیات‌های مستقیم + مالیات‌های غیرمستقیم	سناریوی اول: تعریف بودجه‌ای
مالیات‌های مستقیم + مالیات‌های غیرمستقیم + عوارض شهرداری‌ها	سناریوی دوم: تعریف درآمدهای مالیاتی
درآمدهای مالیاتی + عوارض + درآمدهای تأمین اجتماعی	سناریوی سوم: تعریف جهانی

ماخذ: سازمان امور مالیاتی کشور (مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی)

در تعریف مالیات استان از سناریوی اول (مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم) استفاده شده است؛ همان گونه که در جدول ۱۵-۲ نشان داده شده است نسبت تلاش مالیاتی (نسبت T به GDP) - به قیمت جاری با نفت - در بازه ۱۳۹۱-۱۴۰۰ در استان خراسان رضوی در محدوده ۲ تا ۳ درصد و در کشور در محدوده ۴ تا ۶٫۵ درصد؛ قرار داشته است.

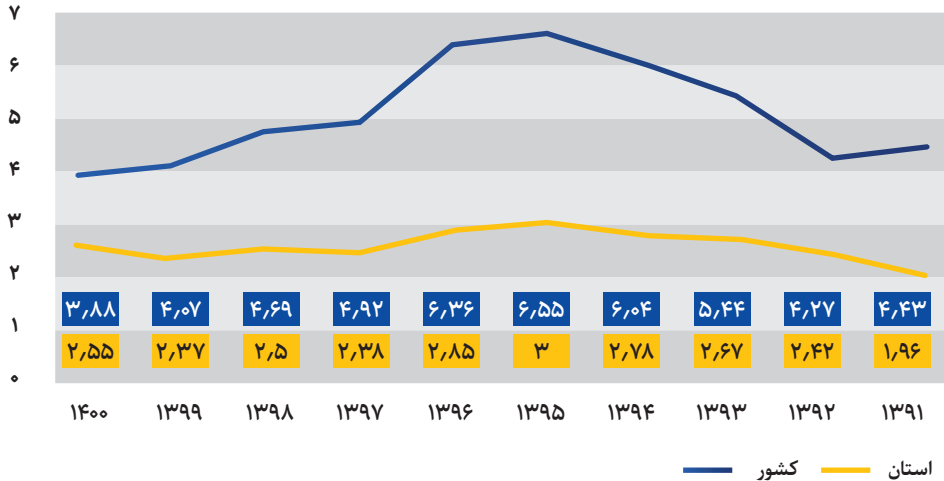
جدول ۱۵-۲ - روند GDP/کشور و استان خراسان رضوی سال‌های ۱۳۹۱-۱۴۰۰؛ هزار میلیارد ریال

شرح / سال	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار) خراسان رضوی	۳,۰۲۵	۲,۹۰۹	۳,۰۸۶	۳,۱۲۴	۳,۱۶۶	۳,۴۶۵	۳,۳۲۶	۳,۴۶۷	۳,۴۲۷	۳,۵۰۵
محصول ناخالص داخلی (به قیمت بازار) کل کشور	۷۶,۳۳۸	۷۴,۷۲۶	۷۷,۳۸۱	۷۷,۳۴۳	۸۸,۷۱۱	۹۵,۰۰۱	۸۸,۷۳۷	۸۴,۳۴۶	۸۲,۸۸۱	۸۵,۳۳۹
مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم خراسان رضوی	۷,۸	۱۱,۹	۱۶,۸	۱۹,۶	۲۲,۸	۲۵,۱	۲۷,۶	۳۹	۵۵,۹	۸۹,۴
مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم کل کشور	۳۹۶	۴۹۵	۷۰۹	۷۸۴	۱,۰۱۸	۱,۱۹۰	۱,۲۸۰	۱,۶۱۷	۲,۱۰۸	۳,۳۰۷
تلاش مالیاتی (به قیمت ثابت - با نفت) خراسان رضوی	۰,۲۶	۰,۴۱	۰,۵۴	۰,۶۳	۰,۷۲	۰,۷۲	۰,۸۳	۱,۱۲	۱,۶۳	۲,۵۵
تلاش مالیاتی (به قیمت ثابت - با نفت) کل کشور	۰,۵۲	۰,۶۶	۰,۹۲	۱,۰۱	۱,۱۵	۱,۲۵	۱,۴۴	۱,۹۲	۲,۵۴	۳,۸۸
محصول ناخالص داخلی (به قیمت جاری - با نفت) خراسان رضوی	۳۹۸	۴۹۲	۶۲۹	۷۰۴	۷۵۹	۸۸۱	۱,۱۵۸	۱,۵۵۹	۲,۳۶۲	۳,۵۰۶
محصول ناخالص داخلی (به قیمت جاری - با نفت) کل کشور	۸,۹۴۸	۱۱,۵۸۳	۱۳,۰۲۳	۱۲,۹۷۸	۱۵,۵۵۰	۱۸,۷۰۳	۲۵,۹۹۵	۳۴,۴۶۵	۵۱,۸۰۶	۸۵,۳۳۹
تلاش مالیاتی (به قیمت جاری - با نفت) خراسان رضوی	۱,۹۶	۲,۴۲	۲,۶۷	۷۸/۲	۳,۰۰	۲,۸۵	۲,۳۸	۲,۵۰	۲,۳۷	۲,۵۵
تلاش مالیاتی (به قیمت جاری - با نفت) کل کشور	۴,۴۳	۴,۲۷	۵,۴۴	۶,۰۴	۶,۵۵	۶,۳۶	۴,۹۲	۴,۶۹	۴,۰۷	۳,۸۸

ماخذ درآمدهای مالیاتی کشور: سازمان امور مالیاتی کشور - معاونت پژوهشی مرکز آموز پژوهش و برنامه ریزی مالیاتی.
 ماخذ درآمدهای مالیاتی استان: خزانه معین استان خراسان رضوی.
 ماخذ تولید ناخالص داخلی: مرکز آمار ایران - حساب‌های ملی.

نرخ رشد اسمی درآمدهای مالیاتی کشور در سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۵ بالاتر از نرخ رشد اسمی تولید ناخالص داخلی و نرخ تورم بوده است؛ از سال ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۳ همواره نرخ GDP اسمی بیشتر از رشد اسمی درآمدهای مالیاتی بوده است.
 نرخ رشد اسمی (عملکرد) درآمدهای مالیاتی استان در سال ۱۴۰۳ به رقم ۵۸ درصد رسیده است.

نمودار ۱۵-۱- روند GDP/کشور و استان خراسان رضوی سال‌های ۱۳۹۱-۱۴۰۰

۱۵-۳-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان)

برای مقایسه میزان برخورداری استان‌ها از درآمد نسبت به مصارف می‌توان از مفهوم ضریب برداشت (برخورداری) استفاده کرد. این ضریب که همان نسبت مصارف عمومی به درآمد استان می‌باشد؛ میزان برخورداری هر استان از درآمدهای همان استان را نشان می‌دهد. این ضریب برای استان‌های دارای مازاد درآمد با مقدار کمتر از ۱۰۰ و برای استان‌های دارای کسری درآمد با مقدار بیشتر از ۱۰۰ مشخص می‌شود. هر چه این نسبت بزرگ‌تر از ۱۰۰ باشد نشان از بالاتر بودن کسری درآمد و هر چه این نسبت کمتر از ۱۰۰ باشد نشان از بالاتر بودن مازاد درآمد است. این شاخص صرفاً مربوط به درآمد-هزینه‌های استانی بوده و هزینه‌های جاری ملی، هزینه‌های عمرانی ملی و اسناد خزانه در محاسبات این شاخص مطلوب نظر نیست^۱. با این توضیحات، ضریب برداشت استان در سال ۱۴۰۳ معادل ۲۲/۴۵ درصد بوده است؛ نسبت به سال ۱۴۰۲ که معادل ۲۲/۶۹ درصد بوده است؛ تغییری به میزان ۰/۲۴ واحد کاهش داشته است. جدول ۱۵-۳- این مطلب را گویاتر نشان می‌دهد.

جدول ۱۵-۳- ضریب برداشت سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

سال	عملکرد مصارف عمومی (میلیارد ریال)	عملکرد درآمد عمومی (میلیارد ریال)	ضریب برداشت (درصد)
۱۴۰۲	۵۱,۴۳۶	۲۲۶,۷۱۵	۲۲,۶۹
۱۴۰۳	۸۴,۲۵۸	۳۷۵,۲۵۵	۲۲,۴۵

ماخذ آمار: خزانه معین استان خراسان رضوی

۱. برگرفته از گزارش «تحلیل وضعیت اقتصادی استان اردبیل سال ۱۳۹۸»

۱۵-۴- بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه استان

برای بررسی بودجه‌های استانی بایستی وضعیت منابع و مصارف عمومی بودجه بررسی شود؛ در بندهای ذیل این موضوع به تفکیک بررسی می‌شود.

۱۵-۴-۱- منابع عمومی دولت

منابع عمومی دولت در حالت کلی شامل درآمدها (مالیاتی) (مستقیم و غیر مستقیم) و سایر درآمدها؛ واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی، منابع حاصل از فروش و واگذاری اموال منقول و غیرمنقول و منابع حاصل از واگذاری طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای)؛ و واگذاری دارایی‌های مالی (منابع حاصل از فروش و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی، منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی، منابع حاصل از دریافت اصل وام‌ها و استفاده از تسهیلات خارجی و سایر منابع حاصل از برگشتی سال‌های قبل و منابع حاصل از استفاده از صندوق توسعه ملی) می‌باشد.

۱۵-۴-۱-۱- درآمدهای عمومی استان مصوب و عملکرد

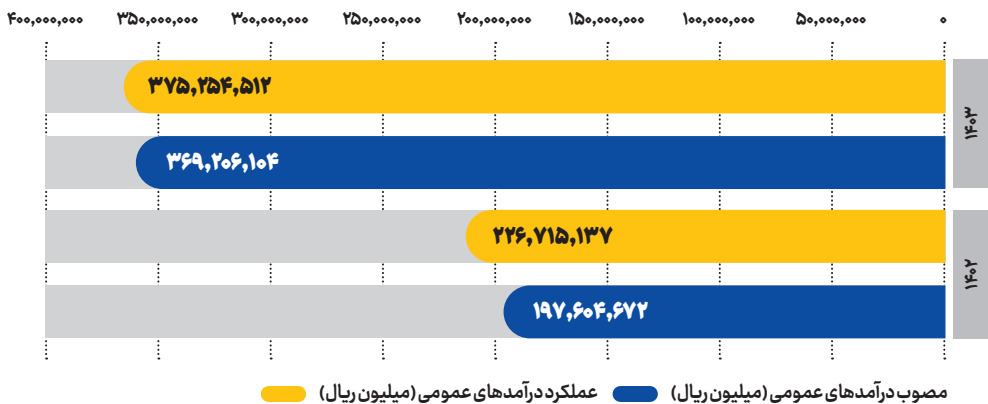
بررسی وضعیت مصوب درآمدهای عمومی استان (مالیاتی و غیرمالیاتی) نشان می‌دهد که درآمدهای عمومی سال ۱۴۰۳ استان نسبت به سال گذشته ۸۷٪ رشد داشته است.؛ همچنین عملکرد درآمدهای استان در سال ۱۴۰۳ حدود ۶۶٪ نسبت به سال قبل رشد داشته است (جدول ۱۵-۴). در پیش‌بینی درآمدهای استانی معمولاً عملکرد سال گذشته و ظرفیت استان مبنای افزایش مصوب درآمدهای استانی در قانون بودجه سالانه می‌باشد.

جدول ۱۵-۴- مصوب و عملکرد درآمدهای عمومی استان سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

شرح / سال	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییرات ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲
مصوب درآمدهای عمومی (میلیون ریال)	۱۹۷,۶۰۴,۶۷۲	۳۶۹,۲۰۶,۱۰۴	۸۶,۸۴
عملکرد درآمدهای عمومی (میلیون ریال)	۲۲۶,۷۱۵,۱۳۷	۳۷۵,۲۵۴,۵۱۲	۶۵,۵۲

ماخذ: خزانه معین استان خراسان رضوی.

نمودار ۱۵-۲- مصوب و عملکرد درآمدهای عمومی استان سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۱۵-۴-۲-درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم

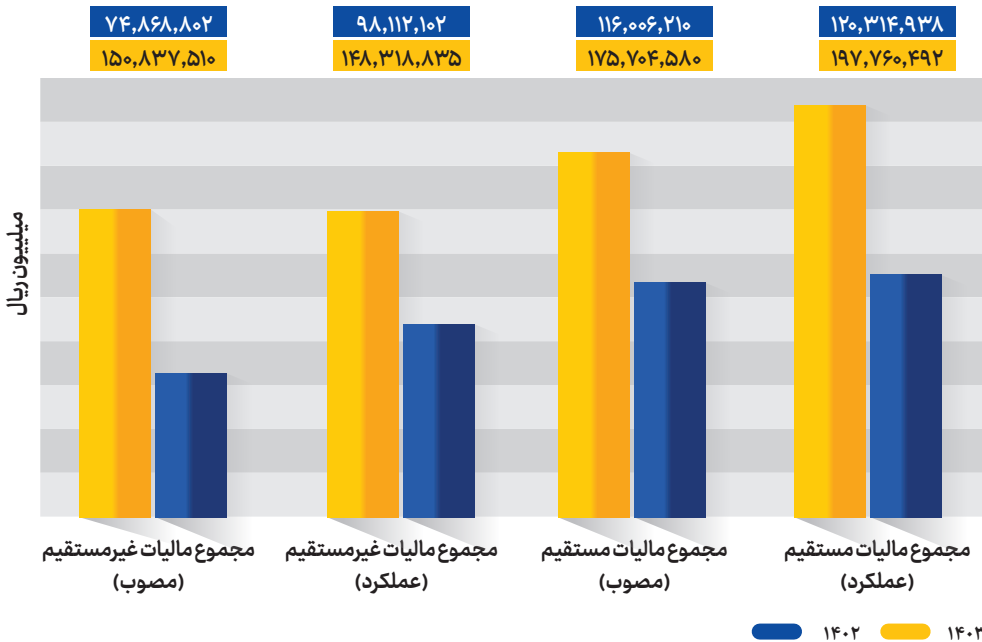
بررسی ارقام مربوط به عملکرد درآمدهای مالیاتی استان نشان می‌دهد درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل ۶۴٪ و درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم ۵۱٪ رشد داشته است (جدول ۱۵-۴-۲).

جدول ۱۵-۵-عملکرد و مصوب درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم سال ۱۴۰۳-۱۴۰۲

شرح / سال	۱۴۰۲ (میلیون ریال)	۱۴۰۳ (میلیون ریال)	درصد تحقق ۱۴۰۳	درصد تغییرات ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲
مجموع مالیات مستقیم (عملکرد)	۱۲۰,۳۱۴,۹۳۸	۱۹۷,۷۶۰,۴۹۲	۱۱۲,۵۵	۶۴,۳۷
مجموع مالیات مستقیم (مصوب)	۱۱۶,۰۰۶,۲۱۰	۱۷۵,۷۰۴,۵۸۰		۵۱,۴۶
مجموع مالیات غیر مستقیم (عملکرد)	۹۸,۱۱۲,۱۰۲	۱۴۸,۳۱۸,۸۳۵	۹۸,۳۳	۵۱,۱۷
مجموع مالیات غیر مستقیم (مصوب)	۷۴,۸۶۸,۸۰۲	۱۵۰,۸۳۷,۵۱۰		۱۰۱,۴۷

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۵-۳-مصوب و عملکرد درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم استان سال ۱۴۰۳-۱۴۰۲

همچنین بررسی ارقام مالیات‌های مصوب نشان می‌دهد درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل ۵۱٪ و درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم حدود ۱۰۱٪ رشد داشته است. (جدول ۱۵-۵)

۱۵-۴-۱-۳- سایر درآمدها (وصولی خزانه معین استان)

درآمدهای استانی غیر مالیاتی شامل درآمدهای حاصل از مالکیت دولت، درآمدهای حاصل از خدمات و فروش کالا، درآمدهای حاصل از جرائم و خسارات، درآمدهای متفرقه و ارزش افزوده گمرک می باشد.

بر این اساس، عملکرد و مصوب سایر درآمدهای استان (درآمدهای غیر مالیاتی) در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال گذشته به ترتیب ۲۵۲٪ و ۵۳۴٪ رشد داشته است. بیشترین درصد تحقق درآمدهای غیر مالیاتی در سال ۱۴۰۳ از محل درآمدهای حاصل از مالکیت دولت (۱۹۴ درصد)؛ بیشترین درصد تحقق در سال ۱۴۰۲ از محل درآمدهای حاصل از جرائم و خسارت (۳۳۴ درصد) و بیشترین رشد عملکرد ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲ از محل درآمدهای حاصل از مالکیت دولت (۶۸٪) بوده است. (جدول ۱۵-۶)

جدول ۱۵-۶- درآمدهای عمومی استان به تفکیک درآمدهای غیر مالیاتی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

شرح / سال	مصوب ۱۴۰۳	عملکرد ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	مصوب ۱۴۰۲	عملکرد ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲	درصد تغییرات ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲
درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۲۷,۵۰۰	۵۳,۲۱۲	۱۹۳,۵۰	۱۴,۸۱۰	۳۱,۶۰۰	۲۱۳,۳۷	۶۸,۳۹
درآمدهای حاصل از خدمات و فروش کالا	۴,۹۵۶,۶۴۰	۴,۶۳۵,۰۴۶	۹۳,۵۱	۳,۳۹۱,۹۸۰	۳,۳۲۱,۰۶۹	۹۷,۹۱	۳۹,۵۶
درآمدهای حاصل از جرائم و خسارات	۴,۲۰۱,۸۶۰	۶,۸۵۷,۷۹۵	۱۶۳,۲۱	۱,۴۳۱,۶۵۰	۴,۷۷۹,۳۰۷	۳۳۳,۸۳	۴۳,۴۹
درآمدهای متفرقه	۴,۸۸۷,۸۱۰	۲۳۴,۲۷۳	۴,۷۹	۱,۸۹۱,۲۲۰	۱۵۶,۱۲۱	۸,۲۶	۵۰,۰۶
ارزش افزوده - گمرک	۲۸,۵۹۰,۲۰۴	۱۷,۳۹۴,۸۵۹	۶۰,۸۴	۰	۰	*	*
مجموع درآمدهای غیر مالیاتی	۴۲,۶۶۴,۰۱۴	۲۹,۱۷۵,۱۸۵	۶۸,۳۸	۶,۷۲۹,۶۶۰	۸,۲۸۸,۰۹۷	۱۲۳,۱۶	۲۵۲,۰۱

ماخذ: خزانه معین استان

۱۵-۴-۱-۴- واگذاری دارایی های سرمایه ای (فروش اموال منقول و غیر منقول، سایر وکل واگذاری های دارایی های سرمایه ای)

منابع حاصل از واگذاری دارایی های سرمایه ای به تفکیک در جدول ۱۵-۷ بیان شده است؛ در سال ۱۴۰۳ استان در این نوع واگذاری ها عملکردی نداشته است. (جدول ۱۵-۷)

جدول ۱۵-۷- واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای ۱۴۰۳

ردیف	عناوین	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد ۱۴۰۳
	جمع کل	۱۸,۵۷۹,۸۰۰	۰
۲۱۰۲۰۱۰۱	منابع حاصل از فروش ساختمان‌ها و تأسیسات دولتی	۱,۳۷۶,۳۰۰	۰
۲۱۰۲۰۲۰۱	منابع حاصل از فروش و واگذاری اراضی دولتی	۱,۳۷۶,۳۰۰	۰
۲۱۰۲۰۳۰۱	منابع حاصل از فروش ماشین‌آلات و تجهیزات دستگاه‌های دولتی	۱,۸۳۵,۰۰۰	۰
۲۱۰۲۰۴۰۱	منابع حاصل از فروش و واگذاری سایر دارائی‌های سرمایه‌ای	۱۳۷,۶۰۰	۰
۲۱۰۲۱۰۱	منابع حاصل از فروش خانه‌های سازمانی	۹۱,۸۰۰	۰
۲۱۰۲۲۱	منابع حاصل از فروش اموال و دارائی‌های منقول و غیرمنقول مازاد دولت	۱۳,۷۶۲,۸۰۰	۰

ماخذ: خزانه معین استان

۱۵-۴-۲- مصارف عمومی دولت

مصارف عمومی دولت در حالت کلی مشتمل بر اعتبارات هزینه‌ای (استانی و سایر ردیف‌های هزینه‌ای) و اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (استانی، اعتبارات قانون استفاده متوازن از امکانات کشور و سایر ردیف‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) می‌باشد.

۱۵-۴-۲-۱- عملکرد اعتبارات استان به تفکیک تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و اعتبارات هزینه‌ای

در سال ۱۴۰۳ درصد تخصیص اعتبارات هزینه‌ای معادل ۹۹/۷ درصد بوده است؛ و نسبت به سال ۱۴۰۲ (۸۶ درصد تخصیص) معادل ۱۳/۷ درصد افزایش داشته است؛ در خصوص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای درصد تخصیص ۵۵/۵ درصد بوده است و نسبت به سال ۱۴۰۲ (۶۰/۳۷٪) معادل ۴/۸۷ واحد کاهش داشته است. همچنین در سال ۱۴۰۲ مبلغ ۴,۳۰۳,۶۴۵ میلیون ریال از محل اسناد تأمین شده است. در سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ ردیف ترمیم حقوق کارکنان وزارت کشور کمتر از مصوب در نظر گرفته شده بوده و منتج به کاهش درصد تخصیص در هر دو سال شده است. در خصوص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در سال ۱۴۰۲ دو ردیف متوازن ۲ (۴۹٪) و اعتبارات طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (استانی ویژه) با ۲۵/۷۵٪ تخصیص کمترین تخصیص را داشته‌اند. در سال ۱۴۰۳ دو ردیف اعتبارات استانی قانون استفاده متوازن از امکانات کشور (۲۰٪) و قانون استفاده متوازن (ملی - استانی) با صفر درصد کمترین درصد تخصیص را به خود اختصاص داده‌اند.

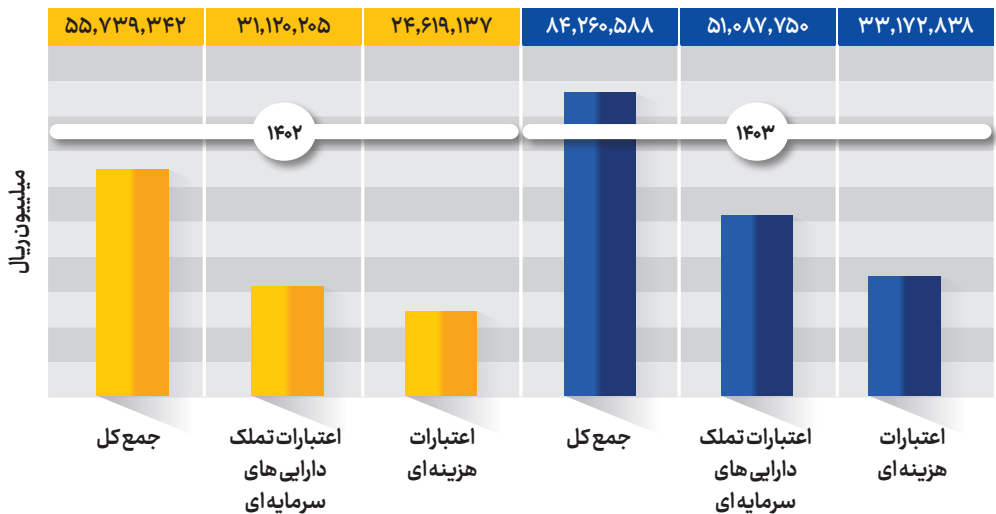

جدول ۱۵-۸ - اعتبارات استان به تفکیک تملک و هزینه‌ای سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ مبلغ: میلیون ریال

سال	عنوان	مصوب	تخصیص	درصد تخصیص	نقدی	اسناد	دریافت	پرداخت
۱۴۰۲	اعتبارات هزینه‌ای	۳۳,۲۷۲,۳۵۱	۳۳,۱۷۲,۸۳۸	۹۹,۷	۳۳,۱۷۲,۸۳۸	*	۳۳,۱۷۲,۸۳۸	۳۳,۱۶۹,۷۸۰
	اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۹۲,۱۰۵,۲۷۶	۵۱,۰۸۷,۷۵۰	۵۵,۵	۵۱,۰۸۷,۷۵۰	*	۵۱,۰۹۲,۱۲۷	۵۱,۰۸۷,۷۵۰
	جمع کل	۱۲۵,۳۷۷,۶۲۷	۸۴,۲۶۰,۵۸۸	۶۷,۲	۸۴,۲۶۰,۵۸۸	*	۸۴,۲۶۴,۹۶۵	۸۴,۲۵۷,۵۳۰
۱۴۰۳	اعتبارات هزینه‌ای	۲۸,۶۴۳,۳۰۱	۲۴,۶۱۹,۱۳۷	۸۶,۰۰	۲۴,۶۱۹,۱۳۷	۰	۲۴,۶۱۹,۱۳۷	۲۴,۶۱۹,۱۳۷
	اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۵۱,۵۴۹,۱۸۶	۳۱,۱۲۰,۲۰۵	۶۰,۳۷	۲۶,۸۱۶,۵۶۰	۴,۳۰۳,۶۴۵	۲۶,۸۱۶,۵۶۰	۲۶,۸۱۶,۵۶۰
	جمع کل	۸۰,۱۹۲,۴۸۷	۵۵,۷۳۹,۳۴۲	۶۹,۵۱	۵۱,۴۳۵,۶۹۷	۴,۳۰۳,۶۴۵	۵۱,۴۳۵,۶۹۷	۵۱,۴۳۵,۶۹۷
	درصد تغییرات ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	۵۶,۳۵	۵۱,۱۷	-۳,۳۲	۶۳,۸۲	*	۶۳,۸۳	۶۳,۸۱

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۵-۴ - تخصیص اعتبارات استان به تفکیک سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۱۵-۲-۲- عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به تفکیک محل تأمین آن (استانی، ملی استانی شده و...)

بررسی ارقام مربوط به اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به تفکیک استانی، قانون استفاده متوازن از امکانات کشور و سایر ردیف‌ها نشان می‌دهد درصد تخصیص سایر ردیف‌ها در سال ۱۴۰۳ و استانی در سال ۱۴۰۲ بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است. (جدول ۱۵-۹)

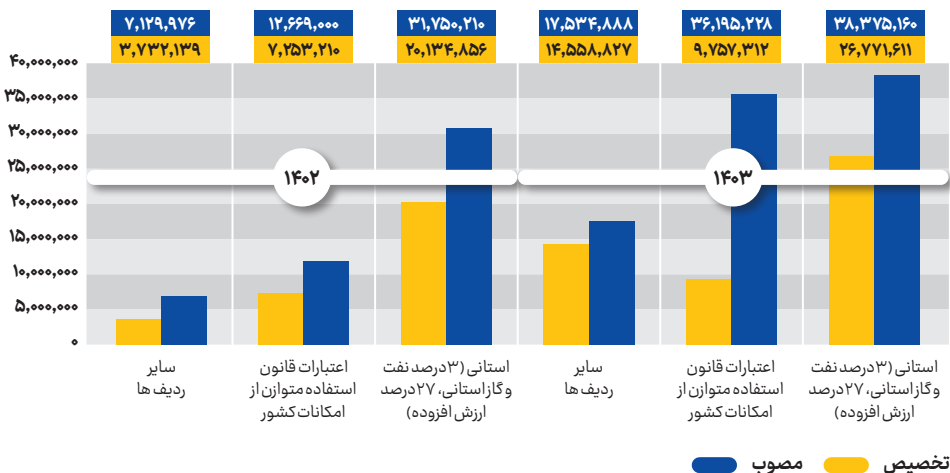

جدول ۱۵-۹- اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به تفکیک محل تأمین سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

شرح / سال	مصوب	تخصیص	درصد تخصیص	نقدی	اسناد	دریافت	پرداخت
۱۴۰۲	۳۸,۳۷۵,۱۶۰	۲۶,۷۷۱,۶۱۱	۶۹,۷۶	۲۶,۷۷۱,۶۱۱	۰	۲۶,۷۷۱,۶۱۱	۲۶,۷۷۱,۶۱۱
	۳۶,۱۹۵,۲۲۸	۹,۷۵۷,۳۱۲	۲۶,۹۶	۹,۷۵۷,۳۱۲	۰	۹,۷۵۷,۳۱۲	۹,۷۵۷,۳۱۲
	۱۷,۵۳۴,۸۸۸	۱۴,۵۵۸,۸۲۷	۸۳,۰۳	۱۴,۵۵۸,۸۲۷	۰	۱۴,۵۵۸,۸۲۷	۱۴,۵۵۸,۸۲۷
	۹۲,۱۰۵,۲۷۶	۵۱,۰۸۷,۷۵۰	۵۵,۴۷	۵۱,۰۸۷,۷۵۰	۰	۵۱,۰۹۲,۱۲۷	۵۱,۰۸۷,۷۵۰
۱۴۰۳	۳۱,۷۵۰,۲۱۰	۲۰,۱۳۴,۸۵۶	۶۳,۴۲	۱۸,۴۷۷,۷۳۶	۱,۶۵۷,۱۲۰	۱۸,۴۷۷,۷۳۶	۱۸,۴۷۷,۷۳۶
	۱۲,۶۶۹,۰۰۰	۷,۲۵۳,۲۱۰	۵۷,۲۵	۵,۷۱۵,۴۱۵	۱,۵۳۷,۷۹۵	۵,۷۱۵,۴۱۵	۵,۷۱۵,۴۱۵
	۷,۱۲۹,۹۷۶	۳,۷۳۲,۱۳۹	۵۲,۳۴	۲,۶۲۳,۴۰۹	۱,۱۰۸,۷۳۰	۲,۶۲۳,۴۰۹	۲,۶۲۳,۴۰۹
	۵۱,۵۹۹,۱۸۶	۳۱,۱۲۰,۲۰۵	۶۰,۳۷	۲۶,۸۱۶,۵۶۰	۴,۳۰۳,۶۴۵	۲۶,۸۱۶,۵۶۰	۲۶,۸۱۶,۵۶۰
درصد تغییرات ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	۷۸,۵۰	۶۴,۱۶	-۸,۱۲	۹۰,۵۱	*	۹۰,۵۲	۹۰,۵۱

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۵-۵- اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به تفکیک محل تأمین سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۱۵-۴-۲-۳- عملکرد اعتبارات هزینه‌ای به تفکیک هفت فصل

فصول هزینه‌ای در سال ۱۴۰۲ مشتمل بر هفت فصل و در سال ۱۴۰۳ هشت فصل را شامل می‌شده است؛ ارقام جداول ۱۰-۱۵ و ۱۱-۱۵ در خصوص عملکرد اعتبارات هزینه‌ای به تفکیک فصول نشان دهنده آن است که در سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ بیشترین اعتبار تخصیص یافته مربوط به فصل اول (جبران خدمات کارکنان) می‌باشد. در جدول ۱۰-۱۵ و ۱۱-۱۵ عملکرد اعتبارات هزینه‌ای بر اساس سه شاخص بودجه اعتبار نهایی، اعتبار تخصیص یافته و اعتبار مصرف شده و به تفکیک هفت فصل طی سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان داده شده است.

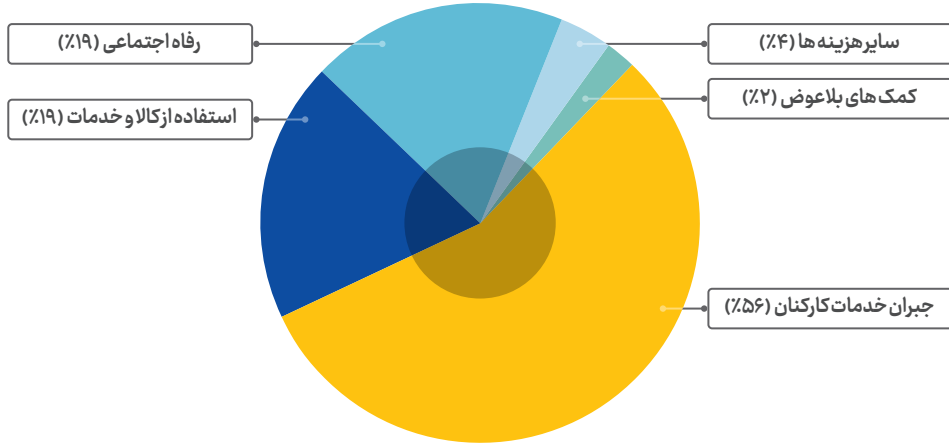
شایان ذکر است اعتبارات هزینه‌ای به تفکیک هفت فصل مشتمل بر دو سرفصل اعتبارات ابلاغی (ملی) و استانی (مصوب استانی) می‌باشد؛ آمار مأخوذه از اداره تلفیق حساب‌ها و امور بدهی‌های استان به مقایسه اعتبارات استانی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ پرداخته است.

جدول ۱۵-۱۰- عملکرد اعتبارات هزینه‌ای به تفکیک فصول ۱۴۰۲- ارقام: ریال

فصل	شرح	بودجه اعتبار نهایی	اعتبار تخصیص یافته	اعتبار مصرف شده	درصد تخصیص	درصد مصرف شده
سال ۱۴۰۲	۱	جبران خدمات کارکنان	۱۴,۰۸۳,۹۵۱,۲۲۵,۵۹۴	۱۴,۰۳۴,۶۹۲,۲۲۵,۵۹۴	۱۳,۶۶۳,۷۱۶,۲۷۰,۱۸۳	۹۷,۳۶
	۲	استفاده از کالا و خدمات	۴,۹۰۴,۶۱۴,۴۸۲,۲۱۳	۴,۹۰۴,۶۱۴,۴۸۲,۲۱۳	۴,۴۰۲,۷۲۳,۴۸۰,۱۴۹	۸۹,۷۷
	۳	هزینه اموال و دارایی	.	.	.	۰,۰۰
	۴	یارانه‌ها	.	.	.	۰,۰۰
	۵	کمک‌های بلاعوض	۶۹۸,۵۱۷,۰۰۰,۰۰۰	۵۴۱,۵۱۷,۰۰۰,۰۰۰	۴۴۶,۰۶۴,۷۳۶,۰۴۴	۷۷,۵۲
	۶	رفاه اجتماعی	۴,۷۶۷,۳۷۷,۴۱۹,۱۴۹	۴,۷۶۷,۳۷۷,۴۱۹,۱۴۹	۴,۲۴۸,۴۲۴,۷۵۴,۸۶۳	۸۹,۱۱
	۷	سایر هزینه‌ها	۹۵۵,۷۵۴,۳۷۴,۲۷۹	۹۵۵,۷۵۴,۳۷۴,۲۷۹	۸۹۹,۷۶۵,۰۵۰,۴۸۹	۹۴,۱۴
جمع کل		۲۵,۴۱۰,۲۱۴,۵۰۱,۲۳۵	۲۵,۲۰۳,۹۵۵,۵۰۱,۲۳۵	۲۳,۶۶۰,۶۹۴,۲۹۱,۷۲۸	۹۹	۹۴

ماخذ: اداره تلفیق و تمرکز حساب‌ها- اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان رضوی

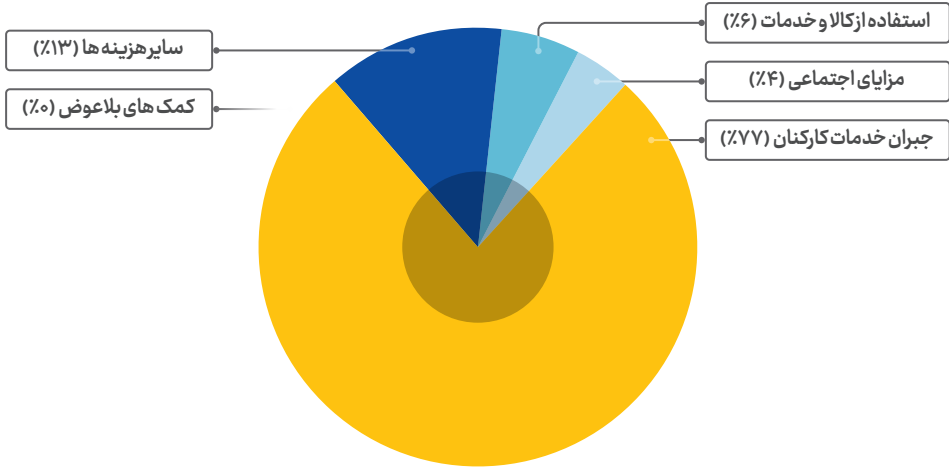
نمودار ۱۵-۱۶- اعتبار تخصیص یافته به تفکیک هفت فصل ۱۴۰۲

جدول ۱۵-۱۱- عملکرد اعتبارات هزینه‌ای به تفکیک فصول ۱۴۰۳ - ارقام: ریال

ردیف	شرح	بودجه اعتبار نهایی	اعتبار تخصیص یافته	اعتبار مصرف شده	درصد تخصیص	درصد مصرف شده
۱	جبران خدمات کارکنان	۲۹,۹۹۷,۹۳۶,۳۶۵,۹۳۹	۲۹,۷۳۴,۳۹۳,۳۹۲,۳۸۷	۲۸,۵۵۰,۱۵۵,۷۷۷,۰۹۱	۹۹,۱۲	۹۶,۰۲
۲	استفاده از کالا و خدمات	۲,۴۰۷,۸۳۷,۳۸۵,۸۱۵	۲,۳۸۴,۸۱۰,۵۷۱,۱۸۰	۱,۸۹۴,۷۲۱,۶۹۲,۶۶۵	۹۹,۰۴	۷۹,۴۵
۳	مصرف سرمایه‌های ثابت	.	.	.	۰,۰۰	۰,۰۰
۴	سود	.	.	.	۰,۰۰	۰,۰۰
۵	یارانه	.	.	.	۰,۰۰	۰,۰۰
۶	کمک‌های بلاعوض	۱۳۳,۷۲۱,۰۰۰,۰۰۰	۱۳۳,۷۲۱,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۳,۴۹۴,۰۸۶,۱۶۲	۱۰۰,۰۰	۷۷,۴۰
۷	مزایای اجتماعی	۱,۵۶۹,۱۳۱,۳۸۴,۸۳۶	۱,۵۶۹,۱۳۱,۳۸۴,۸۳۶	۱,۴۴۲,۷۹۸,۷۱۱,۹۹۵	۱۰۰,۰۰	۹۱,۹۵
۸	سایر هزینه‌ها	۵,۵۹۹,۵۶۱,۹۴۹,۹۱۱	۴,۹۹۳,۵۹۹,۷۳۸,۰۹۸	۴,۵۳۸,۸۲۷,۵۵۷,۲۸۶	۸۹	۹۱
	جمع کل	۳۹,۷۰۸,۱۸۸,۰۸۶,۵۰۱	۳۸,۸۱۵,۶۵۶,۰۸۶,۵۰۱	۳۶,۵۲۹,۹۹۷,۸۲۵,۱۹۹	۹۸	۹۴

ماخذ: اداره تلفیق و تمرکز حساب‌ها- اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان رضوی

نمودار ۱۵-۷- اعتبار تخصیص یافته به تفکیک هشت فصل ۱۴۰۳

۱۵-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

بودجه دارای دو مؤلفه اصلی، منابع و مصارف است؛ در این فصل به مرور مهم‌ترین شاخص‌های بودجه‌ای استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ و مقایسه با مدت مشابه سال قبل در خصوص شاخص‌هایی چون درآمدهای عمومی (اعم از مالیاتی و غیرمالیاتی) و مصارف عمومی (اعم از اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) پرداخته شد. با توجه به وضعیت ارقام بودجه‌ای استان و همچنین با توجه به این موضوع که در مقوله بودجه، توصیه‌های سیاستی از دو منظر "درآمدها" و "اعتبارات" - مشتمل بر اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای - "بایستی نگریسته شود؛ لذا به تفکیک به ارائه توصیه‌های سیاستی در دو بخش مذکور خواهیم پرداخت:

۱۵-۵-۱- توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمدها

- ارتباط مثبت و معناداری بین "تلاش مالیاتی"، درصد رشد مصوب درآمدهای عمومی و مالیاتی و "ضریب برخورداری" برقرار شود.
- با توجه به این موضوع که پیش‌بینی درآمدهای استانی غالباً به صورت سلیقه‌ای است؛ و گاهاً پیش‌بینی صورت گرفته بیش از ظرفیت استانی می‌باشد؛ پیشنهاد می‌شود از روش‌های علمی همچون روش سال ما قبل آخر، روش سال قبل؛ روش درصدی از فروش؛ بودجه‌بندی بر مبنای فعالیت؛ روش میانگین؛ روش پیش‌بینی سنجیده منظم درآمد و روش ارزیابی مستقیم استفاده شود.

۱۵-۵-۲- توصیه‌های سیاستی در خصوص اعتبارات

- در جهت عدالت‌محوری و کارایی در تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای استانی، پیشنهادات ذیل مطرح می‌شود:
- بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند هوش مصنوعی و کلان داده برای تحلیل دقیق نیازها و اولویت‌ها.
- استفاده از شاخص‌های نوین برای تخصیص بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (یکی از این شاخص‌ها، شاخص اقتصادی است که شامل متغیرهای کارایی محور و برابری محور است).

ماخذ

- اداره تلفیق و تمرکز حساب‌ها- اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان رضوی.
- بررسی نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی؛ مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی؛ سازمان امور مالیاتی کشور؛ (۱۳۹۳).
- حسابداری و بودجه‌ریزی بخش عمومی؛ سال سوم؛ شماره ۲ (پیاپی ۸)؛ تابستان ۱۴۰۱؛ صفحات ۱-۲۲.
- خزانه معین استان خراسان رضوی.
- سازمان امور مالیاتی کشور- معاونت پژوهشی مرکز آموزش پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی.
- سعیدی، پرویز؛ (۱۳۸۴)؛ "بودجه و بودجه‌ریزی بر مبنای نظام بودجه‌ریزی جدید دولت".
- قاسمی و همکاران (۱۳۹۴)؛ نحوه توزیع بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در بین استان‌های ایران (۱۳۷۹-۱۳۹۰)؛ فصلنامه علمی- پژوهشی برنامه‌ریزی و بودجه؛ سال بیستم؛ شماره ۱- بهار ۱۳۹۴- صص ۳۷-۶۶.
- مرکز آمار ایران- حساب‌های ملی.

نظام مالیاتی

خلاصه فصل

در بین انواع منابع دولت، مالیات معمولاً به عنوان منبع دائمی و قابل پیش‌بینی، مورد توجه دولتمردان بوده است و اقتصاددانان همواره در تلاشند تا پایه‌های مالیاتی جدیدی معرفی نمایند که کمترین عدم کارایی را در سیستم اقتصادی ایجاد کند. درآمدهای مالیاتی از جمله مهم‌ترین منابع درآمدی دولت در بودجه سالیانه کشور است. در ایران علاوه بر درآمدهای مالیاتی، بخش قابل توجهی از درآمدهای دولت به واسطه فروش نفت خام محقق می‌شود که متأسفانه اتکالی به این منبع درآمدی با توجه به نوسانات شدید قیمت آن یکی از چالش‌های اساسی در کشور محسوب می‌شود؛ لذا افزایش درآمدهای مالیاتی و بالتبع کاهش اتکا به درآمدهای نفتی در بودجه سالیانه همواره از مهم‌ترین اولویت‌های کشور بوده است.

پس از ارائه این مقدمه یادآور می‌شود در این فصل به عملکرد نظام مالیاتی استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ پرداخته شده است. چکیده آمار مأخوذه خزانه معین استان نشان می‌دهد: عملکرد درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۶۴٪ رشد داشته است. درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم نیز در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل معادل ۵۱٪ رشد داشته است؛ عملکرد درآمدهای مالیاتی از محل مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۰۲٪ رشد داشته است؛ مجموع درآمدهای مالیاتی از محل مالیات بر درآمد در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۴۲٪ رشد داشته است؛ عملکرد سال ۱۴۰۳ مالیات بر ثروت، نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳۴٪ رشد داشته است؛ نسبت درآمدهای مصوب مالیاتی به مجموع درآمدهای عمومی در سال ۱۴۰۲، معادل ۹۷٪ و در سال ۱۴۰۳، نیز ۸۸٪ بوده است؛ همچنین نسبت عملکرد درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ به ترتیب ۹۶٪ و ۹۲٪ درصد بوده است.

۱۶- نظام مالیاتی استان

۱-۱۶- سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان

با توجه به اعمال تحریم‌های اقتصادی و آثار آن بر وصول منابع نفتی و سایر درآمدها، دولت با رویکردهوشمندسازی نظام مالیاتی و تأمین زیرساخت‌ها با تأکید بر شناسایی فرارهای مالیاتی و پایه‌های جدید منابع مالیاتی، ضمن نظام‌بخشی به مالیات‌ستانی عادلانه در جهت پوشش کسری وصول منابع دولت، می‌باید سیاست‌های متناسب اتخاذ نماید؛ علی‌هذا سازمان امور مالیاتی کشور باهدف تحقق حداکثری منابع پیش‌بینی شده، برنامه‌های ذیل را در دستور کار خود دارد:

- اجرای کامل قانون پایه‌های فروشگاهی و سامانه مؤدیان؛
- اجرای برنامه حسابرسی ویژه در خصوص پرونده‌های مهم و بزرگ سازمان به منظور افزایش کیفیت رسیدگی و تأمین وصول حداکثری درآمدهای مالیاتی؛
- تسریع در رسیدگی مؤدیان با ریسک در اجرای ماده (۹۷) قانون مالیات‌های مستقیم؛
- تسهیل فرآیند رسیدگی به مؤدیان دارای اعتراض در مراکز دادرسی مالیاتی و شورای عالی مالیاتی با اولویت پرونده‌های مهم و بزرگ؛
- مدیریت معوقات مالیاتی و برنامه‌ریزی برای وصول آن‌ها؛
- شناسایی مؤدیان جدید مالیاتی و صدور برگ تشخیص متکی به اظهارنامه برآوردی برای مؤدیان فاقد اظهارنامه؛
- الکترونیکی کردن برخی فرآیندهای مالیاتی همچون مالیات نقل و انتقال سهام غیر بورسی و مالیات بر ارث.

با توجه به سیاست‌گذاری و رویکرد سازمان امور مالیاتی کشور، استان خراسان رضوی نیز با این رویکرد که افزایش پایدار درآمدهای مالیاتی نه از طریق اعمال فشار بر مؤدیان، بلکه با اصلاح ساختار، تسهیل تمکین و اعتمادسازی متقابل محقق خواهد شد؛ اهم سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های استان، وضعیت تحولات مالیاتی استان در سال ۱۴۰۳ را حول موارد ذیل فرار داده است:

- برگزاری ۵۷۹ ساعت دوره آموزشی برای مؤدیان حقوقی، صاحبان مشاغل و اعضای اتحادیه‌ها؛
- برگزاری تعداد ۱۹۸ جلسه میز خدمت به صورت حضوری و با استفاده از مربیان و اساتید اداره کل در اماکن عمومی و مواجهه مستقیم با مؤدیان جهت پاسخگویی و رفع ابهامات ایشان؛
- استفاده از ظرفیت بازرسی مالیاتی موضوع ماده ۱۸۱ ق.م.م و شناسایی بیش از ۲,۴۰۰ سال / مؤدی با بیش از ۳۳۸,۹۳۵ میلیارد ریال مجموع تراکنش بانکی در صندوق‌های قرض الحسنه استان؛
- ایجاد کارگروه‌های مختلف از قبیل کارگروه معوقات و رصد و پیگیری و وصول پرونده‌های دارای معوقات بالا، کارت‌های بازرگانی اجاره‌ای در شرکت‌های صوری؛
- شناسایی ۱۴ نفر تبعه خارجی مشکوک به پولشویی با مجموع اطلاعات اقتصادی ۷۵,۲۳۵ میلیارد ریال؛
- استفاده از ظرفیت ماده ۲۷۴ ق.م.م و تشکیل ۵۵ پرونده در شعبه ویژه رسیدگی به فرار مالیاتی جهت وصول معوقات کارت‌های بازرگانی اجاره‌ای و اشخاص صوری و کاغذی.

۱۶-۲- بررسی وضعیت تحولات مالیاتی

تحولات مالیاتی در سازمان امور مالیاتی کشور در سال ۱۴۰۳ شامل موارد ذیل می‌گردد:

- هیأت وزیران در جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۴/۱۰ به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و در اجرای بند (۳-۲) تصویب‌نامه شماره ۶۲۴۹۹/۲۴۶۶۰ ه مورخ ۱۴۰۳/۰۲/۱۶، آیین‌نامه اجرایی نشان‌دار کردن مالیات‌ها را تصویب کرد.
- در خصوص درآمدهای مالیاتی، دو ردیف درآمد حاصل از اجرای بند (ج) ماده (۲۷) قانون برنامه پنج ساله پیشرفت (از ردیف‌های درآمدی مالیات‌های مستقیم) و مالیات بر مصرف سیگار (موضوع جزء ۱ بند الحاقی ۳ ماده ۷۳؛ از ردیف‌های درآمدی مالیات غیرمستقیم)، به درآمدهای مالیاتی اضافه گردیده است.

استان خراسان رضوی در راستای سیاست‌های سازمان امور مالیاتی کشور توانسته امتیازات ذیل را در سال ۱۴۰۳ کسب نماید:

- کسب رتبه اول در شناسایی فرار مالیاتی طی کل سال؛
- کسب رتبه اول کشوری در فرآیند آموزش مؤدیان مالیاتی؛
- کسب رتبه اول جشنواره شهید رجایی استان؛
- کسب رتبه اول جشنواره شهید رجایی کشوری در بین ادارات کل امور مالیاتی کل کشور.

۱۶-۳- بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی

درآمدهای مالیاتی مشتمل بر دو گروه مالیات‌های مستقیم (مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی، مالیات بر درآمد و مالیات بر ثروت) و مالیات‌های غیر مستقیم (مالیات بر کالا و خدمات و مالیات بر واردات) می‌باشد. عملکرد این مالیات‌ها در جداول زیر بررسی می‌شود.

- عملکرد درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم

در تقسیم‌بندی کلی، درآمدهای مالیاتی شامل درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد؛ عملکرد این دو نوع درآمد مالیاتی نشان می‌دهد: از مجموع درآمدهای مالیاتی استان، درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۶۴٪ رشد داشته است. درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم نیز در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۵۱٪ رشد داشته است. بیشترین رشد ردیف‌های درآمدی در میان مالیات‌های مستقیم مربوط به مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی (۱۰۲ درصد)؛ مالیات اتفاقی (۱۰۴۶ درصد) و مالیات بر واحدهای مسکونی گرانقیمت (۵۹۶۴ درصد) بوده است.

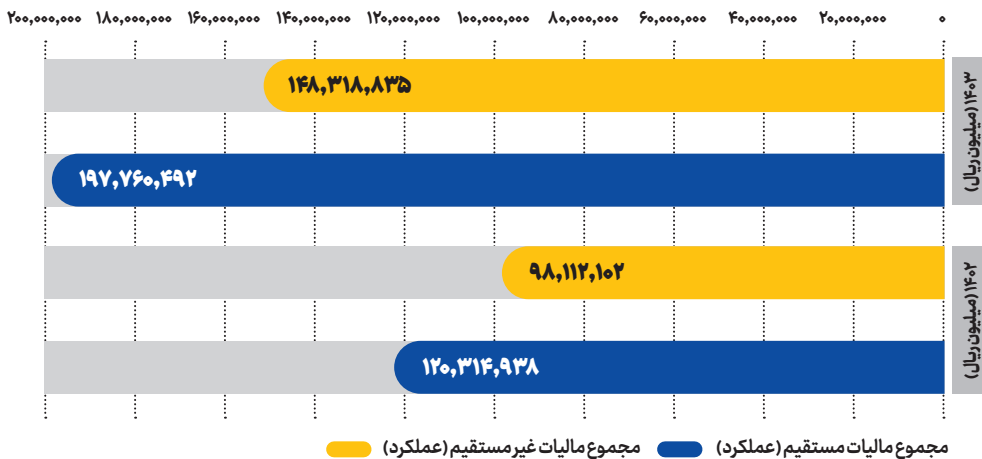
همچنین سهم مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم از مجموع درآمدهای مالیاتی در سال ۱۴۰۳ به ترتیب برابر با ۵۷ و ۴۳ درصد بوده است. جدول ۱۶-۱ این مطلب را گویاتر نشان می‌دهد. سهم بیشتر مالیات‌های مستقیم به دلیل تعداد ردیف‌های درآمدی بیشتر نسبت به مالیات‌های غیر مستقیم و بالتبع وصول بیشتر مجموع درآمدهای حاصل از مالیات‌های مستقیم بوده است.

جدول ۱۶-۱- عملکرد درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیر مستقیم سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح / سال	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییرات ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲	سهم درآمدها از مجموع عملکرد درآمدهای مالیاتی ۱۴۰۳
مجموع مالیات مستقیم (عملکرد)	۱۲۰,۳۱۴,۹۳۸	۱۹۷,۷۶۰,۴۹۲	۶۴	۵۷,۱۴
مجموع مالیات غیرمستقیم (عملکرد)	۹۸,۱۱۲,۱۰۲	۱۴۸,۳۱۸,۸۳۵	۵۱	۴۲,۸۶

ماخذ: خزانه معین استان خراسان رضوی

نمودار ۱۶-۱- عملکرد درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیر مستقیم سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

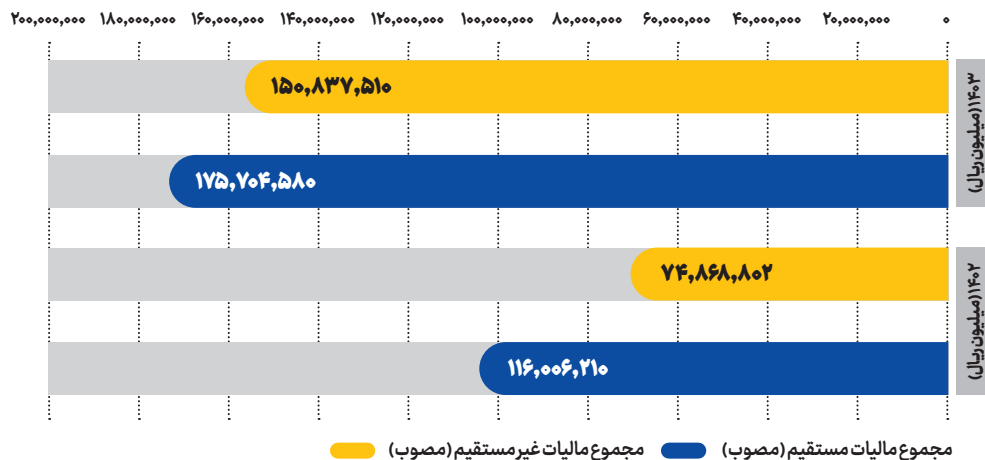
مصوب مالیات‌های مستقیم در سال ۱۴۰۳، ۵۱٪ رشد و مصوب مالیات‌های غیرمستقیم نیز ۱۰۱٪ نسبت به مدت مشابه سال قبل رشد داشته‌اند (جدول ۱۶-۲). همچنین سهم درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم از مجموع درآمدهای مالیاتی مصوب در سال ۱۴۰۳ به ترتیب ۵۴٪ و ۴۶٪ بوده است.

جدول ۱۶-۲ - مصوب درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح / سال	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییرات ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲	سهم درآمدها از مجموع مصوب درآمدهای مالیاتی ۱۴۰۳
مجموع مالیات مستقیم (مصوب)	۱۱۶,۰۰۶,۲۱۰	۱۷۵,۷۰۴,۵۸۰	۵۱/۴۶	۵۳/۸۱
مجموع مالیات غیرمستقیم (مصوب)	۷۴,۸۶۸,۸۰۲	۱۵۰,۸۳۷,۵۱۰	۱۰۱/۴۷	۴۶/۱۹

ماخذ: خزانه معین استان خراسان رضوی

نمودار ۱۶-۲ - مصوب درآمدهای مالیاتی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

• مالیات مستقیم و غیرمستقیم به تفکیک اجزاء

مالیات‌های مستقیم شامل مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی، مالیات بر درآمد و مالیات بر ثروت می‌باشد؛ همچنین مالیات‌های غیرمستقیم (مالیات بر کالا و خدمات) شامل عوارض خروج از کشور؛ مالیات بر فروش سیگار؛ مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل؛ شماره‌گذاری خودرو؛ مالیات بر ارزش افزوده، یک درصد ارزش افزوده ماده ۳۷، درآمد حاصل از رسیدگی قطعی پرونده‌های ارزش افزوده موضوع بند ۶، ۳۷٪، درصد از ۴ درصد تعرفه مالیات بر ارزش افزوده شهرداری‌ها برای توسعه ورزش مدارس و مالیات بر مصرف سیگار (موضوع جزء ۱ بند الحاقی ۳ ماده ۷۳) می‌باشد. در میان اقلام درآمدهای مالیاتی مستقیم، مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی ۱۰۲٪ رشد داشته است؛ همچنین مالیات بر درآمد و مالیات بر ثروت نیز به ترتیب ۴۲٪ و ۳۴٪ رشد داشته‌اند. مالیات بر کالا و خدمات (غیرمستقیم) نیز در مجموع ۵۱٪ رشد داشته است.

جدول ۱۶-۳- این مطلب را گویا تر نشان می‌دهد.

جدول ۱۶-۳- مالیات مستقیم و غیرمستقیم به تفکیک اجزاء سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	مصوب سال ۱۴۰۲	عملکرد سال ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲
مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی	۵۰,۸۴۰,۳۰۰	۹۳,۳۸۳,۶۴۷	۱۸۳,۶۸	۱۰۲,۰۳	۴۶,۸۸۴,۶۱۰	۴۶,۲۲۲,۲۸۷	۹۸,۵۹
درآمد حاصل از اجرای بند (ج) ماده (۲۷) قانون برنامه پنجساله پیشرفت	۱۸,۱۷۰,۰۰۰	۰	۰,۰۰	*	۰	۰	*
مالیات حقوق بخش دولتی	۱۵,۵۹۰,۷۰۰	۱۶,۵۱۲,۷۲۵	۱۰۵,۹۱	۳۳,۴۸	۹,۷۷۲,۱۴۰	۱۲,۳۷۰,۹۶۲	۱۲۶,۵۹
مالیات حقوق بخش خصوصی	۱۰,۹۸۸,۷۰۰	۲۱,۱۳۸,۱۵۷	۱۹۲,۳۶	۱۲۶,۲۱	۸,۸۱۲,۳۰۰	۹,۳۴۴,۵۹۵	۱۰۶,۰۴
مالیات مشاغل	۶۲,۱۲۵,۷۰۰	۴۸,۹۴۴,۵۷۱	۷۸,۷۸	۲۶,۶۴	۳۲,۲۸۳,۲۶۰	۳۸,۶۴۸,۳۸۸	۱۱۹,۷۲
مالیات مستغلات	۵,۰۰۹,۰۰۰	۵,۰۳۴,۲۷۵	۱۰۰,۵۰	۱۸,۶۶	۴,۳۰۶,۳۴۰	۴,۲۴۲,۵۹۰	۹۸,۵۲
مالیات متفرقه بر درآمد	۱۶۲,۴۷۰	۴۵,۱۴۳	۲۷,۷۹	۵۲,۳۵	۱۳۰,۸۰۰	۲۹,۶۳۲	۲۲,۶۵
مالیات بر درآمد	۱۱۲,۰۴۶,۵۷۰	۹۱,۶۷۴,۸۷۱	۸۱,۸۲	۴۱,۸۳	۵۵,۳۰۴,۸۴۰	۶۴,۶۳۶,۱۶۷	۱۱۶,۸۷
مالیات بر ارث	۱,۹۶۹,۰۰۰	۱,۹۲۶,۸۸۴	۹۷,۸۶	۲۰,۸۹	۲,۱۱۴,۶۸۰	۱,۵۹۳,۹۲۹	۷۵,۳۷
مالیات اتفاقی	۵۸,۷۱۰	۱۷۵,۷۱۴	۲۹۹,۲۹	۱۰۴۶,۶۶	۱۳۵,۱۵۰	۱۵,۳۲۴	۱۱,۳۴
مالیات نقل و انتقال سرقفلی	۳,۲۰۸,۰۰۰	۳,۲۷۷,۸۱۸	۱۰۲,۱۸	۲۰,۱۳	۲,۸۷۰,۴۷۰	۲,۷۲۸,۵۳۶	۹۵,۰۶
نقل و انتقال سهام	۱,۷۵۲,۰۰۰	۸۳۹,۸۹۴	۴۷,۹۴	۱۸,۷۱-	۶۱۱,۲۷۰	۱,۰۳۳,۱۴۷	۱۶۹,۰۲
نقل و انتقال املاک	۳,۸۲۴,۰۰۰	۵,۰۹۰,۹۷۴	۱۳۳,۱۳	۷۱,۹۸	۳,۶۴۹,۲۴۰	۲,۹۶۰,۱۶۷	۸۱,۱۲
حق تمبر و اوراق بهادار	۵۴۷,۰۰۰	۳۶۴,۴۲۳	۶۶,۶۲	۴,۸۲-	۵۳۳,۷۵۰	۳۸۲,۸۹۷	۷۱,۷۴
مالیات بر واحدهای مسکونی گرانقیمت	۱۴۷,۰۰۰	۱۵۱,۳۵۹	۱۰۲,۹۷	۵۹۶۴,۰۶	۲۱۸,۷۲۰	۲,۴۹۶	۱,۱۴
مالیات بر انواع خودروهای سواری و دوکابین گرانقیمت	۱,۳۱۲,۰۰۰	۸۷۴,۹۰۸	۶۶,۶۹	۱۸,۲۳	۳,۶۸۳,۴۸۰	۷۳۹,۹۸۸	۲۰,۰۹
مالیات بر ثروت	۱۲,۸۱۷,۷۱۰	۱۲,۷۰۱,۹۷۴	۹۹,۱۰	۳۴,۳۲	۱۳,۸۱۶,۷۶۰	۹,۴۵۶,۴۸۴	۶۸,۴۴
جمع مالیات‌های مستقیم	۱۷۵,۷۰۴,۵۸۰	۱۹۷,۷۶۰,۴۹۲	۱۱۲,۵۵	۶۴,۳۷	۱۱۶,۰۰۶,۲۱۰	۱۲۰,۳۱۴,۹۳۸	۱۰۳,۷۱
عوارض خروج از کشور	۳,۰۶۵,۰۰۰	۱,۵۷۲,۰۱۷	۵۱,۲۹	۹,۹۰-	۲,۷۶۲,۸۳۰	۱,۷۴۴,۷۳۷	۶۳,۱۵
مالیات بر فروش سیگار	۲۲۹,۰۰۰	۱۶۹,۶۸۸	۷۴,۱۰	۵۶,۹۴	۵۰۷,۴۸۰	۱۰۸,۱۲۲	۲۱,۳۱

۸۵,۵۲	۶,۴۵۴,۳۳۶	۷,۵۴۶,۷۵۰	۵۱,۷۶	۱۳۰,۸۱	۹,۷۹۴,۹۹۸	۷,۴۸۸,۰۰۰	مالیات برنقل و انتقال اتومبیل
۶۹۵,۶۲	۷۹,۳۷۰	۱۱,۴۱۰	۱۳۶,۴۷	۲۴۰,۶۲	۱۸۷,۶۸۶	۷۸,۰۰۰	شماره گذاری خودرو
۱۶۵,۱۵	۷۲,۹۷۵,۱۷۳	۴۴,۱۸۶,۲۸۰	۵۵,۸۷	۱۰۵,۱۹	۱۱۳,۷۴۹,۱۳۷	۱۰۸,۱۳۸,۷۶۱	مالیات بر ارزش افزوده
۹۶,۹۰	۱۶,۷۵۰,۳۶۴	۱۷,۲۸۶,۸۸۲	۱۳,۴۶	۶۸,۰۲	۱۹,۰۰۴,۵۸۹	۲۷,۹۴۰,۷۴۹	یک درصد ارزش افزوده ماده ۳۷
۰,۰۰	۰	۲,۱۵۸,۹۵۰	*	۱۱۳,۳۹	۳,۸۴۰,۶۸۸	۳,۳۸۷,۰۰۰	۰,۳۷ درصد از ۴ درصد تعرفه مالیات بر ارزش افزوده شهرداری ها برای توسعه ورزش مدارس و...
۰,۰۰	۰	۴۰۸,۲۲۰	*	*	۰	۰	درآمد حاصل از رسیدگی قطعی پرونده های ارزش افزوده موضوع بند تبصره ۶
*	۰	۰	*	۰,۰۱	۳۲	۵۱۱,۰۰۰	مالیات بر مصرف سیگار (موضوع جزء ۱ بند الحاقی ماده ۳)
۱۳۱,۰۵	۹۸,۱۱۲,۱۰۲	۷۴,۸۶۸,۸۰۲	۵۱,۱۷	۹۸,۳۳	۱۴۸,۳۱۸,۸۳۵	۱۵۰,۸۳۷,۵۱۰	جمع مالیات های غیرمستقیم (مالیات بر کالا و خدمات)
۱۱۴,۴۳	۲۱۸,۴۲۷,۰۴۰	۱۹۰,۸۷۵,۰۱۲	۵۸,۴۴	۱۰۵,۹۸	۳۴۶,۰۷۹,۳۲۷	۳۲۶,۵۴۲,۰۹۰	جمع کل درآمد مالیاتی

ماخذ: خزانه معین استان

۱۶-۳-۱- مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی

عملکرد درآمدهای مالیاتی از محل مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی در سال ۱۴۰۳ مبلغ ۹۳,۳۸۳,۶۴۷ میلیون ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۴۶,۲۲۲,۲۸۷ میلیون ریال)، ۱۰۲٪ رشد داشته است؛ همچنین نسبت به درآمدهای مصوب سال ۱۴۰۳ (۵۰,۸۴۰,۳۰۰ میلیون ریال) ۹۹٪ تحقق داشته است.

جدول ۱۶-۴- مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

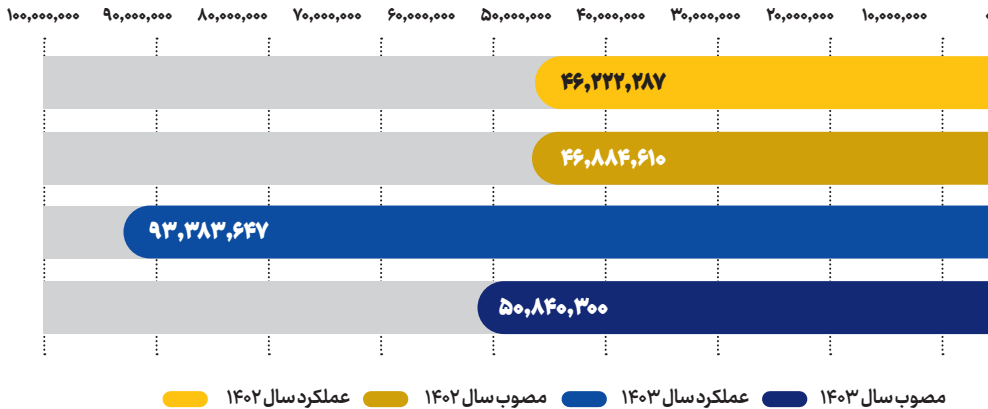
شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۲ به ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	عملکرد سال ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲
مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی	۵۰,۸۴۰,۳۰۰	۹۳,۳۸۳,۶۴۷	۱۸۳,۶۸	۱۰۲,۰۳	۴۶,۲۲۲,۲۸۷	۴۶,۲۲۲,۲۸۷	۹۸,۵۹

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۶-۳ - مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۱۶-۳-۲ - مالیات بر درآمد

مالیات بر درآمد شامل درآمد حاصل از اجرای بند (ح) ماده (۲۷) قانون برنامه پنجساله پیشرفت، مالیات حقوق بخش دولتی، حقوق کارکنان بخش خصوصی، مالیات مشاغل، مستغلات و متفرقه بر درآمد می‌باشد. مجموع درآمدهای مالیات از محل مالیات بر درآمد در سال ۱۴۰۳ مبلغ ۹۱,۶۷۴,۸۷۱ میلیون ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۱۱۲,۰۴۶,۵۷۰) ۱۴۰۳ ۱۴۰۳ مصوب سال ۱۴۰۳ (۶۴,۶۳۶,۱۶۷) میلیون ریال) ۴۲٪ رشد داشته است؛ همچنین نسبت به درآمدهای مصوب سال ۱۴۰۳ (۱۱۲,۰۴۶,۵۷۰) میلیون ریال) ۸۲٪ تحقق داشته است (درآمد حاصل از اجرای بند (ح) ماده (۲۷) قانون برنامه پنجساله پیشرفت عملکردی نداشته است؛ مالیات متفرقه بر درآمد نیز با ۲۸ درصد تحقق کمترین وصولی نسبت به سهمیه مندرج در قانون بودجه ۱۴۰۳ استان را در میان ردیف‌های مالیات بر درآمد داشته است).

جدول ۱۶-۵ - مالیات بر درآمد سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

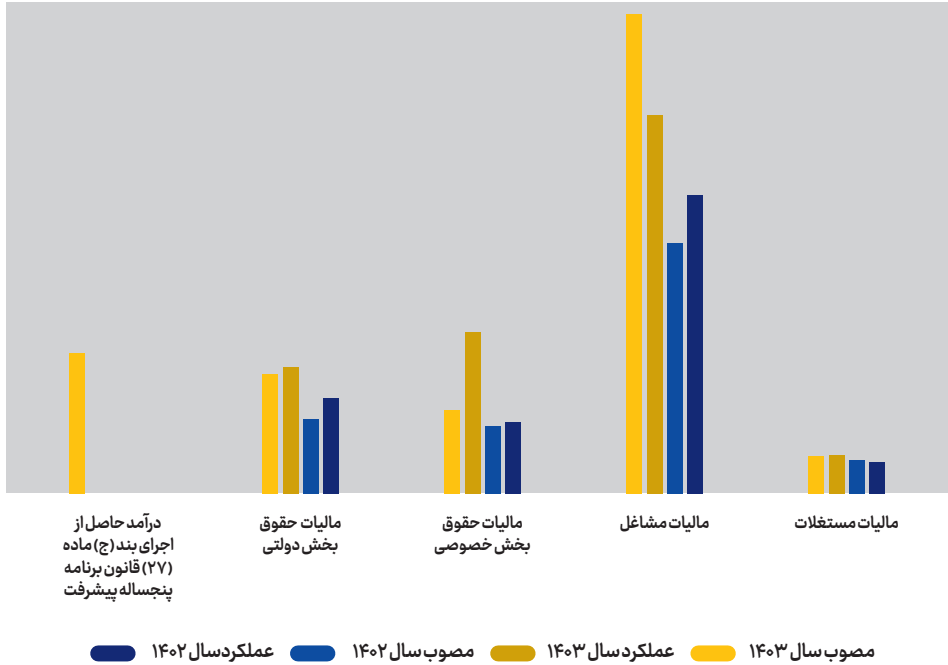
شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	مصوب سال ۱۴۰۲	عملکرد سال ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲
درآمد حاصل از اجرای بند (ح) ماده (۲۷) قانون برنامه پنجساله پیشرفت	۱۸,۱۷۰,۰۰۰	۰	۰/۰۰	*	۰	۰	*
مالیات حقوق بخش دولتی	۱۵,۵۹۰,۷۰۰	۱۶,۵۱۲,۷۲۵	۱۰۵/۹۱	۳۳/۴۸	۹,۷۷۲,۱۴۰	۱۲,۳۷۰,۹۶۲	۱۲۶/۵۹
مالیات حقوق بخش خصوصی	۱۰,۹۸۸,۷۰۰	۲۱,۱۳۸,۱۵۷	۱۹۲/۳۶	۱۲۶/۲۱	۸,۸۱۲,۳۰۰	۹,۳۴۴,۵۹۵	۱۰۶/۰۴
مالیات مشاغل	۶۲,۱۲۵,۷۰۰	۴۸,۹۴۴,۵۷۱	۷۸/۷۸	۲۶/۶۴	۳۲,۲۸۳,۲۶۰	۳۸,۶۴۸,۳۸۸	۱۱۹/۷۲
مالیات مستغلات	۵,۰۰۹,۰۰۰	۵,۰۳۴,۲۷۵	۱۰۰/۵۰	۱۸/۶۶	۴,۳۰۶,۳۴۰	۴,۲۴۴,۵۹۰	۹۸/۵۲
مالیات متفرقه بر درآمد	۱۶۲,۴۷۰	۴۵,۱۴۳	۲۷/۷۹	۵۲/۳۵	۱۳۰,۸۰۰	۲۹,۶۳۲	۲۲/۶۵
مالیات بر درآمد	۱۱۲,۰۴۶,۵۷۰	۹۱,۶۷۴,۸۷۱	۸۱/۸۲	۴۱/۸۳	۵۵,۳۰۴,۸۴۰	۶۴,۶۳۶,۱۶۷	۱۱۶/۸۷

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۶-۴ - مالیات بردرآمد سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

۱۶-۳-۳ - مالیات بر ثروت

مالیات بر ثروت شامل مالیات بر ارث، اتفاقی، نقل و انتقال سرقفلی، نقل و انتقال سهام، نقل و انتقال املاک، حق تمبر و اوراق بهادار، مالیات بر واحدهای مسکونی گرانقیمت و مالیات بر انواع خودروهای سواری و دوکابین گرانقیمت می‌باشد. عملکرد سال ۱۴۰۳ مالیات بر ثروت، مبلغ ۱۲,۷۰۱,۹۷۴ میلیون ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۹,۴۵۶,۴۸۴ میلیون ریال) ۳۴٪ رشد داشته است؛ همچنین نسبت به مصوب سالانه ۱۴۰۳ (۱۲,۸۱۷,۷۱۰ میلیون ریال) ۹۹٪ تحقق داشته است (مالیات بر نقل و انتقال سهام با ۴۸ درصد کمترین درصد تحقق و مالیات اتفاقی با ۲۹۹ درصد بیشترین درصد تحقق ردیف‌های مالیات بر ثروت را در سال ۱۴۰۳ به خود اختصاص داده‌اند).

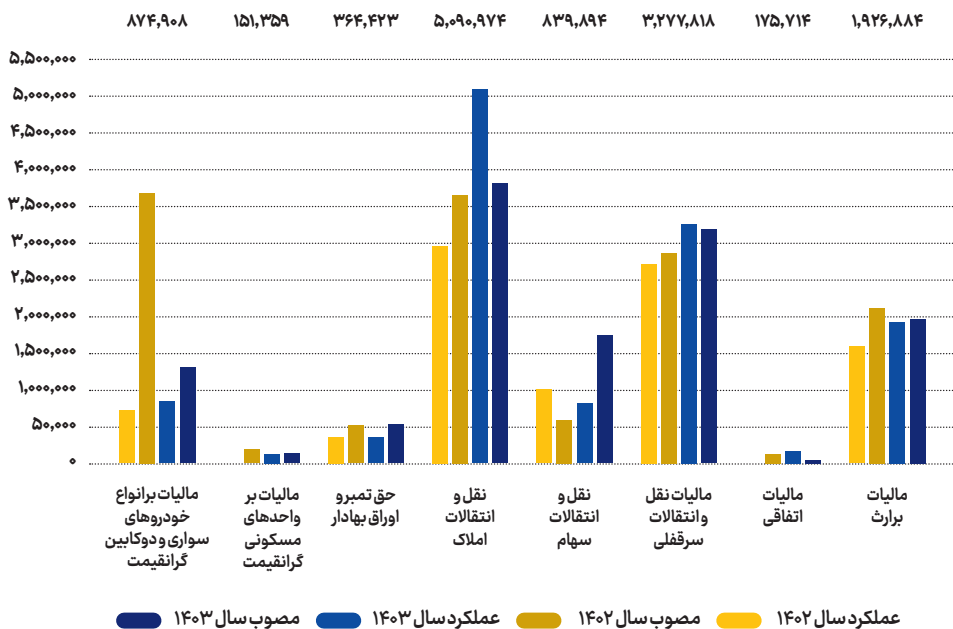

جدول ۱۶-۶- مالیات بر ثروت سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ ارقام: میلیون ریال

شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۲ به ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	عملکرد سال ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲
مالیات بر ارث	۱,۹۶۹,۰۰۰	۱,۹۲۶,۸۸۴	۹۷,۸۶	۲۰,۸۹	۲,۱۱۴,۶۸۰	۱,۵۹۳,۹۲۹	۷۵,۳۷
مالیات اتفاقی	۵۸,۷۱۰	۱۷۵,۷۱۴	۲۹۹,۲۹	۱۰۴۶,۶۶	۱۳۵,۱۵۰	۱۵,۳۲۴	۱۱,۳۴
مالیات نقل و انتقال سرقفلی	۳,۲۰۸,۰۰۰	۳,۲۷۷,۸۱۸	۱۰۲,۱۸	۲۰,۱۳	۲,۸۷۰,۴۷۰	۲,۷۲۸,۵۳۶	۹۵,۰۶
نقل و انتقال سهام	۱,۷۵۲,۰۰۰	۸۳۹,۸۹۴	۴۷,۹۴	-۱۸,۷۱	۶۱۱,۲۷۰	۱,۰۳۳,۱۴۷	۱۶۹,۰۲
نقل و انتقال املاک	۳,۸۲۴,۰۰۰	۵,۰۹۰,۹۷۴	۱۳۳,۱۳	۷۱,۹۸	۳,۶۴۹,۲۴۰	۲,۹۶۰,۱۶۷	۸۱,۱۲
حق تمبر و اوراق بهادار	۵۴۷,۰۰۰	۳۶۴,۴۲۳	۶۶,۶۲	-۴,۸۲	۵۳۳,۷۵۰	۳۸۲,۸۹۷	۷۱,۷۴
مالیات بر واحدهای مسکونی گرانقیمت	۱۴۷,۰۰۰	۱۵۱,۳۵۹	۱۰۲,۹۷	۵۹۶۴,۰۶	۲۱۸,۷۲۰	۲,۴۹۶	۱,۱۴
مالیات بر انواع خودروهای سواری و دوکابین گرانقیمت	۱,۳۱۲,۰۰۰	۸۷۴,۹۰۸	۶۶,۶۹	۱۸,۲۳	۳,۶۸۳,۴۸۰	۷۳۹,۹۸۸	۲۰,۰۹
مالیات بر ثروت	۱۲,۸۱۷,۷۱۰	۱۲,۷۰۱,۹۷۴	۹۹,۱۰	۳۴,۳۲	۱۳,۸۱۶,۷۶۰	۹,۴۵۶,۴۸۴	۶۸,۴۴

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۶-۵- مالیات بر ثروت سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

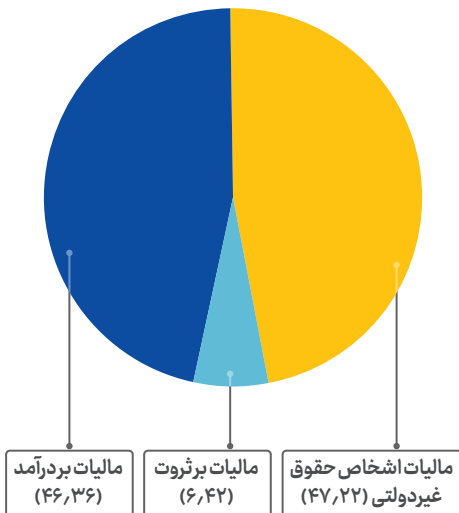
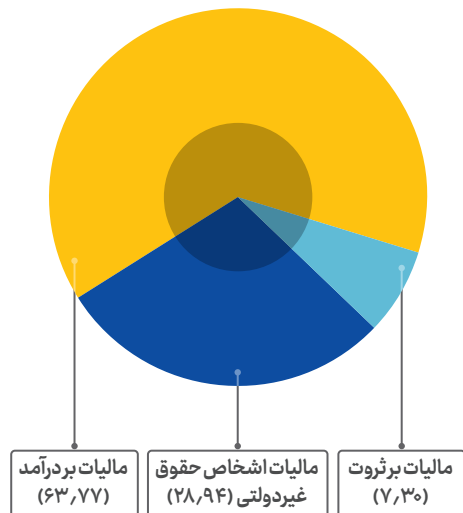
۱۶-۳-۳-۱- سهم اجزاء تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی مستقیم از مجموع مالیات‌های مستقیم (عملکرد)

در میان اقلام تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی در سال ۱۴۰۳، مالیات بر درآمد با سهم ۶۴٪ بیشترین سهم از مصوب را داشته است. همچنین سهم درآمدهای مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی و مالیات بر ثروت نیز به ترتیب معادل ۲۹٪ و ۷٪ بوده است؛ اما از لحاظ سهم عملکردی در سال مذکور مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی با ۴۷ درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است؛ سهم مالیات بر درآمد و مالیات بر ارث نیز به ترتیب ۴۶ و ۶ درصد بوده است. نمودار ۱۶-۷ سهم این سه گروه از مجموع عملکرد درآمدهای مالیاتی مستقیم در سال ۱۴۰۳ را گویاتر نشان می‌دهد.

جدول ۱۶-۷- سهم اجزاء درآمدهای مالیاتی مستقیم (مصوب و عملکرد) ۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	سهم مصوب	سهم عملکرد
مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی	۵۰,۸۴۰,۳۰۰	۹۳,۳۸۳,۶۴۷	۲۸,۹۴	۴۷,۲۲
مالیات بر درآمد	۱۱۲,۰۴۶,۵۷۰	۹۱,۶۷۴,۸۷۱	۶۳,۷۷	۴۶,۳۶
مالیات بر ثروت	۱۲,۸۱۷,۷۱۰	۱۲,۷۰۱,۹۷۴	۷,۳۰	۶,۴۲
جمع مالیات‌های مستقیم	۱۷۵,۷۰۴,۵۸۰	۱۹۷,۷۶۰,۴۹۲	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۶-۷- سهم اجزاء مالیات‌های مستقیم ۱۴۰۳ (عملکرد)

نمودار ۱۶-۶- سهم اجزاء مالیات‌های مستقیم ۱۴۰۳ (مصوب)

۱۶-۳-۴- مالیات بر کالا و خدمات (مالیات غیرمستقیم)

مالیات بر کالا و خدمات (غیرمستقیم) شامل عوارض خروج از کشور، مالیات بر فروش سیگار، مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل، شماره‌گذاری خودرو، مالیات بر ارزش افزوده، یک درصد ارزش افزوده ماده ۳۷، درآمد حاصل از رسیدگی قطعی پرونده‌های ارزش افزوده موضوع بند ب تبصره ۶ و ۰٫۳۷ درصد از ۴ درصد تعرفه مالیات بر ارزش افزوده شهرداری‌ها برای توسعه ورزش مدارس و مالیات بر مصرف سیگار (موضوع جزء ۱ بند الحاقی ۳ ماده ۷۳) می‌باشد. عملکرد مالیات‌های غیرمستقیم در سال ۱۴۰۳، مبلغ ۱۴۸,۳۱۸,۸۳۵ میلیون ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل (۹۸,۱۱۲,۱۰۲ میلیون ریال) ۵۱٪ رشد داشته است؛ همچنین نسبت به مصوب سالانه ۱۴۰۳ (۱۵۰,۸۳۷,۵۱۰ میلیون ریال) ۹۸٪ تحقق داشته است.

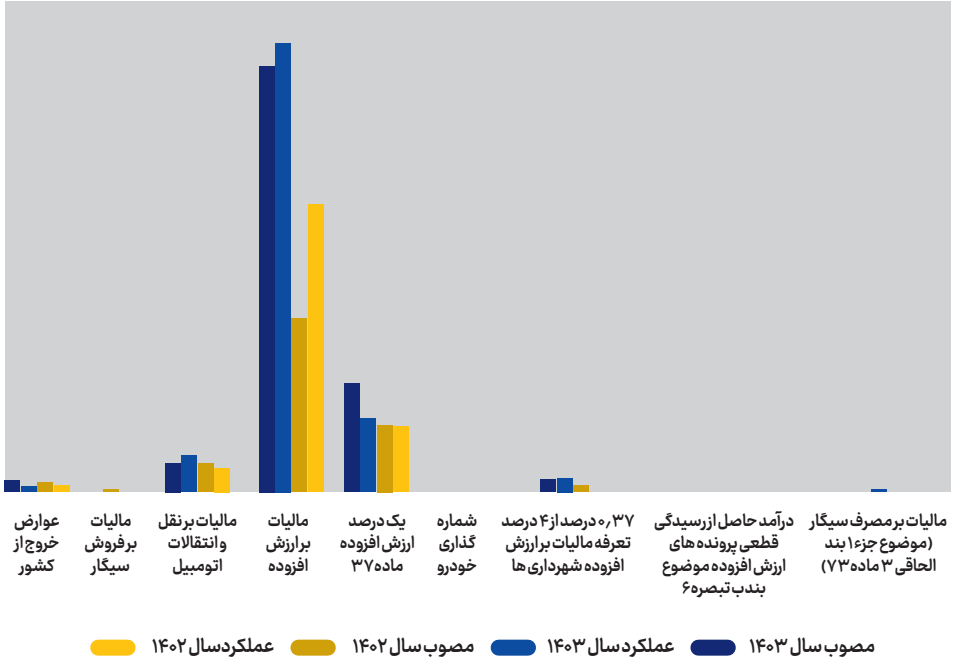
جدول ۱۶-۸- مالیات بر کالا و خدمات سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۳ به ۱۴۰۲	مصوب سال ۱۴۰۲	عملکرد سال ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲
عوارض خروج از کشور	۳,۰۶۵,۰۰۰	۱,۵۷۲,۰۱۷	۵۱,۲۹	-۹,۹۰	۲,۷۶۲,۸۳۰	۱,۷۴۴,۷۳۷	۶۳,۱۵
مالیات بر فروش سیگار	۲۲۹,۰۰۰	۱۶۹,۶۸۸	۷۴,۱۰	۵۶,۹۴	۵۰۷,۴۸۰	۱۰۸,۱۲۲	۲۱,۳۱
مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل	۷,۴۸۸,۰۰۰	۹,۷۹۴,۹۹۸	۱۳۰,۸۱	۵۱,۷۶	۷,۵۴۶,۷۵۰	۶,۴۵۴,۳۳۶	۸۵,۵۲
شماره‌گذاری خودرو	۷۸,۰۰۰	۱۸۷,۶۸۶	۲۴۰,۶۲	۱۳۶,۴۷	۱۱,۴۱۰	۷۹,۳۷۰	۶۹۵,۶۲
مالیات بر ارزش افزوده	۱۰۸,۱۳۸,۷۶۱	۱۱۳,۷۴۹,۱۳۷	۱۰۵,۱۹	۵۵,۸۷	۴۴,۱۸۶,۲۸۰	۷۲,۹۷۵,۱۷۳	۱۶۵,۱۵
یک درصد ارزش افزوده ماده ۳۷	۲۷,۹۴۰,۷۴۹	۱۹,۰۰۴,۵۸۹	۶۸,۰۲	۱۳,۴۶	۱۷,۲۸۶,۸۸۲	۱۶,۷۵۰,۳۶۴	۹۶,۹۰
۰٫۳۷ درصد از ۴ درصد تعرفه مالیات بر ارزش افزوده شهرداری‌ها برای توسعه ورزش مدارس و...	۳,۳۸۷,۰۰۰	۳,۸۴۰,۶۸۸	۱۱۳,۳۹	*	۲,۱۵۸,۹۵۰	۰	۰,۰۰
درآمد حاصل از رسیدگی قطعی پرونده‌های ارزش افزوده موضوع بند ب تبصره ۶	۰	۰	*	*	۴۰۸,۲۲۰	۰	۰,۰۰
مالیات بر مصرف سیگار (موضوع جزء ۱ بند الحاقی ۳ ماده ۷۳)	۵۱۱,۰۰۰	۳۲	۰,۰۱	*	۰	۰	*
جمع مالیات‌های غیرمستقیم (مالیات بر کالا و خدمات)	۱۵۰,۸۳۷,۵۱۰	۱۴۸,۳۱۸,۸۳۵	۹۸,۳۳	۵۱,۱۷	۷۴,۸۶۸,۸۰۲	۹۸,۱۱۲,۱۰۲	۱۳۱,۰۵

ماخذ: خزانه معین استان

نمودار ۱۶-۸- مالیات بر کالا و خدمات (مالیات غیر مستقیم) سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

• اقلام عمده تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی از مهم ترین اقلام تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی سال ۱۴۰۳ استان خراسان رضوی، می توان مواردی همچون مالیات بر ارزش افزوده، مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی، مالیات مشاغل، مالیات حقوق بخش دولتی و مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی را نام برد. در میان عمده ترین اقلام تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی، مالیات حقوق بخش خصوصی بیشترین درصد تحقق (۱۹۲٪) و بیشترین رشد (۱۲۶٪) را به خود اختصاص داده است. جدول ۸-۱۶ عملکرد این ردیف های مالیاتی طی سال های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ را نشان می دهد.

جدول ۱۶-۹- اقلام عمده تشکیل دهنده درآمدهای مالیاتی سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح	مصوب سال ۱۴۰۳	عملکرد سال ۱۴۰۳	درصد تحقق ۱۴۰۳	رشد عملکرد ۱۴۰۲ به ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	عملکرد سال ۱۴۰۲	درصد تحقق ۱۴۰۲	سهم از مصوب ۱۴۰۳	سهم از عملکرد ۱۴۰۳
مالیات اشخاص حقوقی غیر دولتی	۵۰,۸۴۰,۳۰۰	۹۳,۳۸۳,۶۴۷	۱۸۳,۶۸	۱۰۲,۰۳	۴۶,۸۸۴,۶۱۰	۴۶,۲۲۲,۲۸۷	۹۸,۵۹	۱۵,۵۷	۲۶,۶۹
مالیات حقوق بخش دولتی	۱۵,۵۹۰,۷۰۰	۱۶,۵۱۳,۷۲۵	۱۰۵,۹۱	۳۳,۴۸	۹,۷۷۲,۱۴۰	۱۲,۳۷۰,۹۶۲	۱۲۶,۵۹	۴,۷۷	۴,۷۷
مالیات حقوق بخش خصوصی	۱۰,۹۷۸,۷۰۰	۲۱,۱۳۸,۱۵۷	۱۹۲,۳۶	۱۲۶,۲۱	۸,۸۱۲,۳۰۰	۹,۳۴۴,۵۹۵	۱۰۶,۰۴	۳,۳۷	۶,۱۱
مالیات مشاغل	۶۲,۱۲۵,۷۰۰	۴۸,۹۴۴,۵۷۱	۷۸,۷۸	۲۶,۶۴	۳۲,۲۸۳,۲۶۰	۳۸,۶۴۸,۳۸۸	۱۱۹,۷۲	۱۹,۰۳	۱۴,۱۴
مالیات بر ارزش افزوده	۱۰۸,۱۳۸,۷۶۱	۱۱۳,۷۴۹,۱۳۷	۱۰۵,۱۹	۵۵,۸۷	۴۴,۱۸۶,۲۸۰	۷۲,۹۷۵,۱۷۳	۱۶۵,۱۵	۳۳,۱۲	۳۲,۸۷
جمع کل درآمدهای مالیاتی	۳۲۶,۵۴۲,۰۹۰	۳۴۶,۰۷۹,۳۳۷	۱۰۵,۹۸	۵۸,۴۴	۱۹۰,۸۷۵,۰۱۲	۲۱۸,۴۲۷,۰۴۰	۱۱۴,۴۳	۷۵,۸۵	۸۴,۸۷

ماخذ: خزانه معین استان

• نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی استان

نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی استان یکی از مهم ترین شاخص ها به منظور بررسی عملکرد بومی و استانی محسوب می شود؛ و سهم اداره کل امور مالیاتی استان در خصوص تحقق درآمدهای عمومی استان را نشان می دهد. نسبت درآمدهای مصوب مالیاتی به مصوب درآمدهای عمومی در سال ۱۴۰۲، معادل ۹۷٪ و در سال ۱۴۰۳ نیز ۸۸٪ بوده است؛ همچنین نسبت عملکرد درآمدهای مالیاتی به عملکرد درآمدهای عمومی در سال های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ به ترتیب ۹۶٪ و ۹۲٪ بوده است. جدول ۱۶-۹ این مطلب را گویاتر نشان می دهد.

جدول ۱۶-۱۰- نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (ارقام: میلیون ریال)

شرح	سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۳	نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی سال ۱۴۰۲	نسبت درآمدهای مالیاتی به درآمدهای عمومی سال ۱۴۰۳
درآمدهای مالیاتی (مصوب)	۱۹۰,۸۷۵,۰۱۲	۳۲۶,۵۴۲,۰۹۰	۹۶/۵۹	۸۸/۴۴
درآمدهای عمومی (مصوب)	۱۹۷,۶۰۴,۶۷۲	۳۶۹,۲۰۶,۱۰۴		
درآمدهای مالیاتی (عملکرد)	۲۱۸,۴۲۷,۰۴۰	۳۴۶,۰۷۹,۳۲۶	۹۶/۳۴	۹۲/۲۳
درآمدهای عمومی (عملکرد)	۲۲۶,۷۱۵,۱۳۷	۳۷۵,۲۵۴,۵۱۲		

ماخذ: خزانه معین استان

۱۶-۳-۵- عملکرد ثبت نام مؤدیان حقیقی و حقوقی

از مجموع ۱۴۴,۴۵۰ نفر مؤدیان حقیقی و حقوقی که در سال ۱۴۰۲ در استان ثبت نام نموده اند؛ ۱۴۰,۲۷۷ نفر افراد حقیقی (به تفکیک انفرادی و مشارکت) و تعداد ۴,۱۷۳ نیز از مؤدیان به صورت شرکت حقوقی بوده اند. در سال ۱۴۰۳ از مجموع ۱۴۶,۳۹۱ نفر مؤدیان حقیقی و حقوقی که در استان ثبت نام داشته اند؛ ۱۴۲,۳۵۰ نفر افراد حقیقی و تعداد ۴,۰۴۱ شرکت حقوقی بوده اند. جدول ۱۶-۱۰ این مطلب را گویاتر نشان می دهد.

جدول ۱۶-۱۱- عملکرد مربوط به آمار ثبت نام مؤدیان حقیقی و حقوقی در سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳

اطلاعات آماری مربوط به ثبت نام مؤدیان حقیقی و حقوقی در سال ۱۴۰۲ (۱۲ ماهه)					نام استان
انفرادی (تعداد)	مشارکت (تعداد)	حقیقی (انفرادی و مشارکت) (تعداد)	حقوقی (تعداد)	مجموع حقیقی و حقوقی (تعداد)	
۱۳۶,۶۵۹	۳,۶۱۸	۱۴۰,۲۷۷	۴,۱۷۳	۱۴۴,۴۵۰	خراسان رضوی
تعداد مؤدیان جدید فعال که تاریخ ثبت نام آن ها در سال ۱۴۰۲ می باشد.					توضیحات
اطلاعات آماری مربوط به ثبت نام مؤدیان حقیقی و حقوقی در سال ۱۴۰۳ (۱۲ ماهه)					نام استان
انفرادی (تعداد)	مشارکت (تعداد)	حقیقی (انفرادی و مشارکت) (تعداد)	حقوقی (تعداد)	مجموع حقیقی و حقوقی (تعداد)	
۱۳۸,۵۰۰	۳,۸۵۰	۱۴۲,۳۵۰	۴,۰۴۱	۱۴۶,۳۹۱	خراسان رضوی
تعداد مؤدیان جدید فعال که تاریخ ثبت نام آن ها در سال ۱۴۰۳ می باشد.					توضیحات
۱,۳۵	۶,۴۱	۱,۴۸	-۳,۱۶	۱,۳۴	رشد ۱۴۰۳ نسبت به ۱۴۰۲

ماخذ: اداره کل امور مالیاتی استان

۱۶-۳-۶- اطلاعات آماری حوزه رسیدگی به معوقات مالیاتی استان در سال ۱۴۰۳

در جدول ۱۱-۱۶ اطلاعات آماری حوزه رسیدگی به معوقات مالیاتی استان خراسان رضوی به تفکیک تعداد پرونده بدهکاران، مانده اصل بدهی مالیات و بدهی مالیاتی شرکت‌های صوری (میلیارد ریال) بررسی شده است. از دلایل کاهش بدهی شرکت‌های صوری شناسایی این نوع شرکت‌ها در سال ۱۴۰۳ بوده است.

جدول ۱۶-۱۲- معوقات مالیاتی استان تا پایان اسفند ماه ۱۴۰۲-۱۴۰۳

اطلاعات آماری مربوط به معوقات مالیاتی تا پایان اسفند ماه سال ۱۴۰۲ (۱۲ ماهه)		
پرونده بدهکاران (تعداد)	مانده اصل بدهی مالیات (میلیارد ریال)	بدهی مالیاتی شرکت‌های صوری (میلیارد ریال)
۱۰,۷۸۸	۳,۷۵۳	۷,۵۳۷
اطلاعات آماری مربوط به معوقات مالیاتی تا پایان اسفند ماه سال ۱۴۰۳ (۱۲ ماهه)		
پرونده بدهکاران (تعداد)	مانده اصل بدهی مالیات (میلیارد ریال)	بدهی مالیاتی شرکت‌های صوری (میلیارد ریال)
۵,۳۵۱	۵,۹۱۹	۹۳۹

ماخذ: اداره کل امور مالیاتی استان

۱۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

یکی از ارکان برنامه اصلاحات ساختاری بودجه دولت، درآمدزایی پایدار بوده است. ثبات بودجه و متعاقب آن ثبات تأمین کالاها و خدماتی که دولت در اختیار جامعه قرار می‌دهد در گرو تأمین درآمدهای مطمئن و پایدار برای دولت است. منشأ درآمدهای پایدار دولت، فرآیندهای جاری درون‌زای اقتصاد هستند که تحت تأثیر شوک‌های بیرونی مانند نوسانات درآمدهای نفتی و تحریم‌های بین‌المللی قرار نمی‌گیرند. با این نگاه، جهت مدیریت بهینه بودجه در شرایط حاضر و نیز نیل به هدف جداسازی بودجه دولت از درآمدهای نفتی، لازم است راهکارهایی برای افزایش پایدار درآمدهای عمومی در میان‌مدت و اقدامات کوتاه‌مدتی جهت گذر از تنگنای بودجه‌ای دولت در سال‌های پیش‌رو در نظر گرفته شود. یکی از این راهکارها توجه به منابع مالیاتی و افزایش درآمدها از این محل است؛ البته برنامه‌هایی که برای اصلاح نظام مالیاتی و افزایش درآمدهای مالیاتی ارائه می‌شوند، باید به گونه‌ای باشند که اولاً به فضای کسب‌وکار ضربه نزنند و ثانیاً در فرآیند اصلاحات میان‌مدت در راستای درآمدزایی پایدار، خللی ایجاد نکنند. اگر افزایش درآمدهای مالیاتی از طریق فشار به فعالان اقتصادی بخش رسمی حاصل شود؛ هر چند ممکن است در کوتاه‌مدت باعث افزایش درآمدهای مالیاتی شود، اما در بلندمدت منجر به رکود و کاهش درآمدهای دولت خواهد شد.

عملکرد درآمدهای عمومی استان در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد استان خراسان رضوی از لحاظ وصول درآمدهای عمومی (مالیاتی و غیر مالیاتی) در جایگاه ششم کشوری قرار داشته است (پس از استان‌های تهران، اصفهان، کرمان، خوزستان و هرمزگان). همچنین از لحاظ میزان تحقق درآمدهای عمومی در جایگاه ۲۳ ام قرار داشته است (استان‌های بوشهر، قم، زنجان، خوزستان و البرز در رتبه‌های نخست تا پنجم قرار داشته‌اند).

در این فصل به بررسی عملکرد درآمدهای مالیاتی به تفکیک مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم استان خراسان

- رضوی طی سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ پرداخته شد. آمار ماخوذه از خزانه معین استان خراسان رضوی نشان می‌دهد مجموع درآمدهای مالیاتی استان در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل ۱۰۶٪ تحقق و ۵۸٪ رشد داشته است. در ذیل، توصیه‌های سیاستی جهت افزایش درآمدهای مالیاتی استان پیشنهاد می‌گردد:
- توسعه همکاری آموزشی و ترویجی با اتاق اصناف، اتحادیه‌های صنفی و اتاق بازرگانی و سایر مراجع ذیربط جهت تبیین نقش مالیات در توسعه استان و تعامل مستقیم با مؤدیان بزرگ و متوسط به منظور ایجاد انگیزه و تشویق برای حل و فصل پرونده و تمکین و پرداخت مالیات؛
  - بهره‌گیری از تحلیل داده‌های مالیاتی، بانکی و معاملاتی جهت شناسایی مؤدیان پرریسک و فاقد پرونده مالیاتی و تقویت نظارت و بازرسی و مبارزه با فرار مالیاتی در سطح استان؛
  - بکارگیری نیروهای خبره و باتجربه در رسیدگی به پرونده‌های کلان و حساس و کاهش زمان حسابرسی تا قطعیت پرونده‌های با اهمیت مبالغ بالا.

ماخذ

- اداره کل امور مالیاتی استان خراسان رضوی
- خزانه معین استان خراسان رضوی
- گزارش عملکرد مالی دولت منتهی به پایان اسفند ماه سال ۱۴۰۳؛ وزارت امور اقتصادی و دارایی؛ خزانه داری کل کشور

بازار کار استان

۱۷

فصل

خلاصه فصل

در سال ۱۴۰۳، استان با تداوم سیاست‌های حمایتی و تمرکز بر بهبود بستر بازار کار، موفق به حفظ و تعمیق روندهای مثبت سال قبل شد. نرخ بیکاری استان به ۵/۹ درصد کاهش یافت که نه تنها بهبود ۱۲/۶ درصدی را نسبت به سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد، بلکه جایگاه آن را به عنوان یکی از استان‌های کم‌بیکار کشور (پایین‌تر از میانگین ۷/۶ درصدی ملی) تثبیت کرد. مهم‌ترین دستاورد، شتاب‌گیری مشارکت اقتصادی زنان با رشد ۸/۷ درصدی نرخ مشارکت و رشد ۱۲/۴ درصدی تعداد شاغلان زن بود که نشان از اثربخشی نسبی سیاست‌های تسهیل‌کننده دارد. کیفیت اشتغال نیز با کاهش چشمگیر ۲۵/۴ درصدی نرخ اشتغال ناقص ارتقا یافت. از نظر ساختاری، اقتصاد به سمت بخش‌های مولدتر حرکت کرد به طوری که سهم بخش صنعت ۱/۳ واحد درصد رشد و سهم بخش کشاورزی کاهش یافت. با این حال، چالش‌های ساختاری عمیقی در بازار کار استان پابرجا است. شکاف جنسیتی گسترده در نرخ مشارکت (۱۵٪ برای زنان در مقابل ۷۲/۵٪ برای مردان) و کاهش مداوم سهم اشتغال کشاورزی بدون ایجاد جایگزین‌های کافی در همه مناطق، نیازمند توجه ویژه است. عملکرد نهادهای بازار کار دوگانه بود: از یک سو فعالیت مراکز کارآیابی خصوصی با رشد انفجاری ۱۰۹/۷ درصدی مواجه شد، اما از سوی دیگر صدور پروانه کار برای اتباع خارجی ۵۷/۴ درصد کاهش یافت که می‌تواند کمبود نیروی کار در برخی بخش‌ها را تشدید کند. در کل، اگرچه شاخص‌های کلان بهبود یافته، ولی پایداری این دستاوردها در گرو مدیریت چالش‌های ساختاری، مهارت‌آموزی متناسب با نیاز صنعت و توانمندسازی گسترده‌تر زنان در بازار کار است.

۱-۱۷- سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان

با توجه به سیاست‌های استان و چارچوب کلان ملی، جهت‌گیری‌های اصلی اشتغال در استان می‌تواند حول چند محور متمرکز شود. نخست، تأکید بر توسعه مشاغل خرد، کوچک و خانگی به عنوان موتور اصلی ایجاد فرصت‌های شغلی جدید است. این رویکرد که در قانون برنامه‌هفتم توسعه نیز بر آن تصریح شده، با توجه به محدودیت‌های سرمایه‌گذاری کلان در اقتصاد، منطقی به نظر می‌رسد. این مشاغل که عمدتاً در بخش خدمات و صنایع کوچک مستقرند، با رشد سهم بخش خدمات و صنعت در استان هم‌خوانی دارند. دوم، نوسازی و افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی است. با توجه به کاهش سهم اشتغال و رشد نامطمئن این بخش در سطح ملی، سیاست استان باید به سمت مکانیزاسیون، کشاورزی دقیق و توسعه صنایع تبدیلی سوق یابد تا ضمن افزایش درآمد شاغلان، از خروج بیشتر نیروی کار جلوگیری کند. سوم، توسعه زیرساخت اطلاعاتی بازار کار از طریق تکمیل و بهره‌برداری از «سامانه جامع بازار کار ایران» است که امکان تطبیق بهتر مهارت‌های نیروی کار با نیازهای بنگاه‌ها را فراهم می‌آورد. در سطح عملیاتی، استان نیازمند تدوین اطلس ملی اشتغال محلی شده است تا بر اساس مزیت‌های نسبی هر منطقه (مانند صنعت، گردشگری یا کشاورزی خاص)، راهنمایی برای کارآفرینان و متقاضیان ایجاد کسب و کارهای کوچک فراهم آورد. هم‌زمان، با توجه به کاهش شدید مجوزهای کار اتباع خارجی (۵۷٪-) و رشد گروه دارای «درآمد بدون کار»، سیاست‌ها باید مشوق انتقال این سرمایه‌ها و نیروها به سوی فعالیت‌های مولد و کارآفرینانه باشد. همچنین، با عنایت به رشد قابل توجه نرخ مشارکت و اشتغال زنان، طراحی سیاست‌های حمایتی و آموزشی هدفمند برای توانمندسازی و جذب زنان در بخش‌های در حال گسترش مانند خدمات و صنعت، ضروری به نظر می‌رسد.

۲-۱۷- بررسی وضعیت تحولات بازار کار

تحولات بازار کار استان در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ حاکی از گذار تدریجی به ساختاری پویاتر اما همراه با چالش‌های ساختاری است. از یک سو، رشد اشتغال، کاهش بیکاری و افزایش نرخ مشارکت اقتصادی (به ویژه با رشد چشمگیر ۸/۷ درصدی برای زنان)، نشانه‌های مثبتی از انعطاف و ظرفیت جذب بازار کار استان هستند. کیفیت اشتغال نیز

با کاهش ۲۵/۴ درصدی نرخ اشتغال ناقص بهبود یافته است. این روندها با رشد سهم بخش صنعت و تثبیت بخش خدمات، یک تحول امیدبخش در ترکیب اشتغال به سمت بخش های مولدتر را نشان می دهد. همچنین، رشد انفجاری فعالیت مراکز کاربایی خصوصی گواهی بر این است که مکانیسم های خصوصی در کارآمدتر کردن تطبیق عرضه و تقاضای نیروی کار موفق عمل کرده اند.

با این حال، این تحولات در بستر چالش های عمیق تری رخ داده است. کاهش مداوم سهم اشتغال بخش کشاورزی، اگرچه با روند توسعه یافتگی هماهنگ است، اما در صورت عدم مدیریت و ایجاد مشاغل جایگزین پایدار در صنعت و خدمات، می تواند به حذف بخشی از نیروی کار سنتی بینجامد. از سوی دیگر، رشد سریع جمعیت دارای درآمد بدون کار (به ویژه در زنان با رشد ۸۹/۴٪) پدیده ای چندوجهی است که می تواند نشان دهنده گسترش درآمدهای بازنشستگی، حمایتی یا ناشی از سرمایه باشد، اما همچنین ممکن است حاکی از دلسردی از جستجوی کار فعال یا معیشت بر پایه درآمدهای اتفاقی باشد. در سطح کلان، بازار کار استان همچون کل کشور، تحت تأثیر نااطمینانی های اقتصادی، تورم بالا و محدودیت های سرمایه گذاری قرار دارد که بر ثبات و پایداری مشاغل ایجاد شده سایه می اندازد. بر اساس نظرسنجی ها، کاهش قدرت خرید مردم و افت تقاضا از مهم ترین دغدغه های بنگاه ها است که به طور مستقیم بر توانایی آن ها در حفظ و گسترش اشتغال اثر می گذارد. بنابراین، اگرچه روندهای کوتاه مدت مثبت هستند، ولی پایداری این بهبودها در گرو مدیریت چالش های ساختاری و کلان اقتصادی است.

۱۷-۳- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

نتایج جدول ۱۷-۱ که نقطه آغاز تحلیل کمی شاخص های بازار کار است، نشان می دهد اقتصاد این استان در بازه یک ساله ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۳ تحولات جمعیتی و اشتغالی معناداری را تجربه کرده است. در یک نگاه کلان، جمعیت در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) از ۵,۱۰۰,۸۹۲ نفر به ۵,۱۷۶,۷۷۵ نفر رسیده که افزایشی معادل ۷۵,۸۸۳ نفری یا رشد ۱/۴۹ درصدی را ثبت کرده است. در این میان، کل نیروی کار (جمعیت فعال اقتصادی) با رشد سریع تری (۲/۴۳ درصد) از ۲,۱۹۶,۰۲۳ نفر به ۲,۲۴۹,۲۹۶ نفر افزایش یافته است. این گسترش نیروی کار، همراه با ایجاد ۵۸,۱۸۱ شغل جدید (افزایش شمار شاغلان از ۲,۰۵۷,۴۰۹ به ۲,۱۱۵,۵۹۰ نفر با رشد ۲/۸۳ درصدی) و کاهش هم زمان تعداد بیکاران به میزان ۴,۹۰۸ نفر (از ۱۳۸,۶۱۴ به ۱۳۳,۷۰۶ نفر با کاهش ۳/۵۴ درصدی) صورت پذیرفته که نشانگر بهبود قابل توجه در تراز اشتغال و بیکاری استان است. مردان از کل نیروی کار در سال ۱۴۰۳ به ۱,۸۵۷,۴۱۷ نفر می رسد که نسبت به سال قبل تنها ۱۶,۴۲۰ نفر (رشد ۰/۸۹ درصدی) افزایش داشته است. در مقابل، نیروی کار زنان با رشد قوی ۱۰/۳۸ درصدی، از ۳۵۵,۰۲۵ نفر به ۳۹۱,۸۸۰ نفر صعود کرده است. این رشد پرشتاب در میان زنان، عمدتاً ناشی از افزایش ۱۲/۴۰ درصدی (۳۸,۹۷۷ نفری) شمار شاغلان زن از ۳۱۴,۲۸۴ به ۳۵۳,۲۶۱ نفر است. همچنین، اگرچه تعداد بیکاران مرد با کاهش ۲/۸۵ درصدی (۲,۷۸۵ نفری) به ۹۵,۰۸۸ نفر و بیکاران زن با کاهش ۵/۲۱ درصدی (۲,۱۲۲ نفری) به ۳۸,۶۱۹ نفر رسیده، اما این ارقام نشان می دهد نرخ بیکاری زنان همچنان به مراتب بالاتر از مردان باقی مانده است.

در بخش جمعیت غیرفعال، تغییرات ساختاری عمیق تری قابل ردیابی است. هرچند کل این جمعیت با رشد ملایم ۰/۷۸ درصدی (۲۲,۶۰۹ نفری) به ۲,۹۲۷,۴۷۹ نفر رسیده، اما اجزای آن مسیرهای متفاوتی را پیموده اند. تعداد محصلان با رشد ۸/۳۱ درصدی (۴۳,۸۴۶ نفری) به ۵۷۱,۷۶۹ نفر افزایش یافته که بیانگر تداوم روند تحصیل جوانان است. در مقابل، بزرگ ترین گروه غیرفعال، یعنی خانه داران، با کاهش اندک ۱/۰۶ درصدی (۲۰,۰۹۷ نفری) به ۱,۸۶۹,۳۰۹ نفر تقلیل یافته که احتمالاً با خروج بخشی از آنان به سوی بازار کار مرتبط است. جالب ترین تغییر، مربوط به گروه دارای درآمد بدون کار است که با رشد خیره کننده ۱۱/۱۵ درصدی (۳۲,۱۳۷ نفری) به ۳۲۰,۴۱۹ نفر رسیده است. این رشد در بین زنان با ابعاد حیرت آور ۸۹/۳۵ درصدی (۱۰,۴۷۷ نفری) از ۶,۱۳۰ به ۱۱,۶۰۷ نفر و در بین مردان با ۶۲/۱۷ درصد (۲۶,۶۶۰ نفری) از ۲,۹۴۲ به ۴,۷۷۱ نفر همراه بوده که می تواند نشان دهنده گسترش قابل توجه درآمدهای جایگزین در جامعه باشد.

در مجموع، جدول ۱۷-۱ حکایت از آن دارد که بازار کار استان، ضمن جذب ۵۸ هزار نیروی جدید و کاهش حدود ۵ هزار نفری بیکاری، در حال تجربه دو تحول ساختاری موازی است: اول، شتاب‌گیری نقش اقتصادی زنان با رشد دو رقمی نیروی کار و اشتغال آنان؛ و دوم، تغییر در الگوهای معیشت با ظهور پدیده رشد انفجاری گروه دارای درآمدهای غیرشغلی. این روندها اگر تداوم یابد، می‌تواند در بلندمدت هم بر ترکیب جنسیتی نیروی کار و هم بر ساختار طبقاتی و تقاضای کل در استان تأثیرات پایداری بگذارد.

جدول ۱۷-۱- اطلاعات بازار کار استان بر اساس تعداد (نفر)

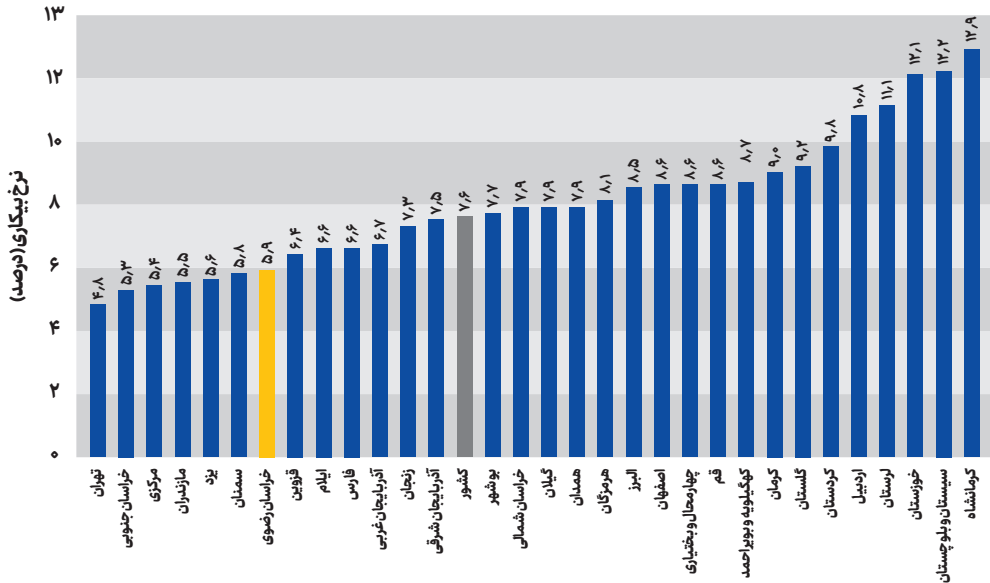
سال	جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	فعال از نظر اقتصادی			غیرفعال از نظر اقتصادی			سال	رشد (درصد)
		جمع	شاغل	بیکار	جمع	خانۀ دار	دارای درآمد بدون کار		
۱۴۰۲	۵,۱۰۰,۸۹۲	۲,۱۹۶,۰۲۳	۲,۰۵۷,۴۰۹	۱۳۸,۶۱۴	۲,۹۰۴,۸۷۰	۵۲۷,۹۲۳	۱,۸۸۹,۴۰۶	۲۸۸,۲۸۲	۱۹۹,۲۵۹
۱۴۰۳	۵,۱۷۶,۷۷۵	۲,۲۴۹,۲۹۶	۲,۱۱۵,۵۹۰	۱۳۳,۷۰۶	۲,۹۲۷,۴۷۹	۵۷۱,۷۶۹	۱,۸۶۹,۳۰۹	۳۲۰,۴۱۹	۱۶۵,۹۸۲
رشد (درصد)	۱/۴۹	۲/۴۳	۲/۸۳	-۳/۵۴	۰/۷۸	۸/۳۱	-۱/۰۶	۱۱/۱۵	-۱۶/۷۰
۱۴۰۲	۲,۵۳۲,۰۸۷	۱,۸۴۰,۹۹۷	۱,۷۴۳,۱۲۵	۹۷,۸۷۳	۶۹۱,۰۹۰	۲۵۷,۹۰۸	۲,۹۴۲	۲۸۲,۱۵۲	۱۴۸,۰۸۸
۱۴۰۳	۲,۵۶۱,۱۷۱	۱,۸۵۷,۴۱۷	۱,۷۶۲,۳۲۹	۹۵,۰۸۸	۷۰۳,۷۵۵	۲۶۶,۰۸۷	۴,۷۷۱	۳۰۸,۸۱۲	۱۲۴,۰۸۶
رشد (درصد)	۱/۱۵	۰/۸۹	۱/۱۰	-۲/۸۵	۱/۸۳	۳/۱۷	۶۲/۱۷	۹/۴۵	-۱۶/۲۱
۱۴۰۲	۲,۵۶۸,۸۰۵	۳۵۵,۰۲۵	۳۱۴,۲۸۴	۴۰,۷۴۱	۲,۲۱۳,۷۸۰	۲۷۰,۰۱۵	۱,۸۸۶,۴۶۴	۶,۱۳۰	۵۱,۱۷۱
۱۴۰۳	۲,۶۱۵,۶۰۴	۳۹۱,۸۸۰	۳۵۳,۲۶۱	۳۸,۶۱۹	۲,۲۲۳,۷۲۴	۳۰۵,۶۸۲	۱,۸۶۴,۵۳۸	۱۱,۶۰۷	۴۱,۸۹۶
رشد (درصد)	۱/۸۲	۱۰/۳۸	۱۲/۴۰	-۵/۲۱	۰/۴۵	۱۳/۲۱	-۱/۱۶	۸۹/۳۵	-۱۸/۱۳

ماخذ: مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۷-۱ که نرخ بیکاری استان‌های کشور را در سال مورد بررسی مقایسه می‌کند، موقعیت نسبتاً مطلوب استان خراسان رضوی را در زمینه اشتغال آشکار می‌سازد. با نرخ بیکاری ۵/۹ درصد، این استان نه تنها به میزان قابل توجهی از میانگین کشوری (۷/۶ درصد) پایین‌تر است، بلکه در رتبه‌بندی ملی نیز در جایگاه هفتم از بین استان‌هایی با کمترین نرخ بیکاری قرار دارد. این عملکرد، خراسان رضوی را در کنار استان‌های پیشرویی مانند تهران (۴/۸٪) و خراسان جنوبی (۵/۳٪) قرار می‌دهد و نشان می‌دهد بازار کار این استان از ثبات بهتری نسبت به بسیاری از مناطق کشور برخوردار است. در مقابل، این نمودار شکاف عمیق منطقه‌ای در وضعیت اشتغال را نیز برجسته می‌کند، به طوری که نرخ بیکاری در استان‌هایی مانند سیستان و بلوچستان (۱۲/۲٪)، کرمانشاه (۱۲/۹٪) و خوزستان (۱۲/۱٪) بیش از دو برابر نرخ بیکاری در استان‌های برتر است. این اختلاف فاحش، چالش جدی ناهمگونی توسعه و فرصت‌های اشتغال در جغرافیای کشور را نمایان می‌سازد.

نمودار ۱۷-۱- مقایسه نرخ بیکاری استان های کشور

ماخذ: مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران

جدول ۱۷-۲ با ارائه شاخص های کیفی بازار کار، لایه های عمیق تری از وضعیت استان را نسبت به نمودار نرخ بیکاری نشان می دهد. در سال ۱۴۰۳، نرخ مشارکت اقتصادی استان (۴۳/۴٪) از میانگین کشور (۴۱٪) بالاتر است که نشان دهنده تمایل بیشتر جمعیت در سن کار به حضور در بازار کار می باشد. با این حال، این نرخ برای مردان (۷۲/۵٪) بسیار بالاتر از زنان (۱۵٪) است که شکاف جنسیتی عمیق در مشارکت اقتصادی را تأیید می کند. نکته مثبت، رشد ۸/۷ درصدی نرخ مشارکت زنان نسبت به سال قبل است که نشان از تحرک بیشتر آنان دارد. از سوی دیگر، نرخ اشتغال استان (۹۴/۱٪) نیز از کشور (۹۲/۴٪) بهتر است که به معنای آن است که از هر ۱۰۰ نفر فعال در استان، حدود ۹۴ نفر شاغل هستند. بهبود قابل توجه دیگر، کاهش شدید ۲۵/۴ درصدی نرخ اشتغال ناقص در استان است که به ۹/۱ درصد رسیده و بیانگر کیفیت بهتر اشتغال و کاهش ساعات کار ناخواسته کم است. از نظر ساختار اشتغال، اقتصاد استان همچنان مبتنی بر بخش خدمات (۵۰/۷٪) است و پس از آن بخش های صنعت (۳۵/۸٪) و کشاورزی (۱۳/۵٪) قرار دارند. با مقایسه این ساختار با کشور، مشاهده می شود سهم بخش صنعت در استان بالاتر و سهم کشاورزی کمی پایین تر از متوسط ملی است که می تواند نشان دهنده توسعه بیشتر صنعتی در این استان باشد.

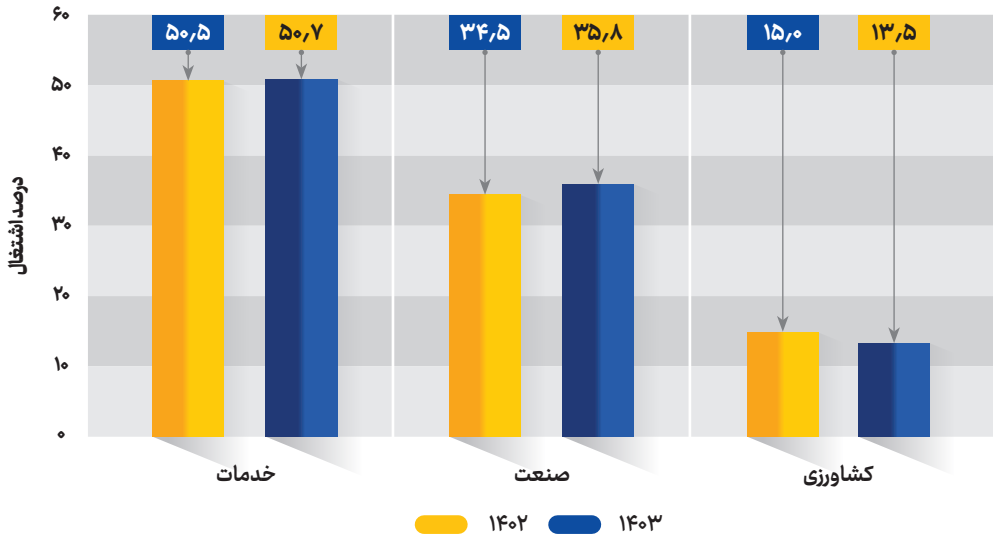
جدول ۱۷-۲- شاخص‌های نیروی کار به تفکیک جنسیت

سال	نوع	جنسیت	نرخ مشارکت اقتصادی	نرخ اشتغال	نرخ جمعیت دارای اشتغال ناقص	نسبت اشتغال	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص	سهم شاغلان با ساعت کار معمول ۴۹ ساعت و بیشتر	سهم اشتغال در بخش		
									کشاورزی	صنعت	خدمات
۱۴۰۲	استان	مردوزن	۴۳/۱	۹۳/۷	۱۲/۲	۴۰/۳	۱۳/۰	۳۲/۵	۱۵/۰	۳۴/۵	۵۰/۵
		مرد	۷۲/۷	۹۴/۷	۱۳/۱	۶۸/۸	۱۳/۹	۳۵/۸	۱۶/۰	۳۵/۳	۴۸/۷
		زن	۱۳/۸	۸۸/۵	۷/۴	۱۲/۲	۸/۴	۱۴/۶	۹/۸	۳۰/۰	۶۰/۲
	کشور	مردوزن	۴۱/۳	۹۱/۹	۷/۵	۳۷/۹	۸/۲	۳۸/۵	۱۴/۴	۳۳/۷	۵۱/۹
		مرد	۶۸/۴	۹۳/۴	۸/۳	۶۳/۹	۸/۹	۴۳/۰	۱۴/۶	۳۵/۲	۵۰/۱
		زن	۱۴/۲	۸۵/۰	۴/۰	۱۲/۱	۴/۷	۱۵/۲	۱۳/۲	۲۵/۷	۶۱/۱
۱۴۰۳	استان	مردوزن	۴۳/۴	۹۴/۱	۹/۱	۴۰/۹	۹/۷	۳۰/۹	۱۳/۵	۳۵/۸	۵۰/۷
		مرد	۷۲/۵	۹۴/۹	۹/۸	۶۸/۸	۱۰/۳	۳۴/۱	۱۴/۲	۳۶/۴	۴۹/۳
		زن	۱۵	۹۰/۱	۶	۱۳/۵	۶/۷	۱۴/۸	۹/۸	۳۲/۹	۵۷/۳
	کشور	مردوزن	۴۱	۹۲/۴	۷	۳۷/۹	۷/۶	۳۸/۵	۱۲/۹	۳۳/۳	۵۲/۷
		مرد	۶۸/۱	۹۳/۸	۴/۷	۶۳/۹	۸/۲	۴۲/۹	۱۴/۳	۳۵	۵۰/۷
		زن	۱۴/۱	۸۵/۷	۳/۸	۱۲/۱	۴/۵	۱۵	۱۱/۸	۲۴/۸	۶۳/۳
رشد (درصد)	استان	مردوزن	۰/۷	۰/۴	-۲۵/۴	۱/۵	-۲۵/۴	-۴/۹	-۱۰/۶	۳/۸	۰/۴
		مرد	-۰/۳	۰/۲	-۲۵/۲	۰/۰	-۲۵/۹	-۴/۷	-۱۱/۳	۳/۱	۱/۲
		زن	۸/۷	۱/۸	-۱۸/۹	۱۰/۷	-۲۰/۲	۱/۴	۰/۰	۹/۷	-۴/۸
	کشور	مردوزن	-۰/۷	۰/۵	-۶/۷	۰/۰	-۷/۳	۰/۰	-۳/۵	-۱/۲	۱/۵
		مرد	-۰/۴	۰/۴	-۷/۲	۰/۰	-۷/۹	-۰/۲	-۰/۲	-۲/۱	۱/۲
		زن	-۰/۷	۰/۸	-۵/۰	۰/۰	-۴/۳	-۱/۳	-۱۰/۶	-۳/۵	۳/۶

ماخذ: مرکز آمار جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۷-۲، ساختار اشتغال استان را در دو سال ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان می‌دهد. در این بازه، بخش خدمات با سهمی حدود ۵۰/۵ الی ۵۰/۷ درصد، کماکان پیشران اصلی اشتغال و نیمی از اقتصاد استان است. بخش صنعت رشد قابل توجهی داشته و سهم آن از ۳۴/۵ درصد در ۱۴۰۲ به ۳۵/۸ درصد در ۱۴۰۳ افزایش یافته که نشان‌دهنده تحرک مثبت و گسترش فعالیت‌های صنعتی است. در مقابل، سهم بخش کشاورزی از ۱۵ درصد به ۱۳/۵ درصد کاهش یافته که بیانگر کاهش اتکالی اشتغال به این بخش و احتمالاً انتقال تدریجی نیروی کار به بخش‌های مولدتر است. در کل، روند نمودار حاکی از تثبیت اقتصاد خدمات‌محور همراه با رشد صنعت و کاهش تدریجی نقش کشاورزی در ساختار اشتغال استان می‌باشد.

نمودار ۱۷-۲- سهم اشتغال در هر یک از بخش های اقتصادی

۱۷-۴- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

این بخش با تشریح جدول ۱۷-۳ که وضعیت متغیرهای عملیاتی بازار کار را نشان می دهد، از یک سو، فعالیت مراکز کارایی خصوصی با رشدی معادل ۱۰۹/۷ درصد مواجه شده است، به طوری که تعداد افراد بکارگمارده شده توسط این مراکز از ۳،۵۵۰ نفر در سال ۱۴۰۲ به ۷،۴۴۳ نفر در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. این افزایش بیش از دو برابری، می تواند نشان دهنده اتکای روزافزون کارجویان و کارفرمایان به خدمات بخش خصوصی در تسهیل فرآیند دیگر بازار کار باشد. از سوی دیگر، تقریباً تمامی شاخص های رسمی و دولتی مرتبط با کار و نیروی کار خارجی با کاهش چشم گیری روبرو شده اند.

کاهش در سایر متغیرها قابل تأمل است. تعداد دفاتر کارایی داخلی با کاهش ۶/۲ درصدی به ۱۳۷ دفتر، و دفاتر کارایی خارجی با کاهش ۱۶/۷ درصدی به ۱۵ دفتر رسیده است. این افت ممکن است نشان دهنده ادغام، تغییر کارکرد یا کاهش فعالیت این دفاتر باشد. در حوزه اتباع خارجی، کاهش ها حتی محسوس تر است. صدور پروانه کار با کاهش ۵۷/۴ درصدی به تنها ۵۸ مورد، تمدید آن با کاهش ۲۱/۶ درصدی و تجدید آن نیز با کاهش ۱۵/۹ درصدی مواجه شده اند. به طور هم جهت، تعداد اتباع غیرمجاز شناسایی شده نیز با کاهش ۳۸/۵ درصدی از ۱،۴۵۴ نفر به ۸۹۵ نفر رسیده است. این مجموعه کاهش های شدید می تواند حاکی از تشدید سیاست های محدودکننده و نظارتی در قبال استخدام نیروی کار خارجی، یا کاهش تقاضای کارفرمایان برای این نیروها به دلیل شرایط اقتصادی باشد.

در جمع بندی، می توان گفت بازار کار استان از یک دوگانگی ساختاری خبر می دهد. بخش خصوصی فعال در حوزه کارایی به شدت در حال گسترش است و نقش خود را به عنوان یک تسهیل گر کلیدی پررنگ تر می کند. در مقابل، حضور رسمی و قانونی نیروی کار خارجی به شکل قابل توجهی کم رنگ شده است. این امر می تواند پیامدهای مهمی مانند تغییر در ترکیب نیروی کار در بخش های وابسته (مانند کشاورزی یا صنایع خاص) و نیز انتقال تقاضا به سوی نیروی کار داخلی داشته باشد. روندهای فوق نیازمند توجه سیاست گذاران برای هماهنگی بین تقویت نهادهای خصوصی بازار کار و مدیریت پیامدهای ناشی از کاهش شدید نیروی کار خارجی است.

جدول ۱۷-۳- وضعیت متغیرهای مرتبط با نیروی کار

اتباع خارجی				دفا تر کاريابي		بکارگمارده شدگان*	سال
اتباع غيرمجاز	پروانه کار			خارجي	داخلي		
	تجدید	تمديد	صدور				
۱,۴۵۴	۴۴	۱,۱۲۱	۱۳۶	۱۸	۱۴۶	۳,۵۵۰	۱۴۰۲
۸۹۵	۳۷	۸۷۹	۵۸	۱۵	۱۳۷	۷,۴۴۳	۱۴۰۳
-۳۸/۴۵	-۱۵/۹۱	-۲۱/۵۹	-۵۷/۳۵	-۱۶/۶۷	-۶/۱۶	۱۰۹/۶۶	رشد (درصد)

ماخذ: سالنامه آماری اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان، *توسط مراکز کاريابي خصوصي

۱۷-۵- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

بررسی تحولات بازار کار استان نشان می دهد که در ادامه مسیر مثبت سال ۱۴۰۲، در سال ۱۴۰۳ نیز دستاوردهای ملموسی در حوزه اشتغال محقق شده است. این دستاوردها شامل افزایش نرخ مشارکت اقتصادی (به ویژه با رشد ۸/۷ درصدی برای زنان)، رشد کمی اشتغال، کاهش نرخ بیکاری به سطحی پایین تر از میانگین ملی، و بهبود کیفیت اشتغال با کاهش قابل توجه ۲۵/۴ درصدی نرخ اشتغال ناقص می باشد. تحول ساختاری مثبت دیگر، رشد سهم بخش صنعت و تثبیت بخش خدمات در ترکیب اشتغال است که به سمت اقتصاد مولدتر و متنوع تری اشاره دارد. با این حال، چالش های ساختاری قدیمی و جدیدی نیز با برجا یا تشدید شده اند. کاهش سهم اشتغال کشاورزی بدون ایجاد مشاغل جایگزین کافی و پایدار در همه مناطق، شکاف عمیق جنسیتی در نرخ مشارکت، رشد سریع و نیازمند بررسی جمعیت دارای درآمد بدون کار، و کاهش شدید و احتمالاً مسئله ساز نیروی کار قانونی خارجی از جمله این چالش ها هستند. در مجموع، بازار کار استان در حال پوست اندازی است؛ بهبود شاخص های کلان، در سایه چالش های عمیق کیفیت، تناسب و پایداری مشاغل قرار دارد.

در این راستا و با توجه به تحلیل داده ها و تداوم چالش های پیش رو، توصیه های سیاستی ذیل برای تحکیم دستاوردها و مدیریت چالش های بازار کار استان پیشنهاد می گردد:

توانمندسازی مبتنی بر تقاضا و توسعه مهارت های آینده: اجرای نظام آموزش مهارت های کاربردی متناسب با نیاز بازار کار با محوریت نظر بنگاه های اقتصادی باید به اولویت تبدیل شود. این امر مستلزم تشکیل شوراهای مهارت ورزی در هر خوشه صنعتی- خدماتی اصلی استان و طراحی دوره های کوتاه مدت و گواهی محور، به ویژه در مشاغل نوپای بخش خدمات و فناوری است. هم زمان، توسعه نظام آزادکاری (فریلنسری) با ایجاد پلتفرم های معتبر محلی و ارائه آموزش های حقوقی و مالی به نیروی کار، می تواند به جذب جمعیت دارای درآمد بدون کار و زنان جویای شغل منعطف کمک کند.

ارتقای کیفیت اشتغال و کاهش شکاف ها: ضروری است تا با مذاکره سه جانبه (دولت، کارفرما، کارگر)، سازوکاری برای متناسب سازی حداقل دستمزد با هزینه زندگی و قدرت خرید در سطح استان طراحی و پیگیری شود. به موازات آن، متناسب سازی محیط های کار و ساعت کاری برای اشتغال زنان از طریق مشوق های مالیاتی برای بنگاه های پیشرو و توسعه زیرساخت های مراقبت از کودک، باید عملیاتی شود. همچنین، سیاست ارائه بسته های جبران خدمات مکمل توسط بنگاه ها (مانند بیمه تکمیلی، کمک هزینه آموزش) می تواند به جذب و نگهداشت نیروی کار ماهر کمک نماید.

نوسازی نظام عرضه و تقاضای کار و مدیریت تحولات جمعیتی: ادغام و معرفی گسترده سامانه یکپارچه جستجوی شغل که اطلاعات مراکز کاريابي خصوصي و دولتي را با دقت بالا جمع آوري می کند، امری فوری است. در مواجهه با کاهش نیروی کار خارجی، تدوین برنامه مهاجرت کار اقتصادی برای جذب هدفمند نیروی کار مورد نیاز بخش های صنعت و کشاورزی (با اولویت نیروی داخلی و در صورت کمبود، جذب قانونی خارجی) ضروری به نظر می رسد.

فضای کسب و کار

خلاصه فصل

توسعه و بهبود فضای کسب و کار به عنوان پیش‌نیازی برای جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و دستیابی به رشد اقتصادی است. تحقیقات نشان داده است که بین توسعه فضای کسب و کار، جذب سرمایه‌گذاری و دستیابی به رشد اقتصادی رابطه مستقیم و دوسویه وجود دارد. محیط کسب و کار نامناسب هزینه عملکرد بنگاه‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد و باعث از بین رفتن انگیزه سرمایه‌گذاری و عقب ماندن تولیدکنندگان کشور از رقبای جهانی شده و مانعی برای توسعه کشور خواهد شد. فضای کسب و کار مناسب تاثیر زیادی بر توسعه اقتصادی، ایجاد اشتغال و افزایش تولید ناخالص داخلی کشور دارد و از طریق سنجش آن می‌توان شرایط اقتصادی یک جامعه را تجزیه و تحلیل نمود. مهم‌ترین بستر برای آنکه بخش تولید کشور به رونق دست یابد بهبود فضای کسب و کار است که شاخص‌های بسیاری را در دل خود دارد و علاوه بر دستگاه‌های دولتی نهادهای خارج از بدنه دولت از جمله دستگاه قضا، شهرداری‌ها و... را نیز در برمی‌گیرد.

در این فصل به بررسی شاخص استان‌ها در محیط کسب و کار (سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۳) مقایسه رتبه استان در فصول مختلف (سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۳)، وضعیت مولفه‌های پیمایشی کشور و استان در سال ۱۴۰۳ می‌پردازیم. اعداد شاخص نشان می‌دهد استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ با امتیاز ۵/۸۲ نسبت به سال ۱۴۰۲ با امتیاز ۶/۲۱ وضعیت مناسب تری را در فضای کسب و کار تجربه نموده است و شاخص کسب و کار فصل تابستان و زمستان با امتیاز ۵/۹۰ و ۵/۸۷ وضعیت مناسب تری را نسبت به فصل بهار و پاییز داشته است. در پایان فصل، با توجه به امتیاز کسب شده استان، توصیه‌های سیاستی به منظور بهبود شاخص ارائه شده است.

۱۸-۱- سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان

مطابق تبصره ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار مصوب ۱۳۹۰، وزارت امور اقتصادی و دارایی موظف است با همکاری دستگاه‌های اجرائی و نهادهای بین‌المللی، جایگاه ایران در رتبه‌بندی‌های جهانی کسب و کار را بهبود بخشد و وضعیت اقتصادی مناسب کشور را به سرمایه‌گذاران خارجی معرفی کند. علاوه بر آن در خرداد ماه ۱۳۹۶، هیات دولت تصویب نامه‌ای در خصوص ارتقای جایگاه ایران در شاخص شروع کسب و کار تصویب و ابلاغ نمود که بر اساس آن هشت وزارتخانه و پنج سازمان و دستگاه دولتی مکلف شده‌اند که به منظور ارتقای جایگاه ایران در شاخص شروع کسب و کار، نسبت به تسهیل فرآیندها و شاخص‌های شروع کسب و کار اقدام کنند و کاهش زمان فرآیند ثبت شرکت‌ها، اخذ مجوزهای ساخت و ساز، اخذ مالکیت، دسترسی به برق و تسهیل فرآیند اخذ انشعاب، تجارت فرامرزی، اجرای قراردادهای، ورشکستگی و پرداخت دیون را در دستور کار قرار دهند.

همچنین مطابق با قانون اصلاح مواد ۱، ۶ و ۷ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ مصوب تیرماه ۱۳۹۳ و متعاقب آن ماده ۵۷ قانون رفع موانع تولید و ارتقای نظام مالی کشور مصوب اردیبهشت ۱۳۹۴، هیات‌مقررات زدایی و تسهیل مجوزهای کسب و کار کشور به ریاست وزیر امور اقتصادی و دارایی ایجاد شده و موظف است شرایط و مراحل صدور مجوز کسب و کار در مقررات، بخشنامه‌ها و آیین‌نامه‌ها و مشابه را به نحوی تسهیل و تسریع کند که منجر به کاهش هزینه‌های شروع کسب و کار شود.

در اسفند ماه سال ۱۳۹۹ قانون اصلاح مواد (۱) و (۷) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید که طبق آن مراجع صادرکننده مجوز (کلیه دستگاه‌های اجرائی موضوع ماده (۸۶) این قانون، ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۰۷/۰۸ و ماده (۵) قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۶/۱، شورای اسلامی شهر و روستا، اتاق‌های بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران تعاون ایران، اصناف ایران، تشکلهای اقتصادی و غیر اقتصادی، اتحادیه‌ها، شوراهای، مجامع و نظام‌های صنفی یا نمایندگان مستقیم یا غیر مستقیم آن‌ها، دستگاه‌های زیر مجموعه قوه قضائیه و نهادهای، موسسات و تشکیلات و سازمان‌های زیر

نظر مقام معظم رهبری و سایر مراجع بنا به تشخیص هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار (کار) موظفند شرایط و فرآیند صدور یا تمدید مجوزهای کسب و کار را به نحوی ساده کنند که هر متقاضی مجوز کسب و کار در صورت ارائه مدارک مصرح در درگاه ملی مجوزهای کشور بتواند در حداقل زمان ممکن، مجوز مورد نظر خود را دریافت کند. سقف زمانی برای صدور مجوز در هر کسب و کار، توسط هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار تعیین و در درگاه ملی مجوزهای کسب و کار ثبت گردد.

در سال ۱۴۰۰ قانون تسهیل صدور مجوزهای کسب و کار در مجلس به تصویب رسید که براساس این قانون وزارت امور اقتصاد و دارایی کشور مسئول ایجاد سامانه الکترونیکی درگاه ملی مجوزهای کشور گردید که بعد از راه اندازی این سامانه کلیه درخواست‌های صدور مجوز در سطح کشور بایستی به صورت یکپارچه و صرفاً از طریق درگاه ملی مجوزهای کشور انجام شود. ایجاد این سامانه می تواند گام مهمی در تسهیل، پیگیری و رصد نحوه صدور مجوزها و پاسخ استعلامات دستگاه‌های اجرایی کشور باشد. این قانون یکی از مهم‌ترین قوانین مرتبط با محیط کسب و کار کشور است که اجرای کامل و دستیابی به اهداف تعیین شده آن تا حد بسیاری در بهبود شرایط کسب و کار در کشور و رفع موانع موجود موثر خواهد شد. درگاه ملی مجوزهای کشور توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی براساس ماده (۷) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴) قانون اساسی، تاسیس شده و مرجع رسمی تعیین شرایط، مدارک، هزینه و زمان لازم جهت صدور مجوزهای کسب و کار محسوب می‌شود.

درگاه ملی مجوزهای کشور سه وظیفه اصلی زیر را عهده دار می باشد:

- اعلام شرایط صدور مجوزهای کسب و کار و تسهیل مستمر این شرایط توسط هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار.
  - ثبت نام از متقاضیان مجوز و هدایت الکترونیک آن‌ها به درگاه دستگاه صادر کننده مجوز.
  - پیگیری هر درخواست تا صدور مجوز و یا اعلام کتبی دلیل موجه برای رد درخواست.
- هر یک از کسب و کارهای موجود در کشور، یک صفحه راهنمای مجوز در درگاه ملی مجوزها دارند که در آن نام صادر کننده اصلی مجوز، شرایط، مدارک، زمان و هزینه لازم برای دریافت آن مجوز ثبت شده و همه آن‌ها به تصویب هیات مقررات زدایی رسیده است. هر یک از صفحات درگاه ملی به صفحه متناظر خود در درگاه صادر کننده آن مجوز متصل است و متقاضی هر مجوز باید مدارک، شرایط، زمان و هزینه لازم برای دریافت هر مجوز را در درگاه ملی مشاهده و در صورت داشتن شرایط ذکر شده با فشردن دکمه درخواست مجوز، احراز هویت شده و به سایت صادر کننده مجوز منتقل شود. هر متقاضی واجد شرایط باید در زمان تعیین شده در درگاه ملی، مجوزش را دریافت کند و صادر کننده مجوز به هیچ عنوان حق ندارد برای صدور مجوز شرط دیگری که در درگاه ذکر نشده از متقاضی مطالبه یا او را حضور فراخواند.
- از ابتدای سال ۱۴۰۱ تمام مجوزهای صادره در کشور باید دارای شناسه یکتا (صادرده توسط درگاه ملی مجوزها) باشند و هرکس با اسکن آن بتواند از اعتبار و هویت صاحب آن مجوز مطلع شود. درگاه ملی مجوزهای کشور، مجهز به سامانه شکایت است و هر متقاضی مجوز در صورت مواجهه با تخلف صادر کننده مجوز مورد نظرش، می تواند از وی شکایت کند. مرکز مطالعات، پیش و بهبود فضای کسب و کار موظف به بررسی شکایات تا احقاق حق متقاضیان می باشد.
- اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان رضوی به عنوان نماینده وزارت امور اقتصاد و دارایی در استان مطابق با سیاست‌های آن وزارتخانه متولی بهبود فضای کسب و کار در سطح استان بوده و در تعامل با دستگاه‌های اجرایی استانی و هیئت مقررات زدایی و تسهیل صدور مجوزهای کسب و کار، تسهیل و تسریع شرایط سرمایه‌گذاری و آغاز کسب و کار را در اولویت‌های کاری خود قرار داده است. در این راستا بعد از اجرایی شده درگاه ملی مجوزهای کشور، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان اقدامات ذیل را به منظور بهبود فضای کسب و کار استان به صورت مستمر انجام می‌دهد:
- تهیه گزارشات ماهیانه میزان درخواست‌های اخذ مجوز در استان و ارسال به استانداری، فرمانداری و سایر دستگاه‌های متولی

- ارسال گزارشات ماهیانه از وضعیت درخواست‌های مجوز و وضعیت درخواست‌های به تفکیک دستگاه‌های اجرایی صادر کننده مجوز
- اخذ و پیگیری مشکلات درگاه ملی مجوزهای کشور از دستگاه‌های اجرایی
- اخذ و پیگیری مشکلات درگاه ملی مجوزهای کشور از متقاضیان اخذ مجوز
- پیگیری شکایات ثبت شده در درگاه ملی مجوزهای کشور
- بررسی شرایط و مدارک تعریف شده مجوزها در درگاه ملی و درگاه تخصصی دستگاه‌های اجرایی
- ارسال مشکلات و پیشنهادات دریافتی به مرکز ملی مطالعات، پایش و بهبود محیط کسب و کار
- پیگیری برای شناسایی نمایندگان بهبود فضای کسب و کار دستگاه‌های اجرایی به منظور پیگیری و رفع مشکلات متقاضیان اخذ مجوز
- شناسایی قوانین و مقررات مزاحم و مخل کسب و کار و ارسال به مرکز ملی مطالعات، پایش و بهبود محیط کسب و کار به منظور طرح در هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار

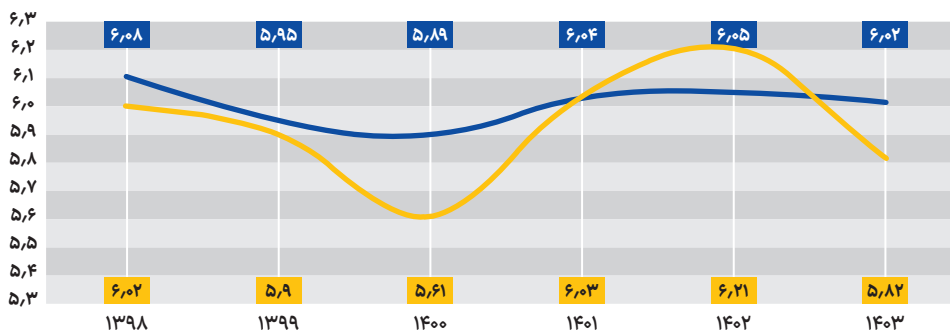
۱۸-۲- بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار

جدول ۱۸-۱ ارزیابی شاخص ملی محیط کسب و کار کشوری و استانی از سال ۱۳۹۸-۱۴۰۳

شاخص (استانی)	شاخص (کشوری)	سال
۰۲/۶	۰۸/۶	۱۳۹۸
۹۰/۵	۹۵/۵	۱۳۹۹
۶۱/۵	۸۹/۵	۱۴۰۰
۰۴/۶	۰۳/۶	۱۴۰۱
۲۱/۶	۰۵/۶	۱۴۰۲
۸۲/۵	۰۱/۶	۱۴۰۳

ماخذ: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران - (۱۴۰۳)

نمودار ۱۸-۱ روند شاخص ملی محیط کسب و کار کشوری و استانی از سال ۱۳۹۸-۱۴۰۳

● شاخص کشوری ● شاخص استانی

ماخذ: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران - (۱۴۰۳)

نمودار نشان دهنده این است که شاخص فضای کسب و کار کشور در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ وضعیت مناسب تری را تجربه کرده است و مقایسه شش سال اخیر بهترین وضعیت بهبود فضای کسب و کار در سال ۱۴۰۰ و بدترین وضعیت در سال ۱۳۹۸ را نشان داده است. شاید بتوان یکی از دلایل مناسب تر شدن وضعیت شاخص بهبود فضای کسب و کار در سال ۱۴۰۳ را رفع برخی مشکلات مربوط به درگاه ملی مجوزهای کشور و درگاه های تخصصی دستگاه های صادر کننده مجوزهای کسب و کار بیان کرد، همچنین امکان اخذ پروانه های صنفی در درگاه ملی مجوزهای کشور می تواند یکی دیگر از دلایل مربوط به بهبود وضعیت باشد.

جدول ۱۸-۲ شاخص کشور به تفکیک فصل در سال ۱۴۰۳

دوره	بهار	تابستان	پاییز	زمستان
شاخص	۰۴/۶	۰۲/۶	۹۶/۵	۰۱/۶

ماخذ: مرکز پژوهش های اتاق ایران - (۱۴۰۳)

جدول ۱۸-۳ مقایسه ای رتبه استان خراسان رضوی از سال ۱۳۹۸-۱۴۰۳ به تفکیک فصل

دوره / سال	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
بهار	۱۰/۶	۱۶/۶	۳۳/۵	۰۹/۶	۲۳/۶	۱۲/۶
تابستان	۰۳/۶	۱۱/۶	۴۳/۵	۹۱/۵	۲۴/۶	۹۰/۵
پاییز	۰۱/۶	۶۰/۵	۸۴/۵	۹۹/۵	۱۲/۶	۶۷/۵
زمستان	۹۵/۵	۷۱/۵	۸۵/۵	۱۸/۶	۲۲/۶	۵۷/۵

ماخذ: مرکز پژوهش های اتاق ایران - (۱۴۰۳)

جدول فوق نشان دهنده نوسانات رتبه کسب و کار استان در فصول مختلف سال های ۱۴۰۳-۱۳۹۸ می باشد. طبق ارزیابی صورت گرفته توسط اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی از فعالان اقتصادی در سال های متوالی سهولت کسب و کار استان خراسان رضوی در تابستان ۱۴۰۱ شاخص کسب و کار وضعیت بهتری داشته و در سال ۱۴۰۳ شاخص کسب و کار نسبت به سایر فصول در سال قبل وضعیت بهتری را تجربه نموده است.

۱۸-۳- اقدامات استان خراسان رضوی در راستای بهبود فضای کسب و کار استان در سال ۱۴۰۳

استان خراسان رضوی در شاخص‌های شناسایی و بهبود قوانین و مقررات محل کسب و کار، پایش مستمر و مداوم پیشین‌هیأت مقررات‌زدایی در سطح استان امتیاز ۱۰۰ را در سطح کشور کسب نموده است. مهم‌ترین اقدامات اداره کل اقتصادی و دارایی استان خراسان رضوی در راستای سیاست‌های تعریف شده بهبود فضای کسب و کار به شرح ذیل می‌باشد:

۱. شناسایی قوانین و مقررات محل و مزاحم و پیگیری در جهت بازنگری، تغییر و در صورت نیاز حذف قوانین و مقررات از طریق هیأت مقررات‌زدایی و دیگر مراجع ذیربط
  - تهیه و ارسال تعداد ۳۰ کاربرگ شناسایی قوانین و مقررات مزاحم و محل کسب و کار برای طرح در هیأت مقررات‌زدایی و تسهیل صدور مجوزهای کسب و کار
  - طرح و بررسی تعداد ۳۷ کاربرگ ارسالی در جلسات کمیته کارشناسی هیأت مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب و کار (شرکت در جلسه به صورت ویدئویی با حضور کارشناسان و نمایندگان مرتبط با موضوع بخش دولتی و خصوصی استان)
  - همکاری مستمر با دبیرخانه شورای گفتگو و کمیته بند ب ماده ۱۲ قانون احکام دائمی توسعه کشور در شناسایی قوانین و رویه‌های محل کسب و کار
  - شرکت در جلسات ستاد تسهیل استان و سایر جلسات ذیل ستاد تسهیل (شامل گروه کاری تامین مالی، بانکی و تسهیلات، گروه کاری زیربنایی، طرح‌ها و سرمایه‌گذاری، گروه کاری امور مالیاتی، گمرک و تامین اجتماعی، گروه کاری انرژی، محیط زیست و شهرک‌های صنعتی)
  - ارسال مصوبات هیأت مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب و کار به دستگاه‌های اجرایی مرتبط و پیگیری در خصوص نحوه اجرایی شدن مصوبات، ارسال گزارش یا کاربرگ پایش مصوبات هیأت مقررات‌زدایی و بهبود محیط کسب و کار (۱۳ مکاتبه با بیش از ۲۳ دستگاه اجرایی استان)

۲. درگاه ملی مجوزهای کشور

- ارسال گزارشات مستمر به مرکز ملی مطالعات، پایش و بهبود فضای کسب و کار، استانداری، مجمع نمایندگان استان در مجلس شورای اسلامی و..... در قالب ۲۹ مکاتبه با مراجع ذیربط
- پیگیری وضعیت درخواست‌های ثبت شده در درگاه ملی مجوزهای کشور از طریق دستگاه‌های اجرایی صادر کننده مجوز و ارسال گزارش به مرکز ملی مطالعات، پایش و بهبود فضای کسب و کار از طریق ۳۲ مکاتبه با دستگاه‌های اجرایی مرتبط
- اطلاع‌رسانی در خصوص درگاه ملی مجوزهای کشور از طریق مکاتبه با دستگاه‌های اجرایی، مکاتبه با تشکل‌های بخش خصوصی، برگزاری کارگاه‌هایی آموزشی و جلسات با دستگاه‌های اجرایی و تشکل‌های بخش خصوصی، حضور در رسانه، مصاحبه با خبرگزاری‌ها و... (لازم به ذکر است اخبار مربوط به درگاه ملی مجوزهای کشور به صورت مستمر در کانال‌های خبری اطلاع‌رسانی امور اقتصادی و دارایی استان، اخبار و روابط عمومی استان، بازنشستگان استان، ذیحسابان و معاونین اداره کل، مسئولین بهبود فضای کسب و کار استان و... نیز اطلاع‌رسانی شده است)
- پیگیری مشکلات ارجاع شده مربوط به درگاه ملی مجوزهای کشور، مشکلات از طریق متقاضیان اخذ مجوز و با دستگاه‌های اجرایی صادر کننده مجوز به این اداره کل ارجاع می‌شود که پیگیری از طریق مکاتبه و یا به صورت تلفنی از طریق کارشناسان مرکز ملی مطالعات، پایش و بهبود فضای کسب و کار و نمایندگان دستگاه‌های اجرایی انجام می‌شود که در سال ۱۴۰۲ بیش از ۷۸ مورد از مشکلات پیگیری گردیده است.

• اقدامات مربوط به اخذ شناسه یکتا شامل مکاتبه با دستگاه‌های اجرایی، اتاق‌های اصناف، فرمانداری‌ها و ... در مشهد و سایر شهرستان‌های استان. حضور در جلسات، بازدید از اتحادیه‌ها و ...

۳. گزارش وضعیت درخواست‌های ثبت شده استان خراسان رضوی در درگاه ملی مجوزهای کشور

در سال ۱۴۰۳ تعداد ۱۵۸۱۵۰ درخواست مجوز استانی در درگاه ملی مجوزهای کشور ثبت شده است که از این تعداد برای ۵۸٪ (تعداد ۹۱۹۷۲) مجوز صادر شده است ۸٪ (تعداد ۱۲۴۲۲) در مرحله تکمیل، تایید مدارک و دریافت پاسخ استعلام است و ۳۴٪ (تعداد ۵۳۷۵۶) درخواست‌ها یا ابطال شده یا از طرف متقاضی انصراف یا لغو انجام شده و یا توسط دستگاه تخصصی مورد پذیرش واقع نشده است. تعداد ۲۵۸۱ مجوز از جدول بالا به خاطر تاخیر در بررسی توسط دستگاه، براساس قانون تسهیل کسب و کار به صورت خودکار توسط درگاه ملی مجوزهای کشور صادر شده است.

۴. سایر اقدامات در حوزه بهبود محیط کسب و کار

- استمرار فعالیت پنجره واحد خدمت در مرکز خدمات سرمایه گذاری استان با حضور نمایندگان دستگاه‌های اجرایی صادرکننده مجوز، پاسخ دهنده استعلام و تشکلها و نهادهای اقتصادی استان
- پیگیری مشکلات فعالین اقتصادی در حوزه وظایف وزارت امور اقتصادی و دارایی و سایر حوزه‌ها (برگزاری جلسه/ مکاتبه با دستگاه‌های اجرایی/ حضور در جلسات مرتبط و...) از طریق بیش از ۴۸ مکاتبه با دستگاه‌های اجرایی مرتبط و برگزاری جلسه
- مکاتبه با بیش از ۲۰ دستگاه اجرایی استان و معرفی ۵۷ نماینده بهبود محیط کسب و کار از سوی دستگاه‌های اجرایی
- پیگیری مستمر موضوع سند طبقه بندی ملی فعالیت‌های اقتصادی کسب و کارهای ایران (IRSIC) به عنوان نسخه توسعه یافته و بومی شده آیسیک بین المللی از دستگاه‌های اجرایی (بیش از ۱۷ مکاتبه (اطلاع رسانی و پاسخ دستگاه‌های اجرایی))
- طرح موضوع معرفی شاخص جدید بانک جهانی برای ارزیابی محیط کسب و کار کشورها (BR) با حضور معاون مرکز پایش و بهبود محیط کسب و کار، مدیران دستگاه‌های اجرایی، تشکل‌های بخش خصوصی و نمایندگان بهبود محیط کسب و کار (شهریور ماه ۱۴۰۳)
- برگزاری سیمینار تخصصی راهنمای حقوق فعالین اقتصادی در مواجهه با قوانین و مقررات با حضور مشاور معاونت حقوقی رئیس جمهور و معاون مرکز ملی مطالعات، پایش و بهبود محیط کسب و کار، مدیران دستگاه‌های اجرایی، تشکل‌های بخش خصوصی و نمایندگان بهبود محیط کسب و کار (بهمن ماه ۱۴۰۳)
- ادامه فعالیت دفتر ویژه پلیس مهاجرت و گذرنامه فراجا در مشهد در محل اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان (ارائه کلیه خدمات اقامتی به سرمایه گذاران و فعالین اقتصادی)

۱۸-۴- جمع بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

شاخص محیط کسب و کار استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ با امتیاز ۸۱/۵ (نسبت به سال ۱۴۰۲ با امتیاز ۶۱/۶) وضعیت مناسب تری داشته است. وضعیت کسب و کار در فصل زمستان (۵/۵) و پاییز (۵/۶۷) نسبت به تابستان (۵/۹۰) و بهار (۶/۱۲) وضعیت مناسب تری را داشته است.

جدول ۱۸-۴ مساعدرترین مؤلفه‌های پیمایشی محیط کسب و کار استان خراسان رضوی در فصول سال ۱۴۰۳

بهار	تابستان	پاییز	زمستان
نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصولات (۳/۹۰)	نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصولات (۴/۳۹)	نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصولات (۳/۳۵)	نحوه استقبال مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصولات (۳/۵۸)
محدودیت دسترسی به آب (۴/۴۱)	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار (۴/۸۴)	محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی (برق، گاز، گازوئیل و...) (۴/۴۶)	محدودیت دسترسی به آب (۴/۳۱)
محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی (برق، گاز، گازوئیل و...) (۴/۵۸)	فقدان ارتباط مناسب بین عوامل تامین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار (۴/۸۴)	کمبود نیروی کار ماهر (۴/۸۰)	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد(دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان (۴/۷۵)
تمایل عمومی به خرید کالاهای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی (۵/۱۸)	محدودیت دسترسی به آب (۴/۹۴)	بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد(دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان (۵/۰۸)	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار (۴/۹۲)
بی‌تعهدی طرف‌های قرارداد(دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان (۵/۲۳)	تمایل عمومی به خرید کالاهای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی (۵/۱۳)	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار (۵/۱۰)	محدودیت دسترسی به حامل‌های انرژی (برق، گاز، گازوئیل و...) (۵/۰۴)

ماخذ: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران - (۱۴۰۳)

جدول ۱۸-۷ نامساعدترین مؤلفه‌های پیمایشی محیط کسب و کار استان خراسان رضوی در فصول سال ۱۴۰۳

بهار	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات (۷/۷۷)	دشواری تامین مالی از بانک‌ها (۷/۳۷)	بی ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار (۷/۱۸)	رویه ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات (۷/۰۲)	موانع در فرآیندهای اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی (۶/۸۳)
تابستان	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات (۷/۰۷)	بی ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار (۷/۰۳)	دشواری تامین مالی از بانک‌ها (۶/۸۷)	رویه ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات (۶/۴۷)	رویه سخت گیرانه اداره‌های کار، بیمه تامین اجتماعی برای مدیریت نیروی انسانی (۶/۴۱)
پاییز	موانع در فرآیندهای اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی (۶/۶۶)	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات (۶/۴۹)	دشواری تامین مالی از بانک‌ها (۶/۴۵)	فساد و سوءاستفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی (۶/۲۳)	رویه ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات (۶/۰۷)
زمستان	غیر قابل پیش بینی بودن و تغییرات قیمت مواد اولیه و محصولات (۶/۳۲)	موانع در فرآیندهای اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی (۶/۰۳)	دشواری تامین مالی از بانک‌ها (۵/۹۸)	بی ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب و کار (۵/۸۹)	فساد و سوء استفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه‌های اجرایی (۵/۶۸)

ماخذ: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران - (۱۴۰۳)

۱۸-۵- پیشنهادت

الف) پیشنهادت کلی در حوزه بهبود فضای کسب و کار

- ایجاد ثبات اقتصادی و پرهیز اکید از تغییرات ناگهانی و غافلگیرکننده قوانین و مقررات از جمله تعرفه‌های واردات و ممنوعیت‌های ناگهانی و رویه‌های اجرایی، آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌های صادره از طرف وزارتخانه‌ها، بانک مرکزی و گمرک
- اصلاح نظام تسهیلات دهی بانک‌ها و جلوگیری از اعطاء تسهیلات به فعالیت‌های واسطه‌ای و غیر مولد باهدف هدایت تسهیلات به سمت بنگاه‌های تولیدی
- شناسایی مستمر قوانین و مقررات زائد و مزاحم فعالیت‌های اقتصادی توسط بنگاه‌های اقتصادی و دستگاه‌های اجرایی و ارسال به اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان
- حذف کمیته‌ها، کمیسیون‌ها و کارگروه‌های زائد استانی در دستگاه‌های اجرایی صادر کننده مجوز و پاسخ دهنده استعلام
- حمایت از بنگاه‌های کسب و کار موجود برای افزایش ظرفیت تولید (بعضاً مشاهده شده است که برخی بنگاه‌های اقتصادی به دلیل مشکلات متعدد کمتر از ظرفیت اسمی واقعی فعالیت می‌کنند)
- برگزاری کارگاه‌هایی آموزشی برای دستگاه‌های اجرایی در حوزه بهبود فضای کسب و کار استان و مشخص نمودن نقش وزارت امور اقتصادی و دارایی در شناسایی قوانین مخل و مزاحم کسب و کار و پیگیری برای اصلاحات مورد نیاز از طریق پیگیری کاربرگ‌های شناسایی قوانین مخل کسب و کار در هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار و اعلام نتیجه به استان‌ها

- ایجاد گروه پایش استانی با همکاری دستگاه‌های اجرایی و تشکل‌های بخش خصوصی
- قرار گرفتن عملکرد گروه پایش به عنوان شاخص ارزیابی معاونت اقتصادی استان‌ها
- لحاظ نمودن نحوه همکاری دستگاه‌های اجرایی با گروه پایش کسب و کار به عنوان شاخص ارزیابی دستگاه
- برگزاری جلسات مستمر در حوزه‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعتی، گردشگری و...) با هدف پایش و اصلاح فرآیندهای اخذ مجوزهای کسب و کار
- تفویض اختیارات لازم در حوزه صدور مجوزهای کسب و کار از سوی دستگاه‌های ملی به دستگاه‌های استانی
- تفویض اختیار لازم در حوزه صدور مجوزهای کسب و کار توسط مدیران استانی به واحدهای تابعه و شهرستان‌ها
- مشخص نمودن فرآیندهای صدور مجوزهای کسب و کار توسط دستگاه‌های اجرایی و در صورت نیاز حذف مراحل تکراری، کوتاه نمودن زمان انجام کار

ب) پیشنهادات مربوط به درگاه ملی مجوزهای کشور

- با توجه به ایجاد درگاه ملی مجوزهای کشور توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی کلیه دستگاه‌های اجرایی شرایط، مدارک، هزینه و زمان لازم برای صدور مجوزهای جامانده و تعریف نشده در درگاه ملی کشور را جهت طرح در هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار و سپس ثبت در درگاه ملی مجوزهای کشور به ادارات امورات اقتصادی و دارایی استان‌ها ارائه نمایند.
- کلیه دستگاه‌های اجرایی پیشنهادات خود را در خصوص اصلاح شرایط، مدارک، هزینه و زمان لازم مجوزهای تعریف شده در درگاه ملی کشور را جهت طرح در هیات مقررات زدایی و بهبود محیط کسب و کار و سپس ثبت در درگاه ملی مجوزهای کشور به ادارات امورات اقتصادی و دارایی استان‌ها ارائه نمایند
- رفع مشکلات فنی مربوط به اتصال بین درگاه ملی و درگاه تخصصی توسط مرکز مطالعات، پایش و بهبود محیط کسب و کار
- با توجه به احراز هویت متقاضیان اخذ مجوز در درگاه ملی مجوزهای کشور پیشنهاد می‌شود در درگاه‌های تخصصی احراز هویت انجام نشود و متقاضی به فرآیند اخذ مجوز وارد شود.
- یکسانسازی اطلاعات مربوط به مدارک، شرایط، هزینه و زمان صدور مجوزهای کسب و کار در درگاه تخصصی و درگاه ملی مجوزهای کشور
- عقد قرارداد با دفاتر پیشخوان دولت و تعیین تعرفه قیمتی برای ارائه خدمات مورد نیاز متقاضیان اخذ مجوز از درگاه ملی مجوزهای کشور

واژه‌های کلیدی

کسب و کار، محیط کسب و کار، شاخص محیط کسب و کار، مولفه‌های پیمایشی

کسب و کار: به هر نوع فعالیت تکرارشونده و مشروع اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات به قصد کسب منافع اقتصادی اطلاق می‌شود

محیط کسب و کار: مجموعه عواملی که بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های اقتصادی تاثیر گذار هستند اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند (عواملی نظیر قوانین و مقررات، میزان بارندگی، فرهنگ کاری در یک منطقه و... که در کشورها و مناطق جغرافیایی گوناگون، در رشته کاری و نیز در طول زمان متفاوت هستند)

شاخص محیط کسب و کار: شاخص محیط کسب و کار عددی بین ۱ تا ۱۰ می‌باشد که نمره ۱۰ نشان دهنده بدترین و ۱ نشان دهنده بهترین از وضعیت مولفه‌های موثر بر محیط کسب و کار می‌باشد.

مولفه‌های پیمایشی: شامل ۲۸ مولفه است که اطلاعات مربوط به آن از روش تکمیل پرسشنامه با همکاری فعالان اقتصادی (تعیین شده با روش‌های نمونه‌گیری) به دست آمده است.

درآمد-هزینه خانوار
وتوزیع درآمد

خلاصه فصل

توزیع عادلانه درآمد همواره از مهم‌ترین مباحث در اقتصاد کشورهای مختلف جهان است. شاخص‌های نابرابری معیاری برای ارزیابی عملکرد اقتصادی کشورها در خصوص توزیع درآمد محسوب می‌شود. بعد از عنوان شدن طرح کاهش فقر در جهان، چگونگی توزیع درآمد بیشتر از قبل مورد توجه قرار گرفت، زیرا در دنیای امروز بزرگ‌ترین عامل ایجاد کننده فقر نه کمبود درآمد بلکه توزیع ناعادلانه آن است. در تعریف عامیانه توزیع عادلانه و ناعادلانه درآمد می‌توان گفت: "در صورتی که یک فرد در جامعه تمامی درآمد را در اختیار داشته باشد توزیع درآمد ناعادلانه‌ترین وضع ممکن است و زمانی که تمامی افراد به یک نسبت از کل درآمد جامعه بهره‌مند شوند؛ عادلانه‌ترین حالت وجود دارد". برای محاسبه میزان عدالت در توزیع درآمد از سهم درآمدی که هر یک از گروه‌های جامعه بدست می‌آورند، استفاده می‌شود. اگر فاصله بین درآمدی که ده درصد پایین‌ترین گروه جامعه بدست می‌آورند؛ با درآمد ده درصد از بالاترین افراد، تفاوت زیادی داشته باشد، نشان دهنده توزیع ناعادلانه درآمد در یک سرزمین است. با این مقدمه به بیان مهم‌ترین نکات فصل پرداخته می‌شود:

- استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ با ضریب جینی ۰/۲۹۶۱ مناطق شهری در جایگاه دهم قرار گرفته است.
- استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ با ضریب جینی ۰/۳۱۱۲ مناطق روستایی در جایگاه بیستم قرار گرفته است.
- استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ رتبه ۲۳ هزینه کل شهری و رتبه ۲۱ درآمد کل شهری را داشته است.
- استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ رتبه ۲۱ هزینه کل روستایی و رتبه ۲۱ درآمد کل روستایی را داشته است.

۱۹-۱- سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد-هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری استان

سیاست‌های اقتصادی مربوط به درآمد-هزینه خانوارها و همچنین توزیع درآمدها (از جمله موضوع یارانه‌ها، دهک‌بندی‌ها و...) به نوعی به سیاست‌های کلان کشوری مربوط می‌باشند؛ لذا اقدامات با اهمیتی در این حوزه در استان متصور نمی‌باشد؛ با این حال بر اساس آمارهای منتشره، امکان بررسی تأثیرات سیاست‌های کلان کشوری در استان وجود دارد که در ادامه به این موضوع پرداخته شده است.

۱۹-۲- بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد-هزینه خانوار و توزیع درآمد

یکی از مهم‌ترین آمار و ارقام مورد بررسی برای ارزیابی تحولات مرتبط با درآمد-هزینه خانوارها و توزیع درآمد آن‌ها؛ موضوع بررسی درآمدها و هزینه‌های مناطق شهری و روستایی استان طی سنوات گذشته است که در ادامه به آن پرداخته شده است.

۱۹-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد

در حوزه توزیع درآمد علاوه بر ضریب جینی، شاخص‌های دیگری همچون شاخص تیل، اتکینسون و پالما نیز برای تبیین بهتر وضعیت پردرآمدها و کم‌درآمدها وجود دارد که در گزارش حاضر به دلیل در دسترس نبودن آمارهای استانی در سه شاخص مذکور، تنها به وضعیت ضریب جینی استان‌های کشور اکتفا شده است. همچنین با توجه به اینکه برای محاسبه میزان عدالت در توزیع درآمدها از سهم درآمدی که هر یک از گروه‌های جامعه بدست می‌آورند استفاده می‌شود، به دلیل در دسترس نبودن آمارهای استانی، ورود به این مبحث به صورت استانی امکان‌پذیر نبوده است.

۱۹-۳-۱- ضریب جینی کل کشور به تفکیک شهری و روستایی ۱۳۹۹-۱۴۰۳

ضریب جینی شاخصی است که شرایط توزیع درآمد را در یک جامعه نشان می‌دهد. به طور کلی درآمد خانوارها یکسان نیستند و ضریب جینی، گستره درآمد خانوارها را اندازه‌گیری می‌کند. ضریب جینی بین ۰ و ۱ نوسان می‌کند.

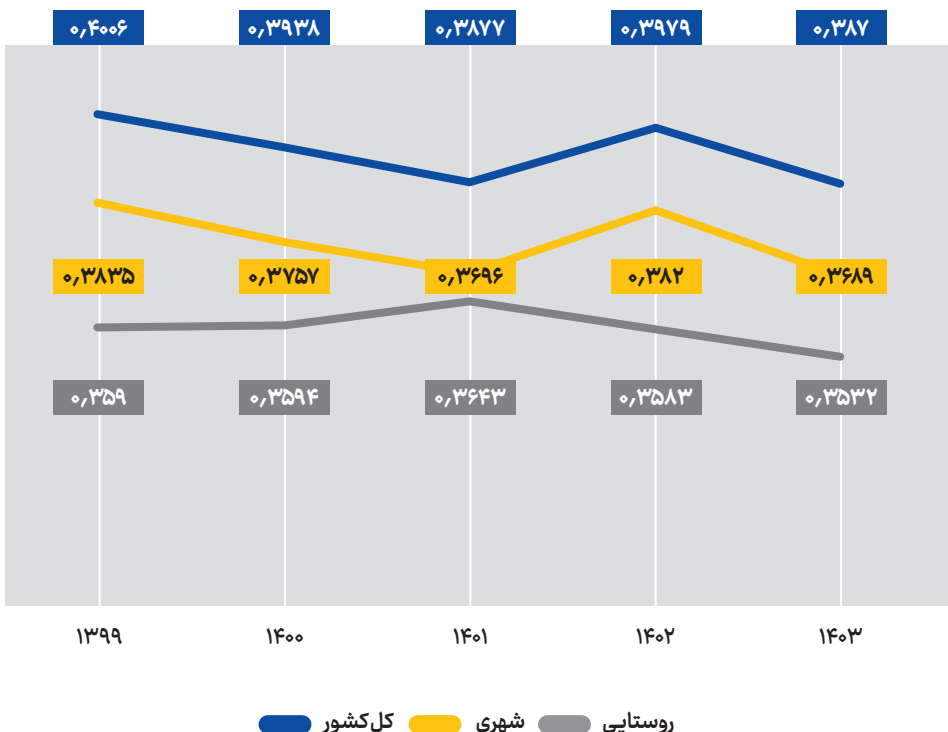
جدول زیر روند ضریب جینی خانوارهای کشور، شهری و روستایی را طی ۵ سال گذشته (سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۳) نشان می‌دهد. در این مدت ضریب جینی کل کشور از ۰/۴۰۰۶ واحد به ۰/۳۸۷۰ واحد (مطلوب‌تر)، ضریب جینی خانوار شهری از ۰/۳۸۳۵ واحد به ۰/۳۶۸۹ واحد (مطلوب‌تر) و ضریب جینی خانوار روستایی از ۰/۳۵۹۰ واحد به ۰/۳۵۳۲ واحد (مطلوب‌تر) رسیده است.

جدول ۱۹-۱- ضریب جینی سال‌های ۱۳۹۹-۱۴۰۳

شرح	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کل کشور	۰/۴۰۰۶	۰/۳۹۳۸	۰/۳۸۷۷	۰/۳۹۷۹	۰/۳۸۷۰
شهری	۰/۳۸۳۵	۰/۳۷۵۷	۰/۳۶۹۶	۰/۳۸۲۰	۰/۳۶۸۹
روستایی	۰/۳۵۹۰	۰/۳۵۹۴	۰/۳۶۴۳	۰/۳۵۸۳	۰/۳۵۳۲

ماخذ: مرکز آمار ایران

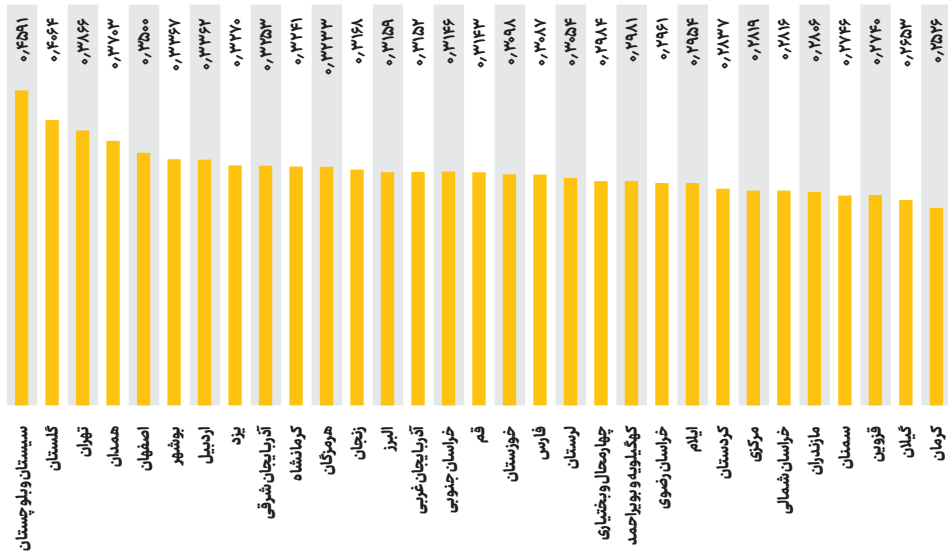
نمودار ۱۹-۱- ضریب جینی کل کشور ۱۳۹۹-۱۴۰۳

۱۹-۳-۲- ضریب جینی خانوارهای کل کشور و استان

بررسی مقایسه‌ای ضریب جینی خانوارهای شهری استان‌های کشور سال ۱۴۰۳ در نمودار زیر نشان داده شده است:

نمودار ۱۹-۲- ضریب جینی خانوارهای شهری کل کشور و استان

ماخذ: مرکز آمار ایران

در سال ۱۴۰۳ در مناطق شهری

بالاترین ضریب جینی برای استان سیستان و بلوچستان (۰/۴۵۹۱) مشاهده می‌شود که نسبت به سال قبل ۰/۳۹۳ واحد افزایش یافته است. این استان در تمامی سال‌های مورد بررسی^۱ بالاترین نابرابری را در بین مناطق شهری ۳۱ استان داشته است؛ پس از سیستان و بلوچستان، استان گلستان (۰/۴۰۶۴) بیشترین ضریب جینی را داشته که نسبت به سال قبل خود ۰/۰۰۶۷ واحد افزایش یافته است. کمترین ضریب جینی مربوط به استان‌های کرمان (۰/۲۵۱۴) و گیلان (۰/۲۶۵۳) است که نسبت به سال قبل به ترتیب ۰/۰۰۹۹ و ۰/۰۱۵۲ واحد کاهش یافته‌اند. استان خراسان رضوی با ضریب جینی ۰/۲۹۶۱ مناطق شهری در جایگاه دهم (پس از استان‌های کرمان، گیلان، قزوین، سمنان، مازندران، خراسان شمالی، مرکزی، کردستان و ایلام) قرار گرفته است.

۱۹-۳-۳- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق شهری استان خراسان رضوی و کل کشور

بررسی ضریب استان در سال ۱۴۰۳ با ضریب کشوری نشان می‌دهد در سال ۱۴۰۳ ضریب جینی استان نسبت به سال ۱۴۰۲ مانند ضریب کشور کاهش داشته که نشان از کاهش نابرابری توزیع درآمد در استان دارد.

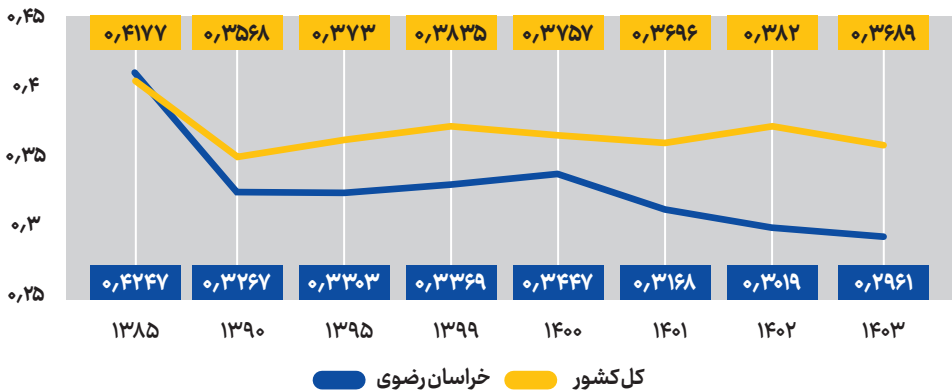
۱. مرکز آمار ایران به مقایسه ضریب جینی خانوارهای شهری کل کشور و ۳۱ استان طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۴۰۳ در گزارش «توزیع درآمد سال ۱۴۰۳» پرداخته است.

جدول ۱۹-۲- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق شهری استان خراسان رضوی و کل کشور

سال	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کل کشور	۰٫۴۱۷۷	۰٫۳۵۶۸	۰٫۳۷۷۳	۰٫۳۸۳۵	۰٫۳۷۵۷	۰٫۳۶۹۶	۰٫۳۶۸۹
خراسان رضوی	۰٫۴۲۴۷	۰٫۳۰۱۹	۰٫۳۳۰۳	۰٫۳۳۶۹	۰٫۳۴۴۷	۰٫۳۱۶۸	۰٫۲۹۶۱

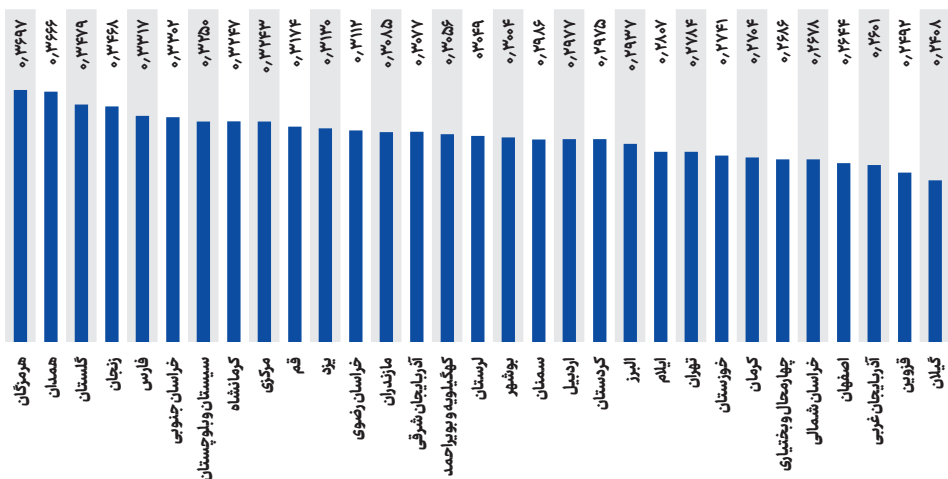
ماخذ آمار: مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹-۳- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق شهری استان خراسان رضوی و کل کشور

۱۹-۳-۴- ضریب جینی خانوارهای روستایی کل کشور و ۳۱ استان

بررسی مقایسه‌ای ضریب جینی خانوارهای روستایی استان‌های کشور سال ۱۴۰۳ در جدول زیر نشان داده شده است:

نمودار ۱۹-۴- ضریب جینی خانوارهای روستایی کل کشور و ۳۱ استان

ماخذ آمار: مرکز آمار ایران

در سال ۱۴۰۳ در مناطق روستایی:

بالاترین ضریب جینی در استان‌های هرمزگان (۰٫۳۶۹۷) و همدان (۰٫۳۶۶۶) مشاهده می‌شود که نسبت به سال قبل به ترتیب ۰٫۰۱۶۵ واحد افزایش و ۰٫۰۲۸۲ واحد کاهش یافته است.

کمترین ضریب جینی مربوط به استان‌های گیلان (۰٫۲۴۰۸) و قزوین (۰٫۲۴۹۲) است که نسبت به سال قبل به ترتیب ۰٫۰۲۴۴ و ۰٫۰۳۱۳ واحد کاهش یافته‌اند.

استان خراسان رضوی با ضریب جینی ۰٫۳۱۱۲ مناطق روستایی در جایگاه بیستم (پس از استان‌های گیلان، قزوین، آذربایجان غربی، اصفهان، خراسان شمالی، چهارمحال و بختیاری، کرمان، خوزستان، تهران، ایلام، البرز، کردستان، اردبیل، سمنان، بوشهر، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، آذربایجان شرقی و مازندران) قرار گرفته است.

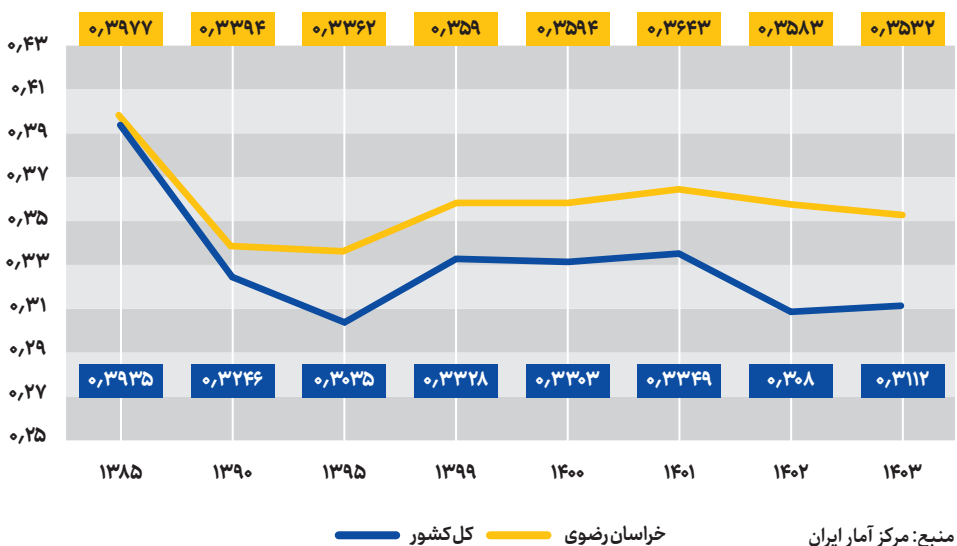
۱۹-۳-۵- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق روستایی استان خراسان رضوی و کل کشور

بررسی ضریب جینی مناطق روستایی استان با کشور در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد ضریب کشوری روند کاهشی و ضریب استان روند افزایشی نسبت به سال ۱۴۰۲ داشته‌اند.

جدول ۱۹-۳- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق روستایی استان خراسان رضوی و کل کشور

استان	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کل کشور	۰٫۳۹۷۷	۰٫۳۳۹۴	۰٫۳۳۶۲	۰٫۳۵۹	۰٫۳۵۹۴	۰٫۳۶۴۳	۰٫۳۵۸۳	۰٫۳۵۳۲
خراسان رضوی	۰٫۳۹۳۵	۰٫۳۲۴۶	۰٫۳۰۳۵	۰٫۳۳۲۸	۰٫۳۳۰۳	۰٫۳۳۴۹	۰٫۳۰۸	۰٫۳۱۱۲

ماخذ آمار: مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹-۵- مقایسه روند ضریب جینی در مناطق روستایی استان خراسان رضوی و کل کشور

۱۹-۴- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع هزینه‌ها بین خانوارها

طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوار از سال ۱۳۴۲ در مناطق روستایی و از سال ۱۳۴۷ در مناطق شهری به اجرا درآمد است. از سال ۱۳۵۳ علاوه بر هزینه‌های خانوار، اطلاعات درآمد نیز گردآوری شد. هدف کلی طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوار، برآورد متوسط هزینه‌ها و درآمد یک خانوار شهری و یک خانوار روستایی در سطح کشور و استان‌ها است. اهمیت این طرح در امکان بررسی روند مصرف کالاها و خدمات، مطالعه روابط متقابل ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی خانوارها، ارزیابی آثار سیاست‌های اقتصادی در زمینه تأمین عدالت اجتماعی و بررسی توزیع درآمد، امکان بررسی خانوارهای زیر خط فقر و سرانجام نقش مهم آن در تأمین اطلاعات مورد نیاز حساب‌های ملی و منطقه‌ای، به خصوص در بررسی‌ها و برنامه‌ریزی‌های اقتصادی اجتماعی کشور است. در این قسمت هزینه و درآمد خانوارها در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ به تفکیک خانوارهای شهری و روستایی مقایسه و بررسی می‌شوند.

۱۹-۴-۱- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمدها و هزینه‌ها
۱۹-۴-۲- متوسط هزینه کل، خوراکی و دغانی و غیر خوراکی خالص و ناخالص سالانه یک خانوار شهری و روستایی

بررسی داده‌های مربوط به متوسط هزینه‌های سالانه یک خانوار شهری و روستایی در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (جدول ۱۹-۴) نشان می‌دهد هزینه کل خالص و ناخالص یک خانوار شهری در سال ۱۴۰۳ نسبت به مدت مشابه سال قبل به ترتیب نوع هزینه معادل ۳۰/۷٪ و ۳۰٪ درصد رشد داشته است و در خانوارهای روستایی هزینه خالص معادل ۳۰/۷٪ درصد و هزینه ناخالص ۳۰/۹٪ درصد رشد داشته است. همچنین در جدول ۱۹-۴ متوسط هزینه به تفکیک (خوراکی و غیر خوراکی) و بر اساس شهری و روستایی نشان داده است.

جدول ۱۹-۴- متوسط هزینه کل، خوراکی و غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری و روستایی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (هزارریال)

درصد تغییر سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱	۱۴۰۳		۱۴۰۲		شرح		
	خالص	ناخالص	خالص	ناخالص			
۳۰	۳۰/۴	۲,۷۳۴,۶۶۸	۲,۶۹۳,۴۷۸	۲,۱۰۲,۹۸۸	۲,۰۶۵,۲۵۰	هزینه کل	شهری
۲۳/۷	۲۳/۷	۶۳۶,۹۶۰	۶۳۶,۹۶۰	۵۱۴,۷۶۱	۵۱۴,۷۶۱	هزینه‌های خوراکی و دغانی	
۳۲/۱	۳۲/۶	۲,۰۹۷,۷۰۸	۲,۰۵۶,۵۱۸	۱,۵۸۸,۲۲۷	۱,۵۵۰,۴۸۹	هزینه‌های غیر خوراکی	
۳۰/۹	۳۰/۷	۱,۴۷۶,۶۲۳	۱,۴۴۶,۸۲۲	۱,۱۲۸,۲۲۲	۱,۱۰۶,۵۹۰	هزینه کل	روستایی
۲۴/۸	۲۴/۸	۵۴۶,۰۴۷	۵۴۶,۰۴۷	۴۳۷,۶۹۴	۴۳۷,۶۹۴	هزینه‌های خوراکی و دغانی	
۳۴/۸	۳۴/۷	۹۳۰,۵۷۶	۹۰۰,۷۷۵	۶۹۰,۵۲۸	۶۶۸,۸۹۶	هزینه‌های غیر خوراکی	

ماخذ: مرکز آمار ایران

۱۹-۴-۳- متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

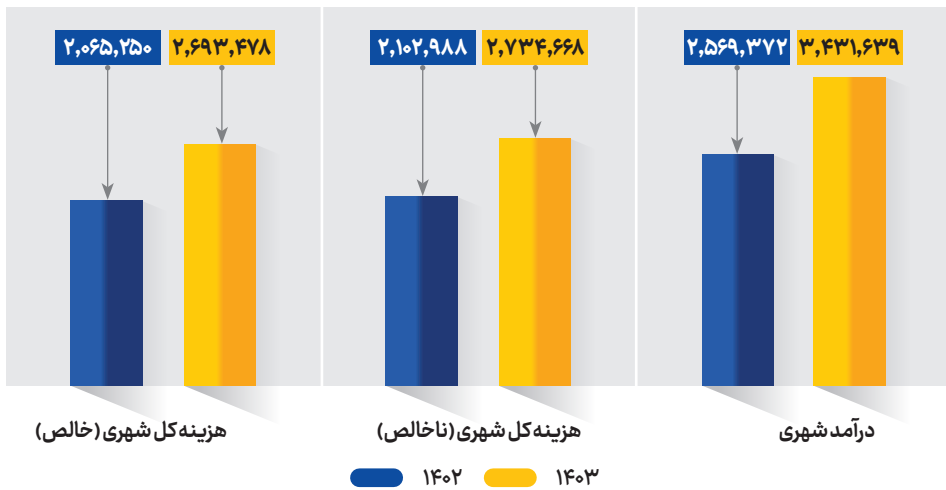
بررسی داده‌های مربوط به متوسط هزینه‌های سالانه یک خانوار شهری و روستایی در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (جدول ۱۹-۵) نشان می‌دهد متوسط درآمد خانوار شهری ۳۳/۶٪ درصد رشد داشته است؛ این در حالی است که متوسط درآمد متوسط خانوار روستایی ۳۴/۹٪ درصد رشد داشته است.

جدول ۱۹-۵ - متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی ۱۴۰۲-۱۴۰۳

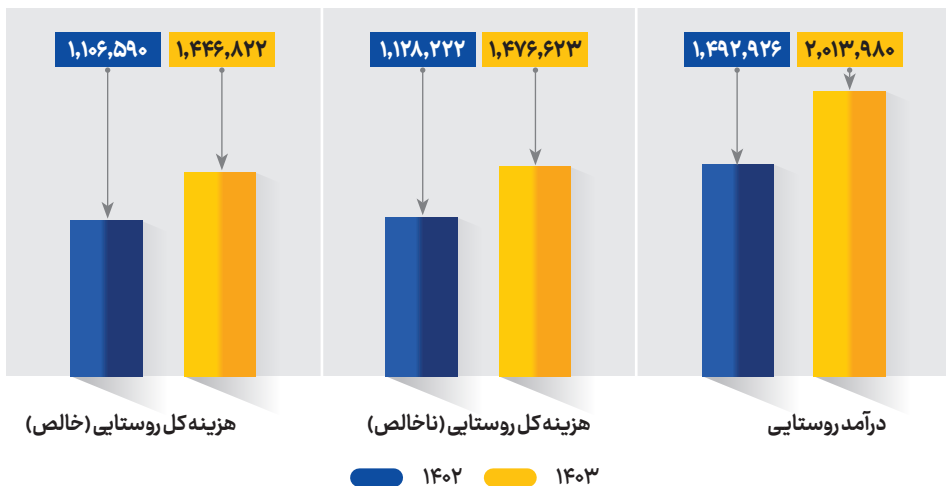
شرح (هزار ریال)	۱۴۰۲	۱۴۰۳	درصد تغییر سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲
شهری	۲,۵۶۹,۳۷۲	۳,۴۳۱,۶۳۹	۳۳/۶
روستایی	۱,۴۹۲,۹۲۶	۲,۰۱۳,۹۸۰	۳۴/۹

ماخذ: مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹-۶ - متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار شهری سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (هزار ریال)

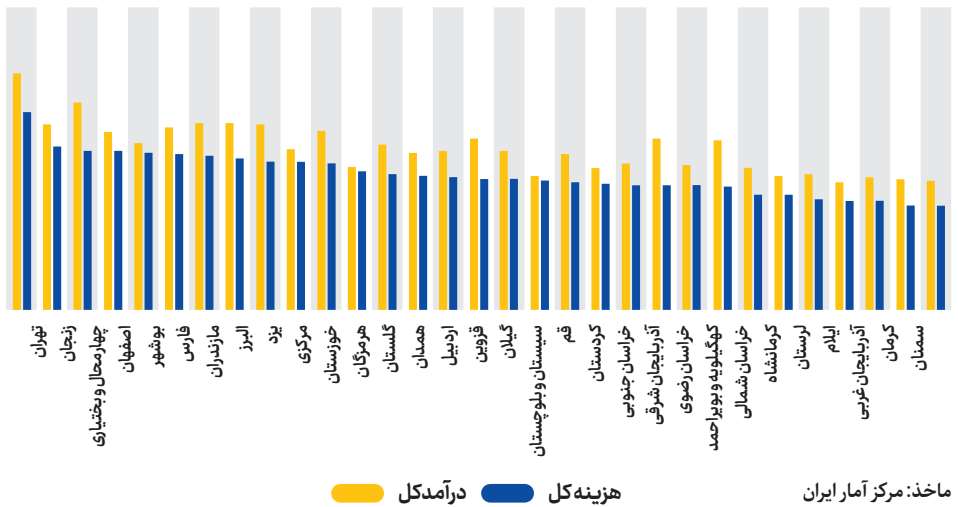
نمودار ۱۹-۷ - متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار روستایی سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (هزار ریال)

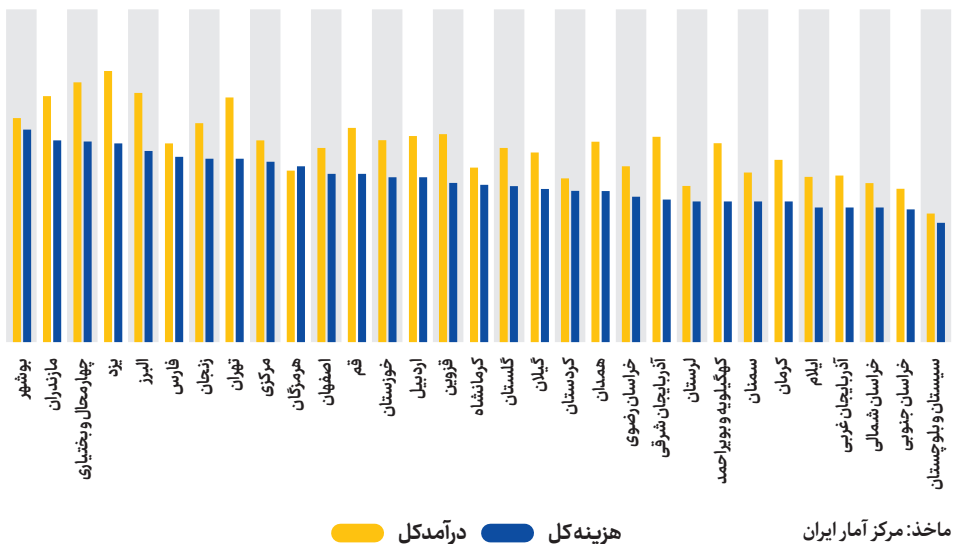
۱۹-۴-۴- متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار شهری و روستایی به تفکیک استان ۱۴۰۲-۱۴۰۳

در این بخش به مقایسه هزینه و درآمد شهری استان‌ها، هزینه و درآمد روستایی استان‌ها، رتبه‌بندی استان‌ها بر اساس هزینه کل شهری، درآمد کل شهری، هزینه کل روستایی و درآمد کل روستایی پرداخته شده است. مقایسه جایگاه استان خراسان رضوی نشان از این واقعیت دارد که رتبه استان در هزینه کل شهری ۲۳، درآمد کل شهری ۲۱، هزینه کل روستایی ۲۱ و درآمد کل روستایی ۲۱ دارد. نمودارهای ذیل گواه این رتبه‌بندی می‌باشد.

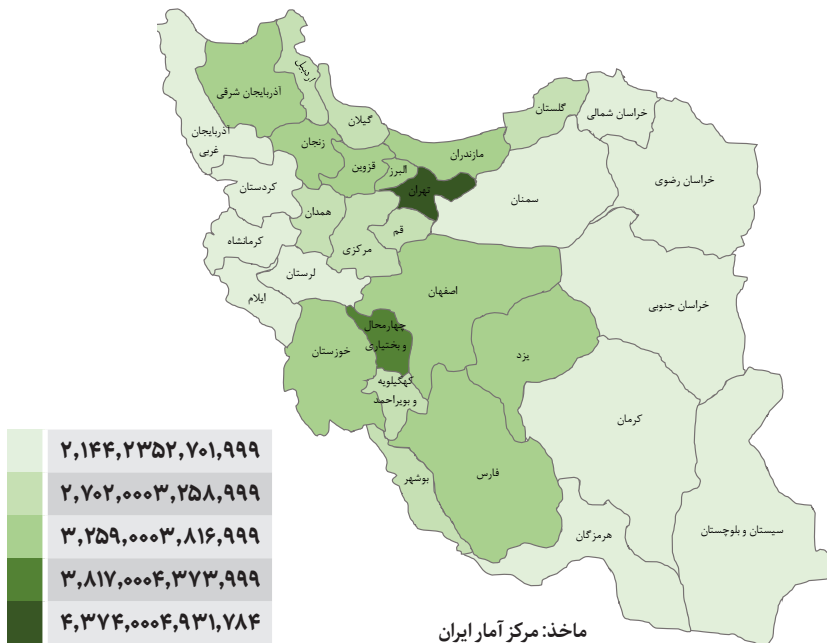
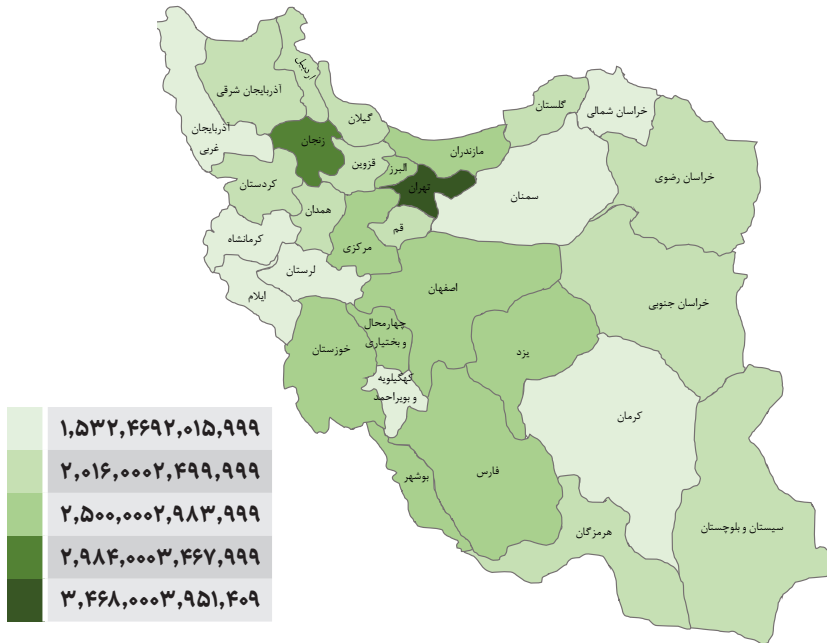
نمودار ۱۹-۸- هزینه و درآمد شهری استان‌ها-۱۴۰۳

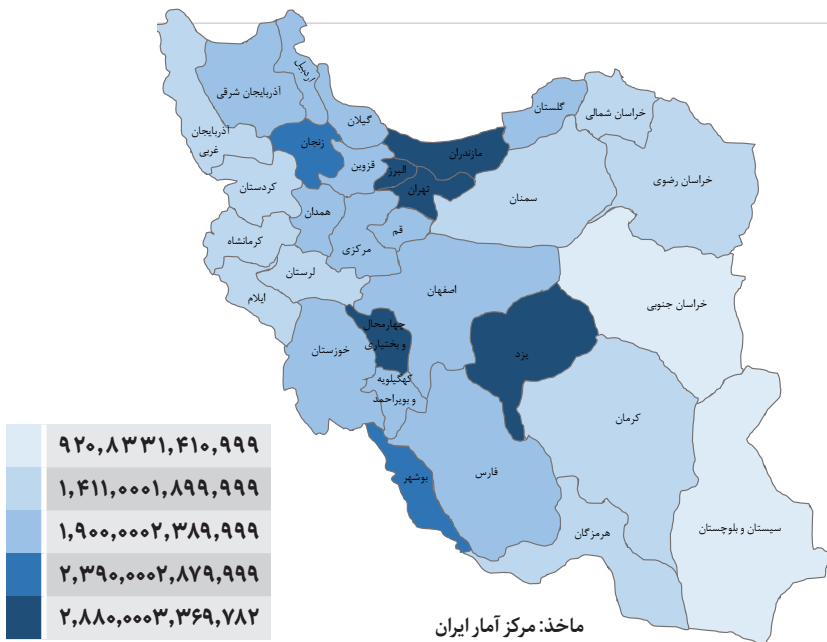
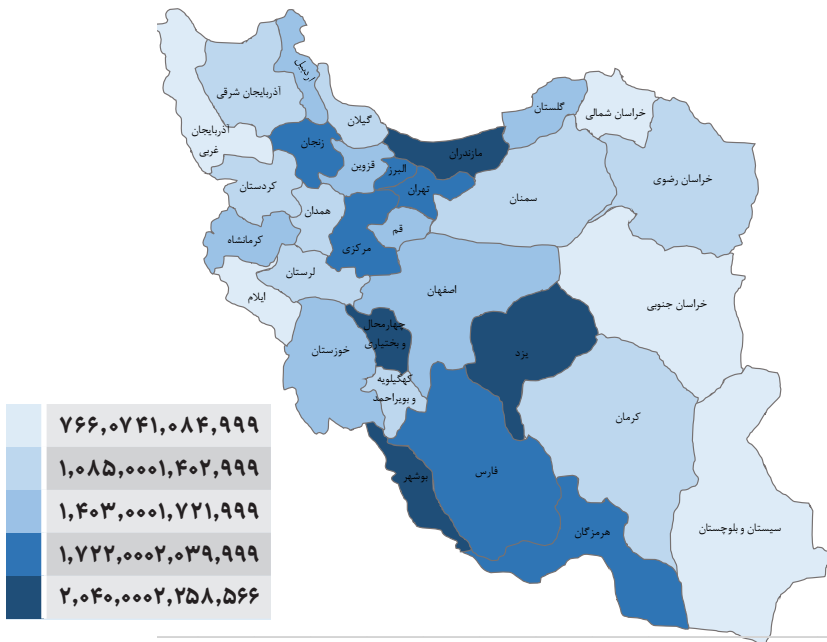
نمودار ۱۹-۹- متوسط هزینه و درآمد سالانه یک خانوار روستایی سال ۱۴۰۲-۱۴۰۳ (هزار ریال)

نمودار ۱۹-۱۰- هزینه کل و درآمد کل خانوار شهری استان‌های کشور سال ۱۴۰۳

نمودار ۱۹-۱۱- هزینه کل و درآمد کل خانوار روستایی استان های کشور سال ۱۴۰۳

۱۹-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در این فصل ضریب جینی و بودجه خانوار (درآمد و هزینه خانوار) به تفکیک شهری و روستایی در استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ بررسی شد. ضریب جینی در مناطق شهری با کاهش ۰/۰۰۵۸ واحد نسبت به سال ۱۴۰۲ روبرو بوده است که در مقایسه با ضریب جینی مناطق شهری کشور، استان وضعیت مطلوبتری در توزیع درآمد را نشان می‌دهد. ضریب جینی روستایی هم با افزایش ۰/۰۰۳۲ واحدی در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال ۱۴۰۲ مواجه بوده است. به منظور تقویت و بهبود بودجه خانوار استان در سال‌های آتی اجرای پیشنهادات راهبردی به شرح ذیل و در قالب توصیه‌های سیاستی در این زمینه می‌تواند راهگشا باشد:

- اعمال سیاست‌های تضمین قیمت برای محصولات اساسی کشاورزی با تمرکز بر کشاورزان خرده‌پا و کوچک، به‌ویژه در مناطق کمتر برخوردار استان.
- تمرکز بر مشاغل غیرکشاورزی با حمایت مالی و تسهیلاتی از ایجاد کسب و کارهای روستایی غیر کشاورزی (بویژه صنایع مرتبط با بخش کشاورزی) که وابستگی درآمدی روستا را به فعالیت کشاورزی کاهش می‌دهد.
- بازنگری در مدل‌های بیمه کشاورزی استان به گونه‌ای که پوشش خسارت در برابر حوادثی مانند خشکسالی یا آفات، برای کشاورزان خرده‌پا با سهم دولتی و حمایتی بالاتری همراه باشد.
- وجود بانک اطلاعاتی جامع برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به فقر و اقشار کم برخوردار در استان باهدف بهبود روش‌ها و نیز توزیع درآمد عادلانه‌تر در میان دهک‌های مختلف؛
- ارزیابی سنجش مستمر وضعیت رفاه اقتصادی مردم و ارائه آمار شفاف در این حوزه؛
- بهبود تمرکززدایی درآمدی از طریق سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های اقتصادی پایدار و اصلاح درآمدهای مالیاتی مؤثر در جهت توزیع عادلانه درآمد در استان در میان اقشار کم درآمد؛
- تلاش در جهت کاهش بیکاری به‌ویژه در مناطق روستایی در راستای کاهش بار تکفل و شاخص فلاکت و لذا افزایش رفاه اجتماعی با بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود مناطق مختلف با توجه به رویکرد آمایش استان؛
- تقویت اشتغال زنان در خانوارهای روستایی و حتی شهری، از طریق ایجاد فرصت‌های کاری غیرکشاورزی و کسب و کارهای کوچک یا خانگی که منجر به عادلانه‌تر شدن توزیع درآمد در جامعه می‌شود.

تعاریف و مفاهیم

هزینه ناخالص: ارزش ریالی کالاها و خدماتی است که توسط خانوار برای خود، خانوارهای دیگر، سازمان‌های دولتی و غیر دولتی صرف می‌شود و شامل دو دسته مصرفی و غیر مصرفی است. پس‌انداز، وام، بازپرداخت وام و پرداخت برای سایر معاملات مالی در هزینه خانوار منظور نمی‌شود.

هزینه خالص: در این طرح در صورتی که از هزینه‌های خانوار، ارزش فروش دست دوم کالاها کسر شود «هزینه خالص خانوار»، در غیر این صورت «هزینه ناخالص خانوار» می‌باشد.

درآمد: درآمد خانوار وجوه و ارزش ریالی کالاها و خدماتی است که در برابر کار انجام شده یا سرمایه به کار افتاده و یا از طریق منابع دیگر (حقوق بازنشستگی، درآمد حاصل از دارایی‌ها، دریافتی‌های انتقالی و...) به مجموع اعضای خانوار تعلق می‌گیرد.

دریافتی‌های اتفاقی از مؤسسات و نهادها از قبیل خسارات دریافتی از بیمه، درآمد متفرقه خانوار منظور می‌شود. دریافتی‌های انتقالی خانوار وجوهی است که از مؤسسه‌ها، نهادها، سازمان‌های عمومی، خصوصی، اجتماعی، خیریه و خانوارهای دیگر (نظیر کمک‌ها، اعانات، کمک‌هزینه‌ها و...) به خانوار تعلق می‌گیرد.

ضریب جینی: یکی از شاخص‌های سنجش نابرابری درآمد جامعه، ضریب جینی است. ضریب جینی عددی است بین

صفر و یک (صفر و صد درصد) که در آن صفر به معنی توزیع کاملاً برابر درآمد یا ثروت و یک به معنای نابرابری مطلق در توزیع است.

ماخذ

- «بررسی و تحلیل وضعیت رفاه در استان خراسان رضوی (طی دوره ۱۳۹۵-۱۴۰۱)»؛ معاونت اقتصادی اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان رضوی؛ دی ماه ۱۴۰۲.
- مرکز آمار ایران؛ «توزیع درآمد در ایران؛ سال ۱۴۰۲»؛ دفتر جمعیت، نیروی کار و اقتصاد خانوار؛ مهر ماه ۱۴۰۳.
- مرکز آمار ایران؛ «نتایج طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۴۰۲»؛ دفتر جمعیت، نیروی کار و اقتصاد خانوار، شهریور ۱۴۰۳.
- «بررسی وضعیت توزیع درآمد در بین خانوارهای روستایی شهرستان قوچان»؛ علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، سال دهم، شماره دوم، تابستان ۱۳۸۵
- «بررسی تأثیر اشتغال زنان بر ضریب جینی در ایران»؛ مهارت آموزی، دوره ۲، پاییز ۱۳۹۲، شماره ۱

اجرای سیاست‌های کلان اقتصادی
دولت بروضعیت بخش‌های
اقتصادی و معیشت مردم

خلاصه فصل

شکست بازار موجب می‌شود تا زمینه مداخله هرچه بیشتر دولت‌ها در اقتصاد فراهم شود. دولت‌ها با استفاده از سیاست‌های اقتصادی تلاش می‌کنند اقتصاد را مطابق خواست خود تحت تاثیر قرار دهند. آن‌ها هدف از اعمال سیاست‌های کلان اقتصادی را فراهم نمودن یک محیط اقتصادی با ثبات جهت ایجاد رشد اقتصادی پایدار و قوی برای تولید ثروت و بهبود استانداردهای زندگی معرفی می‌کنند. اما آنچه در عمل رخ داده الزماً مطابق با اهداف معرفی شده دولت‌ها نبوده است. انتشار کتاب اخیر اجماع لندن نشان داد نقش دولت در افزایش رفاه مردم جامعه می‌تواند بسیار کلیدی باشد تا جایی که حداقل سه اصل (دولت به مثابه بیمه گر نهایی، سیاست خوب لازمه اقتصاد خوب، ظرفیت و توانمندی دولت) از پنج اصل این اجماع بر نقش دولت تاکید دارد.

هدف از این فصل، بررسی تاثیر سیاست‌های کلان اقتصادی بر متغیرهای اقتصادی با تمرکز بر رفاه و معیشت مردم استان خراسان رضوی در سال ۱۴۰۳ بوده است. در این راستا ابتدا مهم‌ترین سیاست‌های کلان اقتصادی دولت در این سال مورد بررسی قرار گرفت. سپس تاثیر این سیاست‌ها بر برخی بخش‌ها و متغیرهای کلان اقتصادی با تمرکز بر وضعیت رفاهی مردم استان بررسی شد.

یافته‌های این فصل نشان داد افزایش نرخ تامین مالی، افزایش رشد نقدینگی از ۲۴/۳ به ۲۹/۱ درصد افزایش ۲۵/۳ درصدی منابع عمومی بودجه و رشد ۵۲ درصدی درآمدهای مالیاتی از جمله مهم‌ترین سیاست‌های کلان اقتصادی سال ۱۴۰۳ بودند. بررسی تاثیر این سیاست‌ها بر متغیرهای کلان اقتصاد و رفاه و معیشت مردم نشان داد، در سال ۱۴۰۳ کشور و استان با نرخ تورم ۳۲/۵ درصدی (استان ۳۳/۶ درصد)، نرخ رشد اقتصادی ۳/۱ درصدی، نرخ بیکاری ۷/۶ درصدی (استان ۵/۹ درصد)، مواجه بوده است. آمار اقتصاد کلان استان و کشور در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد، مجموع سیاست‌های اتخاذ شده دولت منجر به عملکرد نسبتاً مثبت بخش تولید و اشتغال و عملکرد منفی تورم شده است. در حالی که بررسی شاخص ضریب جینی موید بهتر شدن توزیع درآمد در این سال (استان و کشور) بود؛ اما بررسی متغیرهای درآمد سرانه و بررسی هزینه و درآمد خانوار نشان داد وضعیت رفاه مردم، بویژه دهک‌های پایین خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۳ به واسطه سیاست‌های کلان اقتصادی، بدتر شده است. نتایج بدست آمده، وجود فشارهای اقتصادی شدید بر مردم استان، به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر را نمایان نمود.

۲۰-۱- مقدمه

یکی از مصادیق مداخلات دولت در اقتصاد در قالب سیاست‌های اقتصادی نمود پیدا می‌کند. اما چرا دولت باید در اقتصاد دخالت کند؟ عمده‌ترین دلیل مداخله دولت در اقتصاد توسط جان مینارد کینز معرفی شد که از آن با عنوان شکست بازار یاد می‌شود. شکست بازار منجر به بروز مشکلاتی همچون عدم تامین کالاهای عمومی^۱، وجود آثار خارجی^۲ ناشی از برخی از فعالیت‌ها، وجود انحصار طبیعی^۳، وجود بازارها و اطلاعات ناقص^۴، عدم وجود بازار در برخی از حوزه‌ها، توزیع درآمد و تأمین اجتماعی، وجود انحصار در برخی عرصه‌ها می‌شود. همچنین در کشورهای در حال توسعه کمبود زیرساخت‌ها، عدم وجود نهادهای اجتماعی، توان پایین رقابت بخش خصوصی، وجود منابع طبیعی در اغلب این کشورها و... ضرورت وجود دولت را آشکارتر می‌سازد. بنابراین تولید کالای عمومی، ایجاد ثبات اقتصادی، آثار خارجی مثبت و منفی، بازدهی نسبت به مقیاس فزاینده و توزیع مجدد درآمد مهم‌ترین دلایل مداخله دولت در

1. Market Failure
2. Public Goods
3. Externalities
4. Natural monopoly
5. Imperfect Market

اقتصاد هستند. بهر حال با گذشت چندین دهه از مداخلات دولت در اقتصاد، مشخص شد این مداخلات باید محدود باشد. ضعیف شدن بازارهای رقابتی و بخش خصوصی، کاهش کارایی و بهره‌وری اقتصادی، تغییرات سطح نسبی قیمت‌ها، وابستگی صنایع، افزایش تصدی‌گری دولت و بازماندن از وظایف اصلی، مهم‌ترین دلایل محدود کردن دولت است. لذا مداخله دولت در اقتصاد ضروری به نظر می‌رسد اما این مداخلات باید محدود و در جهت بازار باشد. با توجه به اینکه سرفصل مشخصی برای فصل حاضر از طرف معاونت سیاست‌گذاری وزارت امور اقتصادی و دارایی معرفی نشده است، زیربخش‌های بسیاری برای این فصل می‌توان متصور بود. سیاست‌های کلان اقتصادی می‌تواند شامل طیف وسیعی از سیاست‌های پولی، مالی، ارزی، درآمدی و سایر اصلاحات اقتصادی باشد. بخش‌های اقتصادی می‌تواند شامل بخش‌های بسیاری مانند کشاورزی، خدمات، نفت و صنعت و معدن یا بازارهای مختلف همچون بازار کالاها و خدمات، کار، پول و ارز، تجارت خارجی و دارایی‌ها داشته باشد. معیشت مردم نیز می‌تواند از ابعاد مختلفی همچون دستمزد، قدرت خرید و هزینه مورد بررسی قرار گیرد. با فرض بررسی هر یک از سیاست‌ها بر هر کدام از این بخش‌ها و بازارها، بررسی این موضوع بسیار گسترده و فراتر از یک فصل خواهد شد. لذا در ادامه ابتدا سیاست‌های کلان اقتصادی منتخب و بخش‌های مورد بررسی در سال ۱۴۰۳ معرفی شده است. سپس تاثیر این سیاست‌ها به‌طور خلاصه مورد بررسی قرار گرفته است. نهایتاً جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل ارائه شده است.

۲۰-۲- سیاست‌های کلان اقتصادی

هدف از سیاست‌های کلان اقتصادی فراهم نمودن یک محیط اقتصادی باثبات جهت ایجاد رشد اقتصادی پایدار و قوی برای تولید ثروت و بهبود استانداردهای زندگی است. در متون اقتصادی، سیاست‌های مالی، پولی و ارزی به عنوان مهم‌ترین سیاست‌های اقتصاد کلان جهت استفاده دولت معرفی شده‌اند. این سیاست‌ها با استفاده از ابزار مختلف می‌توانند به ارتقاء رشد باثبات و پایدار کمک کنند. بدون شک رشد پایدار و قوی تاثیر مستقیم بر بهبود استانداردهای زندگی، رفاه و معیشت مردم خواهد داشت. با توجه به گستره وسیع سیاست‌های کلان اقتصادی ابتدا مهم‌ترین سیاست‌های اقتصادی سال ۱۴۰۳ مرور می‌شود.

۱. **سیاست‌های پولی:** بانک مرکزی با استفاده از ابزار مختلف همچون نرخ سود بانکی، تعیین سقف اعتباری، نسبت سپرده قانونی، کنترل ترازنامه بانک‌ها، انتشار اوراق مشارکت و گواهی سپرده‌های خاص و سپرده ویژه بانک‌ها نزد بانک مرکزی می‌تواند در بازار پول (سپس در سایر بازارها) مداخله نموده و سیاست پولی انبساطی یا انقباضی اجرا نماید. گرچه تاثیر سیاست‌های پولی بر بخش حقیقی اقتصاد، همچنان محل مناقشه اقتصاددانان است اما تاثیر آن بر بخش اسمی اقتصاد غیرقابل انکار بوده است. مجموع سیاست‌های پولی بانک مرکزی منجر شد تا رشد پایه پولی در سال ۱۴۰۳ با کاهش ۳/۳ واحد درصدی به ۲۴/۵ درصد برسد. واضح است که با توجه به ساختار اقتصاد ایران که بانک مرکزی تحت نفوذ دولت است، نقش دولت در تمامی سیاست‌های کلان اقتصادی بسیار پررنگ است.

۲. **سیاست‌های مالی:** دولت با اقدامات بودجه‌ای می‌تواند به‌طور مستقیم و غیر مستقیم در اقتصاد کلان مداخله کند. با توجه به سهم بالای دولت در اقتصاد ایران، تغییر در بودجه از کانال‌های مختلفی بر اقتصاد کلان تاثیر می‌گذارد. برای نمونه تغییر حقوق کارکنان (هزینه‌های جاری) یا تغییر هزینه‌های عمرانی نه تنها از کانال تغییر هزینه‌های دولت بلکه بواسطه تاثیر بر مصرف خصوصی، سرمایه‌گذاری و حتی بخش خارجی باعث تغییر در طرف تقاضای کل اقتصاد می‌شود. این تغییر از طرف عرضه کل اقتصاد (بواسطه مالکیت دولتی بسیاری از صنایع، تعیین تعرفه‌ها، عوارض، سیاست قیمت‌گذاری دستوری و...) نیز بسیار اثرگذار است. افزایش حقوق ۲۰ درصدی کارمندان دولت، افزایش ۳/۲۵ درصدی منابع عمومی بودجه و رشد ۵۳ درصدی درآمدهای مالیاتی را می‌توان مهم‌ترین سیاست‌های مالی دولت در این سال دانست.

۳. سیاست‌های ارزی: گرچه بانک مرکزی نظام ارزی خود را نظام نرخ ارز شناور مدیریت شده معرفی کرده است؛ اما دولت و بانک مرکزی همواره سعی در تثبیت نرخ ارز داشته و به همین دلیل اقتصاد کشور همواره با نرخ‌های چندگانه مواجه بوده است. بانک مرکزی و دولت با تثبیت نرخ ارز سعی در کنترل تورم (به ویژه در کالاهای اساسی) داشته اما این موضوع باعث چندنرخ شدن ارز و به طبع آن بروز فساد گسترده در اقتصاد کشور شده، به طوری که ایران در سال ۱۴۰۳ در بین ۱۸۰ کشور جهان در جایگاه ۱۵۱ (نزول دو رتبه‌ای) قرار گرفته است. ضمن آنکه معمولاً هدف دولت در کنترل تورم (حتی در کالاهای اساسی) نیز محقق نشده است. در واقع دولت با هدف کنترل تورم، کمک به تولید و بهبود رفاه و معیشت مردم سعی در تثبیت نرخ ارز داشته اما در عمل نه تنها به اهداف مدنظر دست نیافته بلکه نتیجه معکوس (حداقل در سال‌های اخیر) به دنبال داشته است. برای نمونه با اختصاص ارز ترجیحی در برخی اقلام و کالاهای اساسی همچون برنج، گندم، گوشت و یا نهاده‌های دامی تلاش نموده تورم این کالاها را کنترل نماید اما در برخی موارد ملاحظه می‌شود تورم در این اقلام حتی بیش از تورم کل بوده است. این سیاست در بلندمدت نه تنها کمکی به تولید نکرده بلکه رفاه و معیشت مردم را نیز بهبود نداده است. از طرفی تخصیص ارز برای این کالاها موجب بروز فساد گسترده، افزایش نابرابری و نارضایتی عمومی (ثروتمند شدن اقلیتی به بهای فقیرتر شدن اکثریت) و کاهش رقابت در اقتصاد کشور شده است. بهرحال وضعیت سیاست‌های ارزی دولت و بانک مرکزی در سال ۱۴۰۳ همچون سال‌های گذشته عملکرد مطلوبی نداشت و نتیجه افزایش ۷۰ درصدی نرخ ارز (دلار) در بازار آزاد (کاهش ۴۱ درصدی ارزش پول ملی نسبت به سال قبل) طی این سال بوده است.

۲۰-۳ - تاثیر اجرای سیاست‌های کلان بر بخش‌های اقتصادی و رفاه مردم

تعیین اینکه هریک از سیاست‌های بیان شده در بالا (به‌طور مجزا) چه مقدار بر بخش‌ها و متغیرهای کلان اقتصادی اثر گذاشته، نیازمند استفاده از روش‌های پیچیده کمی است که فراتر از هدف گزارش حاضر خواهد بود. اما در ادامه تلاش شده است تاثیر مجموع این سیاست‌ها بر دو متغیر مهم کلان اقتصادی (رشد اقتصادی و تورم) و رفاه و معیشت مردم با تمرکز بر شاخص‌های استان مورد بررسی قرار گیرد.

افزایش ۷۰ درصدی نرخ دلار، افزایش پرداخت‌های انتقالی، افزایش نرخ سود بانکی، افزایش مالیات‌ها، افزایش هزینه‌های دولت و در مجموع اتخاذ سیاست‌های کلان اقتصادی دولت در سال ۱۴۰۳ منجر شد کشور با نرخ تورم ۳۲/۵ درصدی (استان ۳۳/۶ درصد)، نرخ رشد اقتصادی بدون نفت ۲/۱ درصدی، نرخ بیکاری ۷/۶ درصدی (استان ۵/۹ درصد)، مواجه باشد. آمار اقتصادی کلان استان و کشور در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد مجموع سیاست‌های اتخاذ شده دولت منجر به عملکرد نسبتاً مثبت بخش تولید و اشتغال و عملکرد منفی تورم شده است. در جدول (۲۰-۱) رشد بخش‌های مختلف اقتصادی کشور در سال ۱۴۰۳ ارائه شده است.

جدول ۲۰-۱ - رشد بخش‌های اقتصادی طی سال ۱۴۰۳

سال	رشد اقتصادی	رشد اقتصادی بدون نفت	گروه خدمات	گروه صنعت	استخراج نفت و گاز طبیعی	گروه کشاورزی
۱۴۰۳	۱/۳	۱/۲	۶/۲	۳/۱	۲/۶	۲/۳

منبع: مرکز آمار ایران

رشد بخش نفت متأثر از بهبود تولید و فروش این بخش بوده و از جمله عوامل موثر بر رشد اقتصادی در این سال بوده است. بخش خدمات با کاهش یک واحد درصدی و بخش صنعت (بدون نفت) نیز با افزایش ۰/۴ واحد درصدی

نسبت به سال قبل روبرو بوده اند. گرچه در مجموع سال ۱۴۰۳، رشد اقتصادی بدون نفت بیشتر از سال قبل بوده اما بررسی روند فصلی آن طی سال ۱۴۰۳ حکایت از روند نزولی رشد اقتصادی در این سال دارد. احتمالاً یکی از دلایل آن، عدم ثبات سیاسی باشد که تاثیر آن در قیمت نرخ ارز، بویژه در نیمه دوم سال کاملاً مشهود است. در واقع بی ثباتی سیاسی منجر به شوک نرخ ارز شده و این شوک منجر به تاثیر منفی بر بخش تولید (عرضه) اقتصاد و رشد اقتصادی کشور شده است. لذا می توان ادعا نمود تاثیر سیاست های ارزی دولت در سال ۱۴۰۳ تاثیر منفی بر بخش تولید اقتصاد داشته است.

در مجموع سیاست های پولی، مالی و ارزی تاثیر منفی بر تورم داشته و باعث افزایش سطح عمومی قیمت ها شده که تاثیر منفی بر سطح رفاه و معیشت مردم گذاشته است. در بعد رفاه و معیشت مردم تاثیر این سیاست ها از دو بعد خرد و کلان قابل بررسی است.

۲۰-۳-۱- تاثیر سیاست های اقتصادی بر رفاه مردم

هدف دولت در تمامی کشورها، تحقق تامين اجتماعي و بهبود رفاه برای اقشار مختلف است. رفاه اقتصادی از عوامل متعددی چون سیاست های پولی و مالی اثر می پذیرد. مولفه هایی که با رفاه رابطه مستقیم دارند عبارتند از نرخ بیکاری، درآمد ملی، هزینه های خوراک، درمان، آموزش و تفریح و مانند آن. از جمله شاخص های اندازه گیری رفاه می توان به تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه، توزیع درآمد (ضریب جینی)، شاخص مقدار مصرف سرانه خوراک، شاخص انگل، شاخص سن، شاخص توسعه انسانی، شاخص چندبعدی فقر و مانند آن اشاره کرد.

درآمد سرانه، به عنوان یکی از مهم ترین شاخص های سنجش رفاه، به نرخ رشد با ثبات جمعیت استان و رشد اقتصادی وابسته است و هرگاه رشد اقتصادی استان مثبت شده، به درآمد سرانه افزوده شده و در هنگام رشد اقتصادی منفی (یا پایینتر از نرخ رشد جمعیت) از میزان درآمد سرانه کاسته شده است. جدول (۲-۲۰) و نمودارهای (۱-۲۰) و (۲-۲۰) درآمد خالص ملی سرانه کشور و تولید ناخالص داخلی سرانه استان به همراه رشد آن ها را نشان می دهد.

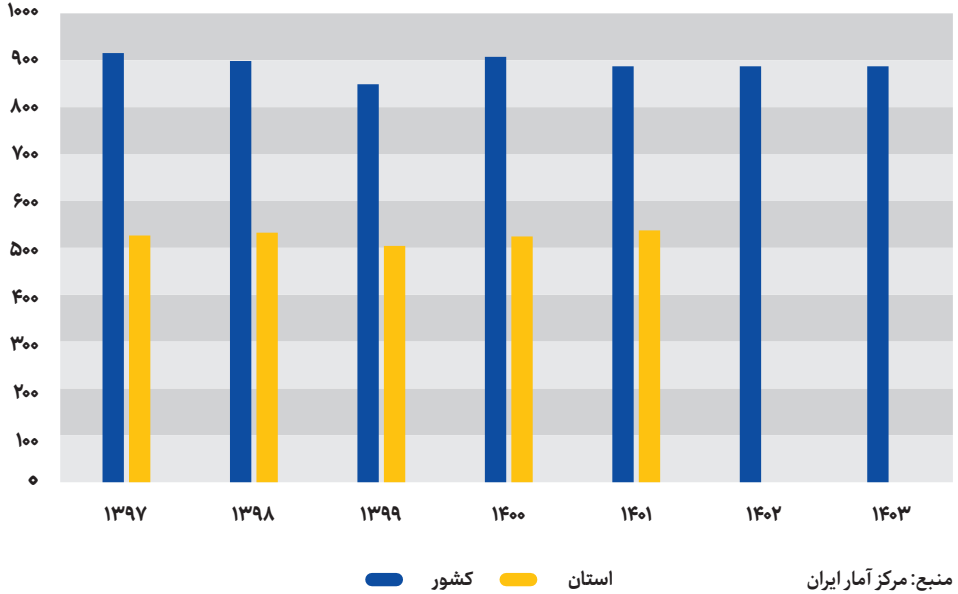
جدول ۲-۲۰- درآمد ملی سرانه کشور و GDP سرانه استان ۱۴۰۳-۱۳۹۷

سال		۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کشور	درآمد خالص ملی سرانه (میلیون ریال)	۹۱۴	۸۹۷	۸۴۹	۹۰۳	۸۹۲	۸۸۴	۸۸۶
	رشد درآمد خالص ملی	-۹٫۲	-۱٫۸	-۵٫۴	۶٫۴	-۱٫۲	-۰٫۹	۰٫۲
استان	تولید ناخالص داخلی سرانه (میلیون ریال)	۵۲۸	۵۳۳	۵۰۴	۵۲۰	۵۳۸	-	-
	رشد تولید ناخالص داخلی سرانه	-۱٫۲	۰٫۹	-۵٫۴	۳٫۳	۳٫۳	-	-

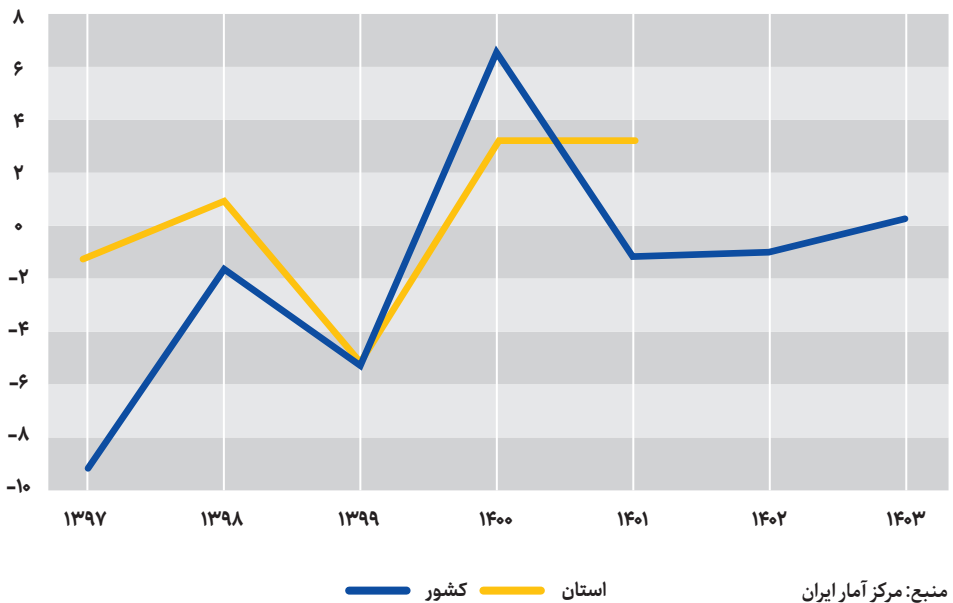
منبع: مرکز آمار ایران

نمودار ۱-۲۰- روند درآمد ملی سرانه کشور و GDP سرانه استان ۱۳۹۷-۱۴۰۳

نمودار ۲-۲۰- رشد درآمد ملی سرانه کشور و GDP سرانه استان طی ۱۳۹۷-۱۴۰۳

همان طور که ملاحظه می‌شود از سال ۱۳۹۷ و همزمان با شروع تحریم‌ها، رشد درآمد سرانه کشور دچار افت قابل توجهی شده در حالی که رشد GDP سرانه استان (با توجه به غیرنفتی بودن) رشد منفی کمتری نسبت به کشور داشته است. در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ وضعیت کشور بواسطه تشدید تحریم‌ها بدتر از استان بوده است. سال ۱۳۹۹ به‌خاطر شیوع کرونا، استان خراسان رضوی (بخاطر سهم بالای بخش خدمات در GDP) با افت نسبتاً شدید در GDP سرانه مواجه بوده است. در سال ۱۴۰۰ نیز وضعیت استان همچون کشور با رشد مثبت همراه بوده است که نشان از بهبود وضعیت درآمدی (رفاه) استان و کشور دارد. در سال‌های ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۳ درآمد خالص ملی سرانه به طور محدود افت کرده است. با توجه به محدود بودن رشد سال ۱۴۰۳، با احتیاط می‌توان ادعا نمود وضعیت رفاه کشور در این سال تغییر محسوسی نداشته است.

درآمد سرانه به تنهایی نمی‌تواند نشان دهنده تغییرات رفاهی باشد و تنها تغییرات رفاهی متوسط را نشان می‌دهد و در شرایطی که سطوح نابرابری با تغییر مواجه نشده باشد از کارایی جهت تحلیل برخوردار است. به همین دلیل نیاز به استفاده از شاخص‌های مکمل دیگری وجود دارد که بتوان وضعیت نابرابری را بر توزیع درآمد به درستی بررسی نمود. در میان شاخص‌های موجود، ضریب جینی یکی از پرکاربردترین شاخص‌ها است. در جدول (۲۰-۳) ضریب جینی کشور و استان طی سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان داده شده است.

جدول ۲۰-۳- ضریب جینی کشور و استان خراسان رضوی طی ۱۴۰۳-۱۳۹۷

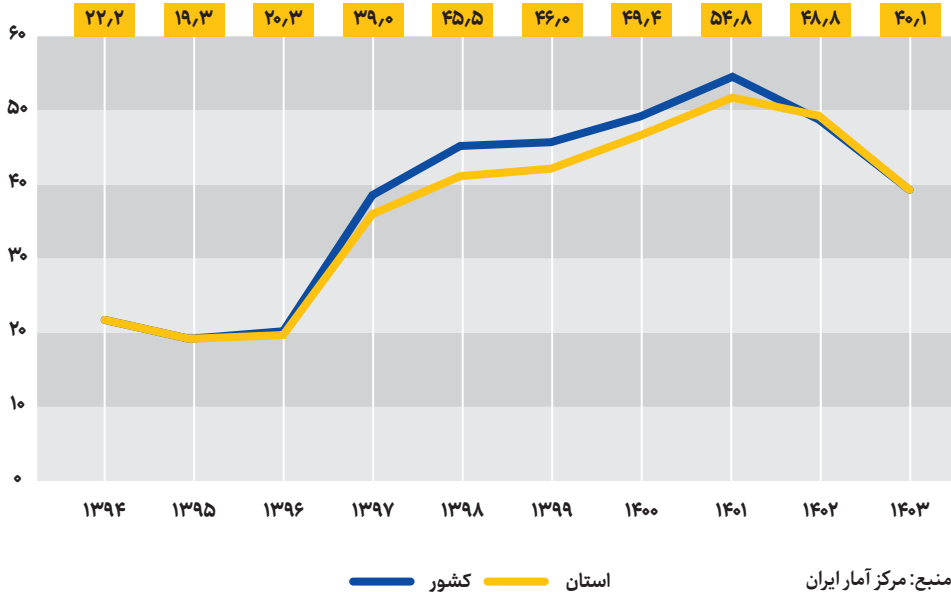
سطح	شرح	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۳
کشور	شهری	۰٫۳۹	۰٫۳۸	۰٫۳۸	۰٫۳۷۵۷	۰٫۳۶۹۶	۰٫۳۸۲	۰٫۳۶۸۹
	روستایی	۰٫۳۵۹	۰٫۳۵۳	۰٫۳۵۹	۰٫۳۵۹۴	۰٫۳۶۴۳	۰٫۳۵۸۳	۰٫۳۵۳۲
استان	شهری	۰٫۳۶۰۶	۰٫۳۳۱۱	۰٫۳۳۶	۰٫۳۴۴۷	۰٫۳۱۶۸	۰٫۳۰۱۹	۰٫۲۹۶۱
	روستایی	۰٫۳۳۶	۰٫۳۱۴	۰٫۳۳۲	۰٫۳۳۰۳	۰٫۳۳۴۹	۰٫۳۰۸	۰٫۳۱۱۲

منبع: مرکز آمار ایران

همان طور که ملاحظه می‌شود شاخص ضریب جینی استان همواره کمتر از کشور بوده که حاکی از وضعیت بهتر توزیع درآمد استان نسبت به کشور است. شاخص ضریب جینی شهری کشور و استان در سال ۱۴۰۳ کاهش یافته که این موضوع می‌تواند ناشی از عملکرد مثبت سیاست‌های اقتصادی دولت در این سال باشد. کاهش ضریب جینی مناطق شهری استان می‌تواند به دلیل پایینتر بودن سطح درآمد استان نسبت به کشور بوده باشد. بهرحال باید در نظر داشت گرچه ضریب جینی استان (در مناطق شهری) در سال ۱۴۰۳ نسبت به سال قبل کاهش یافته که نشان از بهبود توزیع درآمد در استان دارد اما این موضوع الزاماً به معنای بهبود وضعیت معیشت و رفاه همه افراد نبوده است. در بخش روستایی در سال ۱۴۰۳ ضریب جینی در کل کشور کاهش و در استان افزایش یافته است.

یکی دیگر از شاخص‌های مهم که امکان بررسی وضعیت رفاهی را نشان می‌دهد، شاخص فلاکت است. ترکیب افزایش سطح قیمت‌ها و تعداد افراد بدون کار سبب کاهش عملکرد اقتصادی و افزایش شاخص فلاکت می‌شود. از آنجایی که با افزایش شاخص فلاکت، رفاه جامعه به طور مستقیم تحت تاثیر قرار می‌گیرد، یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش عملکرد دولت‌ها و بقای آنان میزان موفقیت در کاهش و ثبات در این شاخص است. در نمودار ۲۰-۴ شاخص فلاکت کشور و استان طی ۱۴۰۳-۱۳۹۴ ارائه شده است.

نمودار ۲۰-۴ - شاخص فلاکت کشور و استان طی ۱۴۰۳-۱۳۹۴

بررسی شاخص فلاکت در استان خراسان رضوی طی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که در این سال‌ها مقدار شاخص فلاکت گرچه نسبت به شاخص کشور پایینتر بوده اما روند افزایشی داشته است. از سال ۱۳۹۷ به دلایل مختلف از جمله فشار حداکثری تحریم‌ها و آثار ناشی از تحریم‌های مالی و نفتی که سبب افزایش نرخ ارز، کاهش مبادلات تجاری و درآمدهای نفتی، کاهش و ایجاد مشکلات متعددی در مبادلات مالی و بین‌المللی شد، تورم روند افزایشی شدیدی پیدا کرده و سبب افزایش شاخص فلاکت در استان و البته کشور شده است. گرچه در سال‌های اخیر با بهبود شرایط اقتصادی و کاهش نرخ بیکاری، این متغیر تأثیر بهتر (نسبت به سال‌های قبل) در شاخص فلاکت داشته اما شدت افزایش تورم باعث افزایش شاخص فلاکت شده است که نشان از کاهش رفاه جامعه طی سال‌های اخیر دارد. در مجموع در سال ۱۴۰۳ کاهش نرخ تورم و ادامه کاهش نرخ بیکاری باعث شد نرخ فلاکت در این سال نسبت به سال قبل در استان و کشور کاهش یابد که می‌تواند نشان‌دهنده بهبود وضعیت رفاه در این سال باشد.

روند شاخص‌های بررسی شده در بالا مبتنی بر اطلاعات کل استان (و کشور) بوده و به تنهایی نمی‌تواند تغییرات رفاهی اقشار مختلف را نمایان سازد. همچنین، در تفسیر شاخص‌های نابرابری باید با احتیاط عمل کرد چرا که ممکن است کاهش شاخص لزوماً به معنای بهبود رفاه خانوار نباشد. به همین دلیل، استفاده از شاخص‌های خرد، می‌تواند انعکاس بهتری از وضعیت رفاه در جامعه باشد. لذا، در ادامه با استفاده از داده‌های طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی استان که توسط مرکز آمار ایران ارائه می‌شود، زوایای دیگری از تغییرات رفاهی از بعد سرانه‌هزینه‌هر فرد در مناطق شهری و روستایی مورد بحث قرار خواهد گرفت تا تأثیر سیاست‌های کلان اقتصادی بر معیشت و رفاه مردم استان با جزئیات بیشتری مشخص گردد.

در جداول (۲۰-۴) و (۲۰-۵) متوسط هزینه و درآمد یک خانوار شهری و روستایی استان و کشور در سال ۱۴۰۳ ارائه شده است.

جدول ۲۰-۴- متوسط هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی استان در سال ۱۴۰۳

مقدار	شهری		روستایی	
	هزینه (هزار ریال)	درآمد (هزار ریال)	هزینه (هزار ریال)	درآمد (هزار ریال)
مقدار	۲,۰۳۸,۹۴۱	۲,۵۹۶,۱۹۲	۱,۲۰۶,۶۷۲	۱,۷۴۸,۶۰۶
رشد	۲۷/۹	۳۳/۶	۲۸/۹	۴۰/۴

منبع: مرکز آمار ایران

جدول ۲۰-۵- متوسط هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی کشور در سال ۱۴۰۳

مقدار	شهری		روستایی	
	هزینه (هزار ریال)	درآمد (هزار ریال)	هزینه (هزار ریال)	درآمد (هزار ریال)
مقدار	۲,۶۹۳,۴۷۸	۳,۴۳۱,۶۳۹	۱,۴۴۶,۸۲۲	۲,۰۱۳,۹۸۰
رشد	۳۰/۴	۳۳/۶	۳۰/۸	۳۴/۹

منبع: مرکز آمار ایران

مقایسه رشد هزینه و درآمد با نرخ تورم جهت بررسی وضعیت رفاهی خانوار شهری و روستایی می‌تواند مفید باشد. در جدول (۲۰-۶) این مقایسه ارائه شده است.

جدول ۲۰-۶- مقایسه رشد هزینه، درآمد خانوار با نرخ تورم

تورم	رشد درآمد	رشد هزینه		
۳۴/۱	۳۳/۶	۲۷/۹	شهری	استان
۳۱/۷	۴۰/۴	۲۸/۹	روستایی	
۳۲/۸	۳۳/۶	۳۰/۴	شهری	کشور
۳۰/۷	۳۴/۹	۳۰/۸	روستایی	

منبع: مرکز آمار ایران

آن‌گونه که در جدول بالا ملاحظه می‌شود رشد درآمد خانوار شهری استان با کشور برابر و معادل ۳۳/۶ درصد بوده در حالی که درصد رشد درآمد خانوارهای روستایی استان بیشتر از میانگین کشوری و معادل ۴۰/۴ بوده است. این در حالی است که درصد رشد هزینه خانوارهای شهری و روستایی استان در مقایسه با کشور کمتر بوده است که نشان از وضعیت بهتر خانوارهای استان در مقایسه با میانگین کشور دارد. البته این مقایسه رشد درآمد و هزینه بوده و مقایسه مقادیر مطلق می‌تواند نتایج متفاوتی در پی داشته باشد. مقایسه نرخ تورم با رشد درآمد نشان می‌دهد فقط خانوارهای شهری استان، رشد درآمد کمتری نسبت به نرخ تورم داشته‌اند و در واقع میانگین وضعیت رفاهی این خانوارها بدتر شده است. البته این مقایسه بسیار سطحی است چرا که نرخ تورم، درصد تغییر قیمت یک سبد گسترده از کالاها

و خدمات را نشان می‌دهد و قطعا با سبب مصرفی و لمسی خانوار متفاوت است. با توجه به فشار بیشتر تورم بر دهک‌های پایین درآمدی، قابل درک است که فشارهزینه‌ای در سال ۱۴۰۳ بر دهک‌های پایین درآمدی شهری استان به بخش روستایی و همچنین میانگین کشور بیشتر بوده است (در حالی که سهم هزینه خوراکی در دهک اول بیش از ۴۰ درصد است، این سهم در دهک دهم حدود ۱۶ درصد است).

۲۰-۴ - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

دولت‌ها با استفاده از ابزارهای مختلف همواره در تلاش برای تولید ثروت و بهبود رفاه و استانداردهای زندگی مردم جامعه خود بوده‌اند. سیاست‌های پولی، مالی و ارزی به عنوان مهم‌ترین سیاست‌های کلان اقتصادی معرفی شده‌اند. در این راستا بررسی‌ها نشان داد مهم‌ترین سیاست‌های کلان اقتصادی سال ۱۴۰۳ عبارت بودند از: افزایش رشد نقدینگی از ۲۴/۳ به ۲۹/۱ درصد افزایش ۲۵/۳ درصدی منابع عمومی بودجه و رشد ۵۲ درصدی درآمدهای مالیاتی. بررسی تاثیر این سیاست‌ها بر متغیرهای کلان اقتصاد و رفاه و معیشت مردم نشان داد، در سال ۱۴۰۳ کشور و استان به ترتیب با نرخ تورم ۳۲/۵ و ۳۳/۶ درصدی، نرخ رشد اقتصادی ۳/۱ درصدی، نرخ بیکاری ۷/۶ درصدی (استان ۵/۹ درصد)، مواجه بوده است. آمار اقتصاد کلان استان و کشور در سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد مجموع سیاست‌های اتخاذ شده دولت منجر به عملکرد نسبتا مثبت بخش تولید و اشتغال و عملکرد منفی تورم شده است.

در حالی که بررسی شاخص ضریب جینی موید بهتر شدن توزیع درآمد در این سال بود؛ اما بررسی متغیرهای درآمد سرانه و بررسی هزینه و درآمد خانوار نشان داد وضعیت رفاه مردم، بویژه دهک‌های درآمدی پایین استان در سال ۱۴۰۳ به واسطه سیاست‌های کلان اقتصادی، بدتر شده است. نتایج بدست آمده، وجود فشارهای اقتصادی شدید بر مردم استان، به ویژه اقشار آسیب‌پذیر را نمایان نمود.

وجود ضعف‌های ساختاری بسیار و مشکلات ریشه‌ای اقتصاد ایران طی سال‌های گذشته، تحریم‌های گسترده، سبب تضعیف و تهدید وضعیت رفاهی مردم طی سال‌های اخیر شده است. این مساله تمامی استان‌های کشور از جمله استان خراسان رضوی را نیز شامل می‌شود. در این میان، تامین نیازهای اساسی و ارتقای سطح رفاه اقتصادی به خصوص در میان دهک‌های پایین و متوسط استان، به عنوان یکی از وظایف اصلی دولت است. کاهش عمده مصرف مواد خوراکی، می‌تواند در آینده نزدیک سلامت جسمی و روحی مردم بویژه کودکان را تهدید کند. از سوی دیگر، نرخ بالای تورم در گروه‌های غیرخوراکی نیز به کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای استان دامن زده است. باید به این نکته توجه داشت که ابعاد کاهش سطح رفاه در خانوارها نه تنها در کوتاه مدت، بلکه در بلندمدت ماهیت اصلی خود را نمایان ساخته و ابعاد مختلف کاهش آن بعد از گذشت بازه زمانی میان مدت و بلندمدت تشدید می‌شود.

اتخاذ سیاست‌های نامناسب اقتصاد داخلی در سالیان متمادی حتی بیش از عوامل خارجی، به کاهش سطح رفاه اقتصادی مردم دامن زده است. حل تمامی مشکلات ذکر شده قطعا در حیطه وظایف استان نبوده و بسیاری از آن‌ها نیازمند حل مشکلات در سطح کلان است، اما به طور کلی می‌توان راهکارهای زیر را جهت بهبود رفاه در استان پیشنهاد داد: وجود بانک اطلاعاتی جامع برای جمع‌آوری داده‌های مربوط به فقر و اقشار کم برخوردار در استان باهدف بهبود روش‌ها و نیز توزیع درآمد عادلانه‌تر در میان دهک‌های مختلف

- استفاده از سامانه‌های هوشمند جهت نظارت بیشتر و بهتر بر بازار در جهت ایجاد شفافیت بیشتر
- ارزیابی سنجش مستمر وضعیت رفاه اقتصادی مردم و ارائه آمار شفاف در این حوزه
- بهبود سرمایه‌گذاری در فعالیتهای اقتصادی پایدار و اصلاح درآمدهای مالیاتی موثر در جهت توزیع عادلانه درآمد در استان

• ادامه تلاش در جهت کاهش بیکاری

• اعطای بن خرید کالاهای خوراکی اساسی (غیرقابل فروش) به دهک‌های پایین درآمدی

منابع و مأخذ

- گزارش اقتصاد مقاومتی سال ۱۴۰۲ استان سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان
- گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان سال ۱۴۰۳ سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان
- گزارش عملکرد صنعت معدن و تجارت- اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان- فروردین ۱۴۰۴
- گزارش عملکرد شبکه بانکی استان سال ۱۴۰۳- کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان فروردین ۱۴۰۴
- کمیسیون هماهنگی بانک‌های استان خراسان رضوی
- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- مرکز آمار ایران
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان خراسان رضوی
- اداره آمار شهرداری مشهد
- سالنامه آماری سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور
- سالنامه آماری کشاورزی استان خراسان رضوی ۱۴۰۳
- سالنامه آماری مرکز آمار و اطلاعات استانداری خراسان رضوی
- سالنامه بیمه مرکزی سال ۱۴۰۳
- سالنامه تحلیلی آمارهای مالیاتی- سازمان امور مالیاتی کشور
- گزارش عملکرد گمرکات خراسان رضوی
- گزارشات مدیران ارشد سازمان توسعه تجارت ایران
- گزارنده شاخص‌ها و نماگرهای استان خراسان رضوی
- ماهنامه آمار عملکرد شرکت فرودگاه‌های کشور
- بررسی و مقایسه توزیع درآمد خانوارهای شهری در استان خراسان رضوی
- قوانین بودجه سنواتی مرکز آمار ایران
- شرکت آب و فاضلاب خراسان
- شرکت آب و فاضلاب مشهد
- شرکت برق منطقه‌ای خراسان
- شرکت توزیع برق استان
- شرکت فرودگاه‌های و ناوبری هوایی ایران
- شرکت گاز استان
- شهرداری مشهد- اداره آمار
- اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان
- اداره کل راه آهن استان
- اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان
- سازمان جهاد کشاورزی استان
- سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور
- بورس منطقه‌ای استان
- اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان
- دفتر فناوری اطلاعات (سیستم تردد از مرزهای جاده‌ای) راه آهن ج.ا.ا.
- مرکز پژوهش‌های اتاق ایران- مرکز آمار و اطلاعات اقتصادی و پایش اصل ۴۴- ۱۴۰۳

